

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK SANATI ANABİLİM DALI

ANADOLU ORTAÇAĞ TÜRK DÖNEMİ KAZILARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Zeynep BİÇER

İSTANBUL 2010

**T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK SANATI ANABİLİM DALI**

ANADOLU ORTAÇAĞ TÜRK DÖNEMİ KAZILARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Zeynep BİÇER

TEZ DANIŞMANI: Selçuk MÜLAYİM

İSTANBUL 2010

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek Lisans öğrencisi Zeynep Biçer'in "Anadolu Ortaçağ Türk Dönemi Kazıları" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Türk Sanatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans tezi olarak oy birliği / oy çokluğu ile başarılı bulunmuştur.

Tez Danışmanı : Prof.Dr. Selçuk Mülayim
Üniversitesi Marmara

İmza

Üye : Yrd.Doç.Dr. Nalan Türkmen
Üniversitesi Marmara

Üye : Prof.Dr. Kemalettin Köroğlu
Üniversitesi Marmara

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu' nun .14...102.../2010 tarih ve ...15-6..... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof.Dr. Emel KEFELİ
Müdür

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	V
ÖZET	VI
ABSTRACT.....	VII
Fotoğraf Listesi.....	VIII
1.GİRİŞ.....	1
1.1.Konunun Çerçevesi.....	6
1.2.Araştırma ve Yayınlar.....	7
1.3.Yöntem.....	12
2.DÖNEM KAZILARI.....	13
2.1.Anadolu Erken Dönem Kazıları.....	13
2.1.1. Diyarbakır İç Kalede Artuklu Sarayı Kazısı.....	13
2.1.2. Siirt Ulu Camii Kazısı.....	16
2.1.3. Mardin Kızıltepe (Dunaysır) Ulu Camii Kazısı.....	19
2.1.4. Kayseri Külük Camii Kazısı.....	21
2.1.5. Mardin Cizre Ulu Camii Kazısı.....	24
2.2. Anadolu Selçuklu Dönemi Kazıları.....	26
2.2.1. Sivas I. İzzeddin Keykavus Şifahanesi ve Medresesi Kazısı.....	26
2.2.2. Konya Alaeddin Köşkü Kazısı.....	29
2.2.3. Kırşehir Cacabey Medresesi Kazısı.....	33
2.2.4. Kayseri Çifte Medrese Kazısı.....	35
2.2.5. Kayseri Keykubadiye Sarayı Kazısı.....	37
2.2.6. Konya Tac'ül Vezir Medresesi Kazısı.....	40
2.2.7. Adıyaman Samsat Kazısı.....	42
2.2.8. Sivas Çifte Minareli Medrese Kazısı.....	44
2.2.9. Afyon Hisarardı Medresesi Kazısı.....	46

2.2.10. Kalehisar, Medrese, Kervansaray ve Hamam Kazısı.....	49
2.2.11. Konya-Ali Gav Zaviyesi ve Türbesi Kazısı.....	51
2.2.12 Konya Eflaki Dede Türbesi Kazısı.....	54
2.2.13. Kars Ani Kazısı.....	56
2.2.14. Beyşehir Kubad-Abad Kazısı.....	58
2.2.15. Eski Malatya Ulu Camii Kazısı.....	66
2.2.16. Konya Sahip Ata Camii Kazısı.....	68
2.2.17. Konya Alaeddin Camiinin Çevre ve İç Avlu Kazısı.....	69
2.2.18. Erzurum Çifte Minareli (Hatuniye) Medrese Kazısı.....	71
2.2.19. Sivas Sahip Ata (Gök) Medresesi Kazısı.....	73
2.2.20. Alanya Kalesi Kazısı.....	77
2.2.21. Konya Dokuzun Hanı Kazısı.....	80
2.2.22. Van Erciş-Çelebibağı Mezarlığı Kazısı.....	84
2.2.23. Isparta Atabey Ertokuş Medresesi Kazısı.....	86
2.2.24. Kayseri Ahi Evran Zaviyesi Kazısı.....	90
2.2.25. Konya Zazadin Hanı Kazısı.....	93
2.2.26. Afyon Sahip Ata (İshaklı) Kervansarayı Kazısı.....	95
2.2.27. Sivrihisar Fatma Hatun Mezarı Kazısı.....	99
2.2.28. Denizli Akhan Kervansarayı Kazısı.....	100
2.2.29. Konya Karatay Medresesi Kazısı.....	104
2.3. Beylikler ve Osmanlı Dönemi Kazıları.....	109
2.3.1. Bursa Orhan Bey Hamamı Kazısı.....	109
2.3.2. Bursa Yıldırım Darüşşifası Kazısı.....	111
2.3.3. Edirne Yeni Saray Kazısı.....	112
2.3.4. İznik Sultan Orhan İmaret Camii Kazısı.....	115
2.3.5. İznik Çini Fırınları Kazısı.....	118

2.3.6. Ermenek'te Karamanoğlu Emir Musa Medresesi (Tol Medresesi) Kazısı ..	122
2.3.7. Kalehisar Keramik Fırınları Kazısı.....	124
2.3.8. Kayseri Lala Muslihüddin Camii Kazısı.....	125
2.3.9. İznik Stuko Kalıntıları Kazısı.....	128
2.3.10. Kayseri Honat Hamamı Kazısı.....	129
2.3.11. Bursa Yenişehir'de Reyhan Paşa Lahdi Kazısı.....	131
2.3.12. Van Ulu Camii Kazısı.....	132
2.3.13. Meram Hasbeyoğlu Dar-ül Huffazı ve Camii Kazısı.....	135
2.3.14. Konya Horozlu Han Kazısı.....	139
2.3.15. Peçin (Beçin) Kazısı.....	140
2.3.16. Şeyh Şihabüddin Sühreverdi Türbe-Mescit Zaviyesi Kazısı.....	145
2.3.17. Hasankeyf Kazısı.....	147
2.3.18. Alanya Güleşan Kasrı Kazısı.....	150
2.3.19. Van Gevaş Türk Mezarlığı Kazısı.....	152
2.3.20. Burdur Bucak İncir Hanı Kazısı.....	154
2.3.21. Aydın Balat İlyas Bey Külliyesi Kazısı.....	159
2.3.22. Yozgat Delice Selçuklu Köşkü Kazısı.....	161
2.3.23. Aksaray Melik Mahmud Gazi Hangahı (Darphane) Kazısı.....	164
2.3.24. Konya Meram Şekerfuruş Türbesi Kazısı.....	166
2.3.25. Ankara Yıkık Hamamı (Eyne Bey Hamamı) Kazısı.....	168
2.3.26. Karacahisar Kalesi Kazısı.....	170
2.3.27. Kütahya'da Eski-Yeni Hamam Kazısı.....	173
2.3.28. Akşehir Kazısı.....	176
2.3.29. Ahlat Kazısı.....	179
2.3.30. Bilecik Orhangazi İmaretı Kazısı.....	181
2.3.31. Aksaray Alay Han Kazısı.....	184

2.3.32. Çardak Han Kazısı.....	188
2.3.33. Obruk Han Kazısı.....	192
2.3.34. Harput İç Kale Mahallesi Kazısı.....	194
2.3.35. Alara Kazısı.....	196
2.3.36. Şavşat (Satlet) Kalesi Kazısı.....	200
3. KURUMLAR VE ARKEOLOGLAR.....	202
3.1. Kazılarla İlgili Kurumlar.....	202
3.1.1. Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü.....	202
3.1.2. Anıtlar Yüksek Kurulu.....	204
3.1.3. Kültür Bakanlığı.....	205
3.1.4. Vakıflar Genel Müdürlüğü.....	206
3.1.5. Türk Tarih Kurumu.....	206
3.1.6. Üniversiteler.....	207
3.1.6.1. Ankara Üniversitesi	207
3.1.6.2. İstanbul Üniversitesi.....	208
3.1.6.3. Selçuk Üniversitesi.....	210
3.1.6.4. Yüzüncü Yıl Üniversitesi.....	211
3.1.7. Sivil Toplum Kuruluşları.....	212
3.2. ARKEOLOGLAR.....	212
4. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	220
KAYNAKÇA.....	224
EKLER.....	240
ARKEOLOGLARIN ÖZGEÇMİŞLERİ.....	240
TÜRK ARKEOLOJİ TARİHİ.....	267

ÖNSÖZ

Anadolu Ortaçağ Türk dönemi kazıları, hem arkeoloji bilimini hem de sanat tarihini yakından ilgilendiren bir konu olmakla birlikte; her iki bilim tarafından da ihmal edilmiş bir alandır. Ortaçağ başlı başına dünya tarihinin en önemli evrelerinden biridir. Türk devri için de aynı durum söz konusu olduğundan; bu çağa ait kültür öğelerinin ortaya çıkması Türk sanatına önemli katkılar sağlayacaktır.

Uzun, yorucu ve bir o kadar da mutluluk verici tez çalışması süreci boyunca; en başından beri, ulaşmamın zor olduğu kaynakları elde etmemi sağlayan, önerileriyle çalışmamı yapılandıran sevgili hocam Prof. Dr. Selçuk MÜLAYİM'e en içten teşekkürlerimi sunuyorum. Yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. Nalan TÜRKMEN'e çok teşekkür ederim. Araştırma sürecindeki değerli katkılarından dolayı, Meltem ÖZONUR'a teşekkür ediyorum. Ve her zaman desteklerini hissettiğim sevgili annem ve babama çok teşekkür ediyorum.

İstanbul 2010

Zeynep Biçer

ÖZET

Türk sanatının bütünlüğünü anlayabilmek için Ortaçağ Türk dönemi önemlidir kuşkusuz. Ve bu işin toprak altı da yeni malzemelerin elde edilmesi açısından ayrıca önemlidir.

Türkiye’de kazı ve arkeolojik çalışmalar 19. yüzyılda başlamıştır ve 20. yüzyılın ortalarına kadar çok az sayıda aydının ilgilendiği bir alan olarak kalmıştır. Araştırmalar; üniversitelerde ilgili bölümlerin açılmasıyla birlikte bilimsel bir temele oturmuştur. Fakat; yapılan kazılar içinde Türk sanatı ile ilgili olanlar oldukça azdır. Bu durum Ortaçağ Türk sanatının yeterince tanınmasını engellemiştir.

İlgili çalışmaların başlangıcı olarak, 1937 yılında Sedat Çetintaş’ın yaptığı Sivas Keykavus Şifahanesi araştırmasını söylemek mümkündür. İlk sistemli kazı ise Oktay Aslanapa’nın yaptığı Diyarbakır Artuklu Sarayı kazısıdır. Onun yanında; Beyşehir Kubadabad, Keykubadiye, Ahlat, Alanya, Hasankeyf, Samsat gibi birçok başka örnek de vardır. Sistemli kazıların yanında kurtarma kazıları, sondaj çalışmaları vs. gibi araştırmalar da Türk dönemi ilgili çeşitli buluntular elde etmemizi sağlamıştır. Kazılar; mimari veriler kadar, süsleme sanatına dair buluntuları ile de döneme ışık tutmaktadır.

Kazı çalışmaları toprak altındaki malzemeyi sanat tarihine kazandırırken, temel bir dönem olan ortaçağı da tanımamız açısından anlamlıdır.

ABSTRACT

In order to understand the Turkish art, Middle age Turkish era is undoubtedly significant. Also the underearth part is important in terms of obtaining the new materials. In Turkey excavation and archeological studies started in 19th century and remained as a branch in which very few intellectuals were interested until the mid 20th century. Researches became scientific with the opening of related departments at universities. However, among the excavations, those related to Turkish Middle Age Art become well known.

As the start of related studies, it is possible to mention the research “Sivas Keykavus Şifahanesi” by Sedat Çetintaş in 1937. The first systematic excavation is “Diyarbakır Artuklu Sarayı Kazısı” conducted by Oktay Aslanapa. Besides, there are many other examples such as Beyşehir, Kubadabad, Keykubadiye, Ahlat, Alanya, Hasankeyf, Samsat.

Besides systematic excavations researches such as, rescue excavation, sounding studies assisted us to obtain findings about Turkish era-Excavations enlighten the era with its findings related to decorative art as much as architectural data.

Excavations are meaningful for us to understand the middle age that is a basic era while making subterranean for art history.

Fotoğraf Listesi

Fotoğraf 1: Siirt Ulu Cami 1957 yılı onarım öncesi

Fotoğraf 2: Siirt Ulu Cami 1957 yılı onarımın ilk yılları

Fotoğraf 3: Siirt Ulu Cami 1981-1982 yılı onarım öncesi

Fotoğraf 4: Dunaysır Ulu Camisi, tonozların atkı kemerleri

Fotoğraf 5: Kayseri Külük Camii kuzey cephe ve Adsız elti'nin yaptırdığı portalden genel bir görünüm

Fotoğraf 6: Sivas İzzeddin Keykavus Şifahanesi avlu eyvanı

Fotoğraf 7: Konya Alaeddin Köşkünün Önceki Hali

Fotoğraf 8: Cacabey Medresesi

Fotoğraf 9: Kayseri Çifte Medrese Avlusu

Fotoğraf 10: Keykubadiye Sarayı kalıntıları, Kayseri

Fotoğraf 11: Tac'ül Vezir Medresesi Ana Eyvanı

Fotoğraf 12: Kışlık Dershanenin Üst Yapı Kalıntısı

Fotoğraf 13: Sivas Çifte Minareli Medrese, H. Karamağaralı

Fotoğraf 14: Medresenin İç Kısmından Görünüş

Fotoğraf 15: Afyon Hisarardı Medresesi Kazı Çalışmaları

Fotoğraf 16: Ali Gav Zaviyesi ve Türbesi onarım öncesi durum

Fotoğraf 17: Konya-Ali Gav Zaviyesi avlu cephesi, sıva raspasından sonraki durum

Fotoğraf 18: 1965 yılında Haluk Karamağaralı'nın kazısı öncesinde türbenin durumu

Fotoğraf 19: 2007 Yılı Kazısı Sonrasındaki Durumu

Fotoğraf 20: Küçük Saray'ın Kuzeyindeki Açmalar

Fotoğraf 21: Malatya Ulu Cami doğu cephesi

Fotoğraf 22: Malatya Ulu Cami batı görünümü

Fotoğraf 23: Kazıya başlamadan önceki durum

Fotoğraf 24: Kazı sonrası durum

Fotoğraf 25: İç Kale Sarayı'nda duvar kalıntıları, M. O. Arık Arşivi

Fotoğraf 26: Kazı öncesi çekilen hava fotoğrafı

Fotoğraf 27: Kazı sonucunda ortaya çıkan Selçuklu Devri izleri

Fotoğraf 28: Mezar anıtlarının genel görünüşleri

Fotoğraf 29: Medresenin önünde kazılan kısımlar ve ortaya çıkan duvarlar

Fotoğraf 30: Avlunun kapısı ve çeşme

Fotoğraf 31: Zazadin Han'ın Güneyden Görünümü, M. Önge Arşivi

Fotoğraf 32: Doğu kanadının çatısından avlunun görünümü, M. Önge Arşivi

Fotoğraf 33: Akhan Kervansarayı'nda kazı ve temizlik öncesi durum

Fotoğraf 34: Hanın giriş kısmının sağında bulunan hamam kısmının kazı sonrası durumu

Fotoğraf 35: Kazı sonrası avlunun durumu

Fotoğraf 36: Havuzun kenarındaki mermer büngüldek

Fotoğraf 37: Havuzun kenarındaki "S" kıvrımlı tahliye

Fotoğraf 38: Kanalın temizlendikten sonraki hali

Fotoğraf 39: Orhan Bey Hamamı kazısı

Fotoğraf 40: Bursa Yıldırım Darüşşifası

Fotoğraf 41: İznik Orhan Cami

Fotoğraf 42: İznik çini fırınları kazısı kuzeybatıdan görünüş

Fotoğraf 43: 2007 kazılarından, Osmanlı Dönemine tarihlenen Milet işi seramik parçaları

Fotoğraf 44: Güney cephe onarım sırası

Fotoğraf 45: Kuzey-doğu köşeden kazı alanı görünüşü

Fotoğraf 46: Yenişehir, Reyhan Paşa Lahdi

Fotoğraf 47: Van Ulu Cami kazısı doğu kısım

Fotoğraf 48: Konya Has Bey Darülhuffazı

Fotoğraf 49: Şeyh Şıhabüddin Sühreverdi Zaviyesi genel görünüm

Fotoğraf 50: Büyük Saray

Fotoğraf 51: İncir Hanı, Ahır Taçkapısı

Fotoğraf 52: Güneydoğudan görünüş, kazı öncesi, 1993

Fotoğraf 53: Güneydoğudan görünüş, kazı öncesi, 1993

Fotoğraf 54: Karacahisar Kalesi, 2005

Fotoğraf 55: Güneydoğu Kesimdeki Kalıntılar

Fotoğraf 56: Avlu, Güneybatı Köşesi Temel İzleri

Fotoğraf 57: Çardak Han

Fotoğraf 58: Çardak Han

Fotoğraf 59: Obruk Hanı, revak

1. GİRİŞ

“İnsanlığın ve hele kendi insanlığımızın ne idiği, bize neler bıraktığı meselesi, durulan ve o nispette araştırması soruşturması derinleşip genişleyen vicdanların mutlak surette ele almaya çalışacağı baş meseledir. Frazer’in arkeolojiji “ölümün ve yaşamın sırlarını çözmek isteyenlere, kısaca: -yaşamının manasını arayanlara, en ciddi, en reel yardımı yapan laboratuvar” gibi alması, ne kadar haklıdır!”¹

R. O. Arık

Geçmiş dönemleri inceleyen birçok bilim dalından biri olan arkeolojinin beşyüz yılı aşkın bir geçmişi vardır. Türkiye’ye ise 19. yüzyılın başlarında gelmiş olmakla birlikte 20. yüzyılın ortalarına kadar çok az sayıda aydının ilgilendiği sınırlı bir uğraşı olarak kalmıştır. Osman Hamdi Bey sayesinde Osmanlı Devleti’nde sağlam temellere oturan arkeoloji Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasından sonra Ethem Bey, Aziz Ogan gibi önemli bilim insanları tarafından sürdürülmeye devam etmiştir. Bu Osman Hamdi Bey geleneği çerçevesinde devam eden gidişat, Atatürk’ün girişimleriyle yeni bir boyut kazanmıştır.² Başta Ankara Üniversitesi Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi’nde olmak üzere, ilgili bölümler açılmış ve kazı çalışmaları bilimsel bir ortamda artarak devam etmiştir. Ne var ki yapılan kazılar içinde Türk Sanatı ile ilgili olanlar oldukça az bir sayıyı oluşturmaktadır. Şöyle ki; kurulan arkeoloji bölümleri Roma ve Yunan gibi antik dönemleri, Anadolu’daki eski çağ uygarlıklarını araştırmayı esas alarak oluşumunu başlatmıştır. Zaman içinde klasik arkeoloji, prehistorya, protohistorya ve önasya arkeolojisi gibi anabilim dallarında kazı çalışmaları sürmüştür. Ortaçağ dönemi, sanat tarihi bölümü kapsamında kalarak bu oluşumun dışında kalmış ve oldukça kısıtlı bir alanda varlığını sürdürmüştür.³ Yakın sayılabilecek bir geçmişe kadar bu durum böyle devam etmiştir. Araştırmaların, arkeolojik verilerin sınırlı sayıda olması Anadolu Ortaçağ Türk Dönemi’nin sanat tarihi açısından yeterince tanınmasını engellemiştir. Bir

¹ Remzi Oğuz Arık, “Arkeoloji Enstitüsünün Dünü, Bugünü ,Yarını Hakkında”, **Arkeoloji Araştırmaları 1940-1941**, Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi, Arkeoloji Enstitüsü Neşriyatı, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1941, s.849.

² Mehmet Özdoğan, “Biz ve Arkeoloji-Türk Arkeoloji Geleneğinin Oluşumu” **Arkeolojinin Politikası ve Politik Bir Araç Olarak Arkeoloji**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2006, s.51-55.

³ M. Oluş Arık, “Türk Kültürüne Yönelik Arkeolojik Çalışmalar ve Sorunları”, **Emin Bilgiç Hatıra Kitabı**, yay. haz. Oktay Aslanapa, Eklemeddin İhsanoğlu, İSAR Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000, s.149-168.

gerçektir ki; başlangıcından günümüze kendi gelişme çizgisi içinde tutarlı bir yol izlemiş olan Türk Sanatı'nın bütünlüğünü ortaya koyabilmek açısından Ortaçağ Türk Dönemi önemlidir kuşkusuz.⁴ Ve bu işin toprak altı da yeni malzemelerin elde edilmesi açısından ayrıca önemlidir.

Eski çağların sanatlarını inceleyen iki ayrı bilimdir arkeoloji ve sanat tarihi. Bu iki bilim dalının birbirleriyle olan ilişkileri ve farklılıkları çoğu zaman karıştırılmış ve yanlış anlamalara sebep olmuştur. Arkeoloji ve sanat tarihinin iki ayrı bilim dalı olduğuna dayanan görüşün dayanakları şu şekildedir:

-Arkeoloji, öncelikle eski Yunan ve Roma sanatını ele almaktadır. Yunan-öncesi, prehistoryanın alanına girerken, Roma devrinden sonraki sanatlar yani Bizans ve İslam sanatlarını sanat tarihi incelemektedir.

-Arkeoloji, insan elinden çıkan her türlü (estetik değer taşıyan veya taşımayan) malzemeyi incelemektedir. Sanat tarihi ise bunların içinde “güzel” olanı incelemektedir.

-Arkeolojide kazı esastır.

Anlaşıldığına göre, sanatın çeşitli tarihi dönemleri için ayrı ayrı bilim dallarının doğmuş olduğunu söylemek mümkündür. Başlangıcından günümüze akademik dünyada yerleşik olan bu durum, arkeoloji biliminin kuruluş yıllarında araştırmaların özellikle Yunan-Roma eserlerine yönelik olmasından kaynaklanmaktadır. 18. yüzyılda J.J. Winckelmann'ın Roma, Pompei ve Herkülaneum gibi antik merkezlerde yapmış olduğu kazılar, Avrupa'nın hümanist çevrelerinde ilgi görmüş ve bu bilimin yalnızca Yunan ve Roma sanatını incelemesi gerektiği yönündeki görüş yaygınlaşmıştır. Oysa sonraki dönemlerde Güney Amerika'dan Asya'ya, Afrika'dan Anadolu'ya kadar genişlemiş olan arkeolojik araştırmalar görülmektedir. Bu kazılarda, Ortaçağ kentleri kazıldığı gibi tarih öncesi yerleşme merkezleri de kazılmıştır.

Günümüzde güzel ve çirkin kavramı değişikliğe uğramıştır. Onun yanında kazı tekniği ise eski eserlerle ilgilenen her bilim dalı tarafından kullanılabilir.

Sanat tarihinin ne olduğu konusu ise şöyledir; Sanat tarihi, tarih koşullarından doğan maddi kültür eşyasını inceleyen bilim dalıdır. Buna göre, bu bilim dalı, bir sanat ya da sanatlar arasındaki ilişkileri tarihsel boyutta kurma amacıyla araştırmalar

---

⁴ Ara Altun, “Genelde Türk Sanatı'nın, Özelde Türk Mimarlığının Ortaçağı Hakkında”, **Sanatın Ortaçağı: Türk, Bizans ve Batı Sanatı Üzerine Yazılar**, Kabalcı Kitabevi, İstanbul, 1997, s.9-12.

yapmaktadır. Sanatı oluşturan öğelerin, tarih içindeki ağırlığını ve dağılım düzenini saptarken, sayısız ve karmaşık sanat olgularının hiyerarşisini aramaktadır.

Sanat tarihinin malzemesini tarih içinde üreten varlık insandır. İnsan, hep değişmektedir. Sanat tarihi de bu değişim ve gelişime dair bilgiler toplar; insanların sanat eseri üretmelerinin itici gücünün ne olduğunu, bu gücün sanat biçimlerini nasıl değiştirdiğini ortaya koymaya çalışır.⁵

Kazı, her iki bilim dalının da ortak tekniğidir. Kazı çalışması, toprak altındaki kalıntının kazılıp yeryüzüne çıkarılması eylemidir. Temel amaçlardan biri öncelikle kazılan yerin stratigrafisinin (tabakalanmasının) doğru bir biçimde açıklanmasıdır. Stratigrafi sözcüğü aslında dünyayı oluşturan ve Latince *stratum* (çoğulu *strata*) adı verilen katmanların sıralanışlarını ifade eden jeolojiyle ilgili bir terimdir.⁶ Dilimize tabakalanma olarak çevrilebilecek bu sözcük arkeolojide yalnızca insanoğlunun yaşadığı zaman içinde oluşmuş görece daha yeni tabakalar için kullanılır ve stratigrafi, arkeolojinin temelini oluşturur.

Arkeolojik tabaka ve tabakalanmanın doğru olarak tanımlama ve açıklanması özel bir bilgi ve deneyim gerektirir. İnsan eliyle yapılmış bir mezar tepesiyle (kurgan/Tümülüs) doğal bir tepelyi ayırt etmek görece basit bir iştir. Buna karşılık çok katlı iskan alanlarının stratigrafisinin anlaşılması ve açıklanması oldukça zordur. Bu noktada konuyla ilgili hem teorik eğitimin hem pratik öğrenmenin önemi vardır.

Arkeoloji biliminde, insanoğlunun yaşam mücadeleleri sonucunda oluşmuş belirli bir döneme ilişkin izlere belirli bir döneme ilişkin izlere “tabaka”, “kültür katı” ya da “yapı katı” gibi değişik adlar verilir. Anadolu yarımadasında bu türde izler taşıyan ve genellikle höyük denen on binlerce tepe bulunmaktadır. Yükseklikleri 1 m ile 45-50 m, genişlikleri ise 1000-1500 m’ye değin değişen bu tepeler, bazen dik konili, bazen düz, bazen dik yamaçlı, bazen hafif meyilli ve teraslı türlerde olabilirler. Ortak özellikleriyse insanoğlunun binlerce yıl içinde belirli bir alanda yaşam sürmesi sonucunda oluşmuş üst üste tabakalar içermeleridir. Örneğin Çanakkale yakınlarındaki Troia Höyüğü İlk Tunç Çağı’nın başlarından Roma dönemine kadar uzanan 9 tabaka ya da kültür katına ve her tabakanın ara evreleri olarak da 40’tan fazla yapı katına sahiptir. Kültür katı, yapı katı ya da mimarlık katı gibi adlarla tanımlanan tabakalar içeren çok

⁵ Selçuk Mülayim, **Sanata Giriş**, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul, 2008, s.34-35.

⁶ Jeolojik bir tanımlamayla *stratum*, altında ya da üstündeki kayalardan gözle ya da fiziksel olarak az çok ayrılabilen, kalınlığı 1cm’den az olmayan tortul kayaç birimi olarak tanımlanabilir.

katlı yerleşme yerlerinin açığa çıkarılarak doğru bir biçimde tanımlanması, orada yaşamış olan insanın tarihiyle ilgilidir. Bir başka deyişle bir arkeolojik merkezdeki kültür katlarının biçim ve sayıları bunların oluşmasına neden olan tarihsel ve kültürel olaylarla ilgilidir ve toprakta bu olaylara ilişkin izler taşıyan mantıklı bir sıra düzeni vardır.

İnsanoğlu tarafından zaman içinde oluşturulmuş bu tabakaları tanımlayabilmek ve önemlerini kavrayabilmek için öncelikle onların nasıl meydana çıkıp, geliştiğini bilmek gerekir. Toplumun yüzyıllar içinde başından geçen türlü olaylar bu tabakalara yansımıştır. Öyleyse arkeolojik tabakaların niteliği de birbirinden farklı olmalıdır. Yani günümüzden 20-30 binyıl önceki küçük bir avcı topluluğunun kısa süre barınıp daha sonra boşaltıldığı bir kaya sığınağında bıraktığı izlerle Roma İmparatorluk Çağı'na ilişkin bir yapının yıkıntısı birbirinden pek çok yönüyle farklılıklar gösterir. Örneğin günümüzden on binlerce yıl önce, en ilkel paleolitik çağ toplulukları açık alanlarda, derme çatma barınaklarda ya da mağaralarda yaşamışlardı ve henüz mimarlık konusunda hemen hiç esaslı bilgiye sahip değillerdi. Kullanımı bittikten sonra ıssızlaşan bu barınak, ilerleyen zaman içinde ya doğal bir örtü ya da aynı yerde oturan insanlarca oluşturulmuş daha geç bir tabaka tarafından örtülür. Böyle bir yer arkeologlarca kazıldığında, ana toprak üzerinde yalnızca, onların kullandıkları aletleri de içeren bir moloz tabakası bulunabilir, mimariye ait izler ya hiç yok ya da yok denecek kadar az ve siliktir. Buna karşılık daha sonraki Neolitik Çağ ve onu izleyen dönemlere ait bir ören yerinde –öncekinden farklı olarak- çoğu kez, içinde insanların yaşadıkları mimariye ilişkin kalıntılara rastlanır. Çünkü insanoğlu mağara gibi geçici doğal barınaklardan çıkıp köyler kurmaya, yani kalıcı konut yapma becerisini ortaya koymaya Neolitik Çağ'ın en erken evrelerinden itibaren başlamıştır. Roma İmparatorluk Çağı'ndaysa, gelişen teknoloji ve bununla ilgili olarak değişen inşaat malzemesi, örneğin *opus cementsum* denen kireç harç tabakaların yüzeysel görünümünü bile oldukça etkilemiştir. Dolayısıyla her dönemin kendine özgü özelliklerini sosyal, ekonomik ve hatta siyasal gelişmelerini yansıtan tabakaların birbirlerinden farklılık göstermesi doğaldır. Örneğin ana toprak üzerine inşa edilmiş, herhangi bir onarım geçirmeden kısa sürede yakılıp yıkılmış ya da ıssızlaşmış ve sonra üzeri bitki ve toprakla örtülmüş bir yapıda; en alttan üste doğru, şu birimlerle karşılaşılır: a) ana toprak, b) temel çukurları, temeller, duvarlar, c) sıkıştırılmış toprak yani çamur taban, d) yapının kullanıldığı

zamana ilişkin moloz birikimi, e) yıkım tabakası ve f) zamanla en üstte birikmiş alüvyonlu yüzey toprağı.

Bu yerleşme yerinde önceden iskan edilme söz konusu değilse yapıların üzerine bina edildiğı ana toprakta insana ilişkin hiçbir iz görülmez. Yapı katının toprağında yalnızca temel çukurlarının kazılması sırasında çıkarılıp çoğunlukla da taban altına serilen toprak söz konusudur.

Bunun yanında, kısa ya da uzun bir süre kullanılmış olan her yapı sonuçta eskiyip yıkılmaya mahkumdur. Yapı katının üzerini kaplayan yıkım tabakasının içeriğı ise yapının sonunu belirleyen olaylarla ilgilidir. Örneğın kazı yapılan yer konut alanı ise toprak içindeki buluntular daha çok evde kullanılan eşyaları içinde barındırır. Ya da bir çini fırını kazısında kazılan toprak bol sayıda kırık çiniyi içerir.

Ortaçağ dönemine ait kazı çalışmaları daha çok mimari ağırlıklı sonuçlar verir. Büyük bir emek sonucu oluşturulmuş mimari yapılar uzun süre kullanılırlar. Böyle bir durumda, uzun süreli kullanım sırasında gerçekleştirilmiş, yenileme, onarım ve ek bina yapımı gibi etkinliklerle ilgili olarak birçok evre söz konusudur. Çok evreli bu tip yapıların kazısında da, ele geçirilen buluntuların belgeleme ve tanımlama ilkeleri ile tarihleme yöntemi aynıdır. Ancak burada önemli olan nokta; buluntuların hangi evrelere ait olduğunu doğru olarak belirleyebilmektir.⁷

Bu sistemli araştırma kazılarının dışında başka kazı türleri de vardır: Örneğın Ortaçağ Türk dönem kazılarının çoğunlukla sonuçlarını oluşturan kurtarma kazılarından kısaca bahsetmek gerekirse;

Birçok kazı, özellikle büyük kentlerin yoğun yerleşim bölgelerinde, turistik konut yerleşim yerlerinde, bir zorunluluk sonucu yapılır. Çeşitli kamu ve özel kurum yapılarının inşası sırasında, çok sık olarak arkeolojik kalıntılara rastlanır. Kontrol edilmediğı, müdahale edilmediğı zaman, bunlar tahrip edilerek ortadan kaldırılır. İşte bu gibi yerlerde birçok “Kurtarma Kazıları” yapılarak sorunlar kısmen çözümlenmektedir. Bunlar genellikle kısa süreli kazılardır. Bunun yanında bazı büyük yatırımlar dolayısıyla yapılan kurtarma kazıları da vardır: Bunun en büyük, en verimli örneğı, Orta Doğu Teknik Üniversitesi öncülüğünde, birçok üniversite ve bilim kuruluşlarının katkısı ile yapılan, Yukarı Fırat Keban Barajı ile Aşağı Fırat Atatürk-Karakaya Baraj Gölleri içinde kalan eski yerleşme alanlarında yapılan arkeolojik kurtarma kazılarıdır.

---

⁷ Veli Sevin, *Arkeolojik Kazı Sistemi El Kitabı*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1999, s.30-40.

Bütün bunlar dışında kalan başka bir kazı türü de rastlantısal kazılardır. Şöyle ki;

Arkeolojik yerleşmelerin, taşınabilir eserlerin bulunmasında bazen şansın, rastlantının da rolü büyüktür. Köylüler kök sökerken, çiftçiler tarla sürerken, işçiler temel açarken, çobanlar kırdada, dağda gezerken de sıkça arkeolojik buluntuları bulur, görür, açığa çıkarırlar. Güney Fransa'daki Paleolitik Çağ'ın ünlü Lascaux Mağarası, 1940'da dört öğrencinin kökünden sökülmüş bir ağacın kök çukurunu inceleme merakı üzerine ortaya çıkmıştır. Lut Gölü parşömenleri de 1947'de, sürüden ayrılan hayvanını arayan Bedevi çoban tarafından, benzer bir rastlantıyla keşfedilmiştir.⁸

Bütün bu teknikler, kazı yaparak veri elde eden bilimlerden tarafından kullanılabilirler.

1.1. Konunun Çerçevesi

Türkiye'deki Ortaçağ arkeolojisi başlığı; hem Bizans, hem de Türk dönemi maddi kültür varlıklarını kapsamaktadır. Konu başlığı çerçevesinde Türk dönemine ait olan araştırmalar ele alınmıştır ki; İlk Türk Beylikleri, Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı gibi birçok uygarlığı içine alan bir döneme ait çalışmaları kapsamaktadır. Konunun dünden bugüne nereye ulaştığına bakmak için, yapılmış olan araştırmaların durumuna göz attığımızda; Osmanlı dönemine kadar arkeoloji biliminden bahsetmenin pek mümkün olmadığını görüyoruz. Osmanlı Devleti'nde ise eski eserlerin durumu, yoğun eski eser kaçakçılığı ve eski eser toplama ağırlıklıdır. Daha sonra 1720'de ilk müze Dar'ül-Esliha'nın kurulmasıyla başlayan Türk arkeoloji tarihi, yıllar içinde kazıların başlaması, eski eserlerle ilgili kanunların çıkarılması, arkeoloji enstitülerinin kurulması vs. gibi büyükçe bir listeye devam etmişse de (Tablo 1),⁹ Ortaçağ Türk dönemi kazılarının bu kronolojide yerini alması oldukça geç bir döneme rastlamıştır. Cumhuriyet döneminde yapılmaya başlanan Türk dönemi kazılarının ise çoğunluğun içinde çok az yer kapladığı bir gerçektir. Örneğin 1937'den 1980 yılına kadar konuyla ilgili araştırmaların sayısı 35'tir. Bunların ancak 4-5 tanesi bilimsel kazı niteliği taşımaktadır. Çoğunluğu ise Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün kurtarma, onarım amacı ile yaptırmış olduğu küçük çapta yüzey

⁸ Hasan Tahsin Uçankuş, **Bir İnsan ve Uygarlık Bilimi Olarak Arkeoloji: Tarihöncesinden Perslere Kadar Anadolu**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s.33.

⁹ **Arkeoloatlas**, ed. Necmi Karul, S.1, İstanbul, 2002, s.30.

araştırmaları ve sondajlardır.¹⁰ Böylesine geniş bir dönemi kapsayan konuyla ilgili, bu kadar az çalışmanın olması oldukça dikkat çekici bir durumdur.

Günümüzde de, bu durumda fazla bir ilerlemenin olmadığını söylemek pek de yanlış olmaz. Bunun yanında Ortaçağ kazılarının birçok sorunla karşı karşıya olduğu da bir gerçektir. Sıralamak gerekirse;

-Ortaçağ sit alanlarına ait bir haritanın çıkarılmamış olduğundan bir durum tespitinden yoksunluk söz konusudur.

-Ortaçağ yerleşmelerine ait kazı sahaları genelde yerleşim içinde olduğundan buralarda çalışmak zordur.

-Yöntem, ekip ve teknik donanım konusunda problemler mevcuttur.

-Kültür Bakanlığı'nın ayırdığı ödenek oldukça azdır bunun yanında yerli ve yabancı sponsor bulunamamaktadır. Bunun gibi birçok örneğin sayılabileceği finans sorunu bulunmaktadır.

-Kazı sahasının tabakalaşması birçok kültür dönemini kapsadığından ve buluntuların incelenmesinin birçok boyutu olduğundan, farklı bilimlerin yardımlaşması gerekmektedir. Bu durumla ilgili de sorunlar yaşanmaktadır.

-Onun dışında, mevzuat konusunda sorunlar söz konusudur.¹¹

Bu durum, Ortaçağ Türk Dönemi kazılarının arka planda kaldığı ve gereken önemin verilmediği gibi bir sonuca ulaşmayı sağlar.

Bütün bu güçlükler, sorunlar ve çözümler tartışmaya açık bir konu olarak bir kenarda, tez kapsamımız dışında dururken; bu çalışma, genel bir yaklaşımla sadece konu başlığını ortaya koymayı hedeflemektedir.

1.2. Araştırma ve Yayınlar

Türkiye'de Ortaçağ Türk dönemi ile ilgili kazı araştırmaları 1937 yılında Mimar Sedat Çetintaş tarafından Sivas Keykavus Şifahanesi'nde yapılan çalışma ile başlamıştır. 1953 yılında yayınladığı *Sivas Darüşşifası* adlı eseriyle çalışmalarını yayınlamıştır.¹² 1943-1945 yıllarında Bursa Orhan Hamamı, Bursa Yıldırım Şifahanesi

¹⁰ Rüçhan Arık, "Türk Kültürüne Yönelik Arkeolojik Araştırmalar ve Kubadabad Kız Kalesi Kazısı", **Remzi Oğuz Arık Armağanı**, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1987, s.71-98.

¹¹ Rüçhan Arık, "Türkiye'de Ortaçağ Arkeolojisinin Sorunları", **Antalya IV. Selçuklu Semineri (Bildiriler)**, Antalya Valiliği, Antalya, 1993, s.5-10.

¹² Sedat Çetintaş, **Sivas Darüşşifası**, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1953.

sondajları Mimar Sedat Çetintaş tarafından onarıma yönelik çalışmalar olarak gerçekleştirilmiştir.¹³ *Türk Mimari Anıtları: Osmanlı Devri Bursa'da Eski Eserler* adlı kitabında bu çalışmalarını yayınlamıştır.¹⁴ Daha sonra Remzi Oğuz Arık tarafından gerçekleştirilen Türk Tarih Kurumu'nun Konya Alaeddin Tepesi Höyük Kazısında Ortaçağ katmanlarının Raci Temizer tarafından izlenmesi sonucunda, Tahsin Özgüç'ün malzemeyi Mahmut Akok'a vermesiyle sonuçlar 1969 ve 1072 yıllarında yayınlanabilmiştir. Konuyla ilgili çalışmalar *Türk Etnografya Dergisi'nde yayınlanmıştır*.¹⁵ Konya Alaeddin Tepesi Höyük Hafriyatı, arkeolojik kazılarda Ortaçağ katmanlarının gerektiği gibi izlendiği örnek çalışmalardan biridir.

1961 yılında Oktay Aslanapa tarafından yapılan Diyarbakır İç Kale Kazısı Ortaçağ amaçlı sistemli bir kazı olması bakımından önemlidir. 1961 ve 1962 yıllarında iki sezon halinde devam eden kazılarda, Toptepe olarak anılan İç Kale üstünde zamanla tahrip edilmiş olan saray ve bağlantıları ortaya çıkarılmış, mimari kalıntıların tekniğine uygun saptamaları yapılmış ve buluntular Diyarbakır Müzesi'ne nakledilmiştir. Dört eyvanlı geleneksel sivil mimarlık şemasını veren "divanhane" olarak nitelendirilen taht veya kabul salonu, ortasındaki havuz veya buna bağlı su kanalları ile "selsebil" adı verilen su tesisinin önemli parçaları ile ortaya çıkarılmış, yakınında hypocaust sistemli sıtması ile küçük saray hamamı da aydınlatılmıştır. Su kanalları ile havuzun bezemesini meydana getiren sırlı levhalar, taş ve cam mozaik ile birlikte kabarık harfli çini kitabelerden bölümler ve özellikle firuze sır altına siyah çift başlı kartal arması biçimindeki levha, kalıntıların 1200-1220 yıllarında Diyarbakır'da hüküm süren Artuklu Sultanı Melik Nasrüddin Mahmut'a mal edilmesine yol açmıştır. *Türk Arkeoloji Dergisi'nde* yapılan çalışmalar yayınlanmıştır.¹⁶

Oktay Aslanapa başkanlığında 1964 yılında Kayseri Keykubadiye Köşkleri'nde yapılan kazı, bu alandaki önemli bir çalışmadır. Yeri Zeki Oral tarafından belirlenen

¹³ Sedat Çetintaş, "Sivas Şifaiyesinde Yapıtılan Mimari Hafriyat", **Belleten III**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1939, s.61-67; **Türk Mimari Anıtları Osmanlılar Devri - Bursa'da İlk Eserler**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1946; **Bursa'da Murad I ve Beyazıt I Binaları**, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 1952.

¹⁴ Sedat Çetintaş, **Türk Mimari Anıtları: Bursa'da İlk Eserler**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1952.

¹⁵ Mahmut Akok, "Konya'da Alaeddin Köşkü, Selçuk Saray ve Köşkleri", **Türk Etnografya Dergisi XI**, Maarif Vekaleti Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, 1969, s.47-73; "Türk Tarih Kurumu Adına Konya Alaeddin Tepesi'nde 1941 Yılında Yapılmış Olan Arkeolojik Kazıda Elde Edilen Mimari Buluntular", **VII. Türk Tarih Kongresi (Bildiriler) I**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1972, s.60-63.

¹⁶ Oktay Aslanapa, "Diyarbakır Kazısı'ndan ilk Rapor (1961)" **Türk Arkeoloji Dergisi 11/2**, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, 1962, s.10-18; O. Aslanapa, "Erster Bericht Über Die Ausgrabung Des Palastes Von Diyarbakır" **İstanbul Mitteilungen**, S. 12, 1962, s.115-128; Oktay Aslanapa, "Die Ausgrabung des Palastes von Diyarbakır (15. Sept. - 1. Oct. 1961 - 15. Sept-27. Sept 1962)" **Atti del secondo Congresso Internazionale di Arte Turca**, haz. Fondazione Cini, Istituto Universitario Orient, Napoli, 1965, s.13-29; Metin Sözen, "Bir Türk Sarayı Bulundu", **Vatan Gazetesi**, 15.11.1961, İstanbul.

kalıntılarda küçük göl rıhtımı, tonozlu yapıları yanında Selçuklu çini süslemesine yönelik önemli buluntular elde edilmiştir. Üç yapı kalıntısı ile birlikte ele geçen levha çinilerdeki desen ve kompozisyon, Selçuklu çağı çini süslemesiyle Osmanlı çini bezeme üslubu arasında bağlantılar göstermesi bakımından son derece önemlidir. *Türk Arkeoloji Dergisi*'nde araştırmalar yayınlanmıştır.¹⁷ 1965 ve 1966 yıllarında gerçekleştirilen Kalehisar Kazıları; Selçuklu Çağı mimarisi ve çini-keramik sanatı bakımından önemli ipuçlarını ortaya koymuştur. Çorum'un Alaca İlçesine bağlı, Alacahöyük'ün kuzeyindeki bu eski yerleşim merkezinde medrese, kervansaray ve hamam kalıntıları ortaya çıkarılıp tespitleri yapılmış, bunun yanında burada bulunan keramik parçaları doğrultusunda Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından O. Aslanapa'dan araştırma yapması istendiğinden bu yönde geliştirilen kazılarda iki seramik fırını ile birlikte "slip" tekniğinde parçalar bulunarak değerlendirilmiştir. Bir Selçuklu Çağı tekniği olarak bilinen bu seramik bezeme tekniğinin Kalehisar fırınlarında üretilmiş olmasının anlaşılması daha sonra İznik Osmanlı Seramiği'nin ilk döneminde de bu tekniğin kullanılmış olmasının ortaya çıkmasıyla, Selçuklu ve Osmanlı Seramik Sanatı arasındaki temel bağlantının kanıtlanmasını sağlamıştır. *Anatolica I ve Sanat Tarihi Yıllığı*'nda araştırmalar yayınlanmıştır.¹⁸

Konya, Tac'ül Vezir Medresesi ile Afyon, Hisarardı Medresesi sondajları planlarının belirlenmesine yönelik çalışmalar, Edebiyat Fakültesi ödenekleriyle Oktay Aslanapa başkanlığında 1964 ve 1965 yıllarında gerçekleştirilen diğer araştırmalar olarak karşımıza çıkmaktadır.

1969 yılında, Bursa/Yenişehir, Reyhan Paşa Kazısı, Yenişehir'de erken Osmanlı araştırmaları olarak başlatılan çalışmaların bir parçasıdır. Kent dışında yapılan sondajlarda Reyhan Paşa mezar taşına (1333) rastlanması, sondajın geliştirilerek kazıya dönüştürülmesini gerektirmiştir. Ancak kamulaştırma sağlanamadığından lahdin bulunan parçaları birleştirilip ayağa kaldırılmış ve çevresinde zemin yoklamasında bulunan tuğla döşeme izlenebilmiştir. Muhtemelen dört kemerli açık bir türbeye işaret

---

¹⁷ Oktay Aslanapa, "Kayseri'de Keykubadiye Köşkleri Kazısı (1964)" *Türk Arkeoloji Dergisi* 13/1, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, 1965, s.19-40; Oktay Aslanapa, "Excavations For The Qeykubadiye Villas At Kayseri (1964)", *Journal of the Regional Cultural Institute*, 1/2 Tahran:1-7.

¹⁸ Oktay Aslanapa, "Keramiköfen und figürliche Keramik aus Kalehisar", *Anatolica I*, Leiden, 1967, s.135-142; Oktay Aslanapa, "Kalehisar'da Bulunan Mimari Eserler", *Sanat Tarihi Yıllığı II*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 1967, 1-14.

eden kalıntılar bir zaviye ile bağlantılı duvar izlerine işaret etmektedir. Oktay Aslanapa bu çalışmalarını *Sanat Tarihi Yıllığı*'nda yayınlamıştır.¹⁹

Eski Van Ulu Cami Kazısı, Oktay Aslanapa tarafından 1970, 1971 ve 1972 kazı mevsimlerinde yürütülen önemli araştırmalardandır. Anadolu Türk Mimarisi'nde özel bir yeri olan Van Ulu Camii'nin bulunduğu yerde Bachmann'ın yayınladığı plana göre başlanan çalışmalarda merkezi kubbeli caminin tümü toprak altındaki bölümlerinden temizlenmiş ve asıl zemine kadar kazı çalışmaları sürdürülmüştür. Yıkık, devrik tuğla paye ve tonoz kalıntılarında restitüsyona yönelik çalışmalar yapılmıştır. Bununla birlikte yayınlardaki ifadelerle göre sırlı tuğla, çini bezemeli olduğu sanılan caminin iç bezemesinde sadece renkli kalemişi ve alçı bezeme bulunduğu ortaya çıkmıştır. Van Ulu Cami kazısı çalışmaları sırasında Eski Van şehrindeki Türk Devri kalıntılarının çizim ve fotoğraf tespitleri de yan çalışma olarak sürdürülmüştür. *Sanat Tarihi Yıllığı*'nda kazı çalışmaları yayınlanmıştır.²⁰

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Kürsüsü'nün (1963'ten sonra Türk-İslam Sanatı kürsüsü) Oktay Aslanapa başkanlığında sürdürdüğü Ortaçağ kazı ve sondajları Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü ile Edebiyat Fakültesi'nin parasal destekleriyle yürütülmüş çalışmalardır ve çok sayıda uzman ve öğrencinin yetişmesini sağlamak yanında, Türkiye'de Ortaçağ Kazıları'nın özellikle 1964-1965 yıllarından sonra başta Ankara Üniversitesi olmak üzere artarak gelişmesine öncülük etmiştir.²¹

1965 yılında, Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nden Katharina Otto-Dorn başkanlığında başlatılan önemli bir kazı Zeki Oral'ın yerini belirlediği ve *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*'nde yayınladığı,²² Beyşehir, Kubadabad Selçuklu Sarayı'nın kazısıdır. Özellikle figürlü duvar çinileri ile dikkatleri üzerine çeken bu kazılar 1967 yılına kadar sürdürülmüştür. Daha sonra 1985 yılında Rüçhan

¹⁹ Oktay Aslanapa, "Bursa Yenişehir'de Reyhan Paşa'nın 734 (1333) Tarihli Mezar taşı ve Lahdi", *Sanat Tarihi Yıllığı III*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 1971, s. 59-67.

²⁰ Oktay Aslanapa, "1970 Temmuz Van Ulu Cami Kazısı", *Sanat Tarihi Yıllığı IV*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Enstitüsü İstanbul, 1971, s. 1-16; O. Aslanapa, "Kazısı Tamamlandıktan Sonra Van Ulu Camii", *Sanat Tarihi Yıllığı V*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Enstitüsü İstanbul, 1973, s.1-25.

²¹ Şerare Yetkin, "Türkiye'de Elli Yıl İçinde Yapılan Türk Sanatı İle İlgili Kazılar, *Cumhuriyetin 50. Yılına Armağan*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, İstanbul, 1973, s.271-290; A. Altun, "Türk-İslam Kazıları, *Hürriyet Gösteri*, Mayıs 1987, İstanbul, s. 98 vd; A. Altun, "Diyarbakır İç Kale/Kalehisar/eski Van Ulu Camii Kazıları ve Türkiye'de İstanbul Üniversitesi'nin Ortaçağ Kazıları", *Türkiye Arkeolojisi Ve İstanbul Üniversitesi*, ed. Oktay Belli, İstanbul Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2000, s. 273-275.

²² Zeki Oral, "Kubadabad Sarayı Nasıl Bulundu?", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 2, S. 2-3, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Ankara, 1953, s.171.

Arık ile tekrar ele alınan çalışmalar halen sürmektedir. Çalışmalar *Kazı Sonuçları Toplantıları*'nda yayınlanmaktadır.

Aynı yıllarda Ankara Üniversitesi'nden Haluk Karamağaralı ve Beyhan Karamağaralı Ahlat'ta Türk Devri kazı ve araştırmalarına başlamışlardır. Bu arada, Haluk Karamağaralı Sivas Çifte Minareli Medrese kazısını da gerçekleştirmiştir. 1965-1967 yılları arasında Ankara Üniversitesi'nden Kemal Balkan, Kars İli Ani kalıntılarında Selçuklu Dönemi'nden iki hamamın kazılarını yapmıştır.

1970'li yıllarda Oluş Arık, başta Peçin şehri kazıları olmak üzere yoğun bir kazı sondaj çalışmasına başlamıştır. Bunu daha sonradan Alanya ve Hasankeyf'te devam ettirmiştir. Rüçhan Arık ise Kubadabad kazılarına sonradan tekrar başlamıştır.

Keban Projesi kurtarma çalışmaları gibi Aşağı Fırat Projesi kurtarma çalışmalarında da Türk Devri eserlerinin tespiti yapılmış, taşınan bir-iki yapı dışında kazılar gerekli ağırlığa sahip olamamıştır. Ancak Nimet Özgüç başkanlığındaki Samsat Höyüğü kazısında, üst katmanlarda Selçuklu Dönemi buluntuları gereği gibi ele alınmış, Beyhan Karamağaralı da Karaman Sühreverdi Zaviyesi'ndeki kazısını yapmıştır.

Türkiye'deki kazı çalışmaları içinde son yıllardaki Türk Sanatı ile ilgili kazılar, sistemli çalışmalar olarak dikkati çekmekle birlikte, sayıları genel çalışmalar içinde son derece azdır. Kültür Bakanlığı'nın yıllardır yaptığı yıllık kazı sonuçları sempozyumunda Türk Devri kazıları artık ayrı bir oturumu işgal edebilecek sayıya ulaşmıştır. Bütün Ortaçağ katları ve buluntuları, yakın zamana kadar gereken ilgiyi görememiş ve biran önce kaldırılması gereken tabakalar gözüyle bakılmıştır. Şimdilerde kazı ekiplerinin bu konuya daha titiz ve dikkatli yaklaşmaları, 1960'lı yıllarda başlayan az sayıdaki Türk Devri kazılarını yürütenlerin çabaları ile mümkün olmuştur.

Türkiye'de Türk sanatı ile ilgili kazı çalışmaları, mimarlık verileri açısından ilgi çekici değerlendirmelere ışık tutacak niteliklere ulaşmıştır. Bu bakımdan somut sonuçlar elde edilmektedir. Öte yandan, özellikle buluntular açısından, Türk Süsleme Sanatı'nın gelişme çizgisi bakımından da durum son derece dikkat çekicidir. Kubadabad Sarayı ve Keykubadiye Sarayı çini kaplamaları, Selçuklu Dönemi çiniciliğini ve sivil iç mimarlığını aydınlatırken, İznik kazılarında bulunan fırın ve fırın malzemeleri ile

seramikler, Osmanlı seramik sanatının ve çiniciliğinin dönem ve tekniklerini aydınlatmıştır.²³

1.3. Yöntem

“Anadolu Ortaçağ Türk Dönemi Kazıları” konusunun oldukça geniş bir alanı kapladığı muhakkaktır. Konuyla ilgili, başta Kazı Sonuçları sempozyumu kitapçıkları, Ortaçağ ve Türk dönemi kazı sempozyumu kitapçıkları başta olmak üzere; Belleten dergileri, Türk Arkeoloji dergileri, Vakıflar dergileri, Türk Tarih Kongresi kitapçıkları gibi birçok yayını gözden geçirmek, konuya yaklaşımın nasıl olması gerektiği konusunda bilgi vermiştir. Yalnızca bir tane Türk dönemi kazısının bile büyük bir çalışmaya başlık oluşturabileceği gerçeğine karşın, bu çalışma, yüksek lisans tezi çerçevesinde genel bir yaklaşım şeklinde olacaktır. Bu bağlamda, bazı konuları dışarıda bırakmak kaçınılmaz olmuştur. Örneğin konuyla ilgili birçok yüzey araştırması yapılmış ve 1983 yılından beri yapılan *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 'nda sonuçlar sunulmuş ve düzenli olarak yayınlanmıştır. Bunun yanında başka dönemlere ait kazı çalışmalarında ortaçağa ait buluntuların ortaya çıktığını biliyoruz. Fakat çalışma kapsamında bu konular dışarıda bırakılmak zorunda kalınmış ve sistemli ortaçağ Türk dönemi kazısı ve kurtarma kazıları ağırlıklı olarak çalışılmıştır.

Giriş bölümünde genel bir çerçeveye tez başlığı anlatılmıştır. Konunun tanımı ve Sanat tarihindeki yeri üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde kazılar; Anadolu erken dönem, Anadolu Selçuklu dönemi, Beylikler ve Osmanlı dönemi başlıklarına ayrılarak küçük başlıklar halinde anlatılmıştır. Sistemli kazılar ve kurtarma kazıları ağırlıklı olarak derleme yapılmıştır. Sistemli kazılar uzun dönemler boyunca çalışılmış olduğundan ve ayrıntılı sonuçlar vermiş olması açısından daha uzun sayfalarla anlatılmış buna karşın, diğer kazı başlıkları daha az alan kaplamıştır.

Üçüncü bölümde Ortaçağ Türk dönemi ile ilgili başlangıçtan bugüne kazı yapan kurumlar ve arkeologlar konusu ele alınmaya çalışılmıştır.

Değerlendirme bölümünde kazıların gelişimi esas alınarak topluca bir değerlendirme yapılmıştır.

Sonuç kısmında ise ana sorun toparlanarak konu başlığına vurgu yapılmıştır.

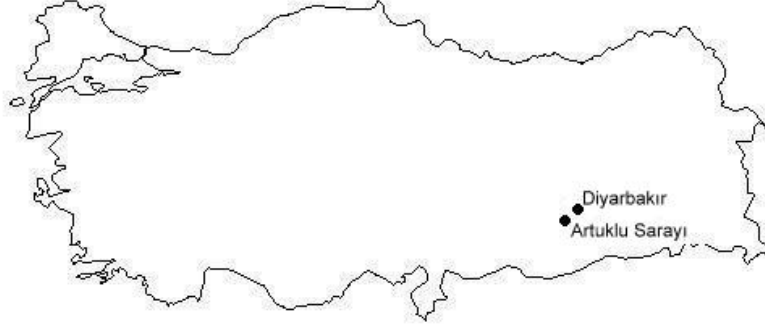
---

²³ Ara Altun, “Türk-İslam Dönemi Kazıları”, **Toprağın Altındaki Geçmiş Arkeoloji**, yay. haz. Nezih Başgelen, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2006, İstanbul, s.119-124.

2. DÖNEM KAZILARI

2.1. ANADOLU ERKEN DÖNEM KAZILARI

2.1.1. Diyarbakır İç Kalede Artuklu Sarayı Kazısı

Diyarbakır iç kaledeki saray, Evliya Çelebi'ye göre Sultan I. Selim'in veziri bıyıklı Mehmet Paşa tarafından yaptırılmıştır. Bölgede 1932'de çalışan A. Gabriel burası hakkında "İhtişamlı bir yapı olması gereken Artuklu Sarayı'ndan hiç iz kalmamıştır. Bu eski sarayın hiç değilse bir kısmının, Osmanlı fethinden sonra Bıyıklı Mehmet Paşa'nın yaptırdığı saraya katıldığı anlaşılıyor" demektedir.²⁴

1946-1947 yılında Diyarbakır İç kalede tepe üzerinde üç metre derinliğinde iki tane su deposu yapılması ve halk arasında tepede bir saray olduğu rivayetleri dolaşması ve defîne arayıcıları tarafından da eşelenmesi, buranın oldukça fazla tahrip olmasına sebep olmuştur. Bu alanda daha sonra tepe üstünde büyük bir telsiz istasyonu kurulmuştur. Telsiz direklerini dikmek için toprak kazılırken, firuze sır altına siyah dekorlu çift başlı kartal armasıyla kare çini levhalar ve koyu mor üzerine beyaz kabartma harfli çini kitabe parçaları bulununca ilk önce müze idaresine, oradan Ankara'da Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğüne durum bildirilmiş ve 1955 ve 1959 yaz aylarında burada yüzey araştırması yapılmıştır. Daha sonra Oktay Aslanapa

²⁴ Doğan Kuban, *Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008, s. 264.

tarafından, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nden temin edilen ödenekle, 15 Eylül 1961'de burada kazıya başlanmıştır.²⁵

Kazılar ekim ayına kadar devam edilmiştir. Yapılan çalışmalarla birlikte saraydan kalan kısımlar meydana çıkartılmıştır. Bu kalıntılar yığma tepenin en yüksek yerinde bir düzlükte yer almaktaydı. Kesme taştan sağlam duvarlar ve taş döşeli zemin tamamen yıkıntılar altında gömülmüş bulunmaktaydı. Bol miktarda çıkan büyük boyda kare biçimli ve dikdörtgen tuğlalar ve bütün olarak yıkılmış tonozlar zelzele sonucu çöküntü ile oluşmuş olabileceği tahmin edilmiştir. Meydana çıkan haçvari eyvanlarla çevrili bir fiskiyeli havuz, güney eyvanında bir selsebil ile bunun arkasında kerevetler ve havuza doğru uzanan kanallardan ibaret bir düzen mevcuttur. Bulunan havuz, bir saraya yakışır şekilde en zengin gereçlerle süslenmiştir. Suyun akışını izlendiğinde; selsebil olduğu tahmin edilen eğimli çıkıntı duvarından bahsetmek gerekiyor. Bu çıkıntı duvarının her yüzü, renkli kare ve dikdörtgen çinilerle kaplıdır. Selsebile gelen sular zemine indiğinde, içi cam mozaiklerle kaplı ikili kanallarla havuza dökülüyor. Havuz bugünkü görünümüyle bile eski özelliğinden pek bir şey kaybetmemiş iç içe iki havuzdan dışındakinin çevresi sekizgen, küçük havuzun ise karedir. Tekrar karenin ortasına açılan ikinci sekizgen alanın tabanı renkli mermer cam mozaiklerle kaplıdır. İlk defa Türk sanatında cam mozaik bu kazı ile ortaya çıkmıştır. Bütün renklerle birlikte altın yıldız da kullanılmıştır. Mozaikler yer yer ördek ve balık motifleri ile düzenlenmiştir.²⁶

Diyarbakır Sarayı'nın yapı malzemesi taş dekorları mozaik ve çini, planı sade ve küçük ölçülü oluşu ile; Abbasilere kadar uzanan bir geleneğin Gazneliler'de ve sonra Ahvan'da belki de Selçuklular devrinden kalan Ribat Anuşirvan'ın üç köşesindeki, kubbe etrafında haçvari tonozlarla çevrili hususi mekanları ile devam ederek Diyarbakır'da küçük ölçüde bir defa daha ortaya çıkması şeklinde düşünülebilir.²⁷

Çiniler de önemli bir buluntu malzemesidir burası için. Bunlar hemen hemen tamamen tek renkli olup koyu ve açık mavi, koyu ve açık kahverengi, firuze, koyu yeşil, mor, eflatun ve beyaz olarak çok zengin renk çeşitleri göstermektedir. Çinilerden başka işlenmiş deniz kabukları ve sedef parçaları da bol miktarda çıkmıştır. Taş dekorasyonu

²⁵ Oktay Aslanapa, "Diyarbakır Sarayı Kazısından İlk Rapor", *Türk Arkeoloji Dergisi*, C. XI-2, Milli Eğitim Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, İstanbul, 1961, s.10-18.

²⁶ Metin Sözen, "Bir Türk Sarayı Bulundu", *Vatan Gazetesi*, 15.11.1961.

²⁷ Ernst Herzfeld, *Damascus: Studies in Architecture II, The Cruciform plan, Ars Islamica vol. X*, Michican 1943, s. 25-28.

olarak bir tek kırık parça bulunmuş olup, bunda rölyef halinde iri yarım palmetlerle kavranmış bir palmet görülmektedir.

Kazıda bol miktarda ele geçirilen parça keramiklerden çoğu Bizanslılardan başlayarak Osmanlılara kadar kullanılmış olan ve Anadolu’da her yerde bulunabilen sgraffito tekniği ile yapılmıştır.

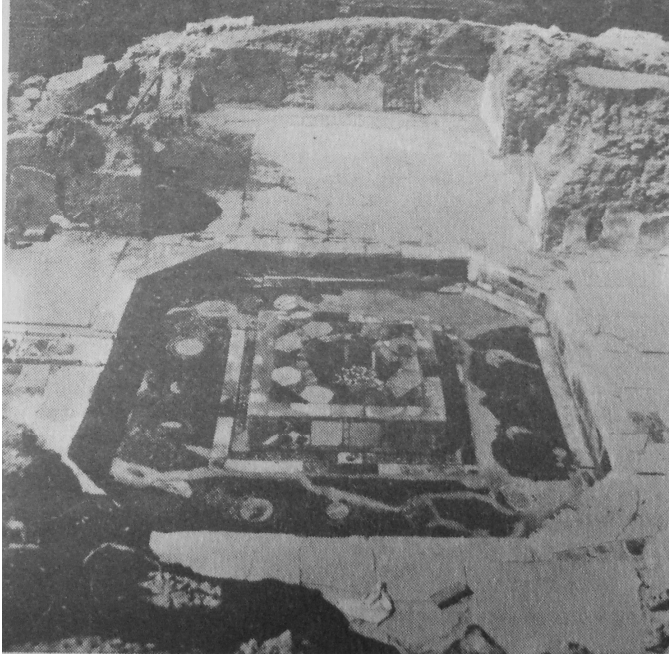
1962 yılı eylül ayında devam eden kazılarla tam tepede set üzerinde inşa edilmiş saraya götüren taş merdivenler ve alttan ısıtılan küçük bir hamam kazılarak ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca buna bağlı küçük mekanlar kazılarak saraydan kalabilen kısımların planı tespit edilmiştir.²⁸ Kazı sırasında sgraffito ve sır altı tekniğinde pek çok keramik parçası bulunmuş ve müzeye teslim edilmiştir. Artuklu Sarayı kazısı gerek planı, gerekse süslemeleri ile Anadolu’daki saray mimarisinin değişik bir örneğini gün ışığına çıkarmakla değerlendirilmiştir.²⁹ Saray, Anadolu’da mevcut saraylar içinde kendine özgü bir yer almakta, Türk mimarisinin uzun gelişimi içinde eski geleneklere bir dereceye kadar sadık kalmaktadır. Yığma bir tepenin üzerine, Diyarbakır’ın en hakim noktasına yapılan bu sarayın önce surlarla çevrildiği, kalan izlerden belli olmaktadır. İzlerden sarayın giriş kısmını anlamak bile mümkündür. Bu surlarla birlikte, İç Kale’nin içinde ikinci bir sur karşımıza çıkmış olmaktadır. Açılan kısımların ortaya koyduğu gibi plan ve süsleme açısından bu saray, Karahanlılar, Gazneliler, Büyük Selçuklular Devri’nden beri gelişerek gelen özelliklere bağlı kalmış, zaman zaman bölgesel özellikler buna eklenmiştir. Mermer mozaik süslemelerde bu durum daha belirginleştirilmektedir. Ayrıntılarına bağlı olarak değerlendirme yapıldığında bir önem daha ortaya çıkmaktadır. O da Diyarbakır’da bugün özellikle evlerde aynı geleneklerin yaşadığıdır. Böylece saray ve evlerde uzun bir gelişim çizgisini izlemek mümkün olmakta, bu bir bakıma çok şeyi açıklamaktadır.³⁰

---

²⁸ Oktay Aslanapa, *Die Ausgrabung des Palastes von Diyarbakır* (15. Sept – 1. Okt. 1961 – 15 Sept. – 27. Sept. 1962) *Atti del seconde Congresso Internazionale di Arte Turca*, haz. Fondazione Cini, Istituto Universitario Orient, Napoli, 1965, s. 13-29.

²⁹ Şerare Yetkin, “Türkiye’nin Elli Yıl İçinde Yapılan Türk Sanatı İle İlgili Kazılar” *Cumhuriyetin 50. Yılına Armağan*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul, 1973, s.275-276.

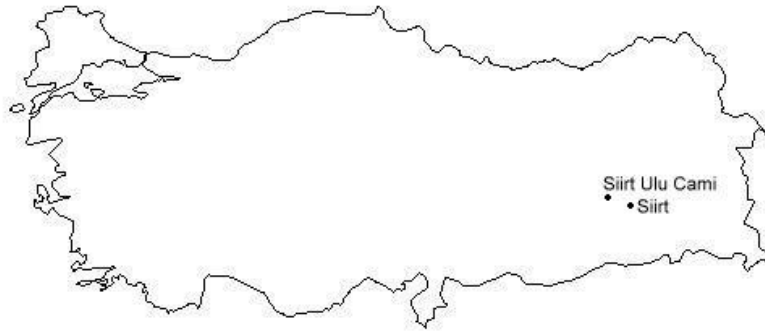
³⁰ Metin Sözen, *Diyarbakır’da Türk Mimarisi*, Diyarbakır’ı Tanıtma ve Turizm Derneği Yayınları, İstanbul, 1971, s.227.

Fotoğraf: Sarayın Havuzu (M. Sözen, **Diyarbakır'da Türk Mimarisi**, Diyarbakır'ı Tanıtma ve Turizm Derneği Yayınları, İstanbul 1971)

Sonuç olarak; Artuklular'dan Melik Nasreddin Mahmud zamanında (1201-1222) yaptırıldığı anlaşılan bu sarayın, kazı çalışmalarından sonra, ne korunması ve bakımı yapılmadığından Anadolu'da Selçuklu dönemi sarayları içindeki kendine has yerini alamamış, çok önemli bir yapı bugün unutulmaya yüz tutmuştur.³¹

2.1.2. Siirt Ulu Camii Kazısı

³¹ Oktay Aslanapa, "Diyarbakır'ın Kazıdan Sonra Unutulan Artuklu Sarayı", **Kültür ve Sanat**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996, s.10-11.

12. yüzyıla ait olan Siirt Ulu Cami, kible duvarının önünde birbirlerine geçilen, fakat ayrı, değişik boyutta üç kubbeli oda ve onlarla plan ve mekansal ilişkisi özgün olmayan, yine kible duvarına paralel iki tonoz örtülü sahindan oluşmakta olan bir yapıya sahiptir.³²

Fotoğraf 1: Siirt Ulu Cami 1957 yılı onarım öncesi (İdris Köprülü, Uğur Ünal, “Siirt Ulu Cami ve Minaresi”, **Rölöve ve Restorasyon Dergisi**, C.5, ed. Sadi Bayram, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1983)

Caminin bir kısmının çökme tehlikesi göstermesi üzerine caminin onarım çalışmaları dahilinde Ali Saim Ülgen tarafından 1962 yılında burada çalışmalar yapılmıştır. Dikkatle yapılan kazı araştırmaları ile tarihi yapı kalıntılarının ancak temellerde mevcut olduğu ve toprak üstünde kalan kısmın sadece minareden ibaret olduğu anlaşılmıştır. Yapılan temizlik çalışmaları bugünkü caminin büyük bir enkaz yığını içine, tarihi bina planı az çok muhafaza edilmek, malzeme olarak da tuğla yerine, içten moloz, dıştan kesme taştan (toprak altında kalan takriben 1.30 metrelik seviye de göz önünde bulundurularak kemer ve kubbe seviyeleri yükseltmek suretiyle) yeniden inşa edildiğini göstermiştir.

Araştırmalar sırasında karşılaşılan en önemli noktalardan biri tali mihraplardır. Bu mihraplar iki tane olup Selçukilerin İran’da vücuda getirdiklerine benzer bir şekle sahiptir. Bu dairevi kemerli mihrap nişlerinin ancak birinde tuğla ve türkuaz mavisi çini karışığı bezemeleri ve taş kısmıyla düşey kenarlarında da rumi süslemeli alçı kabartmaların çok az kalmış olan izleri bulunmaktadır.

³² Doğan Kuban, **Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı**, Yapı Kredi Yayınları, 2008, İstanbul, s. 116.

Caminin minaresinin orijinal haliyle son yıllara kadar ulaşabilen kısmı ancak gövdesidir. Gövdede tuğla imalat arasına mozaik şeklinde kaplanan geometrik sistemdeki bezemeler, mihrapta rastlanan tarzın hemen hemen aynısıdır.

Fotoğraf 2: Siirt Ulu Cami 1957 yılı onarımın ilk yılları (İdris Köprülü, Uğur Ünal, “Siirt Ulu Cami ve Minaresi”, **Rölöve ve Restorasyon Dergisi**, C.5, ed. Sadi Bayram, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1983)

Yapının vakfiyesi veya kitabesi ele geçmemiş olduğundan caminin ve minarenin tarihlenmesinde yalnız Siirt tarihi isimli eserden yararlanılabildiği görülmüştür. Siirt tarihinde Mugüzü'ddin Mahmut namındaki Selçuk Devri sultanından ve 1129 M. (523 H.) tarihinden bahsedilmektedir. Plan bakımından bu havalide benzer örnekleri bulunan ulu caminin tipi, öncü sayılabilecek ilginç bir yapıdır. Ancak mahalli planda ortadaki mihrap kubbesinin ilk cami bünyesinde bulunduğu ve yanlardaki diğer büyük kubbelerin 1260 M. (658 H.) de Atabeylerden El Mücahit İshak tarafından ilave ettirildiği de ihtimal dahilindedir. Bu caminin ilk yapısı, izlerine rastlanan iki tali mihrapçığın bulunduğu ayaklara da ³³ istinat eden merkezi mihrap kubbesinden ibare iken, ön kısmı teşkil eden eyvan ve yanlarda kemerlerle devam eden tonozlu sahinlerle meydana gelmiştir. ³⁴

³³ Mihrapçıkların bulunduğu tuğla ayaklar, caminin en eski kalıntılarıdır.

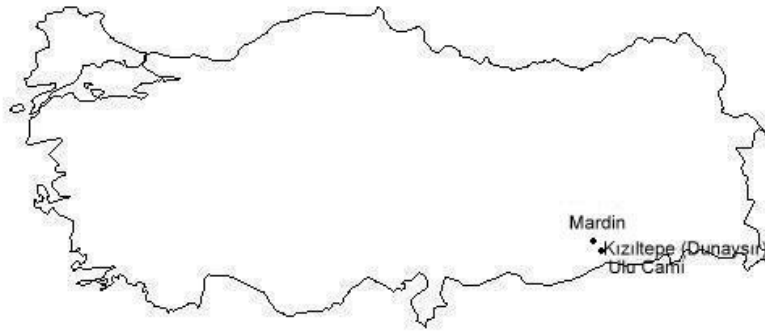
³⁴ Ali Saim Ülgen, “Siirt Ulu Camii”, **Vakıflar Dergisi**, S.V, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, s.153-155.

Fotoğraf 3: Siirt Ulu Camii 1981-1982 yılı onarım öncesi (İdris Köprülü, Uğur Ünal, “Siirt Ulu Camii ve Minaresi”, **Rölöve ve Restorasyon Dergisi**, C.5, ed. Sadi Bayram, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1983)

Yapılan araştırmalarla birlikte onarımı da yapılan Siirt Ulu Camii Anadolu’da ilk çini mozaik süslemeli yapı olması bakımından önemlidir.³⁵

2.1.3. Mardin Kızıltepe (Dunaysır) Ulu Camii Kazısı

Yapı, Mardin’in Kızıltepe (Koçhisar, Dunaysır) ilçesinde, ilçenin kuzeybatısında yer alır. Biraz kuzeyinde, Osmanlı Devri sur kapısı ve Artuklu Devri’nden tahmin edilebilen beş gözlü bir köprü vardır. Yapı, açık renkli kesme taş ve örtülerinde tuğla kullanılarak yapılmıştır. Plan ve formu ile Anadolu Türk Mimarisinin basamak yapılarından olan eski Dunaysır Ulu Camii uzun süre başboş olarak kalmış, ilçenin

³⁵ Oktay Aslanapa, **Anadolu’da İlk Türk Mimarisi**, Atatürk, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1991, s.5.

iskan sahası dışında kaldığı zamanlar ahır olarak kullanılmış, fazlaca tahribe uğramış, taşlarının kaplama kısımları sökülerek çevre inşaatlarında kullanılmıştır. Daha sonra Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden Yılmaz Önge tarafından 1964 yılında kazı çalışması ve onarımı ve sonrasında da yapılmıştır.

Kuzeyde dikdörtgen bir avlunun güneyinde yer alan asıl cami mekanı, enine dikdörtgen plan gösteren mihrap önü kubbeli, destek payandaları ile anıtsal bir görünüşe sahip bir yapıdır. Yapı doğu, güney ve batı yönlerinden destek payandaları ile takviye edilmiştir. Bunlarda da belli bir beraberlik görülmekle birlikte taşkınlik ölçüleri ve yükseklikleri küçük farklarla değişiklikler göstermektedir.

Yapının kuzeyinde yer alan avlunun temel izleri, burada yapılmış olan temizleme kazıları sırasında meydana çıkmış ve üzerleri betonlanarak korunmuştur. Temizleme sonucu anlaşıldığı kadarıyla bu avlunun üçü doğrudan, ikisi de dolaylı olmak üzere beş girişi bulunmaktadır. Camide ana mekanının ikibuçuk katı kadar bir alanı kaplayan avlunun cami ana mekanına birleştiği yerlerde birer kapısı bulunmaktadır. Bunlardan doğudakinin izleri 1967'de iyice ortaya çıkartılmıştır.

Avlu temizliğinin önemli sonucu; yapının iki köşesindeki bulunan minarelerin varlığına kuvvet kazandırmasıdır. Bunlardan kuzeydoğu köşesinde bulunan avludan taşan 4x4 m.lik kaidesi tamamen ortaya çıkmıştır.

Ana yapı, dikdörtgen planı ve anıtsal ölçüleriyle bu avlunun güneyinde yer almaktadır. Avluya bakan kuzey cephesi taş işçiliği açısından oldukça zengindir. Aslında sade bir görünüme sahip olmasına rağmen zengin taş işçiliğine sahip cephenin büyüklüğü bu etkiyi bırakmaktadır. Cephede 7 açıklık ile iki mihrap nişi yer almakta, bunların dikey hatlarını boydan boya devam edip, orta kapının üzerinde hafif bir kademe meydana getiren bir silme yatay olarak sınırlamaktadır. 1971 de bu silmenin üst kısmı tamamen yenilenmiş ve ortadaki kademe de onarılmıştır.

Fotoğraf 4: Dunaysır Ulu Camisi, tonozların atkı kemerleri (D.Kuban, **Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002)

Yapının kitabeleri şu şekilde çözümlenmiştir:

-Mihrap dilimli kemerin üzerinde, (601 Muharrem) Eylül 1204'de, kardeşi Yavlak Arslan'ın başlattığı yapıyı Ebulfeth Artuk Arslan'ın tamamlattır.

Mihrap ve çevresindeki diğer kitabeler Kur'an sureleri ve dini anlamda yazılardır. Mihrap nişinin içinde, sütunce üst kısımlarında, dekoratif çerçevelerin kenar ve alt kısımlarında yer alırlar.³⁶

2.1.4. Kayseri Külük Camii Kazısı

³⁶ Ara Altun, **Anadolu'da Artuklu Devri Türk Mimarisi'nin Gelişmesi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1978, s. 79-99.

Kayseri ili Gölük Mahallesiinde hamamı, medresesi ve camii ile birlikte külliye olarak inşa edilmiş olan yapı topluluğunun inşa tarihi bilinmemektedir. Fakat 607/1210-11 tarihli bir kitabe, yapıya sonradan açıldığı anlaşılan kapılardan biri üzerinde bulunmakta ve caminin Yağbasan torunlarından Adsız Elti zamanında tamir edildiğini bildirmektedir.

H. 735/1334 miladi yılında camiye esaslı bir şekilde tamir ettiren Kölük Şemsettin'e izafeten³⁷ Kölük adı verilen bu yapı gurubunda araştırmalar 1965 yılının temmuz ayında başlamıştır.³⁸ Bu ilk çalışmalarla eserin cami kısmının önemli müdahalelere uğradığı, medrese kısmının ise orijinalliğini muhafaza ettiği görülmüştür. 1968 yılında mahalli dernek tarafından cami kısmında yapılan onarım sırasında yeniden tetkik edilen binanın muhtelif yerlerinde orijinal izlere rastlanmış ve bu izler değerlendirmeye tabi tutularak cami kısmının rölövesi hazırlanmıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğünün 1971 yılı restorasyon programı dahilinde, külliyeinin medrese kısmında 19.06.1970 – 20.07.1970 tarihine kadar Erol Yurdakul başkanlığında kazı yapılmış ve binanın komple rölövesi çıkartılmıştır. Bu dönemde yapılan çalışmalar göstermiştir ki; cami ve medrese 33.88 x 25.37 m. ebadında dörtgen bir saha işgal etmektedir ve binanın batısında medrese, doğusunda ise cami bulunmaktadır.

Fotoğraf 5: Kayseri Kölük Camii kuzey cephe ve Adsız elti'nin yaptırdığı portalden genel bir görünüm, E. Yurdakul (Rölöve ve Restorasyon Dergisi, S. 1, Ankara 1974)

³⁷ Halil Edhem, **Kayseriyye Şehri**, Matbaa-i Orhaniye, İstanbul, 1915 s.32.

³⁸ Aptullah Kuran, **Anadolu Medreseleri**, C.1, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Ankara, 1969 adlı eserinde medrese kısmını ilk olarak bilim dünyasına tanıtmıştır.

Güney cephe duvarının doğu tarafı köşeden itibaren 25-30 cm. dışa doğru meyilli olup duvar yüzünde zeminden 70 cm. yükseklikte taş söveli iki alt pencere bulunmaktadır. Bu kısmın dış kaplaması değiştirilirken duvarın dış tarafında yapılan kazıda bu kısmın temelinde kot bakımından farklılıklar tespit edilmiştir.

Batı cephesi duvarında 25.37 m. uzunluğunda ve yol kotundan 6.33 m. yüksekliğe kadar devam eden batı duvarının alt kısmında dört adet mazgal pencere göze çarpmaktadır.³⁹ Batı cephesi duvarının üst kısmında bulunan muhtelif ölçü ve aralıktaki altı adet pencere medresenin üst kat odalarına aittir. Bu pencerelerin etraflarında, genel duvar örgüsüne uymayan ufak ebattaki moloz taşlardan inşa edilmiş olan kısımlar pencerelerin genişletilmesi için bir müdahale yapıldığını göstermektedir.

Doğu cephesi duvarında portal bulunmakta ve portalde ve Selçuklu sülüsü ile yazılmış olan üç satırlık inşa kitabesi yer almaktadır.

Kuzey cephe duvarı aynı zamanda cami, ve medresenin ön cephe duvarı olduğundan orijinal cami ve medrese kapıları bu cephede yer almaktadır. Batı kısmında yapılan kazılarda orijinal medrese kapısının alt kısmı, eşiği ve cephe profilleri meydana çıkarılmıştır. Bu kazıda orijinal kapıya ait kemer taşından bir tanesi bulunmuştur.

Yapının damı üzerinde geç devirde yapılmış köşk minare ile cami bölümüne ait iki kubbe mevcuttur. Aynı karakterdeki köşk tipi minarelere Anadolu'nun muhtelif yerlerinde, özellikle Kayseri'deki camilerde rastlanmaktadır. Kubbelerden kible yönündeki mihrap üstü kubbesi tuğladan inşa edilmiş olup, sonradan üstü sıralı moloz taş ile kaplanmıştır.

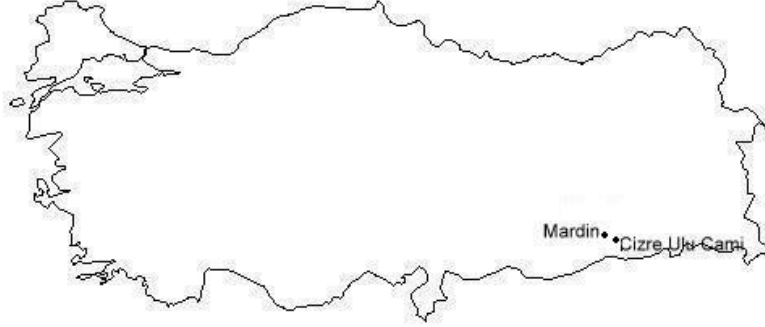
Medrese kısmı binanın batı tarafında iki katlı olarak inşa edilmiştir. Kuzey cephede yer alan ve kazıda sonradan eklenen kapının alt tarafından meydana çıkarılan orijinal kapıdan medreseye girilmektedir. Kuzey cephede yer alan ve eşik üstü kotu bugünkü yol seviyesinden 0.67 m. aşağıda bulunan kapıdan cami haremine girilmektedir. Avlu mekan, doğu-batı yönünde muhtelif açıklıktaki üçer kemer ve dörder ayakla sınırlandırılmış ve üzeri kubbe ile örtülmüştür. Bu kubbeli kısmın

---

³⁹ Aptullah Kuran, **Anadolu Medreseleri**, C.1, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Ankara, 1969 ve Metin Sözen **Anadolu Medreseleri** C. 2, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, İstanbul, 1972, adlı eserinde medresenin alt kat hücrelerine ait olan bu mazgal pencerelerden hiç bahsetmemektedirler.

zemininde yapılan kazı sonunda içinde su bulunan bir kuyu çıkarıldıysa da mahalli derneğin yapmış olduğu onarım sonunda döşeme altında kalmıştır.⁴⁰

2.1.5. Mardin Cizre Ulu Camii Kazısı

Cizre; Mardin'in 197 km doğusunda bulunmaktadır. Burada Orhan Cezmi Tuncer tarafından 1972 yılında kazı çalışmaları yapılmıştır.

Cizre Ulu Camii, bugün üst örtüsü tamamen yıkılmış ve dört duvarı kalmış vaziyettedir. Enine mekanlı harimin güney duvarı dıştan dışa 44.60 m ölçüsündedir. Mihrap; 1.05 m. eninde, 0.90 m. derinliğinde bir dikdörtgen içindeki yarım daire planlı ikinci bir girintiden oluşur. İçerideki; çeyrek küre yüzeyiyle, dıştaki; beşik tonozla örtülüdür. Plandan, bir maksure kubbesi olduğu anlaşılmaktadır. Mihrabı içine alan güney duvar 1.30 m. kalınlığındadır.

Mihraba en yakın ayak sırasındakilerden doğudaki iki tane, yıkıntılar altında kaldığından ölçülememiştir. Batıdaki dört ayak ise kareye yakın ölçüdedir. Maksure kubbesinin kuzey köşelerindeki kare kesitli ayaklar 2. sırayla çakışır ve doğusunda 2, batısında 4 ayak izi bulunmaktadır.

Harimin kuzey duvarı kapalı hacmi avludan ayırır. Mihrap eksenine rastlayan orta kapının doğusunda ve batısında üçer ufak kapı daha vardır. Harimin kuzey ve güney duvarları birbirine paralel iken, doğu ve batı duvarları gönyesinde olmayıp, kuzeye doğru ilerledikçe açılır. Böylece medreseler de dahil, plan bütünüyle bir yamuk şeklini alır.

⁴⁰ Erol Yurdakul, "Kayseri Külük Camii ve Medresesinde Yapılan Hafriyat ve Araştırma Sonuçları İle İlgili Görüşler", *Rölvö ve Restorasyon Dergisi*, S.1, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1974, s. 167-173.

Harimin güney ve kuzey duvarları iç yüzlerinde belirli çıkıntıları olan yalancı ayakları vardır.

Cami ve U şeklindeki medrese ortasında kuzeyi 27.54 güneyi 31.32 doğusu 24.75 ve batı kenarı 23.05 m. olan dörtgen bir avlu bulunur.

24.09.1972 tarihinde yapılan kazıdan elde edilen sonuçlara göre;

Mihrap önü ve girintisindeki kazıda birkaç kat dolgu tabakası dikkati çeker. Bulunan ilk döşeme sırası, bugünkünden 1.50 m. aşağıdadır. Bu durumda avlunun kotu, eyvanların ve minareli kuzey kanadın sokakla bağlantıları gibi sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Çevre yollarının bugünkü haliyle, camiden ortalama 2.00 m. yüksekte oluşuna bakılırsa dışarının hiç yoksa 3.50 m. yükseldiğini kabullenmek gerekir. Bir bakıma Cizre'yi çeviren surların bu kesimde alçak kalışı bu kanıyı doğrulamaktadır.

Harim kare ve dikdörtgen kesitli olup, döşeme hizasına kadar sökülmüş bütün ayakların temellerinde yapılan kazıda; avluya dizili bulunan bu ölçülere elverişli sütun üst başlıkları vardır.

Mihrap duvarı kalındır. Büyük maksure kubbesini taşıyabilmek için bir bakıma böyle bir karanlık gerekir gibi düşünülebilir.

Mihraba yakın ilk sıranın doğu uçtaki ayaklarının, yıkıntılar altında kalmıştır. Maksure kubbesinin sağındaki (batı) kanatta iki ayaktan sonra 3. temelde bu yuvarlak taşlara rastlanmayıp, güney-kuzey yönünde uzanan bir temel duvarı bulunmuştur. Burası harimin batı duvarı olabilir.

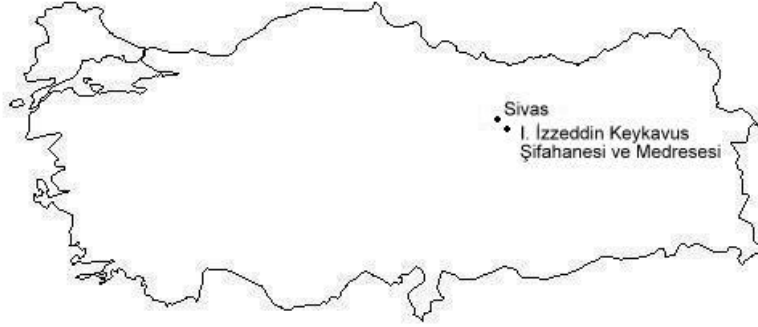
Batı kanatta yapılan ufak bir kazıda, avlu kenarlarında, toprak altından siyah bazalt taşlı silindirik ayaklar çıkarılmıştır.⁴¹

---

⁴¹ Orhan Cezmi Tuncer, "Cizre Ulu Camii ve Medresesi", **Yıllık Araştırmaları Dergisi**, S. 3, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1981, s. 95-136.

2.2. ANADOLU SELÇUKLU DÖNEMİ KAZILARI

2.2.1. Sivas I. İzzeddin Keykavus Şifahanesi ve Medresesi Kazısı

Selçuklu Devleti'nin en güçlü olduğu dönemde Sultan I. İzzeddin Keykavus tarafından yaptırılan kompleks; şifahane ve tıp medresesi olarak yan yana iki yapı şeklinde inşa edilmiştir. Yapı, bugün ayakta kalan şifahanenin kapısındaki kitabeye göre 614/1217-18'de tamamlanmıştır.⁴² Şifahane, Hükümet Konağı civarında, medreseler sokağında “Çifte Medrese” adıyla bilinen Dar-ül Hadis medresesinin karşısında yer almaktadır.⁴³ Şifahanede, ilk araştırma 1937 yılında Mimar Sedat Çetintaş tarafından yapılmıştır. O zamanlarda yapının durumu şu şekildeydi: Hastane içindeki odaların on yedi tanesi, önceki yıllara ait olduğu anlaşılan kötü inşa usullerine maruz kalarak kapanmıştı. Bu yüzden odaların duvar ve tonoz örtülerinde mevcut olan sıvasız ve mozaik tuğla satırların orijinal halini görmek mümkün değildi. Hastane methal dehlizinde avluya çıkarken sağ tarafta olan yüksek kemerli veranda ile avluda türbenin karşısına tesadüf eden ve yapının pasaj kısmını oluşturan yüksek kemerli tonozun örttüğü geniş yerde ikişer katlı birer ev inşa edilmişti. Keykavus türbesinin kapısındaki kemer ayakları arasına cephe ve yanlardan ağaç ve kerpiç malzeme ile birer yarım duvar yükseltilmişti. Bütün odaların kapı ve pencerelerinde çok adi ve çirkin çerçeve ve kapılar takılmıştı. Özetle; bütün çirkin ilavelerle binanın içi kötü ve tahammül edilmez bir manzara almış olmakla beraber iç mimarinin orijinal halini görmek imkanı

⁴² Doğan Kuban, *Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008, s. 190.

⁴³ Gönül Çantay, *Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Darüşşifaları*, Atatürk Kültür Dil Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1992, s. 45.

kalmamıştı. 1937 yılında yapılan çalışmayla bütün bu sonradan yapılan eklemeler yıktırılmıştır ve bina temizlenmiştir.

Hastanenin kuzey ortasından avluya bakan geniş kemerli tonoz altındaki açıklığın kuzey tarafında mevcut ikinci bir kısım binaya yol veren bir pasaj olduğu ortaya çıkmıştır. Bu pasajın ikişer oda sağ ve solu da birer koridor halinde kuzeydeki binaya geçen iki küçük pasaj daha mevcut olup bunların da geçit yerlerinin moloz duvarlarla örülmüş olduğu anlaşılmıştır. Hastanenin ön, arka ve kuzey cephelerine muntazam pencereleri mevcut olduğu halde kuzey taraftaki odalarda dış kısma sağır duvarlar yapılarak avluya açılmış pencerelerle iktifa edilmiştir. Hastane binası tamamıyla simetrik bir plan üzerinde görülmekte olduğu halde rölöve sonunda kuzey revak ve odalarının boyut olarak küçülmüş ve daralmış olduğu gözlenmiştir. Hastanenin güney cephesinde kaldırılan enkazın altından buralardaki yıkılmış ve taşları alınmış duvarların, odaların orijinal hali ortaya çıkmıştır. Güney cephedeki bahçeye geçen bir portik, koridoru ile birlikte meydana çıkmıştır. Hastane odalarının sıvasız ve mozaik tuğladan işlenmiş duvar ve tonozları, hastanenin odalarında bulunan şömineler, pasajın iki yanında dekoratif birer motif halinde mozaik çinilerle işlenmiş istilaktifli nişler ve burayı örten geniş tonoz ve kemerlerle mozaik çiniden rozaslar meydana çıkarılmıştır.

1938 yılında yapılan çalışmalarla, cephe üzerinden itibaren ve hastanenin dış duvarlarının takibinde hendek açılmıştır. Bu hendekte aranılan bölme duvarlarının başları ile hastaneden kazı alanına açılan bir portik bulunmuştur. Açılan hendeklerde çıkmış olan bölme duvar başlarının verdiği işaretler üzerine orta kısımlarda biri cepheye paralel diğer ikisi cepheye dik olarak üç hendek daha açılarak bölme duvarları meydana çıkarılmıştır.⁴⁴ Hastanenin geniş kemerli kapısına sonradan yapılmış setler içine takılmış küçük ve adi kapı sökölüp yıktırılarak hakiki muhteşem şekli meydana çıkarıldıktan sonra bu geniş kapının üstteki mil yuvalarından aslında büyük çift kanatları bulunduğu anlaşılmıştır.⁴⁵

Daha sonra 1973 yılı Ağustos ayında Vakıflar Genel Müdürlüğüne bağlı olarak Orhan Cezmi Tunçer tarafından burada kazı yapılmıştır. Sedat Çetintaş'ın kazı yaptığı alan yol altında kalmış olduğundan kazı yapılmamış diğer alanlarda çalışılmıştır. Çalışma sonuçları şu şekildedir: Yapının kuzey kanadı üç kademelidir. Doğu kanadı ortadan 0,72 m. dışarıda, batı kanadı 0, 25 m. içeride ilerler. Bu duvarın dış yüzü

⁴⁴ Sedat Çetintaş, "Sivas Şifaiyesinde Yaptırılan Mimari Hafriyat", **Belleten**, C. III, S. 9, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1939, s. 61-67.

⁴⁵ Sedat Çetintaş, **Sivas Darüşşifası**, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi, İstanbul 1953, s. 95.

boydan boya –döşeme düzeyine kadar- açılmıştır. Doğu dış duvarı bugünkü köşeden 8.30 m kadar kuzeye doğru uzanmaktadır. Ancak bunun ilk 3.90 m.lik bölümünden sonrasında kaplamalar ve hatta arkasındaki moloz duvarlar sökülüştür. Kuzeybatı köşede Sedat Çetintaş'ın 1938'de bulduğu duvarı izleyerek kuzey-doğu köşeye varılmıştır. Bunun batı yönde 15,97 m.lik ilk bölümünde dış duvar iç yüzünde ince yonu kaplamalar durmaktadır. Bundan sonraki 8.00 m.lik 2. bölümdekiler sökül olup arkasındaki moloz duvar dolgu duvar açığa çıkmıştır. Bunu izleyen 26,30 m.lik 3. bölümde, beden duvarları tamamen sökülmiş olup sadece temel moloz taş duvarlar kalmıştır. Şifahanenin kuzey kanadındaki doğu geçidi, aynı doğrultuda devam edip dış duvara saplanmaktadır. Oysa, orta eyvan ve batı geçitleri –aynı doğrultuda- karşılarında devam etmemektedir. Gerek ara tuğla duvarlar ve kuzeyi sınırlayan dış taş duvar şifahanenin güney duvarında olduğu gibi 1,5 m.dir. Burada da ara tuğla duvarlarda girintiler vardır.

Fotoğraf 6: Sivas İzzeddin Keykavus Şifhanesi avlu eyvanı (O. Aslanapa, **Türk Sanatı**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1984)

Temel moloz duvarlarının üst sırası, toprak yüzeyine eriştiğinde, her iki yüzü bir sıra ince yonu ile kaplamalı olarak yapıyı dolaşmaktadır. Bunun üstü yalnız ara duvarlarda tuğla olarak yükselir. Dış duvarlar ile türbe bölümünün doğu ve batı ara duvarları da taştır. Kuzey eyvanında bu ince yonu taş sırasının üstünde bir sıra daha taş vardır. Başka yerde bu tekrarlama görülmez. Yapılan kazıda bulunan ara duvarlar da tuğla olup doğu ve kuzey duvarları içte ve dışta ince yonu taş kaplamalıdır. Bu bakımdan bunların, yapıyı çevreleyen dış duvarlar olduğu açıkli kazanmış bulunuyor. Plan yapısı yönünden doğudan batıya uzanan uzun bir koridorun kuzeyine, Sedat Çetintaş'ın bulduğu bölümler de eklenince on iki oda dizilmiş olmaktadır.

Taç kapısındaki kitabesine göre Darüşşifa olarak yapılan bu eser, son yapılan kazıyla birlikte açıklığa kavuşmuştur. Aynı döneme ait medreseler arasında tek planlı yapısı ile Sivas Şifahanesi önemini korumaktadır. Bu arada, yapıda taçkapının (az bir farkla) eksende olmadığı anlaşılmıştır. Bu, cephe anlayışı ile ilgili olarak yeni bir uygulamadır.⁴⁶

2.2.2. Konya Alaeddin Köşkü Kazısı

Konya Şehri içindeki Alaeddin tepesinin arkeolojik kazıları 1941 yılı Haziran ve Temmuz ayları içinde yapılmıştır ve Türk sarayları ile ilgili çalışmaların da başlangıcıdır.⁴⁷

Kazıları o zaman Ankara'nın 22 km güneydoğusunda ve Gölbaşına yakın bir höyük olan (Karaoğlan Höyüğü) üzerinde çalışan kazı heyeti yürütmüştür. Başkanlığını Remzi Oğuz Arık'ın yaptığı kazı heyetinde; Raci Temizer, Nuri Gökçe ve Mahmut Akok bulunmaktaydı.⁴⁸

⁴⁶ Orhan Cezmi Tunçer “Son Kazıların Işığı Altında Sivas Şifahanesi Planı”, **I. Milletlerarası Türkoloji Kongresi (İstanbul 15-20 Ekim 1973)**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türkiyat Enstitüsü, İstanbul 1979, s . 911-927

⁴⁷ Prof. Dr. Remzi Oğuz Arık'ın ölümünden sonra bu kazı çalışmalarına ait dokümanlar, merhumun ailesi tarafından, Prof. Arkeolog Tahsin Özgüç'e bırakılmıştı.

⁴⁸ Kazı heyetinde, o zaman Konya Müzesi Müdür olan Yusuf Akyurt ile, fotoğraf uzmanı Fazıl Önel da görevli idiler.

Fotoğraf 7: Konya Alaeddin Köşkünün Önceki Hali (F. Sarre, **Konya Köşkü**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989)

Alaeddin Tepesi'ndeki kazılar, Konya İmar Müdürlüğü'nün tepe üzerinde, bazı yeni binaların kurulmasını düşünmesi üzerine başlamıştır. Belediye idarecileri, Alaeddin tepesini, ulu orta bir tepe kabul edip, eski bir yerleşme yeri olamayacağını ileri sürüyorlardı. Daha sonra kazı heyeti tepenin üzerinde ilk yaptığı yüzey araştırmalarında elde ettiği dökümanlara dayanarak, buranın bir höyük olacağını olarak ilgililere bildirmiştir. Buradaki ilk bilimsel kazılar bu gerçeği ortaya çıkarmak için başlamıştır.

Yapılan araştırmalar göstermiştir ki; Alaeddin Tepesi bir höyüktür ve M.Ö. 2000 yıllarından itibaren, Orta Anadolu'nun tarihi iskan stratigrafisine uygun bir şekilde sıralı iskan edilerek, artıklarından bu günkü yüksekliğinde, geniş bir tepe biçiminde, bu höyük ortaya çıkmıştır.⁴⁹

1941 yazında, Türk Tarih Kurumu tarafından Remzi Oğuz Arık başkanlığında bir kazı ekibi tarafından Konya Alaeddin Tepesi'nde kazı ve sondaj çalışmaları yapılmıştır. Tepenin dört ayrı yerinde yapılan sondajlardan Alaeddin köşkü yanındaki kazıları Arkeolog Raci Temizer takip etmiştir. Bulunan duvar kalıntıları, Selçuklu Sultanı II. Kılıç Aslan tarafından yaptırılmış ve Konya Kalesinin burclarından biri

---

⁴⁹ Mahmut Akok, "Konya Şehri İçindeki Alaeddin Tepesinde Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Arkeolojik Kazıların Mimari Buluntuları", **Bellekten**, C. 39, S. 153-154, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1975, s. 217-224.

üzerinde kurulmuş olan Cihannüma kalıntısının güneyinde, höyüğün tepesine doğru yükselen Selçuklu sarayının varlığını ortaya koymuştur.⁵⁰

Kazılar sırasında yapılan araştırmalarda, Köşk kalıntısının güneyindeki yapılarda Osmanlı Çağı'nda saray binalarına yapılan ek ve onarımların izlerine rastlanılmıştır. Bunlar, buradaki eski sarayın Selçuklulardan sonra da uzun zaman kullanıldığının kanıtıdır.

Kazılar sırasında yapılan araştırmalarda, Köşk kalıntısının güneyindeki yapılarda Osmanlı Çağı'nda saray binalarına yapılan ek ve onarımların izlerine rastlanmıştır. Bunlar, buradaki eski sarayın Selçuklulardan sonra da uzun zaman kullanıldığının kanıtıdır.

Kazıdan önce köşk öreninde, duvar kalıntısının yukarısında, üst katın balkon çıkıntısını taşıyan yarım tonoz denebilecek biçimde, tuğla mozaik kaplamalı bir geçiş kısmı ile tuğla örgülü stalaktitli iki konsol sağlam kalabilmişlerdir. Ayrıca bu duvarın batı yönünde, kalın bir kitle halinde kerpiç dolgu kısmı görülmekte idi. Köşkten ayakta kalabilmiş düzgün bir duvar parçası, kireç harç, düzgün yonu ve moloz taşla örülmüştür. Taşla örgülü duvarla kalın kerpiç duvar birbirinden ayrılmış, yıkılmaya yüz tutmuştu. Taş duvarın kalınlığı 2.5 metreye yakındı ve duvar kıtıklı kireç sıva ile kaplanmıştı. Duvarın toprağa yakın yerlerinin sıvaları dökülmüştü ve taş aralarındaki kireç harçlı derzler çizgi oluşturacak biçimde kırmızıyla boyanmıştı.

Çökmemesi için alınan önlemlerden sonra başlayan kazılarla bu yapının bitişiğindeki pek çok binanın muhdes (sonradan yapılmış) olduğu anlaşılmıştı. Bunlar taş temel üzerine kerpiç duvarları, küçük avluları, tandırları ve kuyuları ile yakın dönem yapıları idi.

Kazılar kuzey yönünde genişletildiğinde, "Seyran Köşkü" veya "Cihannüma" eyvanının, Orta Çağ İç Kale burçlarından biri üzerine yerleştirilmiş olduğu ortaya çıkarılmıştı. Daha derinlere inildiğinde, buranın temelinde antik yapı kalıntılarının yan yana yatırılmış mermer sütun parçalarının bulunduğu görülmüştü.

---

⁵⁰ Bu kazı ile ilgili notlar ve raporlar, Prof. Dr. R. O. Arık'ın ölümünden sonra ailesi tarafından Prof. Dr. T. Özgüç'e verilmiştir. Kazıya iştirak etmiş olan M. Akok bunlardan faydalanarak kazı sonuçlarını neşretmiştir. M. Akok, "Konya'da Alaeddin Köşkü, Selçuk Saray ve Köşkleri", **Türk Etnografya Dergisi**, S. XI Ankara 1969, s. 47-73; "Türk Tarih Kurumu Adına Konya Alaeddin Tepesi'nde 1941 Yılında Yapılmış Olan Arkeolojik Kazıda Elde Edilen Mimari Buluntular", **VII Türk Tarih Kongresi (Bildiriler)**, C.I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1972, s. 60-63.

Güneye doğru kazılar devam ettirilerek aşağı seviyelere ulaşıldığında burcun, kısmen kerpiç kitlelerinin altında kalmış güney duvarı parçalarına rastlanılmıştır. Bu kısmın, burcun şehir içine bakan giriş kısmı olduğu tahmin edilmiştir. Ele geçen bu mimari buluntuların, Selçuklu çağı öncesine ait duvar kalıntıları olduğu anlaşılmıştır. Bunların da düzgün kesme taşlarla yapılmış olup aralarında devşirme parçaların da kullanıldığı görülmüştür.

Tepenin güney ve batı yanlarında araştırmalar ilerledikçe anlaşıldığına göre; İç Kale'nin burçlarından biri kerpiçle doldurularak masifleştirilmiş ve üzerine, burayı sarayın "Seyran Köşkü" haline dönüştüren "balkonlu eyvan" yerleştirilmiştir.

Alaeddin Camisi'nin avlusu ile köşk kalıntısı arasında yapılan kazılarda, yüzeye yakın yerlerde bu "Seyran Köşkü"yle ilgili buluntuları andıran bazı temel ve duvar kalıntılarına da rastlanılmış; diğer iç kale burçları üzerine de "Cihannüma" benzeri pavyonlar oturtulmuş olabileceği ihtimali güçlenmiştir.

Sonuç olarak; elde edilen mimari buluntulara göre, köşkün güneyinde, iç kalenin kuruluşuna göre, tepenin üst düzlüklerine yerleştirilmiş bir Selçuklu saray külliyesi bulunmaktaydı. Bu saray zamanla yapılan ek ve değişikliklerle uzun süre kullanılmıştı.

Köşkün üst katı, dört köşe plan sahip olup üç yandan balkonla çevrilmiştir. Balkon destekleyen stalaktitli konsol ve yarım tonozlar gibi yapının üst kısmı da tuğla ile örülmüştü. Kuzey yüzde üç tane stalaktitli konsol bulunmakta; ikisi tam köşelerde, biri tam ortada yer almaktaydı.

Yarım tonozların yüzey kısmındaki tuğlalar, mozaik işçiliği ile zik-zak v.b geometrik kompozisyonlar oluşturacak biçimde istiflenmişti.

Eyvan tarzında biçimlenen bu mekanın her iki yan duvarında ikişer pencere bulunmaktadır. Eyvan cephesinde ise balkona açılan geniş sivri kemerli eyvan açıklığı yer almaktadır.

Cephede sağ ve sol köşelerde eyvan kemerinin tepesinde yer alan tuğla örgülü stalaktitli konsollar, üzerlerine dayanan bir ahşap saçak yapılmış olabileceğine işaret etmektedir.⁵¹

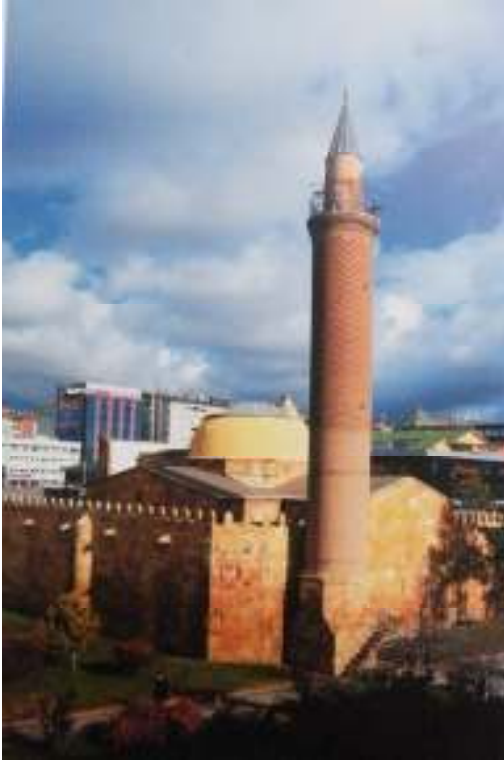
---

⁵¹Rüçhan Arık, Oluş Arık, **Anadolu Toprağın Hazinesi Çini: Selçuklu Ve Beylikler Çağı Çinileri**, Kale Grubu Kültür Yayınları, İstanbul 2007, s. 227-229.

2.2.3. Kırşehir Cacabey Medresesi Kazısı

Cacabey Medresesi 1272’de Gıyaseddin Keyhüsrev İbn-i Kılıç Arslan zamanında Kırşehir valisi Nureddin Cibril İbn-i Caca tarafından Kırşehir’de yaptırılmış olan bir eserdir. Cacabey Medresesi’ndeki kazılar 1947 yılında Aydın Sayılı ve Walter Ruben ile gerçekleştirilmiştir.

Fotoğraf 8: Cacabey Medresesi (H. Karpuz [ve öte.], **Anadolu Selçuklu Eserleri Fotoğraf Albümü**, C. 2. Konya Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2008)

Cacabey Medresesi'ndeki kazılar 1947 yılında Aydın Sayılı ve Walter Ruben ile gerçekleştirilmiştir. İlk olarak 1947 yılında burada araştırma yapılmıştır. Kubbe altına isabet eden kısımda 7 x 3 m. boyutlarında bir alanın döşemesinin kaldırılması ile kazıya başlanmıştır. Burada 15 cm. kadar kalınlıkta bir sel toprağı tabakasına rastlanmıştır. Yumuşak olan bu tabaka kaldırılarak temizlenmiştir. Bu tabakanın altında, tahta döşemesi kaldırılan alanın kapı ve mihrap yönünde takriben ikişer metrelik iki zeminin düzgün ve yassı döşeme taşları ile örülü olduğu görülmüştür. Kubbe altına isabet eden takriben 3 x 3 m. ebadında bir sahada bu taşlara rastlanmamıştır.

Medresenin iç kapısının sağ kenarında iki kemerin birleştiği yerde duvarın yanı kazılarak temel taşlarının ortaya çıkartılmıştır. Döşeme taşlarının bulunmadığı mıntıkada ve takriben 3 x 4 m. ebadında bir alanda, kuyu izini belirten örgü taşlarının bulunması ümidi ile kazı ilerletilmiştir. Bu tip izlere rastlamayınca kubbenin tam altındaki küçük sahada daha derine inilmiştir. 2 m. derinlikte görülen ve düzgün bir şekilde düzenlenmiş benzeyen bazı taşlar bir kuyu izi şüphesinin oluşmasına sebep olmuştur. Bu taşların altında ve çizmeleri muhtemel görüne dairede başka taşlara pek rastlanmadı ise de kazı biraz daha ilerledikten sonra bu taşları kısmen çevrelediği daire içinin dolma ve çevre dışının ana toprak olduğu fark edilmiştir. Kazma darbeleri ile dolma toprak ana topraktan ayrılmıştır ve daire şeklindeki alan ortaya çıkmıştır.

Kuyunun eski ağız seviyesi belli değildir. Ağızın eski döşeme taşları hizasında veya daha yüksekte olması gerekmektedir. Kuyu kubbeye nazaran tamamen merkezi halde ve kubbenin tam altındadır.

Medresenin damında mermerden yassı şekilde bırakılmış bir taş bulunmuştur. Duvar tezyini için hazırlanan kaplama levhalara benzeyen bu taşın kalınlığı 4-5 cm. kadardır. Üzerindeki çizgiler 1 mm. kadar derinliktedir. Her dört kenarda da yalnız cepheye yakın kısım yontulmuş ve küçültülmüştür. Kenarların arka kısmı kaba bırakılmıştır ve yontulmuş kısımlara nazaran dışarı taşar vaziyettedir. Bu bakımdan duvar tezyini için hazırlanmışsa benzemektedir. Arka sathın yalnız orta kısmı büyük kavisli bir silindir sathının küçük bir kesiti şeklinde yontulmuş bunun etrafı yontulmadan bırakılmıştır. Medresede bu taşın hesap cetveli olarak kullanılmış olması da mümkündür.

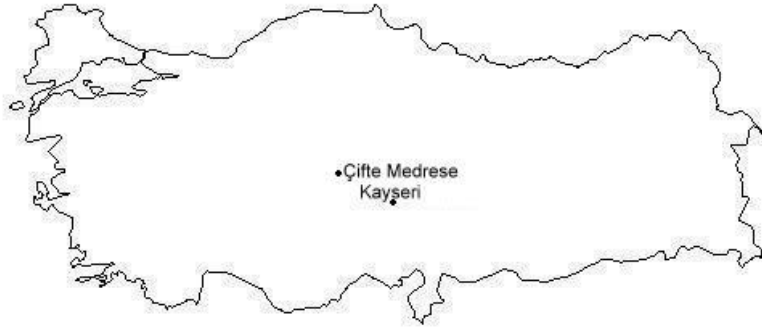
Kuyunun sağında ve eski döşeme seviyesi altında bir tandır yerine rastlandı. Burada çana benzer şekilde ve üstü ile altı açık bir küp bulunmuştur. Küpün altı taş

parçaları ve tuğla toprağından yapılmış harçtan (horasan) bir temel üzerine sıkıca oturtulmuş ve yapıştırılmış etrafı da büyükçe çömlek parçaları ile takviye edilmişti. Küpün içerisi toprakla doluydu. Bu toprak içinde küçük sayıda çini ve seramik parçalarından başka kemik parçaları ve yumurta kabukları bulunmuştur. Kemikler genellikle kaburga kemikleri idi. Küpün etrafındaki toprağın kül, kömür ve yanmış çömlek parçaları ile dolu olduğu görülmüştür. Küpün kendisinde ve içindeki toprakta yanık izleri bulunmamıştır.

Çan şeklindeki küpün dışında ve içinde bulunan toprak dikkatle temizlenmişse de küp esasen çatlamış olduğundan ve ancak içinde ve dışında bulunan toprak yardımı ile şeklini muhafaza ettiğinden, sağlam olarak yerinden çıkarılamamıştır.

Muhtemelen burası tandır yeri olarak kullanılmış ve burada muhtelif tandırlar kurulmuştur. Sonradan da tandır yeri terk edilmiş ve içine çan şeklindeki küp yerleştirilerek gıda deposu olarak kullanılmış olabilir. Tandır yerinde ve kuyunun içinde ve kenarlarında bulunmuş olan seramik ve çini parçaları gibi kalıntılar muhafaza edilmiştir.⁵²

2.2.4. Kayseri Çifte Medrese Kazısı

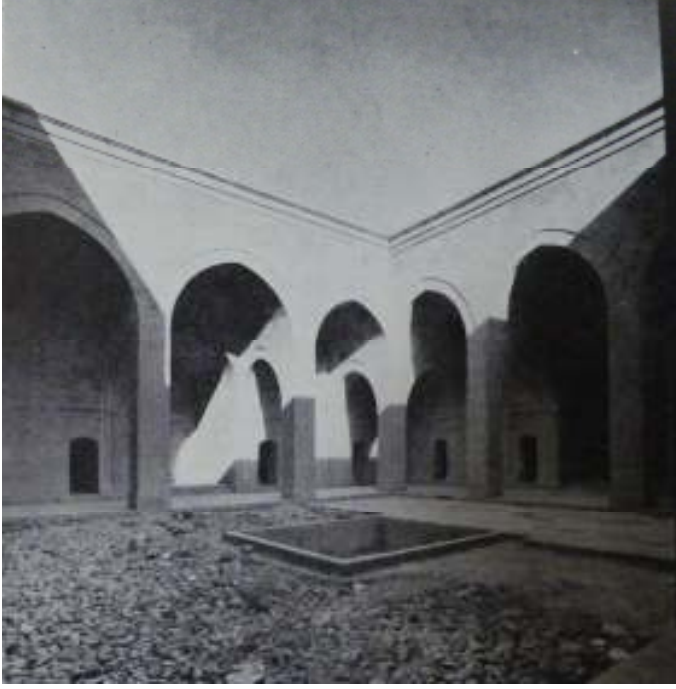

Kayseri Çifte Medrese, bir tıp medresesi ve bir şifaiyeden oluşur. I. Keyhüsrev'in kız kardeşi ve II. Kılıç Arslan'ın kızı Gevher Nesibe Hatun tarafından yaptırılan tıp medresesi, giriş kapısı üzerinde yer alan kitabeye göre 1205-6 tarihinde yaptırılmıştır. Medrese ve şifaiye birlikte düşünülmüş tek bir yapıdır. İki avlu etrafında

⁵² Aydın Sayılı, Walter Ruben, "Türk Tarih Kurumu Adına Kırşehir'de Cacabey Medresesinde Yapılan Araştırmanın İlk Kısa Raporu", **Bellekten**, C. 11, S. 44, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1947, s. 673-681.

düzenlenmiş bir tıp medresesi ve poliklinik ve olasılıkla hasta (bunlar genelde akıl hastalarıdır) odalarından oluşan yapının iki ayrı girişi vardır. Dört eyvanlı bir medrese planına sahip doğu bölümü tıp medresesidir.⁵³

Fotoğraf 9: Kayseri Çifte Medrese Avlusu (A. Kuran, **Anadolu Medreseleri** ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara 1969)

1961 yılı sondaj ve hafriyatında, birbirine bitişik bu iki yapının yıkılmış olan iç avlu revaklarına ve bir kısım odalarına ait izler, molozlar ve muhdes ekler altından çıkarılarak, orijinal planının mühim bir kısmı tespit edilmiştir. 1967 yılında yapılan sondaj ve hafriyat da, darüşşifanın batısında ve onun müstemilatı olan diğer bir kısım ile, darişşifa ve tıp medresesinin kuzey tarafındaki ana eyvanları arasına rastlayan ve çifte medresenin plan kompozisyonuna tesir eden mühim bir komşu yapının bakiyeleri bulunmuştur.⁵⁴

⁵³ Doğan Kuban, **Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008, s. 188.

⁵⁴ Şerare Yetkin, “Türkiye’nin Elli Yıl İçinde Yapılan Türk Sanatı İle İlgili Kazılar” **Cumhuriyetin 50. Yılına Armağan**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1973, s. 286.

2.2.5. Kayseri Keykubadiye Sarayı Kazısı

Yazılı kaynaklar ve sınırlı arkeolojik araştırmalara göre I. Alaeddin Keykubad'ın yaptırdığı Keykubadiye Sarayı 1224 ile 1236 yılları arasına denk gelen bir zamanda inşa edilmiştir. Çok büyük bir havuz çevresinde çeşitli küçük yapılardan oluşan ve bu niteliği ile eski Çin yazlık saraylarını andıran külliye alanında yüzey araştırmalarının sonuçları ilk kez Zeki Oral ve Kurt Erdmann tarafından yayınlanmıştır. Bu sarayda kervansarayların “köşk-mescit”lerine benzeyen “dört kemerli yapı” özellikle ele alınmıştır.

Yapı, kuruluş tarzı itibariyle civarı ve tahkim edilmiş sınırları ile birlikte düşünülmüş Selçuklu şehir anlayışına uymaktadır. Doğu ve güneydeki askeri seferler için uygun menzil alanı olarak Kayseri, bu dönemde doğudaki daha zayıf İslam ülkelerine doğru yayılan Anadolu Selçuklu Devleti için çok önemliydi. Kayseri ve küçük kalesinin tekrar berkitilmesi, sultanın seferlerinin başarılı geçmesi için gerekli olan askeri ve diplomatik işlerini görebileceği kent civarında bir bahçe-saray yapımını da getirdi.⁵⁵

⁵⁵ Scott Redford, “Selçuklu Sarayları, Bahçeleri ve Kırsal Ortam”, **Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygarlığı (Mimarlık ve Sanat)**, C. 2, (Ed. Ali Uzay Peker, Kenan Bilici), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2006, s. 291-303.

Tarihi kaynaklar bu sarayın görkeminden, zenginliğinden övgü ile söz eder: Sarayın Kiybat Dağı eteğindeki bir memba suyunun kenarında kurulduğunu; daha sonra yapay bir göl oluşturularak geniş arazisine görkemli köşkler inşa edildiğini anlatır.⁵⁶

Fotoğraf 10: Keykubadiye Sarayı kalıntıları, Kayseri (D. Kuban, Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008)

1963 yılında yaptığı araştırmalar ve sondajlarla Keykubadiye'nin yerini belirleyen ve onu ilk kez bilim dünyasına tanıtan Zeki Oral⁵⁷ makalesinde, dört kemer üzerine oturan haç tonozlu kare planlı küçük bir köşkten ve kemer yüzlerindeki bordürlerde yer alan geometrik örgü, zencerek, yarım yıldız süslemelerin varlığından söz eder. Ayrıca, saray kalıntılarının bulunduğu yerde ve çevrede yaptığı yüzey araştırmalarında toprak üstünde birçok çini ve seramik parçaların bulunduğunu, bunların Kubad Abad çinilerinden farklı özellikler gösterdiğinden bahseder.

Kurt Erdmann tarafından da yayınlanan⁵⁸ bu yapının ilk kazısı Oktay Aslanapa tarafından yapılmıştır. Eski Eserler ve Müzeler Genel müdürlüğü adına yapılan bu kazı daha önce Zeki Oral tarafından başlanan sondajların devamı olarak ele alınmış ve 23-27 Haziran 1964 tarihleri arasında devam etmiştir.⁵⁹

⁵⁶ Ali Yazıcızade, **Tevarif-i Al-i Selçuk**, Leiden, 1902, s.484-488; Martin Theodor Houtsuma, **Selçukname**, Paris 1902, s. 393-397.

⁵⁷ Zeki Oral, "Kayseri'de Keykubadiye Sarayları", **Bellekten**, C. XVII, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1953, s. 501-517.

⁵⁸ Kurt Erdmann, "Seraybauten des dreizehnten und vierzehnten Jahrhunderts in Anatolien", **Ars Orientalis**, C. III, Washington 1959, s. 77-94.

⁵⁹ Zeki Oral, "Kayseri'de Kubadiye Sarayları" **Bellekten**, C. XVII, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1953, s. 501-517.

İlk olarak Sultan Hanların avlusu ortasındaki köşk mescitlerin öncüsü gibi görünen küçük köşk yapısı mescitlerin öncüsü gibi görünen küçük köşk yapısı üzerinde çalışmalara başlanmıştır. Bu çalışma sonucunda kemer ayakları içten ve dıştan yanlara ve derinliğine kazılmış taş temeller ve firuze sırlı küçük çini parçalarından başka bir şey bulunamamıştır. Bir metre derinlikten sonra bol miktarda su çıktığından kazıya devam edilememiştir.

İkinci kazı bunun elli metre kuzeyinde yarımada şeklinde göle uzanan etrafi bataklık ve sazlarla çevrili bir tepe üzerinde yapılmıştır. Bitki örtüsü ve molozlar temizlenince altından kesme taşlar ve tonoz yıkıntılarıyla bir yapı kalıntısı ortaya çıkartılmıştır ve devamındaki çalışmalarla birlikte bunun duvarlar üzerinde birbirine paralel üç tonozlu küçük bir köşk olduğu görülmüştür.

Üçüncü kazı, dört kemerli köşkün yüz metre kadar güneyinde iki takviye kemerli, önü ve arkası yıkılmış bir tonoz kalıntısının bulunduğu yerde ele alınmıştır. Hafifi sivri kemerli tonoz kalıntısının batı kısmında kazıya başlanınca tonozun devamı ve giriş yerini belli eden duvarlar ortaya çıktı. Ayakta kalan tonozun hemen önünde görülen duvar sonradan görülmüştür.

Kazı esnasında yıkıntılar arasında dağınık halde çini parçaları ele geçirilmiştir. Bunların hiçbiri yerinde kalmayıp yıkıntılar arasına dağınık şekilde dökülmüş olduğundan çini kaplamaların nerede ve nasıl kullanıldığı anlaşılamamaktadır.⁶⁰ Daha sonraki çalışmalar on altı yıl gibi uzun bir aradan sonra Oluş Arık ve Rüçhan Arık tarafından 1980 yılı eylül ayında başlamıştır. Sarayın ünitelerinin bulunduğu bölgede, köşk mescitlerine benzeyen dört kemerli yapı arkasında, Şeker Fabrikasının tasviye havuzlarından biri kazılıp çalıştırılmış; hem kazı toprağı, hem havuzun kireç kaynağı karışık atıklarının dağ gibi kütlesi, saray yapılarının bulunduğu tarafa yığılmıştı. Bu tarihi kalıntı kireçli atık dağının altında kalmıştı fakat anlaşma sağlanamadığından fabrika arazisinde çalışmak mümkün olmamıştır. Daha sonra kazı çalışmaları 12 Eylül ihtilali dolayısıyla bırakılmıştır.

1980 yılı çalışmaları bol miktarda çini buluntuyu vermiştir.

---

⁶⁰ Oktay Aslanapa, “Kayseri’de Keykubadiye Köşkleri Kazısı” (1964)” **Türk Arkeoloji Dergisi**, C. XIII-1, Ankara 1964, s.19-22.

Yapılan çalışmalarda anlaşıldığına göre; Keykubadiye Sarayının, bir su kenarında geniş araziye serpiştirilmiş, adeta çadırı bir ordugahın taş uyarlanması gibi, çeşitli köşklere oluşan bir yapılar topluluğu şeklinde düzenlenmiştir.⁶¹

2.2.6. Konya Tac'ül Vezir Medresesi Kazısı

Tac'ül Vezir Medresesi, Anadolu Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev (1237-1246)'in zamanında, vezirlerinden Tacüddin Ahmed tarafından 637 H. /1239 tarihinde yaptırılmıştır.

Oktay Aslanapa tarafından 1964 yazında Edebiyat Fakültesinden sağlanan ödenekle türbenin bitişik olduğu medrese kalıntısında bir sondaj yapılmıştır. Fakat devam edilememiştir.⁶²

1969 yılından sonra yapıda tahribatlar oluşmuştur. Ana eyvanın bir yanında kışık dersane, diğer yanında türbe bulunmaktadır. 5,70 m. eninde ve 6,95 m. derinliğindeki eyvanın çatısı çökmüştür. Fakat kuzey duvarı üstündeki tonoz başlangıcında, bu hacmin beşik tonozla örtülü olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kuzeybatı köşesindeki tromptan üstü kubbeli olduğu anlaşılan kışık dersanenin eninin 5,60 m. boyunun ise 6 m. civarında olduğu tespit edilmiştir.⁶³

⁶¹ Rüçhan Arık, M. Oluş Arık, **Anadolu Toprağın Hazinesi Çini: Selçuklu Ve Beylikler Çağı Çinileri**, Kale Grubu Kültür Yayınları, İstanbul 2007, s. 249-253.

⁶² Şerare Yetkin, "Türkiye'nin Elli Yıl İçinde Yapılan Türk Sanatı İle İlgili Kazılar" **Cumhuriyetin 50. Yılına Armağan**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1973, s. 277.

⁶³ Mehmet Önder, **Maarif**, Ülkü Basımevi, Konya 1952, s.23; Aptullah Kuran, **Anadolu Medreseleri**, C .I, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara 1969, s. 106-107.

Fotoğraf 11: Tac'ül Vezir Medresesi Ana Eyvanı (A. Kuran, **Anadolu Medreseleri** ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara 1969)

Medrese yapı itibariyle tamamıyla bir Selçuklu medresesi tipini andırmaktadır. Büyük portalden sonra avluya girilmektedir. Avlunun iki tarafında odalar yer almaktadır ve eyvan batı yönündedir. Solda üstü kubbeli bir oda, sağ tarafta da vakfın türbesi bulunmaktadır.⁶⁴

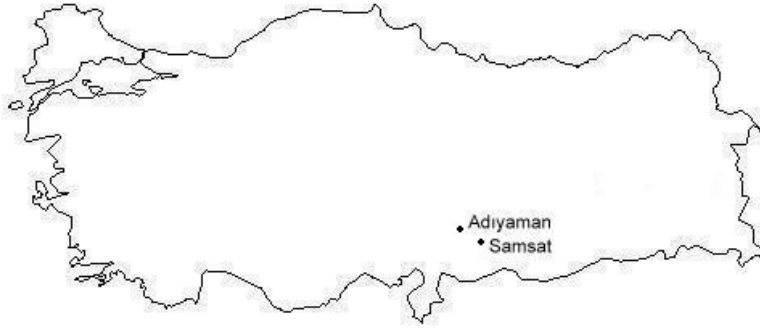
---

⁶⁴ M. Önder, **Maarif**, Ülkü Basımevi, Konya, 1952, s.23.

Fotoğraf 12: Kışlık Dershanenin Üst Yapı Kalıntısı (A. Kuran, Anadolu Medreseleri, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara 1969)

2.2.7. Adıyaman Samsat Kazısı

Eski ve Ortaçağ başkentlerinden biri olan Samsat (tarihte: İslam öncesinde Samosata, İslami devirde Sümeysat), kuzeydoğuda Kahta, Güneybatıda Göksu çaylarının arasında kurulmuş, Adıyaman iline bağlı bir ilçe merkezidir.

Samsat Höyüğü ilk olarak Amerikalı arkeolog Theresa Goell tarafından 1964 ve 1967'de iki sezon olmak üzere kazılmıştır. Kazılarda iç kale höyüğünün tepesinde ortaçağa ait katmanlar ortaya çıkarılmıştır. Kazı sonuçları, Samsat'ın İslam Arkeolojisi için son derece önemli bir merkez olduğunu ortaya koymuştur. T. Goell bu kazılarda,

özellikle I. Tabakada, Selçuklu Sarayı olarak adlandırdığı ve bir avlu çevresinde genişleyen büyük bir yapı kompleksini ortaya çıkarmıştır. Doğu yöne, yani Fırat nehrine doğru basamaklarla teras halinde inilen, oldukça iyi inşa edilmiş yapı, iç kale höyüğünün tepesindeki konumu, boyutları, büyük direnaja sistemi ve su tesisatları, mutfak, kilerler, ambarlar, ahırlar, avlular gibi pek çok fonksiyon içeren yapılarıyla, bir hükümdar sarayı için oldukça uygundur. Sarayı yaptıranların, kaleyi güçlendiren Artuklular⁶⁵ olduğu kabul edilir. Bu kazılarda ele geçen İslami devire ait malzeme bugün Gaziantep, Adıyaman ve Ankara Arkeoloji Müzelerinin depolarındadır. Buluntular arasında T. Goell'in 12.-13. yüzyıllara tarihlediği çok çeşitli teknik, renk ve desenleri içeren İslam seramikleri büyük yer tutar. T. Goell'in kazılarında bulunan bu seramikler, S. Redford tarafından yayınlanmıştır.⁶⁶

T. Goell'in kazılarından sonra uzun bir süre buradaki kazılara ara verilmiştir. Daha sonra Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nin yönettiği Atatürk Barajı Kurtarma Kazıları Projesi kapsamına alınarak Ankara Üniversitesi öğretim üyesi Nimet Özgüç tarafından 1978-1989 yılları arasında kazı çalışmaları yapılmıştır. Bu çalışma sonuçları, iç kale höyüğünde ve aşağı şehirde iki kat halinde incelenen ortaçağlar, 9.-13. yüzyılların İslam sanatı için son derece zengin malzemeler sunar. En son 13. yüzyılda ve onarılarak kullanıldığı kabul edilen tahkimatlı saray, ona bağlı hamam, surlar ve çok sayıda ev incelenmiştir. Mimariye bağlı olarak ele geçen çoğu Selçuklu ve Eyyubi sikkeleri, seramik, cam, madeni eser ve günlük eşya, zengin bir taşınabilir koleksiyonu meydana getirir. Seramikler, bir kültür kavşağı şehrinin karakterine uyacak ölçüde çeşitlidir.⁶⁷ Zengin bir buluntu topluluğu olan seramik buluntularla ilgili olarak Gönül Öney ve Lale Bulut çalışmalar yapmışlardır.

Samsat'ta 1978-1989 yılları arasındaki kazılar sırasında ele geçen buluntular arasında büyük yer tutan ortaçağ İslam seramik malzemesi, oldukça yoğun ve çeşitlidir. Seramikler höyükte, büyük ölçüde iç kaledeki saray, çevre yapıları ve kısmen de aşağı şehirde ele geçmiştir. İslam seramik sanatının bilinen bütün tekniklerinden çok sayıda örneğin yer aldığı Samsat seramikleri tekniklerine göre; sıraltı lüster, sgraffito, champleve, slip kabartmalı ve kabartmasız olarak tek renk sırlı, akıtma sırlı ve yine

⁶⁵ Theresa Goel, "Samosata Archaeological Excavations, Turkey 1967", **National Geography Society Reports** 1967, Projects, Washington D.C. 1974, s. 83-109.

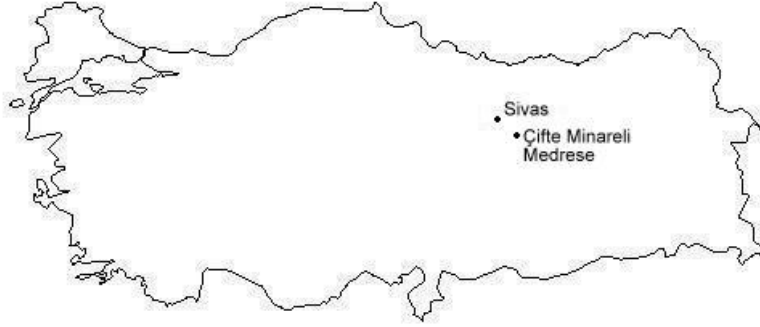
⁶⁶ Bk. Scott Redford, "Medieval..." s. 61; İç Kalede ortaya çıkarılan Artuklu kitabesi için bkz. Nimet Özgüç, "Sümeysat Definesi", **Bellekten**, C. XLIX, S. 195, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1985, s. 444-445.

⁶⁷ N.imet Özgüç, "Sümeysat Definesi", **Bellekten**, C. XLIX, S. 195, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1985, s. 445.

kabartmalı ve kabartmasız olarak sırsız olmak üzere gruplanır. Seramikler arasında küçük bir grubu ise çeşitli import örnekler oluşturur. Sırsız ve tek renkli seramiklerin bir grubu günlük kullanım ve mutfak eşyası olarak kullanılmıştır. Diğer sıraltı örnekler, lüster, sgraffito, champleve olarak; slip gibi gösterişli seramikler ise büyük olasılıkla, saray kesimine hitap eden lüks örnekleri oluştururlar.⁶⁸

2.2.8. Sivas Çifte Minareli Medrese Kazısı

Sivas İzzeddin Keykavus Şifahanesinin tam karşısında yer alan Sivas Çifte Minareli Medrese, 1271 yılında yapılmış iki katlı dört eyvanlı ve açık avlulu medrese türündedir.

Medrese, günümüze yalnız anıtsal ön cephesiyle ulaşabilmiştir. Haluk Karamağaralı tarafından 1965'te başlatılan ve 1966 ve 1967'de de devam eden kazılar sonucunda temel planı ortaya çıkarılmış, dört eyvanlı, revaklı avlu üzerine iki katlı inşa edildiği anlaşılmıştır. Zengin cephe düzenlemesi yapıya ayrıcalık vermektedir. İlhanlı veziri Şemsettin Cüveyni tarafından inşa ettirilen medresenin cephe teşkilatında görülen bazı benzerlikler, Konya İnce Minareli Medrese'nin mimarı olan Keluk bin Abdullah'ın mimarlığını hatırlatsa da mevcut kaynaklarda mimarı belirtilmemiştir. Cephe bütünlüğündeki taçkapı, taş bezemelerin işçiliğiyle bir ölçüde Musul maden işçiliğini andıran durumuyla, Zengi taş işçiliğini yansıtır. Ancak cephenin zengin ve simetrik kuruluşlarına göre farklılıklar gösterir. Cephenin iki yandan iri payelerle sınırlandırılmış

⁶⁸ Bu konuda yapılan çalışmalar için bk. Dipnot 13; ayrıca bk. I., **Bulut, Samsat İslami Devir Sırsız ve Tek Renkli Sırlı Seramikleri**, E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir 1991; Lale Bulut, "Kabartma desenli Samsat Ortaçağ Seramikleri", Sanat Tarihi Dergisi, S. VII, E.Ü. Ed. Fak. Yay., İzmir 1994, s.1-18; Lale Bulut, "Samsat Ortaçağ Sgraffito ve Champleve Seramikleri", **Prof. Dr. Şerare Yetkin Anısına Çini Yazıları**, İstanbul 1996, s.31-46; L. Bulut, Samsat Ortaçağ Seramikleri (Lüster ve Sıraltılar), İzmir 2000.

olması, gene cephenin yan yüzeylerinde yer alan birer giriş kapısı ile ve üstteki küçük pencereleri ile tamamen dışa açılan bir cephe özelliği görülür. Taç kapısının üzerinde yükselen tuğla ve çini bezemeli, minarelerin kaidelerinin arka yüzeylerinde kare panolar içerisinde makıli yazı düzenlemesi yer alır.⁶⁹

Fotoğraf 13: Sivas Çifte Minareli Medrese, H. Karamağaralı (M. Sözen, Anadolu Medreseleri: Selçuklu ve Beylikler Devri, Açık Medreseler, C. I, İTÜ Yayınları, İstanbul 1970)

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Sanat Tarihi öğretim üyelerinden Haluk Karamağaralı tarafından, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğünden temin edilen ödenekle 1965 yılı yazında kazıya başlanmıştır. 1966-67 yıllarında devam eden kazı sonucunda, yapının dört eyvanlı ve iki katlı bir medrese olduğu ve zengin mozaik süslemeye sahip, büyük bir medrese olduğu tespit edilmiştir. Revaklar kısa boyulu sütunlarla taşınmaktaydı. Ana eyvanın bulunduğu yerde sonradan yeni bir binanın yapılmış olması temellerin ortadan kalkmasına sebep olmuştur. Yapılan kazılar, medrese dışında ona bitişik olan başka yapıların da varlığını ortaya koymuştur. Girişe soldakinin avlulu bir zaviye olması, sağdakinin ise belki bir hamam olması ihtimali üzerinde durulmaktadır. Muhteşem taş cephenin her iki kanatta da devam ettiği

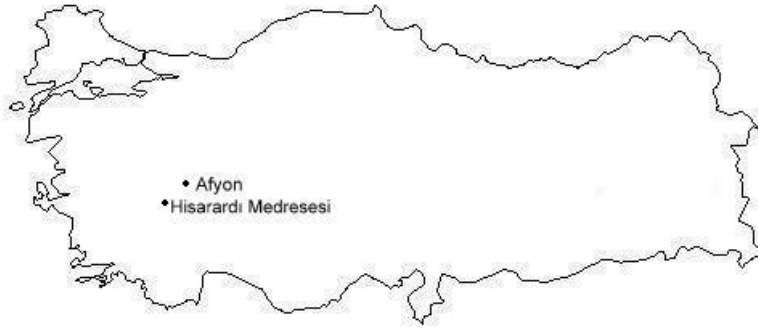
⁶⁹ Gönül Çantay, "Medreseler", *Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi (Mimarlık ve Sanat)*, C. 2, Kültür ve Turizm Bakanlığı Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara 2006.

anlaşılmasıdır.⁷⁰ Külliye olarak yapılmış medrese olması Anadolu medrese mimarisi için önemli bir hususu ortaya koymaktadır.⁷¹

Fotoğraf 14: Medresenin İç Kısmından Görünüş (M. Sözen, **Anadolu Medreseleri: Selçuklu ve Beylikler Devri, Açık Medreseler**, C. I, İTÜ Yayınları, İstanbul 1970)

2.2.9. Afyon Hisarardı Medresesi Kazısı

Afyon Hisarardı Medresesi'nin inşa tarihine dair kesin bir bilgi olmamakla birlikte, yapının planından hareketle, XIII. yüzyılın ikinci yarısı içinde yapılmış olduğu tahmin edilmektedir.⁷²

⁷⁰ Kazı başkanı Haluk Karamağaralı tarafından kazılan kısımların planı, Metin Sözen'e neşir müsaadesi ile verilmiştir. Metin Sözen, **Anadolu Medreseleri I**, İstanbul 1970, s. 58-63.

⁷¹ Şerare Yetkin, "Türkiye'nin Elli Yıl İçinde Yapılan Türk Sanatı İle İlgili Kazılar" **Cumhuriyetin 50. Yılına Armağan**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1973, s. 282.

Oktay Aslanapa'nın başkanlığında, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nden temin edilen ödenekle Kale'nin batısında, şehrin dış mahalleleri arasında olan medresede kazı yapılmıştır.⁷³

1965 yılında kazıyla başlamadan önce medresede yalnız girişin sağ ve solundaki odaların dış duvarları ayakta, beşik tonoz başlangıçları sezilmekte ve bunun dışında yer yer dış duvar kalıntıları da izlemek mümkündür. Fakat yapının büyük bir kısmı yine toprak altındaydı.

Kazı sonunda avlu bazı medrese odalarının girişleri dışında diğer kısımlar tamamen aydınlanmıştır.

Medrese eğimli bir arazide inşa edilmiştir. Giriş kapısı güneydedir. Eğim güneyden kuzeye doğru yavaş yavaş artmaktadır. Kuzey kısmı güneye göre daha çok tahrip olmuştur. Medresen fazla tahrip olması çevresine yeni inşaatların yapılması ve devamlı taşların sökülmesinden kaynaklanmaktadır. Alınan taşlara etraftaki evlerde rastlanmıştır.

Güneydeki ana giriş kapısını ortaya çıkarmak mümkün olmamıştır. Girişten sonraki kısmın iyi anlaşılmasına karşılık sağ ve soldaki odalar açıkça ortaya çıkmıştır. Soldaki uzun beşik tonozlu bir odadır. Sağdaki ise ters L şeklindedir ve beşik tonozla örtülü olduğu tonoz başlangıçlarından belli olmaktadır. Avluya nasıl girildiği belli olmamakta, fakat bir kapının köşe taşları tahmin yapılmasına olanak tanımaktadır. Medresenin avlusu en çok yıpranan yerlerinden birisidir. İlk bakışta böyle kareye yakın bir avlunun kubbeye örtülebileceği düşünülebilirdi. Fakat kubbenin oturacağı duvarlar 11 metre çapındaki bir kubbeyi çekecek sağlamlıkta değildi. Kazı ilerledikçe durum aydınlanmıştır.

---

⁷² Metin Sözen, **Anadolu Medreseleri Selçuklu ve Beylikler Devri: Açık Medreseler**, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, İstanbul 1970, s. 127.

⁷³ Şerare Yetkin, "Türkiye'nin Elli Yıl İçinde Yapılan Türk Sanatı İle İlgili Kazılar" **Cumhuriyetin 50. Yılına Armağan**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1973, s. 280.

Fotoğraf 15: Afyon Hisarardı Medresesi Kazı Çalışmaları (M. Sözen, *Anadolu Medreseleri: Selçuklu ve Beylikler Devri, Açık Medreseler*, C. I, İTÜ Yayınları, İstanbul 1970)

Avlunun sağında sütun kaidesi ve devrilmiş bir sütun bulunmuştur. Biraz ilerde bir kaide izi daha ortaya çıkmıştır. Bu durumda avlunun sağ ve solda üçer sütunlu revakları olduğu anlaşılmıştır. Avlunun zemini düzgün taş levhalarla kaplıydı ve çökme sırasında bazı kısımlar bozulmuştu. Ayrıca bozulan yerlerin altından su künkleri ortaya çıkmıştır. Fakat avlunun ortasında havuza rastlanmamıştır. Medresenin solunda birbirine benzeyen üç medrese odası yer almaktadır. Bunların ara bölmeleri moloz taşlardan olmalarına karşılık avlu cepheleri ve kapıları kesme taştandır. Bu kısımlar kesinlikle ortaya çıkmıştır. Sol taraftaki medrese odaları ise daha çok tahrip olduğundan kapıları bile belli olmamakta, ancak odaların şekli anlaşılmaktadır. Bu duruma göre karşıdaki dört odaya karşılık burada üç oda yer almaktadır. Bütün bu odaların örtü şekilleri hakkında en ufak ipucu yoktur. Diğerleri gibi beşik tonozlu olmaları muhtemeldir.

Ana eyvan kısmından bahsetmek gerekirse; ortada ana eyvan açıkça belli olmakta, sağ ve solunda kareye yakın iki oda yer almaktadır. Ana eyvanın duvarları, diğer duvarlara göre biraz daha kalındır. Bu, büyük eyvanın diğerlerinden daha yüksek ve ağır olan örtüsünü çekmek içindir. Sağ ve soldaki alanların kareye yakın ölçüleri

kubbeyle örtülebilme ihtimalini akla getirmektedir. Kazılar sırasında sağdaki odanın giriş kapısı bir metreye yakın sağlam bir şekilde ortaya çıkmıştır. Bu girişte, avlunun sağındaki odaların girişi gibi, düzgün kesme taştan yapılmıştır. Ana eyvanın da eldeki kalıntılardan hiç yoksa belirli bir yüksekliğe kadar kesme taştan yapıldığı anlaşılıyor. İç bölmelerin hemen hemen hepsi moloz taştandır. Hisarardı Medresesi, ortaya çıkan planıyla, iki eyvanlı Selçuklu medreselerine farklı bir örnektir. Bu plandan hareket ederek tarih olarak en geç XIII. Yüzyılın ikinci yarısına ait olduğu düşünülmektedir.⁷⁴

2.2.10. Kalehisar, Medrese, Kervansaray ve Hamam Kazısı

Kesin tarihi bilinmeyen bu medrese XIII. yüzyılın ilk yarısına tarihlendiği tahmin edilmektedir. İki yıl üst üste yapılan kazılarda yazıt parçalarına ve süslemeye rastlanmadığından tarihleme doğrudan mimariye dayanarak yapılmıştır.⁷⁵

Alacahöyük'ün 5 km. kuzeydoğusunda bulunan bir Selçuklu iskan merkezi olan Kalehisar'da, 1965 ve 1966 Temmuz aylarında Oktay Aslanapa tarafından araştırma yapılmıştır. Buradaki eserler, medrese, kervansaray ve hamamdan meydana gelen bir topluluk olmakla birlikte, bu üç yapı arasında herhangi bir bağlantı yoktur. Bunlardan medrese, daha önce araştırmacıların dikkatini çekmiş, plan krokisi de R. Naumann tarafından çizilerek, Erdmann tarafından Anadolu'daki medrese tipleri arasında incelenip yayınlanmıştır.⁷⁶

⁷⁴ Metin Sözen, *Anadolu Medreseleri Selçuklu ve Beylikler Devri: Açık Medreseler*, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, İstanbul 1970, s. 127-130.

⁷⁵ Metin Sözen, *Anadolu Medreseleri Selçuklu ve Beylikler Devri: Açık Medreseler*, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, İstanbul 1970, s. 114.

⁷⁶ Kurt Erdmann, *Vorosmanische medresen und Imarets vom medresentyp in Anatolien*, Studies in Islamic Art Architecture in Honour of Professor Creswell 1965, s. 56-57.

Oktay Aslanapa tarafından Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü ve Edebiyat Fakültesinden temin edilen tahsisatla 1965 ve 1966 yılları Temmuz ayında yapılan kazılar sonunda medrese, kervansaray ve hamamın planı tespit edilmiştir.⁷⁷

Medrese terk edilmiş eski bir Selçuklu şehrinde kalan birkaç yapıdan biridir. Kalan yapılar içinde en fazla ayakta kalabileni de medresedir.

Moloz taşlardan yapılmış olan medresede kazıya başlandığı sırada, mekanlara giriş kapıları ve avlu revaklarının kesin durumu bilinmiyordu. Avlu ve bazı odaların içi yıkıntılarla dolmuş ve dış duvarların alt kısımları yer yere yıkılmıştı.

Yapıya beşik tonozlu yüksek bir eyvandan girilmektedir. Kapısı çok bozulduğundan ancak temel izlerinden şeklini anlamak mümkün olmuştur. Giriş eyvanı, sağ ve soldaki beşik tonozlu medrese odalarına birer kapıyla bağlıdır. Bu kapıların tuğla kemerli olduğu anlaşılmaktadır. Diğer kapıların tümünde de tuğladan kemer kullanılmıştır. Eyvanın sağ tarafındaki oda yüksek bir beşik tonozla örtülüdür. Diğer odalarda olduğu gibi burada da herhangi bir raf veya niş mevcut değildir. Sağ taraf ise ikiye bölünmüştür. Birinci odaya eyvandan girildiği halde ikinciye avludan girilmektedir. Her ikisi de beşik tonozludur. Avlunun sağında ve solunda yapılan kazılarla beraber ikişer ayak bulunmuştur. Ayrıca medrese odalarına ait duvarlarda görülen kemer ayaklarından, bu revakların duvarlara da bağlandığı, boydan boya beşik tonozlarla örtüldüğü anlaşılıyor.

Revakların sağ ve solunda üçer medrese odası yer almaktadır. Bunların hepsi aynı yönde beşik tonozlarla örtülüdür. Sağdaki odalar soldakilere göre daha sağlam kalmıştır. Kazılar sırasında bunların kapı şekilleri iyice aydınlanmıştır. Ana eyvan giriş eyvanından biraz daha yüksektir ve bir basamakla avludan ayrılmaktadır. Temellerde çıkan kesme taşlardan, bu eyvanın yüzünün kesme taşla kaplandığı, fakat sonra söküldüğü anlaşılmaktadır. Güneyde kible yönünde mihrap şeklinde bir niş bulunmaktadır. Burası mescit olarak kullanılmış olabilir. Eyvanın solunda büyükçe bir oda vardır, o da beşik tonozla örtülüdür. Burada önemli bir nokta; soldaki büyük beşik tonozlu odanın çok küçük bir odaya açılmasıdır. Böyle bir medresede bu küçük odanın hangi amaçla kullanıldığı bilinmiyor. Medrese moloz taşlardan yapıldığı için diğer medreseler gibi gösterişli değildir. Bu biraz da duvar yüzlerinin sökülmesinden kaynaklanmaktadır. Ana eyvanın ön yüzünde ve oda girişlerinde görülen kesme

---

⁷⁷ Oktay Aslanapa, "Kalehisar'da Bulunan Mimari Eserler", **Sanat Tarihi Yıllığı II**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1966-1968, s. 1-14.

taşlardan dolayı medresenin bazı kısımlarının daha özenli yapıldığı, diğer kısımlarda sıvayla yetinildiği anlaşılmaktadır.

Avlunun etrafında eyvanlar ve medrese odalarının yer aldığı klasik Selçuklu medrese tipi burada aynen uygulanmıştır. Fakat yapının genel ölçüleri bir dikdörtgenden çok girişten geriye doğru daralan değişik bir görünüm şeklindedir.

Gerek taş işçiliği gerekse çini vs. bakımından medrese yalın bir görünüme sahiptir. Belki sökülen kaplamalar işlenmişti, fakat avlu kazılırken çıkan taşlar arasında da böyle bir buluntuya rastlanmamıştır.⁷⁸

2.2.11. Konya-Ali Gav Zaviyesi ve Türbesi Kazısı

Tarihi bilinmeyen ve kısmi bir kazıyla ortaya çıkarılmış olan bu yapı 15. ve 16. yüzyıl belgelerinde zaviye olarak adlandırılmıştır. 6 m'lik kubbe açıklığı mevcuttur. İç koridorlu kısmı ikinci medrese ya da zaviyedir. Burada düzgün, büyük olasılıkla sırlı tuğla bezemeli bir kubbe olduğu anlaşılmaktadır.⁷⁹

Tahminen XIV. yüzyılda, Konya Bektaşileri tarafından inşa ettirilen Ali Gav Zaviyesi, XV. yüzyılda Hacı Bayram Veli'nin torunlarından Ali Gav Babanın Şeyhliği ve ölümünden sonra buraya defnedilmesiyle Ali Gav ismini almıştır.⁸⁰ 1901 yılında da, değişiklikler ve ilaveler yapıldığı bilinmektedir.

⁷⁸ Metin Sözen, *Anadolu Medreseleri Selçuklu ve Beylikler Devri: Açık Medreseler*, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, İstanbul, 1970, s. 114-117.

⁷⁹ Doğan Kuban, *Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı*, Yapı-Kredi Yayınları 2007, s. 177.

⁸⁰ Mehmet Önder, *Mevlana Şehri Konya*. Konya Valiliği, Konya 1962, s. 168-164; İbrahim Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, Yeni Kitap Basımevi, Konya 1964, s. 909-914.

Fotoğraf 16: Ali Gav Zaviyesi ve Türbesi onarım öncesi durum (Erol Yurdakul, “Bilinmeyen Bir Selçuklu Medresesi: Konya-Ali Gav Zaviyesi ve Türbesi”, **Önasya**, C. 3, S. 28, Ankara 1967)

1963 yılında yapılan araştırmalarla beraber Ali Gav Zaviyesi ve Türbesi adı verilen bu yapı, ortada beşik tonozlu bir türbe ile bunun iki tarafında biri kubbeli (mescit), diğeri kubbesiz iki oda; bunların önünde cephe duvarlarına ve ortada iki sütun istinat ettirilmiş büyük bir kemer ve iki küçük çapraz tonozlu bir revaktan ibaretti.

Yapıda, 1965 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğünün Eski Eser onarım programı dahilinde Yılmaz Önge tarafından çalışmalarına başlanmıştır. Yapılan sıva raspaları, toprak hafriyatı, sondaj ve araştırmalar ile mevcut durumu tespit eden rölöve projesinin kıymetlendirilmesi neticesinde, Ali Gav Zaviyesi olarak bilinen eserin daha eski ve hakikaten üzerinde durulması gereken önemli bir yapı olduğu kesinlikle anlaşılmıştır.

Çamur sıvaların raspası sonunda yıkılmış kubbe ve tonozlar ile kapatılmış veya kesilmiş kapı ve pencerelerin izleri meydana çıkmıştır. Kapı eşikleri, döşeme seviyeleri, kalabilmiş orijinal duvarlar veya bunların temelleri sütunların kaideleri de mevcut zeminden takriben 1.70 m. derinliğe kadar inilen kazılarla ortaya çıkmıştır. Muhdes toprak dam örtüsünün altından orijinal tuğla kaplama döşemenin bakiyeleri çıkartılmıştır. Bu araştırmalar neticesinde yapının kuzey cephe duvarlarında bulunan kemer ve duvar bağlantılarından mevcut kısmın kuzeye doğru devam ettiği anlaşılmıştır. Temelleri takiben yapılan kazıda, mevcut sütunlar arasındaki açıklığa eşit mesafede üçüncü sütunun temeli ve daha ileride nihayet yapının sınır duvarı bulunmuştur. Ancak bu istikamette vakıf arsayı tehdit eden ve halen kullanılan yolun

mevcudiyeti dolayısıyla, Belediye tarafından, bu kısımda yeterli bir kazı ve araştırmaya izin verilmemiştir.

Fotoğraf 17: Konya-Ali Gav Zaviyesi avlu cephesi, sıva raspasından sonraki durum (Erol Yurdakul, “Bilinmeyen Bir Selçuklu Medresesi: Konya-Ali Gav Zaviyesi ve Türbesi”, *Önasya*, C. 3, S. 28, Ankara 1967)

Medrese dıştan dışa takriben 19.70 x 23.50 m.lik muntazam bir dikdörtgen sahayı kaplamaktadır. Dış ve iç duvarları (hücre bölmeleri hariç) 1.05 m. kalınlıkta ahşap hatıllı sıralı moloz taş ve kireç harçla örülmüştür. Kubbe, tonoz ve kemerler tuğladandır. Ortada takriben 10.60 m. ebadında kare şeklinde bir iç avlu mevcuttur. Bu avlu yan duvarlara ve bunlardan takriben 1.52 m. açıklıkta ve 55 cm. çapında dört adet müstakil mermer sütuna istinat ettirilmiş geniş ve sivri kemerlerin taşıdığı 6.00 m. çapında bir kubbe ile örtülmüştür.⁸¹

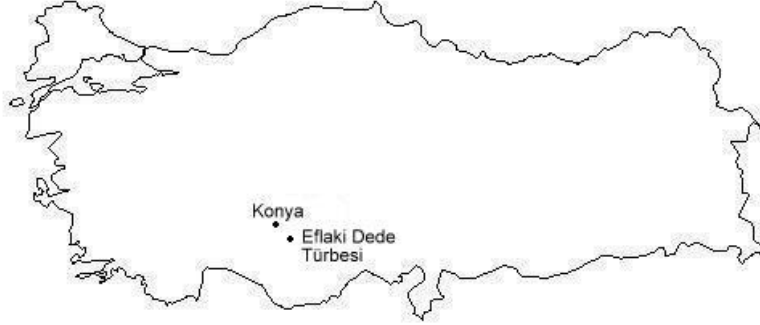
Ana plan itibariyle, kapalı avlulu kubbesi medreseler grubuna giren yapının⁸² günümüzde bir kısmı ayakta ve çocuk kitaplığı olarak kullanılmaktadır.⁸³

⁸¹ Yılmaz Önge, “Bilinmeyen Bir Selçuklu Medresesi: Konya-Ali Gav Zaviyesi ve Türbesi”, *Önasya*, C.III, S.28, (ed. Sadi Bayram), Ankara 1967, s. 14-16.

⁸² Haşim Karpuz, “Konya’da Selçuklu, Karamanoğlu ve Osmanlı Medreseleri” *Dünden Bugüne Kültür Birikimi ve Selçuk Üniversitesi*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1999, s. 62.

⁸³ Zeki Atçeken, *Konya’daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1998, s. 272.

2.2.12 Konya Eflaki Dede Türbesi Kazısı

Eflaki Dede Türbesi; Konya ili Karatay ilçesi, tarihi sit alanı içerisinde Mevlana Külliyesi'nin doğu yönünde ve dış avlu içerisinde yer almaktadır. 1950'li yıllara kadar Mevlana Dergahı'nın doğu ve kuzey bölümü çelebi konakları ile çevriliyken daha sonraları bu hücreler kamulaştırılarak yıkılmıştır.

Burada kazı çalışmaları Emine Karpuz başkanlığında, 1997 yılında yapılmıştır. Ayrıca, Arkeolog Yaşar Yılmaz, Müze Araştırmacısı Yaşar Erten ve 6 adet işçi çalışmıştır.

Kaynaklar, Ahmed Eflaki'nin 14. yüzyıl başlarında yaşadığını, zamanının birçok ilmini bildiğini, özellikle de yıldız ilminde (felekiyat) ünlü olduğunu, bu nedenle Eflaki mahlasıyla tanındığını yazmaktadır. Eflaki'nin Mevlana Türbesi'nde türbedar olarak görev yaptığı 1360 yılında ölümünden sonra türbe civarında bir yerde gömüldüğü yine kaynakların verdiği bilgiler arasındadır. Türbe içerisinde Eflaki'ye ait mezar taşının bulunmuş olmasından dolayı bu türbenin Eflaki'ye ait olabileceği kabul edilmektedir.⁸⁴

Türbede yapılan çalışmalarda amaçlar; yapının planını aydınlatmaya dair ipuçları elde etmek, günümüze sağlam gelebilmiş duvarlarının korunması, sağlamlaştırılması, restorasyon projesinin hazırlanması için temel izlerine ulaşılabilmesi türbenin Selçuklu devri yapılar içerisinde yer alması nedeniyle olası birtakım yapılarla bağlantılarının tespiti yapıya son yıllarda ilave edilen onarımların orijinal yapıdan temizlenebilmesi şeklinde belirlenmiştir.

⁸⁴ Feridun Nafiz Uzluk, "14. yüzyıl Mevlevi şairlerinden Eflaki Dede'nin 600. Ölüm Yıldönümü Dolayısıyla Ahmet Eflaki Dede", **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1962, s.275-309; Hasan Özönder, **Konya Velileri**, Kuzucular Ofset, Konya 1990, s. 93-96.

Kuzey-güney doğrultusundaki dikdörtgen planlı yapının kuzey ve batı duvarları ayakta olup, doğu duvarı kısmen, güney duvarı ise temel seviyesine kadar yıkılmış durumdadır. Türbenin kripta kısmında 5 adet üzeri kireç sıvalı sanduka yer almaktadır. Ayakta kalan duvarlarda inşaat malzemesi olarak gayri muntazam taş ve tuğla, süsleme malzemesi olarak sırlı tuğla, mor ve firuze renkli geometrik çiniler kullanılmıştır.

Yapının planı tam olarak bilinmemektedir. Fakat bazı araştırmacılar yapının eyvan türbe tarzında yapılmış olabileceği görüşünde birleşmektedir.⁸⁵

Yapıdaki kazı ve sondaj çalışmalarına sağlam olarak günümüze ulaşan kuzey duvarı uzantısından başlanmıştır. 2m. derinliğe inildiğinde türbe temelinin blok taşlarla sağlam bir şekilde örüldüğü, batı ve doğu köşelerinde ise düzgün kesme taşların kullanıldığı görülmüştür. Bu alandaki çalışmalarda bol miktarda insan kemikler ve 19. - 20. yüzyıla ait sırlı ve sırsız seramik parçaları ele geçirilmiştir.

Yapının doğu duvarı en fazla tahrip alan duvardır. Bu kısımdaki çalışmalarda temel duvarının güney duvara doğru devam etmediği tespit edilmiştir.

Yapılan çalışmalarla türbenin güney duvarının doğu duvarında olduğu gibi değişik dönemlerde en fazla müdahale edilmiş duvar olduğu anlaşılmıştır. Burada 1965 yılında, Haluk Karamağaralı tarafından kazı çalışmaları yapılmıştır. Bu çalışmalar sırasında Akkoyunlu Uzun Hasan Dönemi'ne ait altın sikke ele geçmiş ve müzeye teslim edilmiştir.

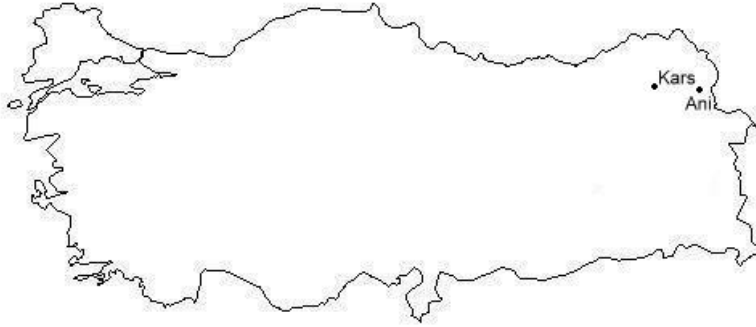
⁸⁵ Metin Sözen, "Anadolu'da Eyvan Tipi Türbeler" **Anadolu Sanatı Araştırmaları**, İstanbul, 1968; Ömür Bakırcı, Selçuklu Öncesi ve Selçuklu Dönemi Anadolu Mimarisinde Tuğla Kullanımı Ankara 1981, s. 397-398; Osman Nuri Dülgerler, **Konya'da Türk-İslam Dönemi Mezar Anıtlarının Özellikleri**, Konya 1979 (Basılmamış Yeterlilik Tezi). Yayımlanmamış bir başka eyvan türbe Selim Sultan Mahallesi'nde harap durumda bulunan Bedrettin Gühertaş Türbesi'dir. Bu yapı, Osman Nuri Dülgerler tarafından 13. yüzyılın ortalarına tarihlenmiştir, s. 53-54.

Fotoğraf 18: 1965 yılında Haluk Karamağaralı'nın kazısı öncesinde türbenin durumu (E. Karpuz, "1997 Yılı Konya Eflaki Dede Türbesi Sondaj ve Kurtarma Kazısı Sonuçları, **9. Müze Kurtarma Semineri**, Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1999)

Kazı çalışmalarında doğu ve güney duvarları uzantısında bol miktarda etütlük mahiyette mor ve firuze renkli çini parçaları ile güney duvarında iki adet Selçuklu Dönemine ait pişmiş toprak heykelcik ele geçmiştir.⁸⁶

2.2.13. Kars Ani Kazısı

Ani, Kars'a 41 km uzaklıkta bir bölgedir. Buluntulara göre tarihöncesi çağlardan beri yerleşim görmüştür. Türklerin Anadolu'ya ilk ayak bastıkları yer olarak ayrı bir

⁸⁶ Emine Karpuz, "1997 Yılı Konya Eflaki Dede Türbesi Sondaj ve Kurtarma Kazısı Sonuçları", **9. Müze Kurtarma Semineri**, Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1999, s. 111-124.

önem taşıyan Ani'nin, coğrafi konumu nedeniyle çeşitli kültürlerin etkileşimi altında olduğu bilinmektedir.⁸⁷

Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nden Kemal Balkan'ın başkanlığında, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nden temin edilen ödenekle, 1965 yılında 16 Ağustos - 16 Eylül tarihlerinde yapılan kazılar sırasında sonradan hamam olduğu anlaşılan tepecikte çalışılmıştır. Hamamın sadece haçvari planlı halvet kısmı ortaya çıkarılmıştı. Zemin temizlenmiş, kurnalar ve su yolları bulunmuştur.⁸⁸ 1966-67 yıllarında kazıya devam edilmiştir. Aynı planda diğer bir hamam daha ortaya çıkarılmıştır. Hamamlar 11. yüzyıl sonuna kadar tarihlendirilmiştir.⁸⁹ Daha sonra 1991'de Beyhan Karamağaralı ile başlayan kazılar 2003 yılına kadar sürmüştür. 2006 yılında ise Yaşar Çoruhlu ile tekrar başlamıştır.

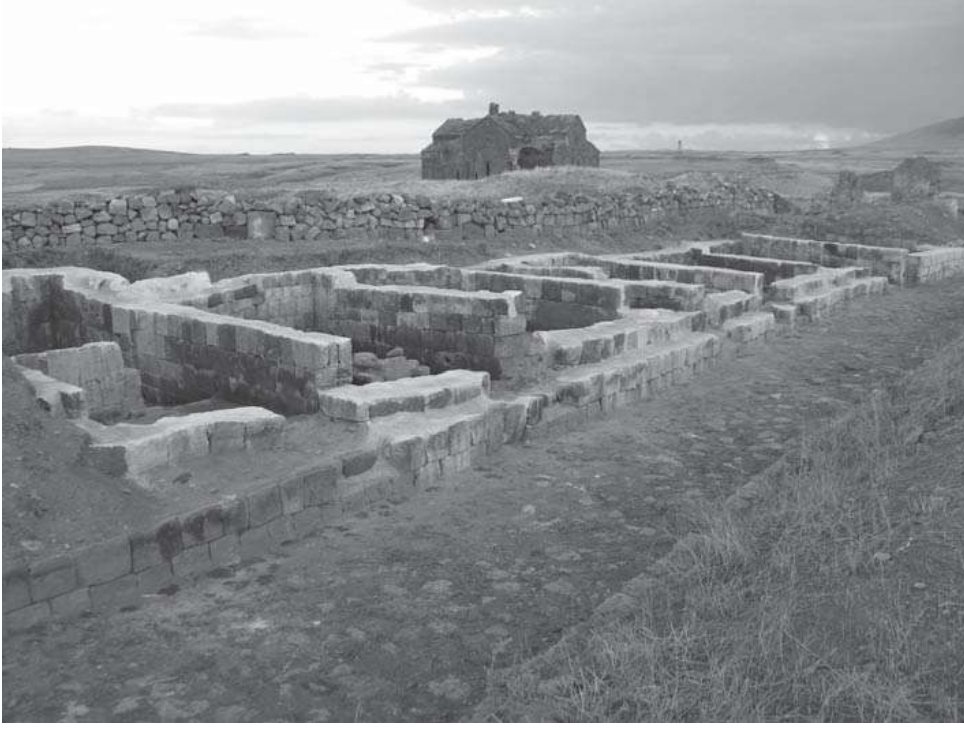
Kazılardan sonuçlarında anlaşıldığına kadarıyla, yapıda yoğun alçı (stuko), süslemeler kullanılmıştır. Yine kazıda bulunan çini parçalar yapıda çini süslerin kullanıldığını göstermektedir.

---

⁸⁷ Beyhan Karamağaralı, "Ani", **Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi**, C. 1, Yem Yayınları, İstanbul, 1997, s.102-103.

⁸⁸ Kemal Balkan, Osman Sümer, "1965 Yılı Ani Kazıları Hakkında Kısa Rapor", **Türk Arkeoloji Dergisi**, S. XIV, C. 1-2, Maarif Vekaleti Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1965, s. 103-118.

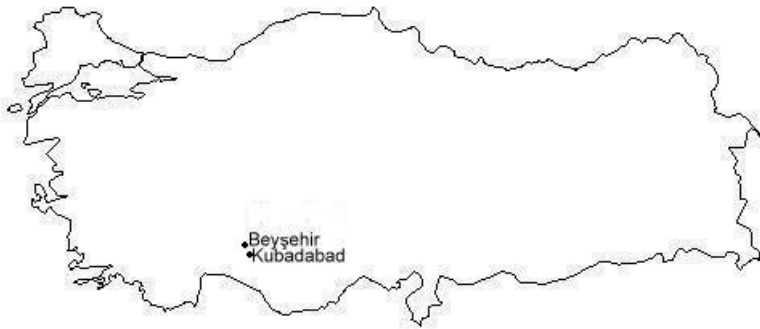
⁸⁹ Şerare Yetkin, "Türkiye'nin Elli Yıl İçinde Yapılan Türk Sanatı İle İlgili Kazılar" **Cumhuriyetin 50. Yılına Armağan**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1973, s. 281-282.

Fotoğraf 19: 2007 Yılı Kazısı Sonrasındaki Durumu (Y. Çoruhlu, “Yeni Dönem Ani Kazıları”, 30. Kazı Sonuçları Toplantısı, C. 2, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2008)

Ancak yapı yıkıldığı ve onarımlarda dikkat edilmediği için bu süslerin büyük çoğunluğundan yoksundur. Bu güne kadar ulaşabilen süsler doğu ve batı duvarlarında çerçeve içerisine alınmış alçı süslerdir. Bunlar daire madalyonlar içerisindeki yazılar ve çevresinde rumi, palmetlerden oluşan bitkisel süslerdir.⁹⁰

2.2.14. Beyşehir Kubad-Abad Kazısı

⁹⁰ Osman Nuri Dülgerler, **Karamanoğulları Dönemi Mimarisi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006, s. 128.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin gerek İran'daki büyük imparatorluk merkezlerinde, gerek Anadolu'daki merkezlerinde plan ve inşaat karakteri bilinen tek saray külliyesi Kubad-Abad'dır.

Konya Müzesi müdürü iken Zeki Oral'ın çalışma ve araştırmaları ile Kubad-Abad'ın yeri bulunmuş ve tanıtılmıştır. Kubad Abad'ın irili ufaklı çeşitli bina kalıntılarından meydana geldiğini fark eden Zeki Oral, en büyük ve özellikleri anlaşılacak kadar düzgün durumdaki iki tanesini “büyük saray” ve “küçük saray” olarak tanımlamış ve planlarını çizmiştir. Birkaç tane sır-altı tekniği ile insan figürlü sekiz köşeli yıldız şeklinde levha ile birkaç kuş figürünün fotoğraflarını yayınlamıştır ve böylece Kubad Abad bilim dünyasına tanıtılmıştır.⁹¹ Daha sonra 1965-66 yıllarında Katharina Otto-Dorn buradaki ilk bilimsel kazı çalışmalarını gerçekleştirmiştir.⁹²

1980 yılına Kubad Abad'da tekrar çalışılmaya başlanmıştır. Rüçhan Arık'la birlikte kazı çalışmaları ilk olarak oldukça tahrip olmuş olan “Kız Kalesi” denen, göl ortasındaki su şatosu ile başlamıştır. Beş yıl boyunca burada çalışmalar devam etmiştir. Daha sonraki çalışmalar diğer kısımlarda devam etmiştir.

Bunun yanı sıra, hem karada, hem göldeki çevrenin örenlerini, kalıntılarını araştırma seferleri ve yüzey araştırmaları yapılmıştır.

Kubad Abad külliyesinin en büyük yapısı olan Büyük Saray, sitenin en kuzeyinde, 50 x 55 m. kadar genişlikte ve göle uzanan bir teras üzerinde kurulmuştur. Teras göle bakan kuzeydoğu tarafında güçlü bir istinat duvarına dayanmaktadır. Bu duvarı göle karşı güçlü taş örgülü kare prizma payanda ayakları desteklemektedir. Bu teras doğal bir engebe değildir. Burada açıkça görülen geniş kayalıktan da yararlanarak ama daha önce veya Selçuklu Çağında doldurularak düzenlenmiş; dolgu içine ızgara gibi olduğu sanılan direnaj ve atık su kanalizasyon sistemi yerleştirilmiştir. Bu sistemin istinat duvarında küçük kare pencerelere benzeyen ağızları günümüzde de göl tarafından görülmektedir. Söz konusu duvar, kuzey-batıya uzanıp güney-batıya dönerek külliye çevirmeye devam etmektedir. Terasta, kuzeydoğu kenarı bu sur (kuşatma duvarı) olan duvarın gerisine, kuzeydoğuya uzanan dikdörtgen bir taban üzerine 50 x 35m. boyutlarındaki “Büyük Saray” binası oturtulmuştur. Bu kısmı üç bölüme ayırmak

⁹¹ Rüçhan Arık, Oluş Arık, **Anadolu Toprağının Hazinesi Çini: Selçuklu ve Beylikler Çağı Çinileri**, Kale Grubu Kültür Yayınları, İstanbul 2007, s. 290

⁹² Rüçhan Arık, “Ortaçağ Türk Arkeolojisi'nde Kubad-Abad Kazılarının Önemi” **Uluslar Arası Osmanlı Öncesi Türk Kültürü Kongresi Bildirileri**, 4-7 / Eylül 1989 (haz. Azize Aktaş Yasa, Sevay Okay Atılğan), Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1997, s. 147-154.

mümkün: Güneybatıda külliye alanı içine doğru yayılan avlu, ortada kapalı saray binası, kuzeydoğuda göle uzanan teras, batıdan bakınca tipik ön-avlu izlenimini veren kısım, içte, güneybatı kenarı boyunca uzanan hücreler ve güneydoğu kenarındaki daha büyük iki mekanla kuşatılmıştır.

Avluya açılan kaideli kısımdan binaya girince, bir orta giriş odası ve iki yan odadan oluşan giriş bölümü ile karşılaşmaktadır. Ortadan, kapı yeri olduğu epeyce belli olan açıklıktan yüksek duvarlarla çevrili büyük merkezi salona girilir. Taban düzgün dikdörtgen taşlarla döşeli; tam karşıda, kuzeydoğuda taht eyvanı kalıntısı oldukça belirgin bir durumda; solda (kuzeybatıdaki) iki oda kapısı, sağda (güneydoğuda) bir oda kapısı ile eyvanın yanından güneydoğuya, içerdeki bölümlere geçilen dehliz görülmektedir. Soldaki (kuzeybatıdaki) birinci odanın güneybatısına bitişik odada kazılar sonucu, sonraki dönemlerde yapılmış olduğu sanılan garip bir tuğla sedir, pişmiş toprak borulardan bacası olan soba gibi çok büyük bir küp ortaya çıkmıştır. Tuğla sedirin dolgu malzemesi araştırıldığında, molozla birlikte Kubad Abad çinileriyle karşılaşmıştır.

Soldaki (kuzeybatı) birinci oda, Kubad Abad kazılarında ilk önemli buluntuların ortaya çıktığı yerdir. Yüksekliği 1,5-2 metreye yaklaşan in-situ çini parçalar ilk burada çıkarılmış; o sayede çinilerin yerleştiriliş biçimleri de anlaşılmıştır. Bu odanın tabanı tuğla döşelidir. Kapıdan girince in-situ çinilerin bulunduğu sol duvar boyunca uzanan, onunla kuzeydoğuya dirsek yapan ve kuzey köşesinde terasa açılan kapı açıklığına kadar gelen koridor gibi bir kısım, giriş düzeyinde bırakılmış; geriye kalan kare biçimli büyük taban bölümü bir tuğla boyu yükseltilerek bir çeşit “podyum” oluşturulmuştur. Otto-Dorn, taht salonunun yanında özel biçimlenip “Es-Sultan” yazılı çinilerle bezenmiş bu odaya “divan” demektedir.⁹³

Eyvan tabanı salondan 35cm. kadar daha yüksek olup, tuğla döşeli (22 x 22 cm) bir podyum gibidir. Podyumun tören salonuna bakan önyüzü ve ayvanın yan duvarları kısmen in-situ lüster çinilerle kaplanmıştı.

Eyvanın köşesinden yan tarafa geçişi bir dehliz sağlar. Dehlizden geçilen bölüm, adeta saray planının özetlenmiş biçimi gibidir: Dehliz ile aynı düzeyde, zemini düzgün taş döşeli küçük bir salon, tam karşıda, ana-eyvan salon ekseninde dik doğrultuda daha küçük bir ayvan, zemini az yükseltilmiş olarak durmaktadır. Yine geleneksel ayvan hol

---

⁹³ Katharina Otto-Dorn, Mehmet Önder, “Bericht über die Grabung in Kobadabad (Oktober 1965)”, *Archaeologischer anzeiger*, 1966, s. 170-183.

birleşimi bu bölümün özünü oluşturmaktadır. Sol (kuzeydoğu) yanında iki oda, sağ (güneybatı) yanında birbirine geçilen odalar sıralanmaktadır.

Kubad Abad'da ayakta kalabilen yapılardan birisi de Büyük Saray güneyindeki Küçük Saraydır. K. Otto-Dorn'un bilimsel başkanlığında ve Mehmet Önder'le işbirliği şeklinde sürdürülen 1966 yılı çalışmalarında ilk kez girişilen Küçük Saray kazısı, yapının içindeki toprağın kaldırılmasıyla başlamış; plan özellikleri ortaya çıkarılmıştır.⁹⁴

Fotoğraf 20: Küçük Saray'ın Kuzeyindeki Açmalar (R. Arık, "Kubad-Abad 2006-2007 Yılı Kazı Çalışmaları Raporu", 30. Kazı Sonuçları Toplantısı, C.2, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2008)

Kareye yakın, oldukça muntazam bir plan gösteren yapının dış yüzleri düzgün yontma taşlarla kaplıdır. Bugün ancak doğu ve batı yüzlerinde, çok az sayıda görülebilen bu kaplama taşları, zaman içinde köylüler tarafından koparılarak kendi inşaatlarında kullanılmak üzere götürülmüştür.

Güneydoğuya bakan uzun cephenin güney ucundaki sivri tonozlu bir giriş eyvanı yapıya girişi sağlar. Bunun dip duvarında açılan ana kapının zemine yakın kısmında, geometrik örgülü bir çerçeve bordürü kalıntısı görünmektedir.

⁹⁴ Katharina Otto-Dorn, "Bericht über die Grabung in Kubadabad 1966" *Archaeologischer Anzeiger*, Heft 4, Berlin 1969, s. 438-506.

Kapıdan giriş kısmında, uzunca dikdörtgen bir koridor bulunmaktadır. Karşı tarafta, koridorun kuzeybatı ucundaki bir kapı, büyükçe bir odaya açılmaktadır. Koridorun iki yan duvarından soldakinde (güneybatıda) kalana, yukarı çıkışı sağlayan bir merdiven sahanlığı yerleştirilmiştir. Sahanlık kapısının eşik izleri günümüzde de varlığını sürdürmektedir.

Koridorda sağda kalan kuzeydoğu duvarının ortasına açılan bir kapı ile salona (veya iç avluya) ulaşılmaktadır. Salona girildiğinde karşıda, göl tarafındaki kuzeydoğu uçta yine büyük bir eyvan buraya açılmaktadır. Salonun sağ (güneydoğu) ve sol (kuzeybatı) yan duvarlarına açılan birer kapıyla yan odalara geçilmektedir.

Yan odalar bir duvarla ikiye ayrılmış; güneybatı duvarına paralel dar-uzun dikdörtgen birer bölüm elde edilmiştir. Bunlara odanın içinden geçilmektedir. Her iki yanındaki bu odaların dış duvarları ortasında baca gibi birer künk yuvası yapılmıştır. Kuzeybatıdaki içinde büyükçe bir künk kalıntısı hala durmaktadır. Baca gibi yuvaların, mekanların üstünden aşağı doğru devam etmesi ve zeminde, temel seviyesinde dışa açılan kanalizasyon delikleri bulunması, bunların büyük olasılıkla yukardan gelen kirli suyu atan tesisatın kalıntıları olduğunu gösteriyor.

Küçük Saray kazısı ilk dönem çalışmalarıyla, bu sonuçların alındığı noktada kalmıştır. Otto-Dorn'un 1966'dan sonra yarım kalan çalışması ve Mehmet Önder'in 1967'deki kazısı ardından on üç yıl kaderine terk edilen Kubad Abad'ı 1980'de Rüçhan Arık tekrar ele almıştır ve kazılar günümüzde de devam etmektedir. İkinci dönem kazılarında öncelikle, hiç araştırılmayan göl ortasındaki Kız Kalesi denen su şatosuna ağırlık verilmiştir. Burada 1985 yılına kadar çalışıldıktan sonra yeniden karaya esas külliyeye dönülmüştür ve Otto-Dorn'un Büyük Saraya kıyasla çok az araştırdığı Küçük Saray'da kazılara başlanmıştır.⁹⁵

Küçük Saray'ın kuzeybatı duvarına dıştan yaslanarak ağırlık veren moloz ve toprak yığınının dar bir şerit halinde ve belirli bir seviye kadar temizliği yapılırken, yapının kuzey köşesine kadar uzanan son derece düzgün kesme taşlarla kaplı bir duvar kalıntısına rastlanmıştır.

Küçük Sarayın kuzeyindeki alanlarda yürütülen kazılarda, bina duvarının hemen yanında, ortalarda, kuzeybatıya doğru alçalan bir kesit veren toprak kütlesi dikkati

---

⁹⁵ Rüçhan Arık, **Kubad Abad: Selçuklu Saray ve Çinileri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2000.

çekmiştir. En üstteki, kayda değer buluntu vermeyen moloz taşlı bir tabakadır. Bunun altındaki tabaka, kiremit ve tuğla kırıkları altında kalan, harçla karışık yumuşak topraktan oluşmaktadır. O yılki kazıda elde edilen buluntuların tümüne yakını bu tabakaya aittir.

Küçük Saray'ın duvarlarının tek katlı bir bina için fazla kalın oluşu, tonozların takviye kemerleriyle desteklenişi, içte, eyvanın yanında yer alan odalardaki dar ve uzun dikdörtgen mekanların dış duvar tarafındaki kenarlarında, yukardan gelen ve sonra külliye'nin kanalizasyon sistemine bağlanan künklerin varlığı, ayrıca büyük saraydan farklı olarak bu yapının daha özenli ve sağlam bir işçilik göstermesi ve içerde yukarı çıkmayı sağlayan bir merdiven bulunuşu, burada bir üst katın varlığına neredeyse kesin kanıt oluşturmaktadır.

İki sarayı birbirine bağlayan düzgün taş döşemeli bir seki, bir yandan kuzeybatıya Büyük Saray'a doğru, bir yandan da güneybatıya, Küçük Saray avlusunun güney-batı köşesinde yer alan portal kalıntılarına yönelmektedir. Bu sekiye paralel bir su sistemi, Büyük Saray ve Küçük Saray avlularını katederek, bir zamanlar çini ve çini mozaikle süslü çeşmelere ulaşmaktaydı. Çıkan buluntular bunu göstermektedir. Ayrıca her iki avluda, kazılar sonucu ortaya çıkan ve çeşitli yönlerde avluya yayılan künkler, hem temiz su getiren, hem de atık suyu tahliye eden sistemler olarak önem kazanmaktadır.⁹⁶

Kubad Abad kazı sonuçları değerlendirildiğinde karşımıza çıkan önemli bir sonuç şudur ki: Selçuklular, belirli yapı kavram ve programlarına sahiptir.

Sanıldığı gibi ilk kez yerleşik düzene giren ve tüm kent kültürü biçim ve değerlerini Anadolu'daki yerli birikimde hazır bulan ve bununla yetinen bir göçebe topluluğu değildirler. Medrese, han, cami, anıtkabir gibi belli kurum türleri ve bunları barındıran anıtsal yapı tipleri geliştiren; içinde yer aldıkları yeni çevre koşullarına göre, "çeşitleme" niteliğinde değişikliklerle birlikte, hep bu biçim programlarını sergileyen, çağının başlıca gelişmiş ve ciddi toplumlarından biriydiler.

Ortaçağ toplumunun en üst düzeydeki kurumu olan, o toplumun biçim yaratma ve teknikten, düşünce ve eğlenme anlayışına kadar tüm değer ve adetlerini en yüksek nitelikte temsil eden saray kurumu ve yapısında da, yerleşik, ciddi ve ileri toplum olarak, tek köşkler, bunların çadırılı kampus gibi topluluğu ile oluşan külliyeler, daha

---

⁹⁶ Rüşhan Arık, Oluş Arık, **Selçuklu ve Beylikler Çağı Çinileri**, Kale Grubu Kültür Yayınları, İstanbul 2007, s. 298-299.

büyük boyutlu, çok bölümlü binaları da içeren büyük siteler oluştururken, belli biçimlendirme bilgisi ve gelenekleriyle hareket etmişlerdir.

Kubad Abad, Selçuklu saraylarındaki yapı programı hakkında önemli bilgiler elde edilmesini sağlamıştır. Bir yapı ve çevre düzenleme modeli olarak, pek çok özelliği anlayıp açıklayabilmeyi sağlayan bilgiler, ipuçları kazandırmıştır. Topkapı, Edirne, Yıldız saraylarındaki *campus* veya site oluşturan irili ufaklı binalar, köşkler topluluğu şeklinde saray külliyelerinin de öncü modeli olduğu besbellidir. Bu model, bir göl veya insan yapısı bir gölet çevresinde, doğanın sunduğunu el emeği ve geleneksel bir zevkle tamamlayarak oluşturulmuş, romantik resimleri andıran peyzajlara kondurulmuş köşklere meydana gelen eski Çin saraylarını, özellikle yazlık sarayları akla getirmektedir. Bir yandan da, külliyenin tek yapılarının, Gazneli, Karahanlı ve Büyük Selçukluların, eski İran mirasını değerlendirerek biçimlendirdikleri tiplerle ilişkili olduğunu saptamak, geleneğin kıtaları ve zamanı aşan devamlılığını ve gücünü göstermektedir.

Başta Kubad Abad olmak üzere, çeşitli kazı yerlerinde dendrokronoloji araştırma ve analizleri yapan Cornell Üniversitesi uzmanları, Konya Köşkü'nün bugüne kalabilen mukarnas konsollu kısmındaki üç ayrı ağaç hatıldan aldıkları parçaların analizini yaparak 1167, 1173, 1174 kesim tarihlerini saptamışlar ve köşkün inşa tarihinin 1174'ün hemen sonrasında, yani II. Kılıç Arslan'ın 1156-1192 arasındaki iktidar dönemini ile örtüşmektedir.⁹⁷

Kubad Abad Sarayı'nın tarihi açısından, kazılarda bulunan sikkeler önemli bilgiler vermektedir. Birkaç Bizans sikkesi dışında hemen hepsi Selçuklulara, özellikle Kubad Abad'ın kurucusu Alaeddin Keykubad'a (1220-1236) aittir. Çoğu bakırdır. En önemli örnek, bir yüzünde atlı figürü, diğer yüzünde Keykubad'ın adı işlenmiş olan sikkedir. İki de gümüş sikke bulunmuştur. Biri 1233/37'de (?) Alaeddin Keykubad adına, diğeri ise oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev adına (1236-1246) kesilmişlerdir. Ayrıca 4. Rukneddin Kılıçaslan'a (birinci cülüs 1248-9, ikinci cülüs: 1257-64) ait sikkeler de bulunmuştur. Görüldüğü üzere bu gelişmeler kronolojik bir gelişme sırasıyla Kubad Abad'ın yaşam sürecini bize yansıtmaktadır.

Sikkelerdeki tarihleri dikkate aldığımızda, Kubad Abad, 1235'ten 1264'e kadar devamlı iskan halindedir. Kazılar ilerlerken bir gümüş sikke daha bulunmuştur.

---

⁹⁷ Rüçhan Arık, Oluş Arık, **Anadolu Toprağının Hazinesi Çini: Selçuklu ve Beylikler Çağı Çinileri**, Kale Grubu Kültür Yayınları, İstanbul 2007, s. 394.

Alanya’da İlhanlı (Moğol) hükümdarı Olcayto Hüdabende adına 1314 dolayında kesilmişti. Bu sikkenin bulunuşu, Kubad Abad’ın yaşamının 1314’lerde sürmekte olduğunu düşündürüyor. Ayrıca kurşun mühürler de tarihleme açısından sikkeler kadar önemli birer büyük destektir. Bir mühür çok ilginçtir: Bir yüzünde Roma portrelerine benzer büst halinde bir insan figürü ve kenar bordüründe “Ala üd din”, diğer yüzünde, ortada yırtıcı hayvan figürü, kenar bordüründe “es-sultan-ül muazzam ebu’l-feth Keykubad bin Keyhüsrev” yazısı bulunmaktadır.

Kubad Abad’da, 14. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşamın sürdüğüne bir diğer kayıt da seladon türünde seramik kaplara ait parçaların bulunuşudur. Kız Kalesi ve ana külliye'deki kazılarda rastlanan bu seladon parçalarının, kuzeybatı Çin’de Lung-Chuang bölgesinde üretilen 13. yüzyıl sonu-14. yüzyıl başına ait tipte olduğunu ve Mısır üzerinden Anadolu’ya deniz İpek Yolu ile ulaştığını, Tokyo İdemitsu Müzesi danışmanı Prof. Dr. Mikami saptamıştır. Bu ithal malı lüks seramikler sarayda kullanılıyor olduğundan buranın 14. yüzyılda da kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Sarayın tarihlenmesi ile ilgili çok önemli diğer bir saptama da, büyük Saray’ın göl suyu çekilince ortaya çıkan ahşap temel hatıllarından alınan örneklerin analiziyle elde edilmiştir. Cornell Üniversitesi dendrokronoloji uzmanları, bu örnekler üzerindeki laboratuvar çalışmalarında, bunların çoğunluğunun, 1231’de ardıç ağaçlarından kesilmiş bulunduğunu belirlemişlerdir.⁹⁸ Cornell Üniversitesi uzmanları, Büyük Saray’ın inşa tarihinin 1235 olabileceğini öne sürmüşlerdir. Bu bizim tarihi kaynaklardan çıkartabileceğimiz 1235 tarihine denk düşmektedir. Aynı uzmanlar Kız Kalesi ahşap giriş örnekleri üzerinde yaptığı dendrokronolojik çalışma sonucunda, buranın 1155/6 yılından önce yapılmış olmayacağı görüşünü belirtmişlerdir. Kız Kalesi kazılarında bir 7. yüzyıl Bizans sikkesi, duvarları freskli, tabanı mozaik döşemeli bir Bizans *kapelası* ortaya çıkarılmıştı. Kapadokya’daki Göreme münzevi manastırlarında oluşu gibi, acaba buradaki adalarda da benzer bir yerleşmeye yönelinmiş olabilir mi tam belli değildir. Ancak, kapeladaki fresk parçalarında yansıyan nitelik ve stil, yüksek bir sanat düzeyi göstermektedir. Anlaşıyor ki Bizans çağında da yüksek nitelikli sanat uygulayabilen bir topluluk tarafından değerlendirilmiş, Selçuklu Çağı’nda tüm Anadolu’da görüldüğü üzere, bu mirasın üzerine, ondan az veya çok yararlanan fakat yepyeni bir kişilik

---

⁹⁸ Peter Ian Kuniholm, “Dendrochronologically Dated Ottoman Monuments”, **A Historical Archaeology of Ottoman Empire: Breaking New Ground**, Plenum Publishers, New York 2000, s. 93-136

sergileyen eserler dokusu yerleştirilmiş; bu doku en az 14. yüzyılın ilk çeyreğine kadar canlılığını korumuştur.⁹⁹

2.2.15. Eski Malatya Ulu Camii Kazısı

Anadolu’da tuğla konstrüksiyonla ve mihrap önünde kubbeli bir oda ile önünde avluya açılan bir eyvanı ve bir iç avlusu bulunan tasarımı ile İran’ın Melikşah döneminde başlayarak geliştirdiği cami tipolojisinin bir örneği olan tek yapı Eski Malatya Ulu Camisi’dir. Yapının inşa tarihi kesin bilinmemekle birlikte iki ayrı görüş söz konusudur: Alaeddin Keykubad çağında 1224’te yapıldığı ve II. Keykavus çağında 1247’de yapılmış olduğudur.¹⁰⁰ Caminin maksuresi, önündeki eyvan ve batı kısmındaki revaklar tuğla, doğu ve kuzeydeki bölümler taştır.¹⁰¹

Cami 33.00 x 52.00 m. ebatlı, dikdörtgen planlı ve iç avlulu bir yapıya sahiptir. Avlu etrafında dört tarafta revaklar sıralanmıştır. Güney revaklarında mihrap önünde tuğladan bir kubbesi mevcuttur. Kubbe iç ve dış kısımlarında çiniler ile süslüdür. Doğu ve batıda iki adet portal bulunmaktadır. İlk yapısı tuğla olan cami küfeki taştan yapılmış ilaveleri ile günümüze gelmiştir.¹⁰²

1966 yılında Yılmaz Önge tarafından, cami çevresinde ve içinde yapılan kazı sonucunda kible cephesinde bugüne kadar bilinmeyen bir portalin alt kısmı, içeride de

⁹⁹ Rüçhan Arık, **Kubad Abad**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2000, s. 205-212.

¹⁰⁰ 1247 tarihi caminin batı taçkapısı üzerindedir. Ve bu tarih Gabriel tarafından caminin yapılış tarihi olarak kabul edilmiştir. İkinci tarih ise Yeni Malatya’da, bir mescidin duvarlarında, Eski Malatya’dan getirilmiş büyük fragmanlar olarak bulunmuştur. Yapının cinsi belirtilmemiş olmakla birlikte bu çok güzel istifli zengin süslü kitabenin Ulucami’ye ait olduğu Oluş Arık tarafından kabul edilmiştir.

¹⁰¹ Doğan Kuban, **Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008, s. 136.

¹⁰² Perin Topaloğlu, Bünyamin Uyar, “Eski Malatya Ulu Camii”, **Rölöve ve Restorasyon Dergisi**, C. 3 (ed. Sadi Bayram), Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1983, s. 125-133.

muhtemelen eski mihraba ait tezyinatlı alçı parçalar ve bazı mimari izler ortaya çıkarılmıştır.¹⁰³

Fotoğraf 21: Malatya Ulu Cami doğu cephesi (Perin Topaloğlu, Bünyamin Uyar, “Eski Malatya Ulu Cami”, **Rölöve ve Restorasyon Dergisi**, C. 3, Ed. Sadi Bayram, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1983)

Fotoğraf 22: Malatya Ulu Cami batı görünümü (Perin Topaloğlu, Bünyamin Uyar, “Eski Malatya Ulu Cami”, **Rölöve ve Restorasyon Dergisi**, C. 3, Ed. Sadi Bayram, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1983)

¹⁰³ Yılmaz Önge, “Malatya Ulu Camiinde Bulunan Alçı Tezyinat”, **Önasya**, (ed. Sadi Bayram), S. 69, Ankara 1971, s. 7-8.

2.2.16. Konya Sahip Ata Camii Kazısı

Sahip Ata Camii Konya'nın Larende mevkiindedir. Cami, türbe ve hanikah ile bunlara 15 m. uzaklıktaki hamamdan meydana gelmiştir. Etrafı bir duvarla çevrili küçük bir bahçe camii çevirmekte ve bahçede bir havuz, bir kuyu, ağaçlar bulunmaktadır.¹⁰⁴

4-20 Eylül 1974 tarihleri arasında çalışılmıştır. Aynı sahada daha önceleri İlahiyat Fakültesi'nden Haluk Karamağaralı uzunlamasını sondajlar şeklinde çalışmış eski temellerin bir kısmını tespit edip planını pafta üzerine çıkarmıştı. Daha sonra, burada Ömer Yörükoğlu çalışmıştır.

Küçük, büyük yüzlerce eski eser parçaları ele geçti. Yağdan parçaları, kandiller, testi, cam bilezik parçaları, fildişi saç tokası, saç ayakları seramik parçaları, kase parçaları, paralar, yüzlerce çanak-çömlek parçaları, güller mezar ve kabartmalı mezar taşları vs.

Aralıksız 20 gün süren araştırma hızlı bir şekilde yürütülen kazıda çıkan eserler in-situ olarak ele geçmiştir.

Araştırma yapılan yerlerde toprak görünüşü iki farklı özellik göstermektedir. Birincisi, zeminden 70 - 100 cm'ye kadar dolgu toprak olarak başka yerden getirilmiş olduğu, toprağın taşlı, kumlu, kırık gelişigüzel parçaların olmasından anlaşılıyor. İkinci hususta, temel için açılan çukurdan çıkan toprağın bir kısmının tekrar temelin etrafına doldurulduğu bu dolgunun da önce belirtilen karışık topraktan sonra 70-100 cm'den 350 cm.'ye kadar indiğini tahmin edilmiştir. Yapılan üç ayrı sondaj da bu fikri

¹⁰⁴ Ömer Yörükoğlu, "Sahip Ata Araştırması", VIII. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler, C. II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1981, s. 899-905.

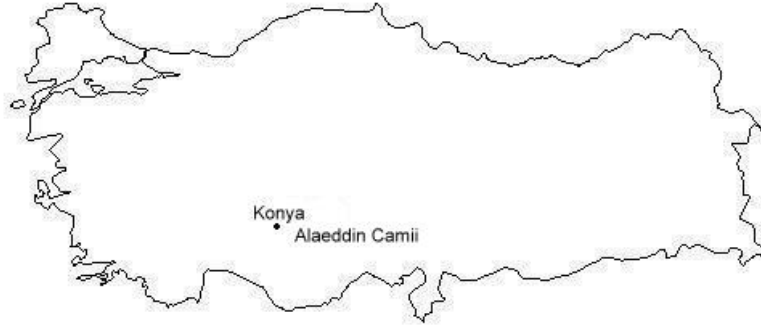
kuvvetlendirmiştir. Bazen temelin etrafı doldurulurken toprağın iyi sıkıştırılmamasından dolayı meydana gelmiş boşluklara rastlanmıştır.

Caminin doğusunda bir mezar ve iki de mezar taşı mevcuttur. Mezar zeminden 3m aşağıda idi. Kaba taşlarla örülmüş kapak taşları kapak taşları ile örtülü Doğu-Batı istikametinde basit bir Selçuk mezarına benzemektedir. Mezarda tahta izleri ve iskelet bulunmuştur.

Mezar taşları ile ilgili olduğu anlaşılan üç düz kapak taşı da kireç ile kabartmalı mezar taşlarına yapışık idi. Mezar taşlarının bir metre ilerisinde 18 x 18 ebadında 3 cm kalınlığında pişmiş toprak karolar bulundu.

Seramik buluntular bol miktarda bulunmuştur. Bazılarının pişmiş, bazılarının kurutulmuş olduğu anlaşılmıştır.¹⁰⁵

2.2.17. Konya Alaeddin Camiinin Çevre ve İç Avlu Kazısı

Konya'daki Selçuklu Dönemi eserlerinin en büyüğü ve en eskisi olan Alaeddin Camii, şehrin merkezindeki Alaeddin tepesi üzerinde yapılmıştır.

Anadolu Selçuklu Sultanları Konya'yı Bizanslılardan alıp başkent yaptıktan sonra, şehrin ortasındaki, etrafı bir iç kale ile çevrili olan bu tepeye, saraylarını ve Alaeddin Camii'ni yaptırmışlardır.¹⁰⁶

¹⁰⁵ Ömer Yörükoğlu, "Sahip Ata Araştırması Buluntuları", **Vakıflar Dergisi S.XI**, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1976, s. 217-220

¹⁰⁶ Mehmet Önder, **Mevlana Şehri Konya**, Konya Turizm Derneği, Ankara 1971, s. 91.

Caminin inşasına, Rükneddin Mesud zamanında 551 H. 1156 M. tarihinde başlanmış ve Alaeddin Keykubad I. Tarafından 617 H. 1220 M. tarihinde tamamlanmıştır.¹⁰⁷

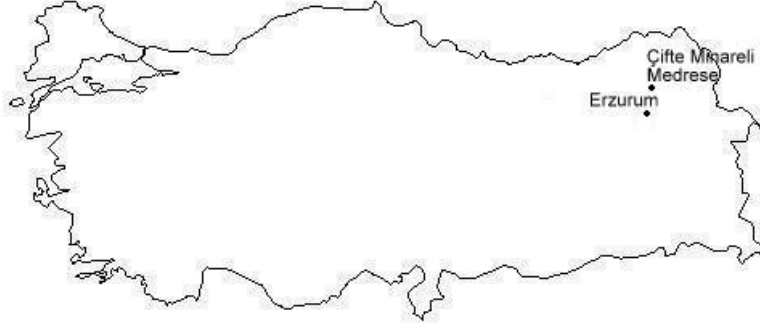
1970’de Vakıflar Genel Müdürlüğü çalışmaları kapsamında Erol Yurdakul tarafından yapılan sondaj çalışmalarıyla Alaeddin Cami avlusunda, türbelerin orijinal basamak taşları ile avlu kuzey duvarının batı ucunda yer alan ve üstünde sekiz köşeli yıldız çerçevesi kitabe bulunan küçük kapının iç boşluğundaki dolgu toprak arasında mihraba ait olmadığı tahmin edilen turkuaz ve siyah renkli Selçuk çinilerine tesadüf edilmişti. Ayrıca avluyu dört parçaya bölen güney-kuzey ve doğu-batı istikametindeki sondaj kanallarının kazılan toprağı arasında döküntü halde ufak çini parçaları ile muhtelif toprak eşya parçaları ve bol miktarda 9 mm çağında mermi kovanına rastlanmıştır.

29.03.1971 tarihinde kazıya başlandığında ilk olarak 50 cm’lik dolgu toprağı kaldırılmıştır ve altından kesif halde mezarlar çıktı. Bu mezarlar yapılı olmayıp, ölümler gelişigüzel toprağı gömülmüş ve üstleri ardıç ağaçları ile kapatılmıştı. Üst sıradaki toprak arasında bol miktarda mermi kovanına rastlanmıştır. Bu ilk kısmın altında yine mezarlar ile döküntü ufak çini parçaları ve bazı temel duvarları bulunmuştur. Avlu kotundan iki metre aşağıda ve üstü yıldız kitabeli küçük kapının doğusunda yer alan birinci hücrenin içindeki mezarların toprağı arasında döküntü stuko parçalar ele geçmiştir. Buradaki toprak elekten geçirilerek irili ufaklı 160 parçaya yakın alçı parçası toplanmıştır. Bu parçalardaki konular şu şekilde sıralanabilir; Kufi yazı bordürlerine ait parçalar, bitkisel şekilli bordürlere ait parçalar, hayvan figürlü bordür parçaları, konulu panolara ait parçalar¹⁰⁸

¹⁰⁷ Faik Soyman, İbrahim Tongur, **Konya Eski Eserler Klavuzu**, Konya Yeni Kitabevi, Konya 1944, s. 22.

¹⁰⁸ Erol Yurdakul, “Konya Alaeddin Camii 1971 Yılı Avlu Kazısında Yeni Buluntular”, **Önasya**, (ed. Sadi Bayram), C. VI, Ankara 1971, s. 69.

2.2.18. Erzurum Çifte Minareli (Hatuniye) Medrese Kazısı

Erzurum’da sur duvarlarına dayalı olarak yapılan Çifte Minareli veya Hatuniye Medresesi, Anadolu Selçukluları medrese mimarisinin bütün unsurlarını içinde toplayarak; gerek yüksek cephesi, gerek, iç mimarisi bakımından en ihtişamlı ve büyük ölçüde gerçekleştirilen, iki katlı ve dört eyvanlı bir yapıdır.¹⁰⁹

İlhanlı dönemine ait bir eser olan medresede, 1976 yılı programı ile birlikte onarım ve çevre kazısı çalışmalarına önem verilmiştir. Kazıyı Ömer Yörükoğlu yapmıştır. Bir taraftan eserin onarım ve restorasyonu için malzeme taşıyıp yontulurken, diğer taraftan çok hızlı bir şekilde kazı devam ettirilmiştir.

Medresenin kuzey yönü, ön kapısının eşiğinden 150 cm. aşağıda olup bahçe duvarları ile çevrilmiş yeşillikleri ve bankları ile küçük bir park yeri haline getirilmiş düz bir alandır. Buradan medresenin doğusuna geçildiğinde toprak seviyesinin bir-iki metre yükseldiği görülür. Bu yükseklik toprak ve irili ufaklı taşların doldurulması ile teşkil edilmiş ve tahminen yüz sene içerisinde bu hale gelmiş olduğu kazı sonrasında anlaşılmıştır.

Kazı sırasında medresenin yastık dibinde yüzlerce içi boş yuvarlak gülle ve top mermileri bulunmuştur. Bu güller son yüz yıl içinde burada yapılan savaşlarda kullanılan malzemelerdir. Medresenin bir zamanlar orduya tahsis edildiği düşünülürse burada gülle ve top mermilerinin savaş malzemesi olmaktan öteye bir gaye taşımadığı anlaşılır. Kazı sonunda doğu duvarının 30 m kadar daha devam ederek ikinci bir burç yaptığı görülmüştür. Kazıdan önce toprak üzerindeki taş yığını gibi görünen

¹⁰⁹ Oktay Aslanapa, **Türk Sanatı**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1984.

kale duvarı kütlesinin bulunan duvarın üstündeki toprağa temelsiz bir şekilde inşa edildiği anlaşılmıştır.

Güneyde yapılan kazılarda ise birbiriyle bağlantısı olmayan üç ayrı yapı kalıntısına rastlandı.

Medresenin arkasında güney batı kısmında diğer araştırma alanlarına göre daha fazla ve daha derli toplu duvar grupları ile karşılaşıldı. Kare ve dikdörtgene benzeyen odalar, iri kapak taşları ve 25 cm. çaplarında yuvarlak taş dikmeler buranın hamam olabileceğini göstermektedir.

Burada kazı buluntuları arasında, gülle ve top mermilerinden başka kenarları kırılmış yeşil bir kase, iki lüle parçası, beş kadar da tek renkli kırık çiniler de bulundu.

Kümbet kaidesinin güneydoğu köşesinde yapılan kazılarda; irili ufaklı taş, toprak, kemikler, çanak çömlek parçaları, beş on kırık çini parçası ve yüzlerce irili ufaklı mermer kırıkları çıktı. Zamanla sağdan soldan toplanan çöplerin kümbet çevresine atılarak buranın seviyesinin yükseltildiği anlaşıldı. Mermer kırıklarının burada bulunmasının sebebi ise kümbetin stalaktitli mermer kapısının sökülmesi sırasında biriken mermer kırıkların buraya atılmasıdır. Aynı mermer kırıkları kümbet çevresinde bolca bulunmuştur.

Araştırma sonuçlarına göre değerlendirme yapıldığında birtakım problemler ortaya çıkmıştır: Medresenin güneydoğu, güney ve güneybatısında ortaya çıkan yarım yapıların ne amaçla yapıldığı anlaşılamamıştır. Bu yarım yapıların, üzerine inşa edilen yuvarlak planlı kulelerle ilgisi olmadığı düşünülmektedir. Çünkü malzeme ve teknik olarak farklılık göstermektedir. Daha geç bir devirde yapıldığı anlaşılan kulelerin bu yarım yapılar üzerine oturtulması kulelere sağlam bir temel olarak düşünülmesinden ileri gelmektedir.

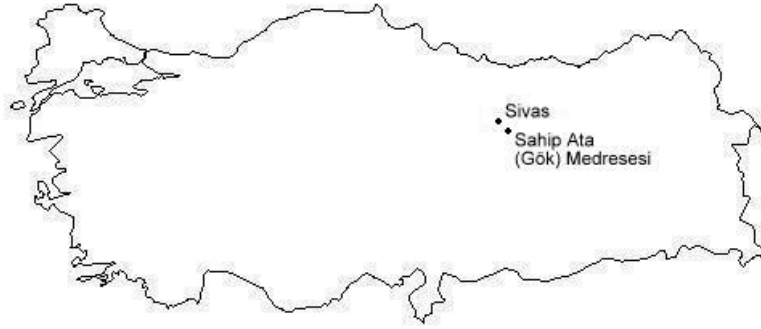
Medresenin ve türbenin ikinci katlarında ise alt kat tonozlarla belli olmakta idi. Medresedeki tonoz taş çıkıntılarını kaybetmek, yok etmek kolay olmakta ama türbedeki bu belirtileri yok etmek bazı meseleler ortaya çıkarmaktadır. Türbenin tam ortasındaki yüksekliğe göre her yerini aynı seviyeye getirirsek türbenin içini çepeçevre dolaşan mermer kaplamalar dolgunun içinde kalmaktadır. Tonoz taşlarının bazı çıkıntılarını tavsiye etmek ise orijinalinden uzaklaşmak olmaktadır.

Kazı sırasında ortaya çıkan en önemli problem, bulunan çiniler olmuştur. Türbe yanındaki sondajda çok küçük çini kırıkları ile hamam kalıntılarının arasından çıkarılan

yanık dolgu topraklar içinde bulunan çiniler buraya sonradan atılmış işe yaramayan kırıklardır. Ancak medresenin iç avlusunda tonoz başlangıcında bulunan alçı üzerine dekore edilerek yapıştırılmış çiniler buraya hangi gaye için getirildiği ve medresenin bazı yerlerinde çini süslemelerin olup olmadığına dair bir bilgi elde edilememiştir. Buranın müze olarak kullanıldığı zamanlarda ihmal sonucu etrafa dökülmüş, sonradan burada unutulmuş, zamanla toprak ve molozlar altında kalmış olabilir.

Medresede eyvanlar, kemer ve tonozda yapılan araştırmalarda çinileri yerleştirmeye mahsus yuvalar, oyuklar, alçı izleri veya çini izlerine rastlanmamıştır. Bu alçı üzerine yapıştırılmış çinilerin medrese ile bir ilgisi yoktur veya başlangıçta çinilerin parça parça minareler için getirildiği ve minarelerin çinilenmesi bittikten sonra bunların arttığı düşünülebilir.¹¹⁰

2.2.19. Sivas Sahip Ata (Gök) Medresesi Kazısı

Anadolu Selçuklularının 13. yy ikinci yarısındaki çok ünlü ve başarılı vezirlerinden biri olan Sahip Ata Fahrettin Ali'dir.¹¹¹ 33 yıllık görev süresinde (1258-85)¹¹² yirmiye aşkın yapı yaptırmayı başarmıştır. 1271 tarihli Gök Medrese de bunlardan biridir. Sahip Ata (Gök) Medresesi, günümüze kadar gelen planında açık avlulu, dört eyvanlı, kuzey ve güney kanatlarda eyvan yanlarında üçer odalı olarak tanıtılır.¹¹³ Burada 1978 yılında Orhan Cezmi Tuncer tarafından Vakıflar Genel Müdürlüğü adına

¹¹⁰ Ömer Yörükoğlu, "Çifte Minareli Medrese (Hatuniye) Hafriyatı", *Vakıflar Dergisi*, S. XII, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1978, s. 235-245.

¹¹¹ M. Ferit ve M. Mesut, *Selçuklu Veziri Sahip Ata ve Oğullarının Hayat ve Eserleri*, Türkiye Matbaası, İstanbul 1934, s. 24; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1971, s. 40; Fuat Köprülü, *Anadolu'da Türk Dili ve Edebiyatının Tekamülüne Umumi Bir Bakış*, Akşam Matbaası, İstanbul 1933, s. 4.

¹¹² Orhan Cezmi Tuncer, *Anadolu Selçuklu Mimarisi ve Moğollar*, Ankara 1986, s. 42.

¹¹³ Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1973, s. 112.

kazı çalışmalarına başlanmıştır. 10 gün süren temizlikten sonra araştırma kazısı başlamıştır. Yapının avlu civarında çini kırıkları bulunmuştur. Çinilerin yüzükoyun oluşu duvardan döküldüklerini gösteriyor. Bir tanesi bütün olarak ele geçmiştir. Bu alanda kazı derine inildikçe bir duvar parçasının blok olarak yıkıldığı anlaşılıyor. Bir yüzü çini mozaik, ara duvara yapışık ve bir kenarı sahanlığa bağlı mozaik kaplamalı kitle bulundu. Giriş eyvanında çini yok. Doğu eyvan yıkıktır. Güney ve kuzey eyvan tonozları, dış duvarları iç alınları çinilerle kaplıdır. Daha sonra kazıya 1990'a kadar ara verilmiştir. Yine Orhan Cezmi Tuncer başkanlığında devam eden 1990 yılı çalışmalarıyla, medresenin bugünkü sınırları içinde olduğu anlaşılmıştır.¹¹⁴

Daha sonra 1994 yılında Cumhuriyet Üniversitesi ve Sivas Belediyesi'nin kararı ile eserin kurtarılması yönünde çalışmalara tekrar başlanmıştır. Araştırmalar; temizlik çalışması ve kazı çalışması olmak üzere iki aşamalı olarak planlanmıştır.

1995 yılında Gök Medrese'de temizlik çalışmalarına başlanmadan önce eser çepeçevre tahta perde ile çevrilmiş, gece ve gündüz bekçileri konmuş, artık burası tümüyle kontrol altına alınmıştır.

Temizlik çalışmalarına Sivas Belediye Başkanlığı'nın verdiği işçilerle başlanmış, ilk olarak avludaki otların biçimi yapılmış, duvarlardaki sarmaşıklar ve ağaç kökleri yok edilmiştir. Vakıflar'ın yaptığı çalışmalarda medrese hücrelerine doldurulan, medreseye ait olan olmayan bütün taşlar önce avluya, oradan da ana eyvan yanındaki servis kapısından tahta perde ile çevrilmiş dış avluya taşınmıştır.

---

¹¹⁴ Orhan Cezmi Tuncer, "Sahip Ata (Gök) Medrese İle İlgili Çalışmalar", **Vakıflar Dergisi**, C. XXVIII, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Ankara 2004, s. 123-140.

Fotoğraf 23: Kazıya başlamadan önceki durum (N. B. Birget, “Sivas Gök Medrese 1995-1996 Yılı Çalışmaları, VIII. Müze Kurtarma Kazıları Semineri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2006)

Moloz taşlar, sal taşları, Şahna Kümbeti'nin taşları (Şahna Kümbeti 1906 yılında yıkılmış, taşları numaralanarak müze olan Gök Medrese'ye taşınmıştır), Gök Medrese'nin işlemeli blok taşları, Gök Medrese'nin işlemsiz blok taşları, Gök Medrese'nin orijinal havuz taşları, ayrı ayrı dış avluya istiflenmiştir. Tamamı yaklaşık 80 ton civarındadır.

Bu eserin ana eyvanı ve yanındaki iki salon 19. yüzyıl başlarında yıkılmış, ana eyvanın önüne zamanın müftüsü Seyit Abdullah Efendi tarafından bir duvar ördürülmüştür.

Gök Medrese'de temizlik çalışmaları tamamlanınca 1996 yılında kazı çalışmalarına başlanmıştır.

Kazı çalışmaları iki yönde geliştirilmiştir: Avlu ve yıkık olan eyvanla yan salonlarda.

İç avludaki çalışmalarda öncelikle avlu, toprak yığınlarından temizlenmiştir, bu temizlik çalışmaları sırasında avlunun zemininde sal taşları bulunmuştur. Bu seviyede tüm avlu düzenlenmiştir.

Revaklı kısmın durumunu ise şu şekilde özetlemek mümkün: revak zemininden revak sütunları yaklaşık 40 cm. yüksekliğe kadar toprakla dolmuştu. Bu kısımda toprak

temizliği yapılmıştır. Sütunların ayakları ve ayakların oturduğu sal taşlı zemin temizlenerek avlu ile revaklar arasında bir bütünlük sağlanmıştır.

Bu çalışmalardan sonra avluyu çepeçevre saran, moloz taşlarla yapılmış olan kanallar bloklar halinde dışarı atılmıştır. Avlu ile revak arasında eşik yüksekliği 8 cm, revakla yan eyvan eşik yüksekliği 6 cm.'dir. Ayrıca sonradan yapılan havuzun suyunu dışarı atan bir kanal bulunmuş, bu kanal temizlenmiş ve bırakılmıştır.

Ana eyvandaki çalışmalar ise şu şekildedir: öncelikle blok taşlarından temizlenen ana eyvan ve yan salonlarında zemin düzenlenmesi yapılmıştır. Ana ayvanın girişe göre sağındaki salonun dış ve güney yan duvarları tamamen tahrip edildiğinden 2.5 m.'ye yakın temel duvar araştırması yapılmış, (doğu) arka duvar temelleri bulunmuş, yan duvar (güney) temellerine rastlanmamıştır. 2.5 m. den fazla derine inmek zaten bozuk olan yan kuleye zarar verebileceği endişesi ile kazı sonrası tekrar kapatılmıştır.

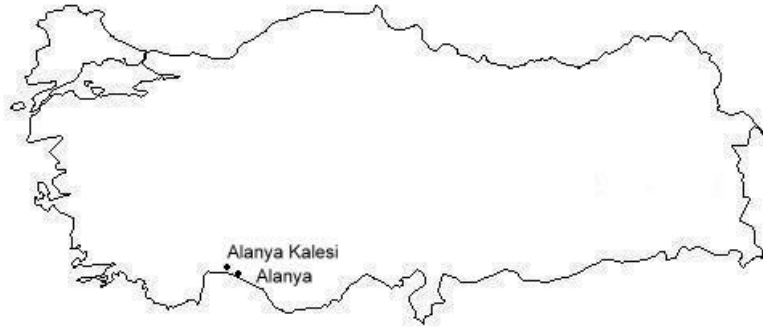
Bu alışmalar sırasında sekiz parçadan oluşan 100 x 130 cm. boyutunda bir hayat ağacı motifi de bulunmuştur.

Fotoğraf 24: Kazı sonrası durum (N. B. Birget, "Sivas Gök Medrese 1995-1996 Yılı alışmaları, VIII. Müze Kurtarma Kazıları Semineri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2006)

Sonuç olarak Gök Medrese’de yapılan temizlik ve kazı çalışmaları ile bu eser tüm moloz artıklarından arındırılmıştır. Eser orijinal durumuna getirilmiştir. Tamamlanan bu araştırmalar sonucunda, çalışmalar; rölöve, restitüsyon ve restorasyon çalışmalarının yapılması için İTÜ ile Sivas Belediye Başkanlığı’na devredilmiştir.¹¹⁵

2.2.20. Alanya Kalesi Kazısı

Antalya’nın doğusunda kalan Alanya, denize doğru büyük bir çıkıntı yapan, sarp ve yüksek bir yarımadaanın üzerinde kurulmuştur.

Antik Çağ’da Korakesion (Coracesium) adıyla tanınan Alanya, sarp ve yüksek bir yarımadaanın üzerine kurulmuştur. Tarihi kaynaklarda bazen Kilikya, bazen de Pamfilya Bölgesine ait şehirler arasında sayılan Alanya’nın, ilk çağlardaki tarihi hakkındaki bilgiler yetersizdir. Tarihi kaynaklarda Korakesion adı ilk olarak M.Ö. 199’da, Kilikya şehirlerinden Büyük III. Antiochus’a karşı başarıyla direnen tek şehir olarak anılırken, yarım yüzyıl sonra mahalli beylerden Diototus Tryphon’un da aynı şekilde VII. Antiochus’a bağlanmayı reddettiği bilinmektedir. M.Ö. I. Yüzyılda korsan yatağı haline geldiği için M.Ö. 65’te Pompeius komutasındaki Roma ordusu tarafından tahrip edilen şehrin¹¹⁶, erken Hıristiyan ve Bizans dönemlerindeki tarihi de karanlıktır. Bu dönemde Kalonaros (Güzel Dağ) adıyla anılan şehir, Ermeniler, Venedikliler,

¹¹⁵ N. Burhan Bilget, “Sivas Gökmedrese 1995-1996 Yılı Çalışmaları”, VIII. Müze Kurtarma Semineri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998, s. 607-610.

¹¹⁶ Seton Lloyd, D. Storm Rice, **Alanya (Ala’iyya)**, (Çev. Nermin Sinemoğlu), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989, s. 1; İbrahim Hakkı Konyalı, **Alanya (Alaiyya)**, İstanbul 1946, s. 33.

Cenevizliler ve Kıbrıslılar tarafından Candelor, Scandalore ve Galonorum adlarıyla da tanınmıştır.¹¹⁷

13. yüzyılda Kalonoros, Kir Fard adlı Rum ya da Ermeni asıllı bir beyin egemenliğindedir.¹¹⁸ 1221’de Selçuklu Sultanı I. Alaeddin Keykubad tarafından fethedilen şehir, fatihinin adına nispetle “Alaiyye” adıyla anılmaya başlanmıştır.¹¹⁹

1293 yılında Karamanoğulları’nın eline geçen şehir, 1427 yılında ise Gedik Ahmet Paşa tarafından fethedilerek Osmanlı topraklarına katılmıştır.¹²⁰

Osmanlılar devrinde özellikle iç kaledeki sarnıçlar fonksiyonlarından dolayı – diğer bölümlere göre- daha iyi korunmuşlardır. Buna karşılık saray denilen bölüm yıkık durumdadır. Yukarı kalede bedesten civarı ile aşağı kalede özellikle Tophane mevkiinde yoğunlaşan yerleşim Cumhuriyet devrinde büyük ölçüde kalenin dışında kalmıştır. Helenistik dönemden Osmanlılara kadar birçok eserleri ve kalıntıları ihtiva eden Alanya’da, büyük bir bölümü Selçuklular tarafından inşa edilen surların hala ayakta oluşu, Selçuk, Beylik ve Osmanlı döneminden eserlerin mevcudiyeti ile iç kalenin zengin buluntular verebilecek bir saray bölümünü ihtiva etmesi bu şehri; Ortaçağ Türk-İslam Arkeolojisi açısından önemli kılmaktadır.¹²¹

Alanya Kalesinde 1985’te Kültür Ve Turizm Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nün izni ile Mehmet Oluş Arık başkanlığında başlamış ve birçok önemli buluntu ortaya çıkartılmıştır. Aralıksız süren kazılar günümüzde de Oluş Arık ve Kenan Bilici ile devam etmektedir.

---

¹¹⁷ Seton Lloyd, D. Storm Rice, **Alanya (Ala’iyya)**, (Çev. Nermin Sinemoğlu), Ankara 1989, s. 2; Alishan, P.L.M, Sissouan ou L’ Armeno-Clicie, Description Geographique et Historique, Venise, S. Lazare 1899, s. 370.

¹¹⁸ İbrahim Hakkı Konyalı, Alanya (Alaiyya), İstanbul, 1946, s.33; S. Lloyd-D. S. Rice, **Alanya (Ala’iyya)**, (Çev. Nermin Sinemoğlu, Ankara 1989, s. 4; C. Cahen, Osmanlılardan Önce Anadolu’da Türkler, (Çev. M. Öztürk), Ankara 1996, s. 259.

¹¹⁹ Osman Turan, **Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti**, İstanbul 1980, s. 298.

¹²⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri**, Ankara 1984, s. 92.

¹²¹ M. Oluş Arık, “Alanya İç Kalesi 1985 Yılı Kazı Çalışmaları”, **08. Kazı Sonuçları Toplantısı**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1986, s. 337.

Fotoğraf 25: İç Kale Sarayı'nda duvar kalıntıları, M. O. Arık Arşivi (D. Kuban, *Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008)

İç Kale'nin güneydoğu köşesindeki alan kazılmış ve Sultan Alaeddin Keykubad'ın yaptırdığı sarayın önemli bölümleri ortaya çıkarılmıştır. Alanya İç Kalesine, bugün işlemeyen, doğu kenarın ortasına yakın burç içindeki bir çeşit “nizamiye” gibi düzenlenmiş giriş kapısından geçilir. İçerde bunun hemen karşısında 12. yüzyıl sonu 13. yüzyıl ilk yarısına ait merkezi kubbeli Bizans kiliseleri arasına konabilecek tipte küçük bir “Capella Palatina” (saray kilisesi) hala durmaktadır. Hıristiyan “korsan krallıktan” fethedilip Selçuklu iç kalesine dönüştürülürken, o krallığın kilisesinin korunması ilginçtir. Öyle ki burada meydana getirilen saray temel hizasına kadar yok edildiği halde, bu kilise hala ayakta durmaktadır.

Giriş ile kilise arasında başlayan bir avlu, doğu duvarı boyunca güneye uzanmaktadır. Avludan büyükçe bir kapıyla güneye doğru uzanan bir koridora geçilmektedir. Bunun iki yanında sıralanan mekanlar; mutfak, tuvalet, muhafız ve ziyaretçilerin bekleme odaları olduğu tahmin edilen bölümlerdir. Odaların ve koridorların duvarlarında yer-yer, bej fon üzerine aşı boyası renkte işlenmiş iri zikzaklardan oluşan özgün Selçuklu freskleri in-situ olarak kalmıştır. Koridorun güney ucunda da bir kapı vardır ve üç yandan revaklarla çevrili büyükçe bir avluya açılmaktadır. Avlunun güney ucunda, tam giriş kapısında bir eyvanın ve iki yanında,

simetri değilse de denge oluşturan birer hacmin kalıntıları bulunmuş, böylece taht mekanı olan eyvan ile şeref salonu veya avlusu kompozisyonu meydana çıkmıştır.¹²²

1986 yılı çalışmaları ile önemli çini buluntular ele geçmiştir. Onu yanı sıra çini mozaik, seramik, alçı, fresk ve iki adet sikke bulunmuştur. Çinilerden bir grup motif ve desen özellikleri açısından Kubad Abad buluntularına benzemektedir.¹²³

1987 yılı çalışmaları ile yine bol miktarda çininin yanı sıra, aynı bölgede iki parça halinde profilli ve kavis yapan mermer parçaları ile fresk örneklerine rastlanmıştır.¹²⁴

2.2.21. Konya Dokuzun Hanı Kazısı

Dokuzun Hanı, Konya-Akşehir yolunun 24. km. yakınlarında yer alan, 1210 yılında yapılmış olan bir Selçuklu yapısıdır. Birçok kaynakta adı geçen yapının K. Erdmann tarafından planı çizilerek, ayrıntılı bir tanımı yapılmıştır.¹²⁵ Avlu ve kapalı kısımdan meydana gelen kitabesinden anlaşıldığına göre İğdiş Emiri Hacı İbrahim bin Ebubekir tarafından “Ribat” olarak 1210 yılında mimar Osman bin Abdurrahman’a yaptırılmıştır.

1990 yılında Yılmaz Önge tarafından başlatılan kazı ve restorasyon çalışmaları beş yıl devam etmiştir. Haşim Karpuz’un da görev yaptığı çalışmalara, ilk yıl Kültür

¹²² Rüçhan Arık, Oluş Arık, **Anadolu Toprağının Hazinesi Çini: Selçuklu ve Beylikler Dönemi**, Kale Grubu Kültür Yayınları, İstanbul 2007, s. 271-281.

¹²³ M. Oluş Arık, “Alanya Kalesi 1986 Yılı Kazı Çalışmaları”, **09. Kazı Sonuçları Toplantısı**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987, s. 367.

¹²⁴ M. Oluş Arık, “Alanya Kalesi 1987 Yılı Kazı Çalışmaları”, **10. Kazı Sonuçları Toplantısı**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988, s. 430.

¹²⁵ Kurt Erdmann, **Das Anatolische Karavansaray Des 13. Jahrhunderts**, C.1, Verlag Gebr Mann, Berlin 1961, s. 34-39.

Bakanlığı destek vermiştir. Diğer yıllar Selçuk Üniversitesi'nin ödenekleri ile çalışılmıştır. Kapalı kısmın restorasyonu ise Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce gerçekleştirilmiştir.

İlk yılki çalışmalarla; hanın iç kısmı ve çevresi temizlenmiş, kapalı kısımda ve önde küçük sondajlar yapılmıştır. Kapalı kısmın kapı eşiği ile sağdaki birinci ayağın etrafında birer açma yapılmıştır. Burada ayakları birbirine bağlayan destek ızgarası ve ortadaki seki izleri bulunmuştur. Kapalı kısmın önünde, iki yandaki mekanlar boşaltılarak temizlenmiştir. Bu mekanların tonoz örtülü olduğu, tonozlara ait takviye kemerlerinin oturduğu ayaklar ve avlu duvarı içerisindeki üzengi taşları belirlenmiştir.

Fotoğraf 26: Kazı öncesi çekilen hava fotoğrafı (Aslanapa Armağanı, Bağlam Yayınları, İstanbul 1996)

1991 yılı çalışmalarıyla; hanın avlu ve kapalı kısmında gerekli temizlik yapılmıştır. Gerekli restorasyon çalışmaları gerçekleştirilmiştir. İç kısımdaki çalışmaları yapılmış orta sahindaki muhdes ayak kaldırılmış, orta sahindaki sekinin izleri belirlenmiştir.

1992 yılı çalışmalarında avlunun doğu bölümü kısmen ortaya çıkartılmış ve avlu etrafında sıralanmış mekanların dört tanesinin bağlantı duvarları belirlenmiştir. Avlu duvarları yapı tekniği ve malzeme bakımından kapalı mekana benzemekte olup, dış yüzeyleri dikine konulan dayanıksız iri blok taş, iç kısmı dolgu, moloz taş şeklindeydi.

Kazı sırasında ortaya çıkan bu mekanlar arasında çamur harçlı moloz taş duvar bulunmuş, en azından bu duvarların iki evreli olduğu tespit edilmiştir.

Kazı sırasında çok sayıda keramik ele geçmiştir. Selçuklu ve Osmanlı devrine ait pişmiş toprak ve madeni eserlerin hemen hepsi etütlük niteliğindedir.

1993 yılı çalışmalarıyla öncelikle avlunun doğu kısmı kazılmış, avlu temizlenmiş; daha sonra avlunun batı bölümü bütünüyle açığa çıkartılmıştır. Batı bölümünde de orijinal mekanların yıkıldığı, muhdes duvarla yeni mekanlar oluşturulduğu görülmüştür. Batı bölümünün en az iki yapı evresi geçirdiği anlaşılmıştır.

Batı bölümünde doğu bölümü gibi avluya açılan beş tonozlu mekan bulunduğu anlaşılmıştır. Güneybatı köşede kare plan içinde tandır bulunan bir mekan ortaya çıkartıldı. 19. yüzyılda orta bölümde yapılan yapının orta bölümündeki taşların kaldırılmasından sonra kapının batı eşik taşı ve bu seviyede Selçuklu Dönemi'ne ait taş döşeme yol da ortaya çıkmıştır.

Fotoğraf 27: Kazı sonucunda ortaya çıkan Selçuklu Devri izleri (Aslanapa Armağanı, Bağlam Yayınları, İstanbul 1996)

Böylece avlunun doğu tarafında daha önce tespit edilen seki ve önündeki yol ile bu yol arasında hayvanların geçişi için daha düşük kotta bir yol olduğu anlaşılmıştır.

Avlunun batı tarafında öncelikle girişin solundaki mekanın önünde yer alan duvar kaldırılmıştır. Daha sonra batı taraftaki büyük mekan ve diğer hücrelerin muhdes duvarları söküldü. Bütünüyle avlu zemininin temizliğine geçildi. Hanın avlusunda ortaya çıkan Osmanlı dönemi yapı kalıntılarının iki evreli olduğunu söylemek mümkündür.

Birinci evre, 18. yüzyılın başında, II. Ahmet zamanında yapılan onarımdır.¹²⁶ Bu onarımla beraber kapalı bölümün doğu duvarı elden geçirilmiş, örtüde yıkılan tonozlar kirişleme üstü toprak dam olarak tamir edilmiştir.

İkinci evre; 19. yüzyılın sonlarında avlu etrafındaki mekanların geniş ölçüde harap olduğunu söylemek mümkündür. Yapı karakol olarak kullanılırken doğu taraftaki hücrelerin önü kapatılmış, sadece portalin iki yanındaki ikişer hücre kullanılmıştı.

Avluda Osmanlı dönemi onarım ve düzenlemeleri yapılırken orijinal mekanların tamamına yakını adeta kazınmış, izler yok edilmiştir. İzlerden belirlenebildiği kadarıyla avlu planı Kuruçeşme ve Altınapa hanlarına benzemektedir.

Avlu girişinin sağında, arkası oda olan bir eyvan, solunda ise bir oda yer almaktadır. Bu mekanın üzerine bir merdiven çıkmakta olduğu tahmin edilmiştir. Bu belki de üstteki mescide veya dama çıkmak için kullanılıyordu.

Bu yılki kazılar sırasında etütlük nitelikte olan Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait sırlı ve sırsız seramikler, cam ve madeni buluntular ele geçmişti.¹²⁷ Hanın kapalı kısmının restorasyonu Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yaptırılmıştır.

1994-1995 yıllarında Kültür Bakanlığı Dokuzun Hanı Kazı ve Restorasyon çalışmaları için ödenek vermemiştir. Daha sonra Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırma Merkezi ödenekleri ve mahalli yardımlar ile çalışmalar sürmüş ve tamamlanmıştır.

1990 yılında başlanan çalışmalarla hanın avlusu kazılmış, tam ve doğru planı ortaya çıkarılmıştır. Harap durumdaki kapalı kısım ise restore edilerek yapı koruma altına alınmıştır. Ancak restorasyon sırasında ortaya çıkan problemler, yanlış uygulamalar yapının kısmen özgünlüğünün yitirilmesine yol açmıştır.

Anadolu Ortaçağ Türk mimarlığının eşsiz eserleri diğer kervansaraylar gibi Dokuzun Hanı da çok harap olmuş, yapılan iyi niyetli müdahalelere rağmen kötü bir şekilde restore edilmiştir.¹²⁸

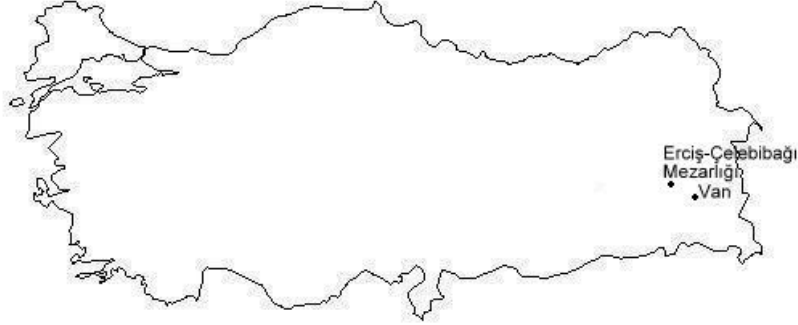
¹²⁶ Yusuf Halaçoğlu, **XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskan ve Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi**, Türk Tarih Kurumu yayınları, Ankara 1991, s. 98-99.

¹²⁷ Haşim Karpuz, "Konya Dokuzun Hanı Kazı ve Restorasyon Çalışmaları-1993, **XVI. Kazı Sonuçları Toplantısı II**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995, s. 377-395.

¹²⁸ Haşim Karpuz, Konya Dokuzun Hanı'nda Yapılan Kazı ve Restorasyon Çalışmaları, **Aslanapa Armağanı**, Bağlam Yayınları, İstanbul 1996, s. 141-149.

2.2.22. Van Erciş-Çelebibağı Mezarlığı Kazısı

Mezarlık, Eski Erciş'in 1,5 km batısında, Çelebibağı Kasabası sınırları içinde bulunmaktadır. İlk Tunç Çağı'ndan 1992 yılına kadar kullanılmış ve zamanla bir tepe haline gelmiştir. 6.000 metrekarelik bir alan kaplayan mezarlık Çelebibağı Belediyesi tarafından duvarla çevrilmiştir. Ancak Van Gölü'nün sularının yükselmesi sonucu bu duvarla birlikte mezarlığında bir bölümü sular altında kalmıştır. Günümüzde tepe noktası göl seviyesinden 76m yükseklikte bir adacık durumdadır.

Yapılan yüzey araştırmalarıyla, *in situ* durumda yüzeyde 41 kısmen toprak altında 58 olmak üzere 99 adet sanat değeri bulunan mezar taşı ve sanduka tespit edilmiştir. Yüzeydeki en eski örnekler, mezarlığın tepe noktasında olup Selçuklu döneminden kalmıştır. Mezarlığın bazı kesimleri son zamanlara kadar kullanıldığından, kufi harfli Selçuklu sandukalarının yanında, kavuklu Osmanlı mezar şahideleri ve Latin harfleriyle yazılmış günümüz mezar taşları da bir aradadır.

1992-1995 yılları arasında burada Abdüsselam Uluçam tarafından kazı çalışmaları yapılmıştır.

Fotoğraf 28: Mezar anıtlarının genel görünüşleri (Aslanapa Armağanı, Bağlam Yayınları, İstanbul 1996)

Başlangıç çalışmaları Selçuklu mezarlarının bulunduğu tepe noktası olarak seçilmiştir. İlk çalışılan yerde sekizgen planlı bir yapı kalıntısı bulunmuştur. Yapının temel-zemin seviyesini bulmak için duvar dış yüzünü takiben sondaj yapılmış, yüksekliği 0.33 m olan iki taş sırasından sonra temele ulaşılmıştır. Yapının iç kısmında düzgün kesme taştan yapılmış zemin döşemesi ortaya çıkmıştır. Sekizgen yapının yakınında yapılan çalışmalarda mihraplı bir duvar kalıntısına rastlanmıştır. Burada iki basamaklı merdivenle inilen bir kapı açıklığı bulunmuş, kapı sövelerine ait, üzeri demir çivili ahşap parçalarına rastlanmıştır. Mihraptan dolayı, ön tanı olarak buraya mescit adı verilmiştir. Fakat sonraki çalışmalarla buranın mezar anıtı olduğu anlaşılmıştır.

Yine civarda yapılan kazı çalışmalarıyla iki adet lahit bulunmuştur. Ayrıca kare planlı, düzgün kesme taş duvar örgülü bir mezar mimarisi kalıntısına rastlanmıştır.

Mezarlığın doğu eteklerinde Karakoyunlu mezarlığının yoğun bulunduğu 20x10 m² lik alanın karolajı ve *in situ* planı çıkarılarak batı kareden başlamak üzere kazılar yapılmıştır.

1993 yılında kazıdan çok restorasyona ağırlık verilmiştir. Kuzey Mezar Anıtı'nın açılan kısımları onarılmış, mihrabın yakınında bulunan mezar platformu düzeltilerek, üzerine başka bir alanda bulunan prizmatik sanduka yerleştirilmiştir. Yapının duvarlarında eksik olan taşlar bulunarak onarımı yapılmıştır. Sekizgen planlı yapı ile Güney Mezar Anıtı'nın duvarları tamamlanarak Güney Mezar Anıtı'nın giriş anıtının giriş kapısı ve zemini yeniden düzenlenmiştir.

Mezarlık tepesinin oluşumunu anlamak amacıyla 1994 yılı çalışmalarında 2 adet sondaj açılmıştır. Değişik bölgelerdeki şahideli mezarların onarımları

gerçekleştirilmiştir. Su altında kalması muhtemel, nitelikli mezar taşlarının bir kısmı yukarıdaki alanlara taşınmış, 1992 ve 1993 yıllarında geçici onarımları yapılan bazı mezarlar yeniden elden geçmiştir.

Güney kısımda definecilerin veya yeni mezar yapanların tahribine uğramış lahitlerin kapak taşları ve döşeme taşlarına rastlanmıştır. Doğuya doğru yapılan çalışmalarla 1.25 m kalınlığında düzgün taşlarla örülmüş bir duvar ortaya çıkarılmıştır. Doğu duvarı boyunca yapının dışında kül tabakası tespit edilmiştir.

Onun dışında restorasyon çalışmaları ve çevre düzenlemesi gibi çalışmalar da yapılmıştır.

Mezarlığın tepe noktasında 1995 yılındaki araştırmalarla, dalgaların kısmen yıktığı alanda kültür tabakalarını anlamak amacıyla 10 x 25 m lik bir tıraşlama yapılmış sonuçta katmanların tamamen mezardan oluştuğu anlaşılmıştır.

Van Gölü'nün yükselmesi sebebiyle, pek çok mezar taşı su tehlikesinden dolayı uygun yerlere taşınmıştır.

1995 yılı çalışmalarıyla kırılmış ve çoğu çamurlanmış vaziyette bol miktarda urne parçasına rastlanmıştır.

Tüm çalışmalarla birlikte, Çelebibağı Mezarlığı'nın tamamen mezarlık (nekropol) olarak kullanıldığı, yerleşim yeri olmadığı sonucuna varılmıştır.¹²⁹

2.2.23. Isparta Atabey Ertokuş Medresesi Kazısı

¹²⁹ Abdüsselam Uluçam, **Eski Erciş-Çelebibağı Mezarlığı ve Mezar Taşları**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000, s. 8-16.

Isparta il merkezinin 22 km. kuzeyinde yer alan Atabey, geçmişi çok eski dönemlere kadar inen bir şehirdir. Antik dönemde “Agrai/Agros” adıyla anılan şehrin kuruluşu M.Ö. IX-VII yüzyıllara kadar indirilmektedir. Yerleşme, III. Kılıç Arslan devrinde H. 600-601/M. 1203-1204 yıllarında Selçukluların eline geçmiştir. XVI. yy. vakıf kayıtlarına göre Agros, Selçuklu beylerinden olan ve aynı zamanda Atabeylik görevinde de bulunan Mübarezeddin Ertokuş’un vakıfları arasında yer almaktadır. 1926 yılında adını Ertokuş’un ünvanından alan şehir, aynı emirin inşa ettirdiği medresesiyle tanınmıştır.

Fotoğraf 29: Medresenin önünde kazılan kısımlar ve ortaya çıkan duvarlar (Ali Osman Uysal, “Atabey Ertokuş Medresesi Kazısının Mimari Sonuçları”, VI. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri, Selçuklu Araştırmaları Merkezi Yayınları, Konya 1997)

Medrese, üzerindeki kitabeye göre M. 1224 yılında Mübarezeddin Ertokuş tarafından inşa ettirilmiştir. Mimarı bilinmemektedir.

Burada kazı çalışmaları, Kültür Bakanlığı’nın, Göller Bölgesi Arkeolojik, Kültürel, Turistik Araştırma ve Değerlendirme Projesi kapsamında, Ali Osman Uysal tarafından yapılmıştır.

1993 yılı mayıs ayında, medresede bir taraftan restorasyon faaliyetleri devam ederken, bir taraftan da çalışmaya başlanarak üç ay boyunca kazı yapılmıştır. Yapılan kazılarla beraber, toprak seviyesinden ortalama 80-90 cm. aşağıda ana toprağa ulaşılmıştır. Ayrıca yapının içinde bazı yerlerde sondajlar yapılmıştır. Kazı sırasında mimari kalıntılarla birlikte sikke, çini, seramik, metal obje, vb. türünde buluntular ele geçmiştir.

Fotoğraf 30: Avlunun kapısı ve çeşme (Ali Osman Uysal, “Atabey Ertokuş Medresesi Kazısının Mimari Sonuçları”, VI. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri, Selçuklu Araştırmaları Merkezi Yayınları, Konya 1997)

Ertokuş medresesi plan ve inşaa özellikleri bakımından alışılmışın dışında farklı bir planla karşımıza çıkmaktadır. Medrese düz sayılabilecek bir alana oturuyor olmasının rağmen eyvanın bulunduğu batı bölüm yapı ekseninden sapmaktadır. Anadolu Selçuklu devrinde ister açık, ister kapalı avlulu olsun medreselerin büyük bir bölümünde art arda gelen birden fazla mekan pek görülmez. Sivas Keykavus Şifahanesi (1217/18) ve Sinop Alaaddin (Pervane) Medresesi (1262-63) de plan bakımından bu şekildedir.

Medresede kullanılan malzeme ve inşai özellikler, eserin orijinal bir tasarımdan ziyade mevcut bir kalıntının büyük ölçüde ihyasına dayandığı izlenimini vermektedir. Gerçekten de yapının dış duvarlarında çoğu Roma devri özelliği gösteren devşirme taşlar kullanılmıştır. Bu taşlar büyük bir ihtimalle yakınındaki Seleukeia Sederâ'dan getirilmiş olmalıdır. İçerde ise Bizans malzemesi ağırlıktadır. Kapı söve ve lentoları ana eyvanının önündeki işlemeli levhalar, kubbeyi taşıyan sütunlar ve duvarlarda kullanılan tuğlalar Bizans özelliği yansıtmaktadır. Kubbedeki tuğlalar üzerinde çapraz çizgilerden oluşan bir desen, Bizans mimarisindeki damgalı tuğlaları akla getirmektedir. Aynı şekilde eyvan kemerinde ve kubbeyi taşıyan kemerlerde taş ve tuğladan oluşan almaşık teknik Selçuklu mimarisi için alışılmadık bir uygulamadır. Bizans kökenli olan bu teknik Anadolu Türk mimarisinde Batı Anadolu Beyliklerinde görülmeye başlanır. Bu

açıdan medresenin Beylikler Devrinde –belki de Osmanlılar eliyle- onarılmış olması ihtimal dahilindedir.

Bütün bunlar Ertokuş medresesinin, yunan haçı planlı bir Bizans kilise harabesinin mevcut kısımları kullanılarak inşa edildiğini düşündürmektedir. Bundan hareketle, belki temel seviyesinde bir ize rastlamak düşüncesiyle güneybatı taraftaki dersane odasının ortasında bir sondaj yapılmıştır. Ancak herhangi bir ize rastlanamamıştır.

Ertokuş Medresesi'nin önünde kazı ile açığa çıkarılan duvarlar adeta bir avlu formu oluşturmaktadır. Temel seviyesinde tespit edilen kuruluşun doğu kenarının ortasında, medrese taçkapısı ile aşağı yukarı aynı ekseninde bir taçkapısının bulunduğu anlaşılmıştır. Kuzeyden ve güneyden medrese köşelerine bitişen kuruluşun sonradan inşa edildiği belirlenmiştir. Bize göre medresenin önünde bir ön avlu gibi duran kuruluş XVII. yüzyılı izleyen zamanlarda yapılmış olabilir. Söz konusu kuruluşun duvarlarının XIX. yüzyıl sonlarına doğru subasman seviyesine kadar yıkıldığı kanaatindeyiz. Çünkü bu tarihlere kadar medrese havuzundan dışarıya akan su bir kanal vasıtasıyla İslamköy taraflarına doğru tahliye ediliyordu. XIX. yüzyıl sonlarında, medresenin önündeki avlumsu kalıntının doğu duvarının güzey kanadı üzerine basit bir çeşme bina edilerek, medrese havuzundan akan su yeni bir kanalla bu çeşmeye verilmiştir. Çukur Çeşme adıyla bilinen su yapısının kalıntısı ve önündeki taş kanal kazı sırasında açığa çıkarılmıştır.

Medresenin kuzeydoğu köşesindeki mekanın doğu duvarı dibinde yapılan sondajda, bazı Selçuklu yapılarında görülen tandırları andırır bir kalıntı tespit edilmiştir. Medrese duvarının altından bir künkle dışarıya bağlanan kalıntının tandırdan ziyade tuvalet veya abdestlik gibi bir fonksiyonla ilgili olduğunu düşünmektedir.¹³⁰

---

¹³⁰ Ali Osman Uysal, “Atabey Ertokuş Medresesi Kazısının Mimari Sonuçları”, **VI. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri**, Selçuklu Araştırmaları Merkezi Yayınları, Konya 1997. s. 151- 159.

2.2.24. Kayseri Ahi Evran Zaviyesi Kazısı

Yapı, Kayseri şehir merkezinin güneyinde Talas caddesi üzerinde Döner Kümbet, Emir Ali Türbesi'nin hemen yakınında yer almaktadır. Yapının doğusunda Selçuklu döneminde kentin mezarlığı olarak kullanılan Seyyid Burhaneddin Mezarlığı, hemen kuzeyinde ise bu gün cami olarak kullanılan Han camisi olarak adlandırılan Selçuklu dönemine ait bir kervansaray ile türbesi bulunmaktadır.

Yapının çevresinde 1990'lı yıllarda Büyükşehir Belediye Başkanlığınca çok geniş çaplı yıkım faaliyetleri yapılmıştır. Bu çalışmalar sırasında çevredeki geleneksel karakter taşıyan evler de dahil olmak üzere hemen hepsi yıkılmıştır. Evler arasında kalan bu kalıntı ise son anda gerek kurul, gerekse müze elemanlarının gayretleri sonucunda yıkılmaktan kurtarılabilmektedir. Temizleme çalışmalarının iş makineleriyle yapılmasından dolayı yapının bazı bölümleri tahrip olmuştur. Yapı etrafında açıldığında, çevresindeki diğer yapılara ait izleri henüz üzerinde taşıyordu. Yapının içinde de daha önceki kullanımı sebebiyle çeşitli fiziki bölünmeler olmuştur. Ayrıca doğudaki eyvanın birisinin içerisine geleneksel karakter taşıyan bir de ocak yerleştirilmiştir.

Yapının etrafında Belediye tarafından yapılan temizleme çalışmaları tamamlanmış ve Kayseri Müzesi tarafından bir temizlik kazısı yapılmıştır.¹³¹

¹³¹ Osman Eravşar, "Kayseri Ahi Evren Zaviyesi?", **Ortaçağ'da Anadolu**, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 2002, s. 219-234, Kayseri Müzesi tarafından yapılan temizlik kazısı niteliğindeki bu çalışma hakkında herhangi bir yayın yapılmamıştır. Kazı sırasında firuze renkli küçük parçalarının ve oksitlenmiş Selçuklu dönemine ait bir sikke bulunduğu raporlardan anlaşılmıştır.

Yapı beden duvarları kaba yontu taşından, orta avlunun üzerini örttüğü düşünülen kubbeye geçiş elemanları ise tuğladan yapılmıştır. Bugün bir kısmı yıkılmış olan yapı dikdörtgene yakın kare bir orta avluya, kuzeyde ve doğuda açılan iki eyvanlı bölüm ile eyvanlar arasındaki kare planlı oda halinde günümüze sağlam olarak gelmiştir. Bu haliyle plan Orta Asya'dan beri uygulanan merkezi mekan düzenindedir. 1993 yılında zaviyede kazılar yapılmış ve bu kazılar sonrasında bazı mekanların duvarları da ortaya çıkarılmıştır. 1994-1995 yılları arasında Kültür Bakanlığı'nca ise esas haline uygun olmayan bir onarım yapılmıştır.¹³² Bu müdahale sırasında yapının doğu ve kuzey cephelerindeki duvar örgüsü, saçak silmesine kadar tamamlanmıştır.

Yapının kuzey ve doğu bölümünün cephe duvarları günümüze kadar gelmiştir. Diğer bölümün duvarları temel seviyesinde olup, cephe düzenlemesi hakkında bilgi yoktur. Bugün mevcut olan, kuzey ve doğu duvarları masiftir. Onarımdan önce yapının kuzey ve doğu cephe duvarlarında birtakım izlerin olduğu görülmektedir. Yapının kuzey duvarının üzerinde orijinal çatı seviyesini gösteren bir silme bulunuyordu. Yuvarlak profilli bu saçak silmesi 1994 yılında yapılan onarım çalışması sırasında ortadan kaldırılmıştır. Bu cephede içerisinin sonradan doldurularak kapatıldığı anlaşılan basık kemerli eyvana açılan bir kapı göze çarpar. Kapının lentosu düzgün yonu taşından yapılmış olup, iç kısımdaki taş dolgu malzeme temizlenmiştir. Kazı çalışmalarından önce bu cephedeki kapının hemen yanında, yapının beden duvarları ile organik bir bütünlük gösteren bir duvar izi rahatlıkla görülmektedir. Kazı çalışmaları sırasında yaklaşık 80 cm genişliğinde, 1.20cm. yüksekliğinde kuzeye doğru devam eden bu duvarın bir kısmı daha ortaya çıkarılmıştır. Duvar kuzeye doğru devam etmesine karşılık kazı yapının parsel sınırında bitirilmiştir.

Yapının doğu cephesinde onarım yapılmadan önce başka yapılara ait izler görülmektedir. Bu izler çevresindeki geleneksel yapılara aittir. Onarım öncesinde bu cephede bir ocak bulunmuştur. Ayrıca kuzeydoğu köşede bir niş olduğu ortaya çıkmıştır. Başka yapılara ait olan bu izlere rastlanmıştır. 1994 yılında yapılan onarım

---

¹³² Osman Eravşar, "Kayseri Ahi Evren Zaviyesi", **Ortaçağ'da Anadolu**, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 2002, s. 219-234: Bu onarım çalışmaları Kayseri Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü tarafından hiçbir yerden izin alınmadan ve bilimsel bir değer-nitelik taşımayan proje dahi denilemeyecek bir krokiye göre yapılmıştır. Adı Rölöve olan bu kurumun hazırladığı proje, rölöve tekniklerinden çok uzaktır. Onarım çalışması belirli bir analiz ve restitüsyon çalışmalarından sonra yapılması gerekirken, bu yapıda maalesef mevcut durumun yeterli bir belgelemesi dahi yapılmamıştır. Aslında bu durum ülkemiz şartları açısından yadırganacak bir durum değildir. Çünkü Kültür Bakanlığı tarafından yapılan onarımların pek çoğu hiçbir yerden izin alınmadan ve bilimsel nitelikten uzakta yapılmaktadır. Bunun Kayseri'deki en güzel bir başka örneğini de yine Kültür Bakanlığı tarafından onarılan Kayseri Kalesi oluşturmaktadır.

çalışmaları sırasında, bu ocak ve nişi kaldırılmış, cephe duvarı tamamen yenilenmiştir. Doğu cephe kuzeyden güneye doğru daralarak devam etmektedir.

Yapıya nereden girildiği belli değildir. Ancak kuzey ve doğu duvarında kapı benzeri mekanların bulunmaması nedeniyle, yapının asıl girişinin güney ya da batıda olduğu anlaşılmaktadır. Dikdörtgen küçük bir avlunun dört yönünde yer alan, eyvanlardan ikisi günümüze sağlam olarak gelmiştir. Diğerlerinin ise planını belirleyebilecek temel izleri kazılar sırasında ortaya çıkarılmıştır.

Doğu eyvanı sivri tonozlu olarak yapılmış olup, eyvan tonozu moloz taşla inşa edilmiştir. Eyvanın cephesi ise düzgün yonu taşıdır. Eyvan tonozu sivri olmasına karşılık, sivriliği sağlayan yayların her birinin ağırlık merkezi farklı noktalardır. Yani eyvan tonozunun sistemi simetrik değildir. Doğu eyvanının, doğu duvarında köşeye bitişik olarak yerleştirilmiş bir ocak bulunmaktadır. Ocak, yapının ev olarak kullanıldığı döneme ait olup, sonradan yerleştirilmiştir. Eyvanın güney duvarında eyvan kemerinin hemen altında güneydeki odaya açılan bir kapı vardır. Ancak kemerin altında böyle bir düz lentolu kapı yapılması statik açıdan uygun değildir. Eyvanın orijinal döşemesinin, avlu zemininden kademeli bir yükseltiye sahip olduğu kalan izlerden anlaşılmaktadır.

Kuzey eyvanı da sivri tonozlu olarak yapılmış olup, eyvan tonozu moloz taşla inşa edilmiştir. Kuzey eyvanı doğu eyvanından daha geniştir. Eyvanın döşemesi kazılar sırasında ortaya çıkarılmıştır. Döşeme avlu zeminiyle aynı seviyede yapılmıştır.

Kuzey ve doğu eyvanın köşesinde bulunan oda kuzey güney doğrultusunda beşik tonozla örtülmüş olup, dikdörtgen planlıdır.

Dört yöndeki eyvanlar ortada bulunan avluya yönelmekte, böylece merkezi plan sistemini oluşturmaktadır. Avlu zemin kuzey ve doğu eyvanlarının hemen önlerinde birer basamak yükseltilmiştir. Genellikle zaviye yapılarında avluda havuz bulunması sebebiyle burada da böyle bir havuz bulunabileceği ilk olarak akla gelmektedir. Avlunun üzerinin nasıl örtülü olduğu belli değildir. Ancak, doğu eyvanının köşelerinde tuğla geçiş elemanı izleri görülmektedir. Bunlardan hareketle burasının kubbeyle örtülü olduğu söylenebilir. Kubbenin oturduğu alanın kare olmamasına bağlı olarak, kubbenin tam yuvarlak bir formunun olmadığını söylemek mümkündür.

Temizleme çalışmaları sırasında firuze renkli düz plaka çini parçaları bulunmuştur. yapı genel hatlarıyla bir zaviyeye ait bazı özellikler taşımaktadır. Ancak yapının Ahi Evren'e ait bir zaviye olduğunu ortaya koyacak bazı bilgiler vardır.¹³³

2.2.25. Konya Zazadin Hanı Kazısı

Zazadin Hanı, Konya-Aksaray yolunun 20.km.si'nde, 1237 yılında Selçuklu Veziri Sadettin Köpek tarafından yaptırılmıştır. Düzgün olmayan avlu ve kapalı kısımdan oluşan bir plana sahiptir. Bol miktarda devşirme malzeme kullanılan yapının anıtsal portali güney cephede yer alır.

Fotoğraf 31: Zazadin Han'ın Güneyden Görünümü, M. Önge Arşivi (Anadolu Selçuklu Kervansarayları, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2007)

¹³³ Osman Eravşar, "Kayseri Ahi Evren Zaviyesi" *Ortaçağ'da Anadolu: Prof. Dr. Aynur Durukan'a Armağan*, (yay. haz. Nermin Şaman Doğan), Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara 2002, s. 219-234.

Zazadin Hanı tahribe uğrayan yapılardan biridir. Kapalı kısmın örtüsü, avlu etrafındaki revak ve mekanlar ile mescidi kısmen, avlunun kuzeydoğu köşesindeki revak ise tamamen tahrip olmuştur. Yapıdaki tahribatlar, özellikle 1985 yılından sonra hızlanmıştır. Avlu etrafındaki mekanların duvarlarında yıkılmalar olmuş, defneciler tarafından mekanların içlerinde derin çukurlar açılmıştır. Benzer şekilde derin çukurlar kapalı kısımda da mevcuttur. Avluda, girişin karşısındaki ayak yıkılmak üzeredir.

1996 yılında Haşim Karpuz ve Ali Baş tarafından kazı ve temizlik çalışmaları yapılmıştır. Zazadin Hanı'ndaki temizlik çalışmaları, ortalama 20 işçi ile 35 gün devam etmiştir. Ali Baş, Osman Kunderacı ile öğrenci olarak Ramazan Savaş'ın katıldığı çalışma hanın kapalı ve açık kısımlarında aynı anda yapılmıştır.

Fotoğraf 32: Doğu kanadının çatısından avlunun görünümü, M. Önge Arşivi (Anadolu Selçuklu Kervansarayları, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2007)

Yapının hem odaları, hem avlusu, hem de kapalı kısmı yaklaşık olarak 1-1.5 m. civarında, moloz ile dolmuştur. Öncelikle avlunun etrafındaki odalarda biriken moloz dolgu temizlenmiştir. Temizlik çalışmaları sonucu mekanların kireç harçlı zeminlerine ulaşılmıştır. Bu mekanların orijinal zeminlerinde taş, mermer vb. gibi döşemeye rastlanmamıştır. Benzer şekilde avlunun da zemin kotuna inmek için çalışmalar yapılmış, temizlik sonucunda avlunun zemininin taş döşeli olduğu anlaşılmıştır. Restorasyon çalışmaları sırasında tahrip olmaması için döşeme üzerinde yaklaşık 10-15

cm.lik bir toprak tabakası bırakılmıştır. Avluda ortada bir su yapısı olduğu tahmin edilmektedir. Ayrıca avlu pis suyunu dışarı akıtan bir su yolu saptanmıştır.¹³⁴

Zazadin Han'ın üzerinde halen mevcut olan iki adet kitabe, Han'ın inşa tarihi ve süreci hakkında önemli bilgiler vermektedir. Bu kitabelerden biri yapının güney cephesinde yer alan avlulu kısım taçkapısında, diğeri ise barınak kısmının taçkapısında yer almaktadır. Bu kitabelerden edinilen bilgiye göre Zazadin Han, “Muhammed oğlu Köpek” isimli bir kişi tarafından yaptırılmış; barınak kısmının inşaatı, 1237 yılında Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde tamamlanmıştır.¹³⁵

Zazadin Han'ın kitabesinde, hanın banisi olarak adı geçen “Muhammed oğlu Köpek”, Anadolu Selçuklu Tarihindeki önemli devlet adamlarından birisi olan Sadettin Köpek'tir.¹³⁶

2.2.26. Afyon Sahip Ata (İshaklı) Kervansarayı Kazısı

Afyon İli, Sultandağı İlçesi, Selçuk Mahallesinde bulunan Sahipata (İshaklı) Kervansarayı'nda, Eskişehir Kültür Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun kararı ile Kültür Bakanlığına bağlı olarak 30.09.2003 tarihinde Afyon Müze Müdürü Mevlüt Üyümez tarafından sondaj kazısına başlanmıştır. Müze Müdürü Arkeolog Mevlüt Üyümez başkanlığında yürütülen sondaj kazısına, Afyon Müze Müdürlüğü Uzmanı Harita Mühendisi Cafer Güven, Vakıflar Genel Müdürlüğü Uzmanları Sanat Tarihçisi

¹³⁴ Haşim Karpuz, Ali Baş, “Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Tarafından Konya’da Yapılan Kazı Ve Restorasyon Çalışmaları” **Konya İpek Yolu Konya IV**, (Ed. Doç. Dr. Yusuf Küçükdağ), Konya Ticaret Odası Yayınları, Konya 2001, s. 43-57.

¹³⁵ Hicri 633 yılı 1235 ve Ağustos 1236 tarihleri arasına denk düşmektedir. Öte yandan hicri 644 yılı ise Eylül 1236 ile Temmuz 1237 tarihleri arasını kapsamaktadır. F. R. Unat, Hicri Tarihleri Miladi Tarihe Çevirme Klavuzu, Ankara 1959, s. 44.

¹³⁶ Dolayısıyla “Zazadin” ismi de “Sadettin’in deforme olmuş hali olmalıdır.

Emine Altıntaş ile Sanat Tarihçisi Seher Ayhan katılmışlardır. Kervansaray ile Afyon İli, Sultandağı ilçe merkezinde bulunan İshaklı (Sahip Ata) Kervansarayı 1249 (H.647) yılında Sahip Ata Fahrettin Ali tarafından yaptırılmış olup kervansaray yazlık ve kışlık olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Kışlık kısım kareye yakın plânlıdır ve üstü kapalıdır. Yazlık kısımda ise develik kısmı kapalıdır, orta kısımda köşk mescit bulunmaktadır ve diğer kısımlar (avlu) açıktır. Köşk mescit kible yönü esas alınarak avlu içerisine yerleştirilmiştir. Her iki (açık bölüm ve kapalı bölüm) kısım da portallidir. Kervansaray kuzeydoğu-güneybatı yönünde konumlanmıştır. Kuzeydoğu yönündeki cadde cephesinde giriş bulunmaktadır. Kuzeydoğu ve kuzeybatı yönlerinde az yoğun konut dokusu ve küçük ticarî iş yerleri vardır. Kervansarayın güneybatı bitiminde binaya bitişik İl Özel İdare Binası yer almaktadır. Kervansarayın doğu, güney ve batı cephelerinde imar yolu bulunmaktadır. Güneybatı cephesinde yer alan tarihî hamam, güney yönünde cami, Lâleli Çeşme ve güneydoğu yönünde park ile çevrelenmiştir. Avlunun (açık bölüm) güneydoğu kısmında, sıralı kapalı mekânların olduğu düşünülen duvar izleri yer almaktadır. Avlunun ortasında bulunan köşk mescit kare plânlı (kenarları 7.03 m. ile 7.05 m. arasında değişen) ve kible yönü esas alınarak dört köşesinde yer alan L biçimli dört kemer ayağı üzerine oturtulmuştur. Girişi kible yönünün karşısındaki kuzey yönünden verilmiştir. Kapalı bölüm içten yaklaşık 20.80 x 21.80 m. boyutlarında kareye yakın dikdörtgen plânlıdır ve derinlemesine yönelik gösteren beş sahnıdır. Giriş karşısındaki orta sahnın, diğer sahnılara göre geniş ve yüksek tutulmuştur. Girişe dik sahnılarda kemer ayakları arasındaki mesafe 3.40 m.dir. Yapının beden duvarları kesme taş ve moloz taşlardan yığma olarak inşa edilmiştir. Avlu revakında, develik olarak kullanılan kapalı bölümde yer alan kemer ayaklarında ve kemerlerde kesme taş kullanılmıştır. 1964–1967 yıllarında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce kışlık kısım, develik kısmının iki bölümü ile dış duvarlar onarılmıştır. Onarımlarda kesme taş, moloz taş ve betonarme kullanılmıştır. Kervansarayın yakın çevresindeki yapılaşma, kervansarayın statik anlamda yıpranmasına neden olmuştur. İklim ve doğa koşulları nedeniyle yapının zemine yakın kısmında, taşın gözenek yapısına göre yerden yükselen nem, duvar yüzeyinde bozulmalar oluşturmuş, yağmur ve kar sularının etkisiyle yosunlanma ve taşlar arasında bitkilenme meydana gelmiştir. Ayrıca mantarlar ve bakteriler taşlarda kopmalara neden olmuştur. I. derece deprem bölgesinde yer alan Sultandağı'nda 03.02.2002 tarihinde meydana gelen 6.0 şiddetindeki depremde özellikle geleneksel doku ağır tahribat görmüştür. Cümle kapısından girişte sağlı- sollu duvar tarafları daha yoğun olmak üzere surlardan dökülen

taşlarla ve toprak yığınlarıyla tamamen kapanma noktasına gelmiştir. Vakıflar Genel Müdürlüğümüzden alınan izinle 2003 yılında sondaj kazısı gerçekleştirilmiştir. Sondaj kazısı kapalı (kışlık) ve açık (avlu) kısımda olmak üzere iki bölümde yapılmıştır. Kapalı alanda yapılan sondaj çalışmaları ile alanda zemin kotunu bulmak amacı ile 3 açma açılmıştır. Kervansarayın kapalı mekânında, girişin solundaki ilk sahnin ikinci ayağında, duvara doğru yapılan sondaj kazısında yaklaşık 100x150 cm. boyutlarında, 75 cm. derinliğinde araştırma yapılmıştır. Toprak dolgudan başka bir bulguya rastlanmamıştır.

Kervansarayın kapalı mekânında, girişin sağında, ilk sahnin birinci ayağından duvara doğru yapılan sondaj kazısında (ilk ayaktan duvara doğru), yaklaşık 230x150 cm. boyutlarındaki alanda sahnin boyunca yapılan kazıda, ayakla duvar arasında sahnin dik kesen moloz taş duvar hatıla rastlanmıştır. Birinci ve ikinci ayak arasında, sahnin tarafında yapılan kazıda yaklaşık 335x100 cm. boyutlarında, 75 cm. derinliğinde yapılan sondaj kazısında ayakları birbirine bağlayan hatıl görevi yapan duvara rastlanmıştır. Sahnin zemininde ve sondaj alanında herhangi bir zemin döşemesi ve buluntuya rastlanmamıştır.

Çalışma yapılan açmalarda taban zemini bulunamamıştır.

Avlu (Yazlık) kısmında sondaj çalışmalarına başlamadan önce çalışma alanındaki otlar ve çöpler temizlenmiştir. Daha sonra avlunun batısında (portalin solunda) yer alan mekânları tespit edebilmek amacı bir açma açılmıştır. Burada mekânların olduğu tarafta horasan harçlı moloz taş dolgu sırasına rastlanmış ve bazı mekânların önünde döşemelere rastlanmıştır. Daha sonra bu açma mekânların durumunu ortaya çıkarmak amacı ile boydan boya uzatılmıştır. Ortaya çıkarılan uzunlama taş temelden odaların yerleri tespit edilmiş, tespiti yapılan odaların diğer duvarlarının yerlerinin tespiti amacı ile tüm oda duvarlarının etrafı 60 cm. genişliğinde kazılmıştır. Odaların içerisindeki toprakların dolgu toprak olduğu; çeşitli dönemlerdeki yapılaşmalar sırasında karıştırılmış olduğu anlaşılmıştır. Yapılan sondaj çalışması ile dokuz adet mekan ortaya çıkarılmıştır.

Bunun dışında; yapılan alışmalarla beraber küçük seramik parçaları ele geçirilmiştir.

Avlunun (açık bölüm) güneybatısında yer alan ve 1964-1967 yıllarında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce bir kısmı restore edilen develik kısmının diğer bölümlerinin

ayaklarının ortaya çıkarılması amacı ile B açması olarak adlandırdığımız açma kuzeydoğu duvarından başlayarak kapalı kısma kadar devam ettirilmiştir. Üçüncü revakın avluya bakan ayağından 388 cm. uzağında, kare formlu 110 x 110 cm. boyutlarında, kesme taşlardan oluşturulmuş kaide tespit edilmiştir. Aynı eksende, 374 cm. uzaklığında, kare formlu, 110 x 110 cm. boyutlarında kesme taşlardan oluşturulmuş ikinci bir kaide ile bu kaidenin ikinci sırasındaki kaide arasında 343 x 103 cm. ebadında duvar hatılı açığa çıkarılmıştır. Yıkılmış olan beşinci revakın devamında, avlu döşemesinden aşağıda, duvardaki kemer izine doğru, yaklaşık 180 x 71 cm. boyutlarında hatıl görünümünde bir duvar izi ile yaklaşık 130 x 110cm. boyutlarında moloz taştan bir kaideye rastlanmıştır. Bu kaidenin revakların ikinci sıra ayakları ile aynı eksende olmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca bu kaide, duvardaki yıkılmış revak kemerinin izinden yaklaşık 345 cm. uzaklıktadır. Bu kaideden giriş cephesinin sağ tarafındaki duvara doğru yaklaşık 315 x 80 cm. boyutlarında moloz taş hatıl duvar ortaya çıkarılmıştır. Bu hatıl duvardan beden duvarına doğru dolgu taş izleri izlenmektedir. Avluda yapılan taban döşemesi tespiti için yapılan temizlik çalışmasında çeşitli boyutlarda döşeme zeminlere rastlanmıştır. Köşk mescidin güneybatı ayağının batı yüzünde 250 x 180 cm. boyutlarındaki kazıda, toprak dolgu ile ayak kaidesine bitişik döşeme taşı olduğu düşünülen, 47 x 57 cm. boyutlarında bir taşta rastlanmıştır. Ayrıca lüle ile küçük bir sırlı seramik parçası bulunmuştur. Yapılan sondaj çalışmasında avlunun taş döşeme olduğu ve bu döşemenin kapalı kısımdan portale doğru alçalan bir eğimle devam ettiği tespit edilmiştir. Avluda köşk mescitten büyük bloklar halinde düşmüş bazıları işlemeli taşlar bulunmaktadır. Restorasyon öncesi bu taşların numaralandırılarak yerlerinin tespit edilmesi öncelik taşmalıdır. Kurul kararında istenilen ve restitüsyon projesine veri oluşturacak tüm sondaj çalışmaları yapı içinde tamamlanmıştır.¹³⁷

---

¹³⁷ Mevlüt Üyümez, "Afyon İli Sultandağı İlçesi, Sahipata (İshaklı) Kervansarayı Sondaj Kazısı" **14. Müze Çalışmaları Ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu 30 Nisan-2 Mayıs 2004 Ürgüp-Nevşehir**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2005, s. 271-280.

2.2.27. Sivrihisar Fatma Hatun Mezarı Kazısı

Sivrihisar merkezde Kumluyol mevkiinde, Seyid Mahmud Süzani Türbesi'ne ait avlunun batısında, Seydi Hamamın doğusunda eski Sivrihisar-Ankara yolunda (Kumluyol), Nasreddin Hoca'nın Kızı Fatma Hatun'un mezarı ve Akşehir Müzesinde olduğu iddia edilen Mezar Taşı ile ilgili inceleme çalışması Erol Altınsapan tarafından 2003 yılında yapılmıştır.

Seyid Mahmud Süzani Türbesi'nin avlu duvarına paralel açılan açmada başlangıç kodları şehir merkezinde bulunan +1080 kodunda yer alan poligon noktasına göre belirlenmiştir. Alandaki asfalt kaplama Sivrihisar Belediyesi'nden temin edilen kepçe ile kazılmıştır. Buradaki çalışmalar 23.08.2003 tarihine kadar sürmüştür.

Kazı çalışmaları sonucunda Güneybatı-Kuzeydoğu doğrultusunda Güneybatı yönünde eğime pişmiş toprak künklerden oluşan bir su yolu tespit edilmiştir. Buradaki çalışmalarda az miktarda seramik buluntu ele geçmiştir.

25.08.2003 tarihinde yolun karşısında Seydiler Hamamı olarak bilinen yapının doğusunda yeni bir açma açılarak kazı çalışmaları yapılmıştır. Bu açmadaki çalışmalar neticesinde bir insan iskeletine rastlanmıştır. Daha sonrasında çalışmalar kuzey ve güney yönde devam etmiştir. Açmanın güneyinde +1060 kodunda şehrin temiz su borusu bulunmuştur. Devam eden çalışmalarda kuzeydeki bölümde +1030 kodunda kanalizasyon hattı bulunmuştur. Aynı bölümün batısında hamamın duvarına yakın noktada +1024.5 kodunda muhtemelen hamama su sağlayan künkler ortaya çıkarılmıştır. Açmanın batısında bulunan kanalizasyon borusunun devamı açmanın kuzey bölümünde de tespit edilmiştir.

Kazı çalışmaları ile bulunan iskelet temizlenerek askıya alınmaya çalışılmıştır. Bulunan gövdenin bacak ve gövdenin üst bölümünün olmadığı tespit edilmiştir. İlçe belediyesinden alınan bilgiye göre 1960 yıllarında geçen kanalizasyon ve 1980 yıllarında geçen su borularının döşenmesi sırasında iskelet tahrip olmuştur. İskeletin sağ ve sol ön kemikleri, el kemikleri beş adet omur, kalça kemeri (Pelvis) kemiklerinin olduğu kısım ile kafatasına ait bir parça ortaya çıkarılmıştır. Anadolu Üniversitesi Öğretim elemanı antropolog Dr. Handan Aydın tarafından yerinde incelenmiş ve iskeletin bir kadına ait olduğu tespit edilmiştir.

Bulunan kadın iskeleti Antropolojik incelemesinin tamamlanması için Anadolu Üniversitesi Antropoloji Bölümü Öğretim elemanı Öğr. Gör. Dr. Handan Aydın tarafından antropoloji raporunun yazılmasından sonra Eskişehir Arkeoloji Müzesine teslim edilmiştir.

Yapılan çalışmalar sonucuna göre; Akşehir Müzesi'nde 495 envanter numarası ile yer alan ve kitabesinde Nasreddin Hoca'nın Kızı Fatma Hatun (ölüm tarihi 1326) yazan mezar taşına ait olduğu anlaşılan mezar yeri bulunmuş ve kemikleri ortaya çıkarılmıştır.¹³⁸

2.2.28. Denizli Akhan Kervansarayı Kazısı

Akhan Kervansarayı Denizli İli Merkezinde, Akkale Beldesi'nde yer alan bir yapıdır. Kervansaray, taçkapısında yer alan beş satır ve kapalı bölüm kısmında yer alan

¹³⁸ Erol Altınşapan, "Eskişehir-Sivrihisar'da Nasreddin Hoca'nın Kızı Fatma Hatun'un Mezarının Kurtarma Kazısı", *Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Dergisi (VIII. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu 26-28 Nisan 2004/Sakarya*, Sakarya Üniversitesi Yayınları, Sakarya 2005, s. 10-16.

dört satır sülüs hatla yazılmış kitabesine göre Anadolu Selçukluları zamanında, Hicri 651-52 / Miladi 1253-1254 yıllarında bölgenin valisi olan Abdullah oğlu Seyfeddin Karasungur tarafından yaptırılmıştır.

Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne ait kervansarayda, Denizli Müzesi Müdürlüğü tarafından araştırma ve temizlik çalışması yapılmıştır. 26.07.2004 tarihinde 13 işçiyle kazıya başlanmıştır. Kazı, Müze Müdürü Nesrin Karabay tarafından yapılmıştır.

Fotoğraf 33: Akhan Kervansarayı'nda kazı ve temizlik öncesi durum (N. Karabay; Ş. Kök, "Akhan Kervansarayı", 15. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2005)

Kervansaray, güneydoğu-kuzeybatı yönünde inşa edilmiştir ve dikdörtgen planlıdır. Kare planlı bir avlu ve kareye yakın planlı kapalı kısımdan oluşmaktadır. Avlunun güneybatı kanadında ikişer sıra halinde altı paye ve bunları birbirine bağlayan sivri kemerlerle oluşturulmuş revak kısmı yer alır. Revaklı mekanın büyük bir bölümü 1975-1976 yıllarında, Vakıflar Genel Müdürlüğüne restore edilmiş ve bu sırada tonozlar ile payeler yenilenmiştir. Kazı sırasında revakta bulunan payelerin pabuç kısımları ortaya çıkarılarak ana duvarların başlangıçları tespit edilmiştir ve buna göre zemin belirlenmiştir. Revaklı bölümde iki kademeli bir taban olduğu tespit edilmiştir. Revak sırasının bittiği ve kapalı kısımla birleştiği köşede bir eyvan oluşturulmuştur. Eyvanın içi temizlenirken, pişmiş toprak künklerin birbiri içine geçmesiyle oluşturulmuş, su hattı tespit edilmiştir.

Eyvanla kapalı bölüm arasında bulunan odanın zemini kazılmıştır, fakat temel seviyesine inilmesine rağmen taban döşemesi bulunamamıştır. Mescidin zemini

temizlenmiş, taban izine rastlanmamıştır. Mescitte, kubbeye geçiş elemanları mevcuttur ancak, kubbesi yıkılmış durumdadır.

Fotoğraf 34: Hanın giriş kısmının sağında bulunan hamam kısmının kazı sonrası durumu (N. Karabay; Ş. Kök, “Akhan Kervansarayı”, 15. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2005)

Kervansarayın kapalı kısmına bitişik, kuzeybatı cephesiyle avlunun sağ cephesinin birleştiği yere yakın konumda üzeri beşik tonozla örtülü bir oda bulunmaktadır. Burada kaçak kazı yapılmış ve alan tahribata uğramıştır. Bu odanın avluya bitişik duvarında, çatıya çıkışı sağlayan merdiven basamaklarının kalıntılarına rastlanmıştır. Merdiven basamaklarının yanında köşeli, çarkıfelek motifiyle bezeli sivri kemerli ve yine beşik tonozla örtülü başka bir oda bulunmaktadır. Odanın taban döşemesi bulunamamıştır. Odanın doğu tarafında konsollarında birer aslan başı bulunan, tonozla örtülü bir eyvan yer almaktadır. Eyvanın içinde kaçak kazı yapıldığı anlaşılmıştır. Eyvanın sağ köşesindeki kapıdan hamama geçişi sağlanmaktadır. Hamam iki bölümden oluşmaktadır. Kalıntıların gösterdiği kadarıyla ılıklik bölümüne iki basamakla geçilmektedir. Ilıklik bölümünü duvarları açık pembe renkli sıva ile sıvanmış, zemini ise devşirme mermer ve traverten bloklarla kaplanmıştır. Bu bölümün güneydoğusundan bir açıklık ile sıcaklik bölümüne geçilmektedir. Sıcaklik kısmı iki bölümden oluşmaktadır. Geniş olan bölümde, duvarın içinde duvara paralel ve dikey halde devam eden pişmiş toprak künkler bulunmuştur. Sıcaklığın avlu tarafındaki küçük bölümünde, avlu duvarına bitişik, sıvalı kısmın iç tarafına sonradan (35 cm kalınlığında) bir duvar örülerek desteklendiği ortaya çıkarılmıştır. Sıcaklıktaki her iki mekanın taban döşemesine rastlanmamış, ancak kazı sert tabakada bırakılmıştır.

Ilıklik mekanının üzeri tonozla, sıcaklik kısmının üzeri ise tromp geçişli kubbeye örtülmüştür. Kervansarayın taçkapısından (güneydoğu) girilince, orijinal zeminin bulunması amacıyla yapılan kazıda, bugün mevcut olan kapı eşliğinin daha

önceki yıllarda yükseltildiği, orijinal eşiğin altta kaldığı görülmüştür. Taçkapıdan avluya girildiğinde; bir giriş holü oluşturulduğu ve zemin kotu olarak avlu zemininden daha düşük olduğu tespit edilmiştir.

Fotoğraf 35: Kazı sonrası avlunun durumu (N. Karabay; Ş. Kök, “Akhan Kervansarayı”, 15. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2005)

Kervansarayın kapalı bölümü; güneydoğu kuzeybatı yönünde derinlemesine üç sahindan oluşmaktadır. Orta ve yan sahında beden duvarlarındaki harç tabakasına ve yan sahinlerin doğu ve kuzey köşelerinde bulunan atık su için yapılan boşaltma kanallarının seviyesi esas alınarak zemin kazılmış ve herhangi bir döşeme izine rastlanmamıştır.

Kervansarayın dört cephesinde zemin konumuna göre kazı ve temizlik yapılarak orijinalindeki gibi anıtsal görünüm sağlanmıştır. Hana dikey olarak güneybatı kuzeydoğu doğrultusunda uzanan duvarın iç kısmında havuz kalıntısına rastlanmıştır. Havuzun iki yönünde, kuzeybatı ve güneybatı tarafında devam eden duvarın iç kısmında havuz zemininden 40 cm. yükseklikte düzgün kesme taş bloklarla seki oluşturulduğu görülmüştür. Sekinin iç kısmında iki duvar boyunca devam eden kanalın içinde duvardan dikey olarak gelen pişmiş toprak su küngüne rastlanmıştır. Bu sistemin, mekanı ısıtmak amacıyla yapılmış olduğu düşünülmektedir. Bundan dolayı, döşemeli havuzun, hamamın sıcaklık kısmı olduğu tahmin edilmiştir.

Hamamın bir bölümünün günümüze ulaştığı diğer bölümlerinin ise bu alanların tarım arazisi olarak kullanılmasından dolayı eski yıllarda tahrip edildiği görülmüştür. Kervansaraydan ayrı inşa edilen bu hamam yapısının, gelen yolcuların ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yapılmış olduğu düşünülmektedir.¹³⁹

2.2.29. Konya Karatay Medresesi Kazısı

Karatay Medresesi Konya'nın merkezindeki Alaeddin Tepesi denilen höyüğün kuzey eteğine 50 m. mesafede bulunmaktadır. Burası Kubad-Abad ve Konya Saray çinilerinin yanı sıra Selçuklu yapılarından getirilenler ile Kütahya ve Çanakkale seramiklerinin sergilendiği önemli bir çini müzesi olarak faaliyetini sürdürmektedir.

Karatay Medresesi gerek mimarisi, gerek malzeme ve süslemesi, hatta eğitim-öğretim, sosyal hizmetleri ile diğer Anadolu Selçuklu medreselerinden farklı, ünik bir yapıdır. Yapım tarihi ve banisi kitabesinde yazılı olmasına rağmen ustası ile ilgili herhangi bir bilgi yoktur. Selçuklu Devleti'ne kırk yıl hizmet vermiş Vezir Celaeddin Karatay bu eseri yaptırmış, 1251 yılında inşası tamamlanmış ve kendi ismini vermiştir.

Kapalı avlulu ve tek eyvanlı medrese planındaki Karatay Medresesi'nin en zengin ve görkemli bölümü kubbesidir. Selçuklu ve Türk mimarisinin süsleme elemanları olan taş, mermer, tuğla ve çini malzemenin beraber fakat farklı zenginlikte kullanılması yönü ile Anadolu'daki önemli yapılardandır. Girişten eyvana, duvarlarından pencerelerine kadar çinilerle bezenmiş medrese çini mozaik, altın yıldız, ajur, kabartma gibi çeşitli tekniklerinin kullanıldığı Selçuklu çiniciliği hakkında fikir

¹³⁹ Nesrin Karabay, "Akhan Kervansarayı" 15. Müze Kurtarma Kazıları Semineri, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2007, s. 95-103.

veren önemli bir eserdir. Medresenin faaliyetleri, eğitim ve öğretimi 20. yüzyıl başlarına kadar devam etmiş; 1955'ten itibaren ise "Çini Eserler Müzesi" olarak ziyarete açılmıştır. Medresenin tamirine dair en eski belgelerden biri 1609 tarihlidir. Çeşitli kaynaklarda 19. yüzyıl sonunda bakımsız ve harap bir durumda olduğu, 1923'te eski talebe odaları yıkıldığı için yerine kerpiçten hücreler yapıldığı, 1935-1936 tarihlerinde büyük kubbe ile eyvan ve türbenin onarımının yapıldığı, 1938'de bu kerpiç hücrelerin de yıkılarak öğrenci odalarından avluya giriş çıkışı sağlayan kapıların taşla örüldüğü belirtilmektedir. Bundan sonra medresenin 1952-1953 ve 1957 yıllarında onarıldığı, yine Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1988 ve 1993 yıllarında restore edildiği bilinmektedir. Medresedeki yoğun rutubetin önlenmesi ve binanın dayanıklılığının artırılmasına yönelik olarak başlatılan çalışmalar, eyvan ve kuzey hücrede gerçekleştirilmiştir. Avlunun ortasında, kare şeklinde bir havuz vardır. Havuzun güney kenarında havuza suyun akışını sağlayan mermer bir büngüldek bulunmaktadır. Büngüldek sekizgen bir çerçeve içinde olup yüzeyi dilimli çokgenlere bölünmüş şua motifli bir daireden ibarettir. Ortada göbekten çıkan sular kapağın kenarından ince bir kanalla havuza dökülmektedir. Yine havuzun batı kenarının kuzey köşesine yakın bir mesafede ters "S" kıvrımlı diğer bir kanal da havuz suyunun tahliyesini ve temizlenmesini sağlamaktadır. Mermer büngüldekle beraber bir bütünlük oluşturan bu "S" kıvrımı bir simge de olabileceği gibi suyun akışı sırasında meydana getirdiği ses, medresenin akustiğinde çok farklı bir atmosfer yaratmış olmalıdır. Mülkiyeti Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne ait Karatay Medresesi eyvanındaki mevcut döşemenin sökülerek toprağının boşaltılması ve yeniden karo döşenmesi ve uygulamanın Konya Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü ile Vakıflar Genel Müdürlüğüne bağlı olarak yapılmıştır. Medresenin ana eyvanında yapılacak sondaj kazısı için Sultan Nur Pekdemir ve Yusuf Benli gözetmen olarak görevlendirilmiştir. Ana eyvanın güneydoğu köşesinde bir sondaj çukuru açıldığı, bunun kuzey ucunda, 1 m. aşağıda ardıç ağacından iki yatay ahşabın bulunduğu tespit edilmiştir. 9 Kasım 2006 tarihinde burada kurtarma kazısına başlanmıştır. Eyvanda çalışma alanı öncelikle güney ve kuzey yanda olmak üzere ikiye bölünmüş, hatılların olduğu orta kesime ahşap ince levhalar konularak korumaya alınmıştır. Eyvanın güney ve kuzey yanı olarak isimlendirdiğimiz açmalarda 10 cm. kontrollü olarak derinleşilmiş, buluntular derinlik ve yerine göre torbalara yerleştirilmeye başlanmıştır. Eyvanın orta kesiminde tonoz ve yan duvarlardan düşmüş olabileceğini düşünülen çini parçaları, elek sistemiyle ayıklanarak toplanmıştır. Bu sondajda batı duvardan 40 cm., güney duvardan 20 cm. mesafede dik konumu nedeniyle

kolon olabileceği düşünölen (67 cm.) ardıç ağacından bir kütök açığa çıkarılmıştır. Bunun yanında dolgu topraktan insan ve hayvana ait olabilecek kemikler gün ışığına çıkarılmıştır. 90 cm. derinliğe ulaşıldığında Selçuklu Dönemine ait pişmiş toprak kap parçaları ele geçirilmektedir. Kuzey yanda 1 m. derinliğe ulaşıldığında burada da duvarda ahşap hatıl izine rastlanmıştır. Güney ve kuzey duvarlarda derinliğe inildiğinde, harcın içinde ahşap hatılların olduğu delikler tespit edilmiştir.

Fotoğraf 36: Havuzun kenarındaki mermer büngöldek, (S. N. Pekdemir, “Karatay Medresesi Eyvanı Kurtarma Kazısı”, **16. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2008)

Güney tarafta doğu-batı yönde seviyeli olarak eğim gösteren zemin temizlenmiş, zemindeki taşların kaba çizimi yapılmış, fotoğrafı çekilerek zemin kaldırılmıştır. Güneydoğu duvar kottan itibaren aşağıya doğru sırasıyla; yonu taşı ve moloz karışımı, ahşap hatıl, küllü harç, karışık moloz ve düz moloz taştan ibarettir. Güneyde 2 m.de daha önceki bir yapıya ait olabilecek bir duvar kalıntısı görölmüştür. Bu seviyede harçlı tabanın hemen altında kabartma alçı levha parçaları bulunmuştur. Kottan 180 cm. derinlikte tespit edilen tabandan görüntü için güneybatı yanda bir seki yapılmıştır. Sekideki çalışmaya kanalın devamını ortaya çıkaracak şekilde devam edilmiştir. Bu

kısımlardaki çini-çanak-çömlek parçaları karışık olarak toplanmıştır.

Fotoğraf 37: Havuzun kenarındaki “S” kıvrımlı tahliye (S. N. Pekdemir, “Karatay Medresesi Eyvanı Kurtarma Kazısı”, 16. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2008)

Fotoğraf 38: Kanalın temizlendikten sonraki hali , (S. N. Pekdemir, “Karatay Medresesi Eyvanı Kurtarma Kazısı”, 16. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2008)

Sonuç olarak, Konya Koruma Kurulunca; Ortaya çıkartılan su kanalının üzerindeki ahşapların yerinde korunarak cam altında teşhir edilmesi; Eyvanın duvarlarını çevreleyen yatay hatların ardıç ağacı ile orijinaline uygun yenilenmesi;

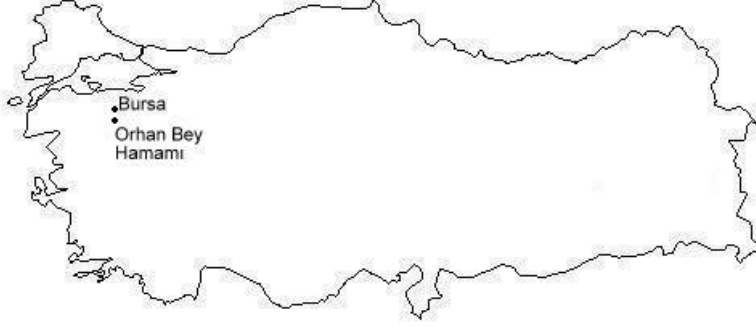
Kuzey, güney ve batı duvarlarında bulunan ve duvar içerisine doğru 150 cm.ye varan derinlikleri olan 17-20 cm. çaplarında, beşer adet kirişin yine ardıç ağacından aslına uygun olarak yenilenmesi ve kireç harç ile sıkıştırılması; Ortaya çıkarılan kanalın her iki tarafına 15-20 cm. mesafede briket duvar yapılması, briket duvarlarla ana beden duvarlarının arasının eyvan döşemesi alt kotuna kadar kum ve çakılla doldurularak sıkıştırılması, briket duvarlarla kanal arasında kalan boşlukların ise çakılla doldurulması ile birlikte Müzede yapılan tamirat ve tamamlama çalışmaları kapsamında yapılmıştır.¹⁴⁰

---

¹⁴⁰ Sultan Nur Pekdemir, “Karatay Medresesi Eyvanı Kurtarma Kazısı”, **16. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2008, s. 13-30.

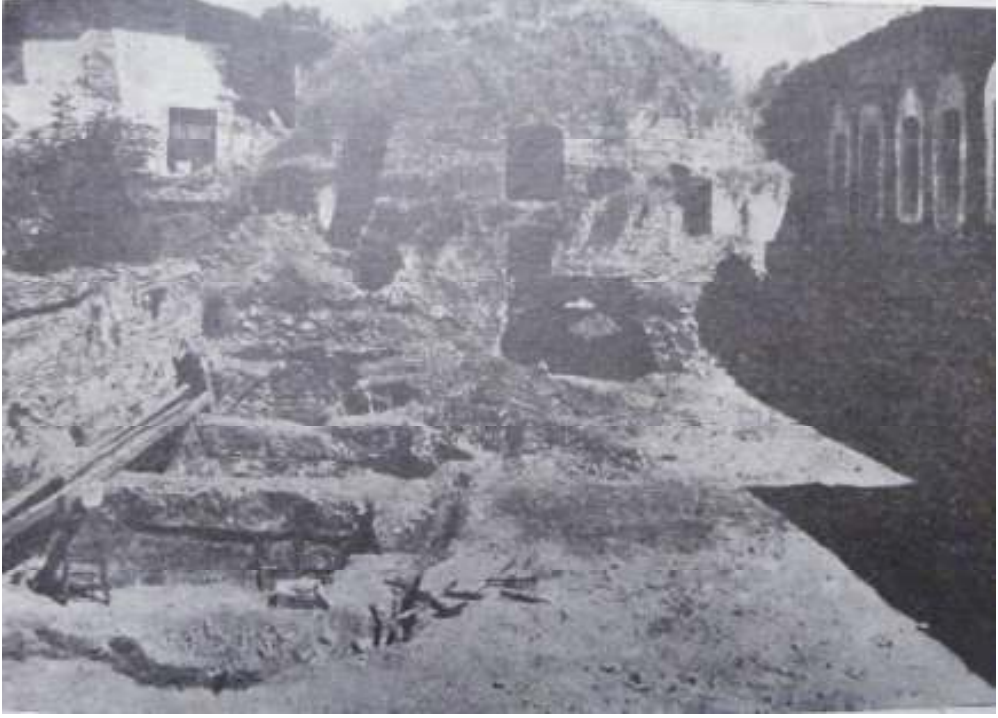
2.3. BEYLİKLER VE OSMANLI DÖNEMİ KAZILARI

2.3.1. Bursa Orhan Bey Hamamı Kazısı

Hamamın kitabesi olmadığından yapının kesin tarihi bilinmemektedir. Fakat civarında bir manzume halinde yapılmış olan Orhan Bey yapılarıyla beraber olduğu için caminin yapılış tarihi olan 740 (1339) tarihi veya bu tarihe yakın bir tarihi kabul etmek mümkündür.

Bu ilk Osmanlı hamamının bir hamam binası olduğu 1934 yılında Sedat Çetintaş'ın bu bölgede yaptığı incelemelerle ortaya çıkmıştır. Hamamın birçok defa yandığı ve onarıldığı tespit edilmiştir. Burada kazı çalışmaları 1943 yılında Milli Eğitim Bakanlığı desteği ile Sedat Çetintaş tarafından yapılmıştır. Yapılan çalışmalarla yapının planı ortaya çıkarılmıştır. Hamamın külhan ve su haznesi erkekler dairesinin yıkanma halvetlerine batıdan bitişik yapılmıştır ve kadınlar yıkanma dairesi uzak kısımda kalmıştır.

Fotoğraf 39: Orhan Bey Hamamı kazısı (S. Çetintaş, Türk Mimari Anıtları: Osmanlı Devri Bursa'da İlk Eserler, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara 1946)

Kazı sırasında molozlar arasında XV. yüzyıla ait çini eşya parçaları, XVI. yüzyıla ait tabak ve fincan parçaları bulunmuş olduğu gibi üst tabaka topraklarda Yeşil Cami'de kullanılmış çiçekli çini parçalarına rastlanmıştır ve çıkan toprağın içinde yüzlerce kırık çubuk lüleleri ele geçmiştir. Bütün bunlarla beraber Çin yapısı porselen fincan parçaları da görülmüştür. Buluntulardan anlaşıldığına göre kadınlar dairesi epeyce zaman önce harabolmuş, terk edilmiş olup şehrin muhtelif yerlerinden buraya taşınıp doldurulan molozlarla, hatta tahmine göre Yeşil Cami'de yapılan tamirlerde çıkan molozlardan dahi buraya taşınarak bu hamam tamamen toprak ve moloza boğulmuştur.

Kazı sırasında birkaç adet künk bulunmuştur. Künkler hamam ait olmayıp hahamın içine doldurulmuş topraklar da hamamın normal zeminden yukarıda ve sonradan doldurulmuş olan molozun muhtelif irtifalarında görülmüştür. Bundan anlaşıldığına göre ısıtılması güç olan kadınlar kısmının soyunma salonu hamamlıktan çıkarılarak uzun süre başka hizmetlerde kullanılmıştır.

Kadınlar kısmında döşeme taşları bulunamamıştır. Ancak soyunma salonundan yıkanma dairesine geçen kapı aralığında ve bir de son kadınlar halvetinden erkekler halvetine geçen kapı aralığında mermer döşeme kalıntılarında anlaşılmaktadır ki; göre soyunma ve yıkanma daireleri baştan başa mermer döşeli olarak yapılmıştır.

Kadınlar dairesinde binanın kapı ve pencere sövelerinden ve herhangi bir mimari ve tezyini motiflerinden hiçbir iz kalmamıştır. Yıkanma odalarının kubbe ile örtüldükleri ve bu kubbelerin kaide hizalarından yukarı yıkılmış olduğu ancak duvarların teşkil ettiği kare kaideden kubbe dairesine geçen dilimli tezyinatın bazı izleri görülmektedir.

Orhan Bey Hamamı, ilk Osmanlı devrinden kalma çifte hamam ve Anadolu Selçuklularının çifte hamam geleneğini devam ettiren bir planı olması bakımından önemli bir yapıdır.¹⁴¹

2.3.2. Bursa Yıldırım Darüşşifası Kazısı

Bursa'da Yıldırım Bayezid tarafından kurulan külliyyede en yüksek kısımda cami yer almaktaydı. Caminin kuzeybatısında camiden 80 m. kadar uzaklıkta, daha alçak bir düzlükte medrese, medresenin kuzeyinde türbe inşa edilmiştir. Kuzeydoğusunda ise bugün mevcut olmayan imaret yapısı bulunmaktaydı. Türbe ve imaret arasında kuzeyde saray yapısı bulunuyordu. Caminin güneybatısında hamam, güneydoğuda ise camiden oldukça uzaklaşmış olan darüşşifa yapısı yer almaktaydı.¹⁴²

¹⁴¹ Sedat Çetintaş, **Türk Mimari Anıtları Osmanlılar Devri, Bursa'da İlk Eserler**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 1946, s. 25-30.

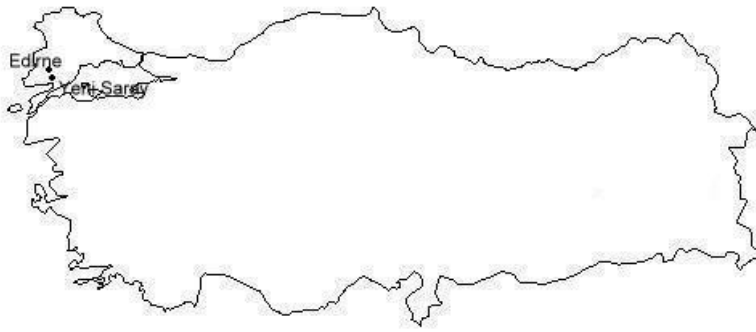
¹⁴² Gönül Çantay, **Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Darüşşifaları**, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara 1992, s. 73.

Fotoğraf 40: Bursa Yıldırım Darüşşifası (U. Baram, Lynda Carroll, çev. Bilgi Altınok, **Osmanlı Arkeolojisi**, Kitap Yayınevi, İstanbul 2004)

Sedat Çetintaş tarafından burada bir sondaj yapılmıştır. 1944 ve 1945 yıllarında Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğünden temin edilen tahsisat ile kazı çalışmalarına devam edilmiş ve 1947 yılında yapılan sondajlarla çalışmalar tamamlanmıştır.¹⁴³ Yapı, arazinin meyline uydurulmuş ince uzun yapısı ve avlusu ile ilk Osmanlı devri külliyelerine önemli bir örnek teşkil eder. Selçuklu devri şifahanelerinin Osmanlılar devrindeki gelişmesini gösterir.¹⁴⁴ Fakat yapı günümüze çok harap bir şekilde gelmiştir, kalıntılar halindedir.¹⁴⁵

2.3.3. Edirne Yeni Saray Kazısı

¹⁴³ Sedat Çetintaş, **Türk Mimari Anıtları: Bursa'da Murat I ve Beyazıt I Binaları**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 1952, s. 38-47.

¹⁴⁴ Şerare Yetkin, "Türkiye'nin Elli Yıl İçinde Yapılan Türk Sanatı İle İlgili Kazılar" **Cumhuriyetin 50. Yılına Armağan**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1973, s. 274.

¹⁴⁵ Darüşşifa, restorasyonla kurtarılabilecek durumunu uzun süre korumaktaydı. Ancak Nisan 1987'de Gönül Çantay'ın Bursa'da yaptığı incelemek gezisinde yapının tamamen kaldırılarak yerine okul yapıldığı görülmüştür.

Edirne Yeni Sarayı, Tunca'nın Batısında yer alan, yapımına Sultan II Murat zamanında 1450'de başlanan ve Fatih Sultan Mehmet zamanında bitirilen bir yapıdır. Türk Tarih Kurumu'na bağlı olarak Tahsin Öz'ün başlattığı kazılar; Yüksek Mimar Fikret Yücel ve arkeolog Adnan Peknan'ın da katılımı ile 18 Ağustos 1956'da başlamıştır. Kazı çalışmaları bir ay sonucunda bitirilmiştir.

Kazı çalışmaları Cihannüma Kasrı'nın ön cephesinden başlanılmıştır. Moloz kaldırma çalışmaları yoğun olarak sürdürülmüştür. Köşkün birinci katının arka duvarları kısmen ayakta olup ön cephenin sol tarafında birkaç basamak ile duvar bakiyesi kalmıştır. Boldum tonozunun üzerini, ot ve yabancı ağaçlar kaplamış olduğundan temizletirelememiş çünkü bu toprak ve otların kısmen tonozu muhafaza ettiği görülmüştür. Kasrın sağ cephesinde yapılan araştırmada taş ve tuğla ile örülmüş olan duvar kalıntıları bulunmuştur. Kazı çalışmaları Kum Kasrı, Kum Kasrı Hamamı, su maskemi ve namazgah kısımlarında temizleme çalışmalarıyla devam etmiş ve bitirilmiştir.¹⁴⁶

İstanbul Teknik Üniversitesi'nden Doğan Kuban, üniversiteden temin edilen ödenekle 1971 yılında burada kazı çalışmaları sürdürülmüştür. Tahsin Öz tarafından yapılan araştırmalar genişletilmiştir.¹⁴⁷

1999 yılında Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü izni ile Gönül Çantay tarafından kazı çalışmalarına tekrar başlanmıştır. Bu yıl ki çalışmalar Matbah-ı Amire Yemek Salonları'nın güneydoğusu ile kuzeydoğusunda olmuştur. 06–22 Eylül 1999 tarihlerinde başlanan kazılarla, yapının iki kenarı esas alınarak oluşturulan X, Y koordinat sistemine göre güney doğuda A, kuzey batıda B açmaları numaralanmış ve çalışmalara başlanmıştır.

1999 yılı kazı günlerinin sonuna doğru elde edilen küçük ve çok parçalı buluntular temizlendikten sonra İznik üretimi keramiklerin önemli bir gurubuna ait olduğu anlaşılmıştı. 17 Temmuz 2000 tarihinde kazının başlamasıyla beraber mavi-beyaz keramik buluntuları tamamen çıkarılarak temizliği yapılmıştır. Buluntuların büyük tabak ve kase gibi keramik kaplara ait olduğu anlaşıldığından, parçalar arasında hamur rengi, kalınlığı yüzeylerindeki bezemeleri, renklerinin açık koyuluğu v.s. dikkate alınarak buluntular ait olabilecekleri bütünü oluşturabilmek amacıyla kümelendi. Mavi-

¹⁴⁶ Tahsin Öz. "Edirne Yeni Sarayında Kazı Ve Araştırmalar", **Edirne: Edirne'nin 600. Fethi Yıldönümü armağan Kitabı**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1965, s. 218-222

¹⁴⁷ Şerare Yetkin, "Türkiye'de Elli Yıl İçinde Yapılan Türk Sanatı İle İlgili Kazılar, **Cumhuriyetin 50. Yılına Armağan**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1973, s. 285.

beyaz keramik kümeleri üzerinde ayrı ayrı çalışılarak, bütünlenebilenler yapıştırılarak, tümlene yoluna gidilmiştir. Bazı mavi-beyaz keramik buluntuların derin kaselere ait olduğu anlaşılmıştır.¹⁴⁸ 2000 yılındaki çalışmalar yine aynı yerde devam etmiştir. Matbah-ı Amire Yemek Salonları'nın kuzeybatısından bol miktarda mavi beyaz keramik ortaya çıkmıştır. Doğu-batı yönünde bir duvar kalıntısı ve dikdörtgen tuğla döşeme taşları ortaya çıkmıştır. Matbah-ı Amire yapısının güneybatı köşesine bağlı kireç harçla örülmüş bir duvarın batıya doğru uzanan parçası ortaya çıkarılmıştır. 2000 yılındaki kazı programında bu bölgedeki çalışmalar iki yönde devam etmiştir. Matbah-ı Amire Yemek Salonu yapısına bitişik olan duvarın temel kalıntılarının yer yer koparak devam ettiği anlaşılmıştır. Diğer yönde doğuya doğru ise yapılan çalışmalarla kireç harçlı taş duvar kalıntısının devamı ortaya çıkarılmıştır. Yüzey alanı temizlendikten sonra bu duvarın sınırladığı mekana ait kare tuğlalarla oluşturulmuş kısmen kalmış olan döşeme ortaya çıkartılmıştır. Bu alanın batısında 0,60 metre derinlikte “Amele Bekir mühürlü bir lüle bulunmuştur.

Matbah-ı Amire Yemek Salonları'nın iki yönünde yapılan çalışmalar sırasında ahşap mimari ile ilgili olarak, çeşitli büyüklükte enser (dövme başlı çivi), menteşe, bağlantı ögesi gibi metal öğeler bulunarak toplanmıştır. Bunun yanında tümlenmesi mümkün olmayan çeşitli keramik buluntuları ele geçirilmiştir.

Edirne Yeni sarayı kazısının 2000 yılı kazı döneminde çeşitli büyüklükte gülleler kazı alanında çok çeşitli plankarelerde bulunmuştur. 2000 yılı çalışmalarıyla yapının sınırları belirlenmiştir. Kum Kasrı Hamamı'nın doğu cephesinde de kazı yapılmıştır. Temel duvarları ile Kum Kasrı'na ait su yolları ortaya çıkarılmıştır. Doğudan batıya uzanan künk sırası ortaya çıkmıştır. Bunun yanında lüle, keramik, cam ve çivi gibi buluntular da ele geçmiştir.¹⁴⁹

2001 kazılarıyla mimari, çini ve keramik buluntuların yanında, yine bol miktarda gülleler ele geçmiştir.

Matbah-ı Amire Yemek Salonlarının güneyinde yapılan kazı çalışmalarında bol miktarda sırlı-sırsız keramik, lüle ve kulp buluntular ele geçmiştir. Lüleci işi keramikler, parçalar halinde ele geçirilmiştir. Bunların bazıları kısmen tümlenebilmiş, hatta bir

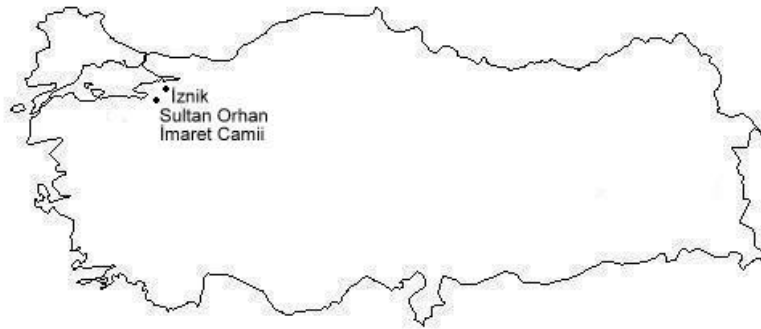
---

¹⁴⁸ Gönül Çantay, “Edirne Yeni Sarayı Kazısında Bulunan Figürlü Keramikler”, **Uluslararası Sanat Tarihi Sempozyumu Gönül Öney'e Armağan**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, İzmir 2002, s. 175-178.

¹⁴⁹ Gönül Çantay, “Edirne Yeni Sarayı Kazısı 2000” **23. Kazı Sonuçları Toplantısı**, C. 1, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002, s. 29-40.

kapaklı, kulplu, ibrikli sürahi, 1999 çalışmasında ağız bölümü 2001 yılı çalışmasında karın parçası bulunarak kısmen bütünlenebilmiştir. 2001 yılı lüleci işi keramik buluntuların içinde şişe dipleri, kulplar, dipler, ağız parçaları bulunmuştur. Ayrıca küçük bir hokka sırsız ve torna işi olarak yapılmış olmasıyla önemlidir.¹⁵⁰ 2002 kazı sezonunda, 15 Temmuz - 31 Ağustos tarihleri arasında kazı çalışmaları yapılmış, 1-5 Eylül tarihleri arasında ise alanda koruma çalışmaları yapılmıştır. Bu dönemki kazılarla Matbah-ı Amire yemek salonlarının geçen yıllarda açılan batısı ve bu yıl tamamlanan batı cephesi önündeki kazılar sırasında önemli keramik buluntular ele geçmiştir. Buluntular başta mavi beyaz keramikler olmak üzere; fincanlar, tek renk sırlı olan parçalar ile lüleci işi keramikler, cam kandil ağız ve dip parçaları (az miktarda), bozuk-kırık lüleler halinde ele geçmiştir. Onun yanında 2002 yılı çalışmalarıyla toplu halde, kireç harcıyla birlikte bulunan çini parçaları alanın tahribini belgelemektedir. Elde dilen çini buluntular, karo çini parçaları olup, bir karonun boyutlarını tespit etmeye imkan vermeyen parçalardır. Ancak beyaz zemin üzerinde mavi-beyaz ve yer yer firuze rengine sahip bitkisel bezeme örnekleri tanımlanabilir durumda olanları bulunmaktadır. Karo parçaları dışında koyu ve açık mavi, firuze renklerin katıldığı bordür çinileri de bulunmuştur. Çarkıfelek ve rozet çinilerden oluşan, dönüşümlü bordür örneğinden meydana gelen bu çinilerin hamuru gözenekli taneli ve pembemsi kirli beyaz renktedir. Dört farklı bordür örneği verecek parçalar bulunmuştur.¹⁵¹

2.3.4. İznik Sultan Orhan İmaret Camii Kazısı

¹⁵⁰ Gönül Çantay, "Edirne Yeni Sarayı Kazısı 2001" **24. Kazı Sonuçları Toplantısı**, C. 1, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002, s. 29-38.

¹⁵¹ Gönül Çantay, "Edirne Yeni Sarayı 2002 Yılı Buluntularının Değerlendirilmesi", **VII. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri**, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2006, s. 57-61.

Çeşitli kaynaklardan, Orhan Gazi'nin uzun süren İznik kuşatması sırasında surların dışında bir külliye meydana getirdiği anlaşılır.¹⁵² Bunlardan Evliya Çelebi İznik'in küçük camilerinden bahsederken en eskisinin Yenişehir kapısı dışındaki Orhan Mescidi olduğunu söyler. Ona göre bu yapı cemaat tarafından terk edilmiş kendine mahsus bir camidir.¹⁵³ 19. yüzyıl sonunda bunu gören Goltz harabe halinde olduğunu yazmaktadır.¹⁵⁴ Yine 19. yüzyılda Papadopulos bu cami hakkında etraflı bilgi verir: "Surların dışında az bir mesafede Sultan Orhan tarafından yaptırılan cami bulunmaktadır. Yapı Arap sanatının bir eseri olup içinde çeşitli tezyinat gösterir. Cami kapısı ustalıklı işlenmiştir, garip Asya süsleriyle karışık uzun bir kitabesi vardır. Bu kitabe bacaklı harflerle fazlasıyla karışmış olarak Sultan Orhan adını vermektedir. Pencerelerin ve kapıların etrafı kornişe kadar eşsiz incelikte, yüksek bir zevki gösteren tezyinatla işlenmiştir. Cami iç duvarları çini ve porselenle süslüdür. Mihrabı da aynı şekildedir. Mihrapta meşhur hattat Eyub Osman tarafından Türkistan'da yazılmış ve Sultan Orhan tarafından satın alınmış olan iki sülüs Kur'an muhafaza edilmektedir. K. Otto-Dorn cami hakkında şu bilgileri vermektedir: "Orhan tarafından tesis edilip kendi adını da taşıyan ilk cami surların dışında Yenişehir kapısı yakınında bulunuyordu. Yapı bugün hemen tamamen yeryüzünden kaybolmuştur. Temeller ve kuzeydoğu tarafındaki belirsiz duvar kalıntıları binanın ilk şekli hakkında hiç bilgi vermemektedir. O zamanki cami 25 x 15 m. ebadında idi. Her halde yakın tarihlerde yenilenmiş olan duvar kırma taşlarla bir veya iki sıra tuğladan değişik tabakalar halindedir."¹⁵⁵ Kendisi ayrıca Papadopulos'un tariflerine dayanarak eski Orhan İmaret Camii dekorlarının 1396'da tamamlanan İznik Yeşil Camii ile mukayese edilebileceğini ileri sürmekte, çini kaplamalar için de onbeşinci yüzyıl başlarında Bursa ve Edirne'den tanınan Rumi ve Hatayi dekorlu mavi beyaz çinilerin benzerlerini tasavvur etmektedir.¹⁵⁶

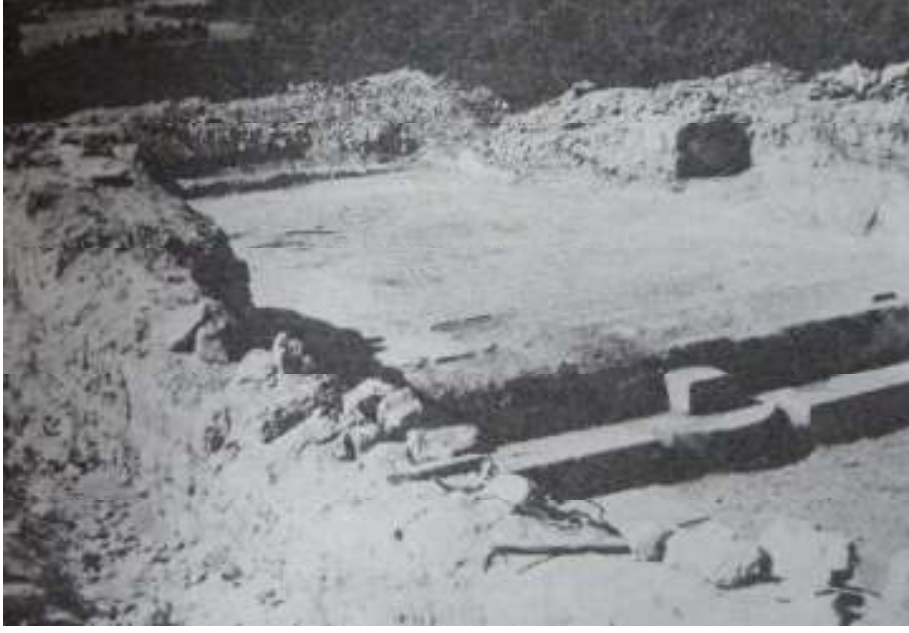
¹⁵² Anonim, **Aşıkpaşazade Tarihi**, kısım 33, C. I, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 1970, s. 163.

¹⁵³ Evliya Çelebi, **Evliya Çelebi Seyahatnamesi**, (haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı), C. 3. Yapı-Kredi Yayınları, İstanbul 2006, s. 6.

¹⁵⁴ Colmar Freiherr v.d. Goltz, **Anatolische Ausflüge**, Berlin Derein der Bücherfreunde Schall, Berlin 1896, s. 432.

¹⁵⁵ Katharina Otto-Dorn, **Dus İslamische İznik**, Berlin 1941, s. 13-14. Burada cami ölçüleri 25 x 15 m. olarak gösterilmiştir. Kazıda meydana çıkarılan kalıntılara göre ölçüler (plan) enine 24,50 m. orta mekanın uzunluğu 21, 5 m., yan mekanların uzunluğu ise 14,50 m. olarak tespit edilmiştir.

¹⁵⁶ Katharina Otto Dorn, **Dus İslamische İznik**, Berlin 1941, s. 13-14.

Fotoğraf 41: İznik Orhan Cami (O. Aslanapa, Osmanlı Devri Mimarisi, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1986)

Oktay Aslanapa tarafından İznik'e yapılan birçok inceleme gezisinden sonra kazı yapılmasına karar verilmiştir. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi fonundan tahsis edilen ödenekle, 1963 yılı temmuz ayında Sultan Orhan İmaret Camii'nde kazıya başlanmıştır. 10 gün süren kazı çalışmalarıyla birlikte, caminin, ilk Osmanlı cami mimarisinde özel yeri olan bir plana sahip olduğu anlaşılmıştır. İznik'te Nilüfer Hatun İmareti ile başlatılan bu plan şemasının ilk örneğinin elli yıl daha eski olan bu yapıda uygulanmış olduğu ortaya çıkmıştır. Molozlar arasında taş ve mermer söve parçaları, palmet-rumi geometrik ve süslemeli alçı kabartmalar bulunmuştur. Ayrıca duvarlarda yer yer firuze ve yeşil sırlı altıgen çini levhalara ve dökülmüş levhaların izlerine rastlanmıştır. Caminin son cemaat yerinin altı sütunlu olduğu ve inşaatta devşirme malzemenin kullanıldığı anlaşılmıştır. Caminin nesih mermer kitabesi parçalanmış bir halde yıkıntı arasında ve tarlalara dağılmış olarak bulunmuş ve birleştirilmiştir. Elde edilen buluntulara ışığında yapının Orhan Bey'in Sultan ünvanını aldığı zamanda ve H. 735 (1335) tarihinde yapıldığı tespit edilmiştir.¹⁵⁷ 1964 yılında kazılara devam edilmiştir. Bu yılki kazılarla yan mekanlar ve son cemaat yeri tamamen temizlenmiş, ilk kazıdaki planın esası değişmemekle birlikte detaylar belirlenmiş, nişler ve tuğla zemin kaplaması ortaya çıkartılmıştır. Bu kazı süresince caminin biraz ilerisindeki Orhan Hamamı'nda da kazılar yapılarak planı tam olarak çıkarılmış, haçvari planlı sıcaklık

¹⁵⁷ Oktay Aslanapa, "İznik'te Sultan Orhan İmaret Camii Kazısı", *Sanat Tarihi Yıllığı I*, İstanbul Üniversitesi İstanbul 1964-1965, s. 16-31.

kısmı tespit edilmiştir. Küçük kubbeli mekanın alttan ısındığını gösteren tuğla istifleri bulunmuştur.¹⁵⁸

2.3.5. İznik Çini Fırınları Kazısı

Mimari süslemede çininin kullanılması o devletin kültür ve medeniyetini gösterir ve dolayısıyla da siyasi durumu ile ilgilidir. Selçuklu devrinin kültür ve sanat merkezi Konya olmuştur. Beylikler devrinde de bu merkez etkisini devam ettirmiştir. Ancak Osmanlı Devletini kuruluşu siyasi ve kültürel merkezin Konya'dan Bursa'ya geçmesini sağlamıştır. Böylece Konya aynı zamanda bir çini merkezi olarak da değerini kaybetmiştir. Yeni çini merkezi Bursa yakınında İznik olmuştur. Bizanslılar zamanında da bir keramik merkezi olarak XIV. yüzyıldan XVIII. Yüzyıla kadar üstünlüğün muhafaza etmiştir. İznik yanında Kütahya'da İznik'teki teknik üstünlüğe erişememekle birlikte, XV. yüzyıldan itibaren bir çini ve keramik merkezi olarak varlık göstermiştir.¹⁵⁹

İznik kazıları, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi disiplininin 1963 yılından itibaren İznik araştırmaları ile başlamıştır. İznik'in tarihi ve kültürel mirasını toplu olarak ve çeşitli yönleriyle ele alan bu çalışmalar, Oktay Aslanapa'nın 1963 yılı Orhan İmaretî ve Hamamı Kazısı ile başlamıştır. Marmara Bölgesi'nde İznik gölünün doğusunda surlarla çevrili kentin çevresindeki tarih öncesi dönemlere ait sınırlı araştırma yanında, Roma, Bizans ve Osmanlı çağı anıtları ile ilgili yayınlar ve önemli

¹⁵⁸ Şerare Yetkin, "Türkiye'nin Elli Yıl İçinde Yapılan Türk Sanatı İle İlgili Kazılar" **Cumhuriyetin 50. Yılına Armağan**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1973, s. 276.

¹⁵⁹ Şerare Yetkin, **Anadolu'da Türk Çini Sanatının Gelişmesi**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1986, s. 201.

bir çini-seramik üretim merkezi olduğu bilinmekte idi. M.Ö. IV. Yüzyıldan bu yana izlenebilen tarihi gelişiminde, M.Ö. 72 yılında Roma egemenliğine giren İznik, Bizans çağında iki önemli ökümenik konsile ev sahipliği yapmış, 1071 Malazgirt Zaferi'nin ardından Anadolu'da İlk Türk Başkenti olmuş, I. Haçlı Seferi'nden sonra el değiştirmiş, 1204-1261 arasında İstanbul'un haçlılar tarafından Latin İşgali altında tutulduğu dönemde alternatif imparatorluk merkezlerinden birisi olmuş, 1331 yılında Orhan Gazi tarafından fethedilerek Erken Osmanlı Dönemi'nin bir kültür merkezi haline gelmiştir. Özellikle XVI. yüzyılda çini ve seramikleriyle dönemin dünyasında tanınmış olan İznik, XVII. yüzyıl sonlarından itibaren eski önemini kaybetmeye başlayarak XX. Yüzyıl başlarında küçük bir kasaba haline gelmiş, Cumhuriyet döneminde gelişmesini 1950 li yıllardan sonra sürdürebilmiştir.

1963-1969 arası yapılan I. Dönem Kazıları ile İznik'teki çalışmalar 1963 yılında surdışında kalıntıları belirlenmiş olan Orhan İmareti çevresinde yapılan kazılarla başlatılmıştır. Daha sonra 1964 yılındaki çalışmalar sırasında yakınındaki Orhan Hamamı kalıntısı da zemin hizasında belirlenerek planı çıkarılmıştır. Daha sonra 1984 yılı kazılarında burada yeniden çalışılmış ve bu arada küçük bir çini fırını kalıntısının izleri saptanmıştır. Orhan Camii duvarlarının iç yüzünde çoğunun izi kalmış ve kazılarda döküntü halinde bulunan altıgen tek renkli sırla kaplı çini levhaların bir bölümünün erken Osmanlı yapılarında olduğu gibi burada üretilmiş olduğu ihtimali böylece gündeme gelmiştir. Erken Osmanlı şehirciliğinde belli bir strateji ile uygulandığı anlaşılan sur-kale dışı yeni yerleşim için yaptırılan temel yapılardan olan yan mekanlı camilerin erken bir örneğinin İznik'te yer alması bu stratejinin geçmişi hakkında önemli ipucu vermiştir. Bundan sonraki çalışmalar sur içinde çini-seramik konusundaki sondajlara yönelmiştir. Yayınlarda bezeme üsluplarına veya satın alındıkları yerlere göre isimler verilen Osmanlı seramiklerinin ve duvar çinilerinin üretim merkezlerini ve tekniklerini tespit yanında, üretildikleri fırın ve atölyeleri de açığa çıkarmak için başlatılan sondajlar, üretimin yoğunluğu hakkında şaşırtıcı sonuçlar vermiştir. O yıllarda henüz nüfusu ikibinlerde bir kasaba olan İznik'te sondaj yapılabilecek alan çok olduğundan, yöntem olarak sondajlar tercih edilmiştir. 1965 yılı çalışmalarında bu yolla üç fırın meydana çıkarılmış, çökmüş-yanmış fırında üretimi kanıtlayan pek çok fire malzeme elde edilerek tasnif edilmiştir. Meydana çıkarılan fırınların restorasyonu için Müzeler Genel Müdürlüğü girişiminde bulunmuşken kısa süre içinde kalıntılar arsa sahipleri tarafından tahrip edilmiş, kamulaştırma

gerçekleşmemiş, o zamanın koşulları içinde İznik için önemi kavranamayan bu buluntular için sonradan çok üzüntü duyulmuştur. 1969 yılına kadar düzenli olarak sürdürülen kazı ve sondaj çalışmaları, İznik'te Osmanlı dönemi çini-seramiğinin devrileri, bezeme teknik ve üslupları ile yoğunluğu hakkında önemli saptamaların yapılmasını sağlamıştır. Milet İşi, Haliç İşi, Şam İşi, Rodos İşi gibi isimlerle tasnif ve tarif edilmeye çalışılan Osmanlı seramik ve çinilerinin asıl ve önemli üretim merkezinin İznik olduğu, bozuk-yanık, üretim firesi çok sayıda buluntu, fırın kalıntıları ve sayılamayacak kadar çok fırın destek malzemesinden anlaşılmıştır. Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü ile İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi adına yürütülen bu çalışmalara I. Dönem İznik Kazıları adını vermek uygun bulunmuştur. İznik'te Ortaçağ Kazısı geleneğini başlatan bu çalışmalar, yoğunluk, fırınların türleri, malzeme ve teknik bakımından önemli veriler sağlamanın yanında, bezeme teknikleri ve üsluplarına dayalı bir yöntemle Osmanlı çini ve seramiğinin devirlerinin saptanması ve yayınlanmasını ve en önemlisi uluslar arası bilim çevrelerinde kabulünü gerçekleştirmiştir.

1981'den itibaren yapılan II. Dönem Kazılarında, zamanın İznik Müzesi Asistanı Necati Ayas'ın, yol çalışmaları sırasında bir fırını kurtarması ve durumu telgrafla bildirmesi üzerine 1980 yılı Eylül ayında durum Şerare Yetkin ile birlikte yerinde incelenmiş, Oktay Aslanapa başkanlığında bir ekiple çalışmaların yeniden başlamasının uygun olacağı anlaşılmıştır. Bakanlar Kurulu'nun 1981-8/3235 sayılı kararı ile ve Kültür Bakanlığı ödeneğine İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin katkısı ile ikinci dönem çalışmaları 1981 yılında yeniden başlatılmıştır. İlk yıl on iki kadar sondaj alanında kazı yapılmış, Ayasofya apsisi doğusunda geniş bir seramik çöplüğü yöntemine uygun biçimde araştırılmıştır. İlk üç yıl, İznik'te ivme kazanmış olan hızlı yapılaşma ve inşaat faaliyeti göz önüne alınarak boş alanlardaki sondajlara ağırlık verilmiştir. 1983 yılında Belediye hamamı olarak bilinen II. Murat Hamamı doğusundaki alandaki sondaj verileriyle birleşince 1984 yılından itibaren bu alanın gridlenerek kazısının gerçekleştirilmesi planlanmıştır.

Fotoğraf 42: İznik çini fırınları kazısı kuzeybatıdan görünüş, H. Adıgüzel (B. Demirsar Arlı; A. Altun, “İznik Çini Fırınları Kazısı 2007 Yılı Çalışmaları”, 30. Kazı Sonuçları Toplantısı, C. 1, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2009)

İkinci dönem kazılarında ilk üç yıl sondajlara ağırlık verilmekle birlikte amaç belirlenmiştir: Birinci dönem kazıları ile ikinci dönem kazılarının ilk üç yılının verileri İznik'teki yoğunluk ile teknik ve üsluplar konusunda yeterli birikimi sağlamıştır.¹⁶⁰ Kazı sonuçlarıyla Türk sanatına önemli bir katkı sağlayan İznik Çini fırınları kazısı günümüzde de Ara Altun ve Belgin Demirsar Arlı başkanlığında devam etmektedir.

¹⁶⁰ Ara Altun, “İznik Kazıları”, **Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi**, (Ed. Oktay Belli), İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2000, s. 276-281.

Fotoğraf 43: 2007 kazılarında, Osmanlı Dönemine tarihlenen Milet işi seramik parçaları, H. Adıgüzel (B. Demirsar Arlı; A. Altun, “İznik Çini Fırınları Kazısı 2007 Yılı Çalışmaları”, 30. Kazı Sonuçları Toplantısı, C. 1, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2009)

2.3.6. Ermenek’te Karamanoğlu Emir Musa Medresesi (Tol Medresesi)

Kazısı

Anadolu’da Selçuklu Devleti’nin çökmesiyle XIII. Yüzyıl sonlarından itibaren değişen siyasi durum neticesinde, muhtelif bölgelerde bağımsızlıklarını ilan eden beyliklerin vücuda getirdikleri mimari eserler, mütevazı kitlelerine rağmen değişik kompozisyonları, hatta bir bakıma iddialı görünüşleri ile Türk yapı sanatının dikkate değer örnekleridir. Bunlardan biri de Ermenek’teki Emir Musa Medresesi’dir.¹⁶¹ Taç kapısındaki yazıtına göre 1339 (740 H.) yılında yapılmıştır. 1964 yılında burada

¹⁶¹ Emir Musa Bey’in bir de Karaman’da medresesi vardı. Ermenek’tekinden daha farklı, fakat onun kadar değişik bir plan ve mimari ifadeye sahip bulunan bu yapı 1927 yılında yıktırılmıştır.

Yılmaz Önge tarafından kazı çalışmaları yapılmıştır. 1965-1968 yıllarında Vakıflar Genel Müdürlüğüne bağlı olarak burada restorasyon yapılmıştır.¹⁶²

Takriben 8.00 x 9.00 m. ebadında dörtgen planlı, merkezi açık avlu etrafında eyvanlar ve önleri revaklı hücrelerden müteşekkil klasik bir kuruluş şemasına sahip olan yapı, 26.80 m²'lik bir yer işgal eder. Çeşitli tamirler, ilaveler ve değişikliklerle XX. yüzyıla kadar vazife gördüğü halde sonradan kapatılarak harabiyete terk edilmiştir.

Araştırmalar sırasında, türbenin moloz dolgusu arasında, üzeri küçük kabartma yıldızlarla süslü alçı parçalar ile firuze ve siyah çini kırıkları ele geçmiştir. Güney taraftaki odanın toprak dolgusu altından ise üzeri yer yer çini kakmalı, kabartma alçı palmetlerle süslü bir sanduka kaidesi bulunmuştur.¹⁶³

7.60 x 8.00 m. ebadındaki ana eyvan kesme taştan yapılmıştır ve sivri bir tonozla örtülüdür. Batı cephesinde, üstteki, sivri kemerli büyük, alttaki dikdörtgen ve küçük iki penceresi vardır. Alt pencerenin iki tarafında, yine dikdörtgen bire dolap gözü bulunmaktadır. Eyvan duvarının önceden çinilerle süslü olduğu, kazıdan çıkan parçalardan ve daha önce Karaman Müzesi'ne kaldırılan örneklerden anlaşılmaktadır. Yine çinilerle süslü olduğu tahmin edilen mihrabından ise maalesef hiçbir iz kalmamıştır.

Medresenin avlusunu çeviren revak cepheleri, yarım daireye yakın sivri kemerlidir. Bunlardan bazılarında, kemer kilit taşlarında kabartma yıldızlar mevcuttur. Bunlar XIX. yüzyılda onarımlar sırasında ortaya çıkmış olabilir. Kemerler, köşeleri farklı stalaktit dilimleriyle işlenmiş başlıklar ile bunları taşıyan, takriben 50 cm. çapındaki taş sütunlara oturtulmuştur. Sütunların kaidesi yoktur. Kemerler birbirlerine ve duvarlara gergilerle bağlanmamış, ancak giriş eyvanı ile küçük eyvan önündeki sütunlar, başlıkların üst hizasında, kalın ahşap hatıllarla duvarlara tespit edilmiş v revak tonozlarının bir kısım yükü bunara verilmiştir.

Giriş eyvanının üst kısmında bir oda bulunduğu, portale açılan pencereden anlaşılmaktadır. Ancak bunun boyutları hakkında bilgi verecek izlere rastlanmamıştır. Zira eyvanın üst örtüsü harap olmuş ve odanın doğu duvarını teşkil eden portalin iç yüzü, son tamirler sırasında epeyce değiştirilmiştir.

¹⁶² Osman Nuri Dülgerler, **Karamanoğulları Dönemi Mimarisi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006, s. 106.

¹⁶³ Yılmaz Önge, "Karamanoğlu Devri Çini ve Alçı Tezminatına Ait Buluntular", **Türk Dili Gazetesi**, 4 Haziran 1966.

Daha öncesinde toprakla örtülü olan medresenin damı, kazı sırasında özellikle türbe kubbesi üzerinden çıkan örneklerle uyularak kesme taşla kaplanmak suretiyle örtülmüş ve sular, restorasyon sırasında yine orijinal bulunan pahlı duvar üstü siltmelerinin altından, sade bir şekilde yapılmış ve uygun yerlere konulan taş çörlenlerle akıtılmıştır.¹⁶⁴

2.3.7. Kalehisar Keramik Fırınları Kazısı

Çorum'un Alaca Kazasının Mahmudiye Köyü'nün Köyü'nün 1 km. kadar kuzeyinde Selçuklular eski kültür merkezlerinden Kalehisar'da Selçuklulardan kalma iki fırın ortaya çıkarılmıştır. Bunlar ortalama biri 1.25 m. derinlik uzun çapı 2.40 kısa çapı 1.35 m. genişlikte diğeri 0.75 m. derinlik 1.50 x 1.20 genişlikte oval bir kuyu şeklindedir. Büyük fırında 4, diğeri iki raf yeri tuğla duvarın içine doğru oyulmuştur.¹⁶⁵

Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nden temin edilen ödenekle Oktay Aslanapa tarafından 1965'te çini fırınında kazı yapılmıştır.¹⁶⁶ Bir tarla kazılırken bulunan sgraffito tekniğindeki figürlü parçalar, Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından Oktay Aslanapa'ya gönderilmiş ve kazı yapılması istenmiştir. Yapılan kazı sonucunda iki fırın bulunmuştur. Kalın kırmızı tuğla duvarları ve keramiklerin yerleştirildiği rafları olan fırın kazısı sırasında üç ayaklar ve diğeri fırın malzemesi ele geçmiştir. Selçuklu

¹⁶⁴ Yılmaz Önge, "Ermenek'te Karamanoğlu Emir Musa Medresesi (Tol Medresesi)", *Önasya*, C.5, S. 51, (ed. Sadi Bayram), Ankara 1971, s. 9-11.

¹⁶⁵ Oktay Aslanapa, "Eski Türk Çini Fırınları" *Türk Kültürü*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1965, s. 93-100.

¹⁶⁶ Kurt Erdmann, *Zu den Scherben von Kalehisar, İstanbuler Mitteilungen VI*, 1955; *Noch einmal die Scherben von Kalehisar, İstanbuler Mitteilungen VIII*, 1958.

dönemine ait bu sgraffito tekniğindeki keramiklerden başka, Slip tekniğinde ve kırmızı hamur üstüne beyaz astarla yapılan süslemeli keramiklerden de epeyce ele geçmiştir. Burada yapılan kazılarda ortaya çıkan Selçuklu dönemi keramikleri, İznik'te ortaya çıkartılan ilk Osmanlı Devri keramiklerinin öncüsü olmuştur. Böylelikle buradaki buluntular, Anadolu'daki Türk keramik sanatının köklü bağlantısını ortaya koymaktadır.¹⁶⁷

2.3.8. Kayseri Lala Muslihüddin Camii Kazısı

Lala Muhlisüddin Paşa (Lale) Camii; Kayseri'de bulunan önemli Selçuklu eserlerinden biridir. Kışıkapı Meydanı'nın güneyinde bulunmaktadır. İnşa tarihi hakkında sarıh bir bilgi yoktur. Araştırmalar dahilinde yapılan tahmine göre XIII. yüzyıla ait bir yapıdır.

Cami kesme taşlardan inşa edilmiş kalın duvarlı, kemerli tonozlu bir yapıdır. Dıştan dışa (32,00 x 33,50m.) ölçülerindeki kare planlı bina, enine beş sıra teşkil eden, altı bölümlü tonoz sistemiyle örtülmüştür. Kemerleri yirmi sekiz adet kare planlı ayak taşır. Mihrap önü; orta kubbeye kadar aynı istikamette yüksekçe beşik tonozludur. Ve üstten kare kaideli, sekizgen pahlı ve onikigen piramit bir külahla kapatılmıştır. Burada dört küçük penceresi bulunmaktadır. Caminin kiblesinde alt seviyede dört penceresi, doğu köşesine doğru bir kapısı vardır. Batı duvarında; biri kapı üzerinde düz lentolu, diğerleri basık kemerli altı pencere bulunmaktadır. Doğusunda dört pencere yer alan

¹⁶⁷ Şerare Yetkin, "Türkiye'nin Elli Yıl İçinde Yapılan Türk Sanatı İle İlgili Kazılar", *Cumhuriyetin 50. Yılına Armağan*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1973, s. 279.

caminin kuzeyi de pencerelidir. Kuzey cephesinin ortasındaki kapı ile birlikte camide üç kapı bulunmaktadır.

Fotoğraf 44: Güney cephe onarım sırası (Erol Yurdakul, “Kayseri-Lala Muslihiddin Camii ve Kümbeti”, **Prof. Dr. Zafer Bayburtluoğlu Armağanı**, (ed. Mustafa Denктаş, Yıldırım Özbek), Kayseri Büyükşehir Belediyesi Personel ve Eğitim Dairesi Başkanlığı Kültür Yayınları, Kayseri 2001)

Caminin ortasında; Selçuklu üslubundaki bir aydınlık fenerinin sonradan inşa edilen “L” kesitli dört ayak üstüne oturan kubbe ile örtülü bir kısım vardır. Bu kubbe; 1925’lerde mahalleli tarafından (su sızıntısını önlemek için) yumuşak yonu taşlardan köşeli kaplama yapılmıştır.¹⁶⁸ Tonozlu olan mihrap önündeki duvarda dışarı doğru mihrap çıkıntısı yoktu. Büyük silindirik minare kible duvarının dışında idi ve yanında meyilli bir payanda bulunmakta idi. Bundan sonraki bir zamanda bu minare kible duvarının içine alınmış; meyilli payanda kaldırılmış; mihrap çıkıntısı yapılmış ve mihrap önündeki minber-minarede kaldırılarak onikigen piramit bir külah yapılmıştır.¹⁶⁹

1967 yılında mahalleli, caminin damının aktığı gerekçesiyle Vakıflar Genel Müdürlüğüne onarım talebinde bulunmuştur. Aynı yıl Erol Yurdakul tarafından burada incelemeler yapılmıştır. 1968 yılında ihale dilerek restorasyona başlanan eserde proje çizilirken bazı hususlar şüphe uyandırdığından kible duvarının dış kısmının üst taraflarında sondaj, iç kısmında ise yapılan sıva raspaları sonucunda ilk camiye ait

¹⁶⁸ Kayseri Lala Muhlisiddin Camii Tamir ve Etrafını Tanzim Ve Tefriş Deneği’nin, G.M.E.E. ve Anıtlar Y. Kurulu’na hitaben yazdığı, Başkan Ali Simirçioğlu imzalı yazı. (K.K. ve T.V.K. Kurulu Arşivi 38.00/179 no.lu Lala Muhlisiddin Camii dosyasından)

¹⁶⁹ İlhan Özkeçeci, **Tarihi Kayseri Cami ve Mescitleri**, Kayseri Kocasinan Belediyesi Yayınları, Kayseri 1997.

orijinal izler meydana çıkarılmıştır. Yılmaz Önge'nin kazı çalışmaları ile ortaya çıkarılan bu izler; orijinal mihrap üstü kubbesinin kubbe kasnağı ve köşe geçiş üçgenlerine ait izler ile vaktiyle bu kubbenin doğu ve batı yönlerinde yer alan yonu taşından inşa edildiği anlaşılan tonozların üzengi hizaları ve iki sıra tonoz bakiyesidir. Ayaklar üzerinde kemer koltuklarında bulunan yuvarlak kemerli ikiz pencereler de ortaya çıkmıştır. Buna göre ilk caminin kible tarafındaki mihrap duvarı ve mihrap sahnı daha önceki tarihlerde yapılan bir onarım sırasında ortadan kaldırılarak mabedin bir sahnı küçüldüğü anlaşılmış ve sonradan yapılan güney cephe duvarının batı yöne yeni bir minare ile bir kontrofor ilave edilmiştir. İç kısımda yapılan hafriyatıta ise batı cepheye açılan orijinal Portalin *in situ* durumunda eşik taşı ile portal ve mihraba ait üç adet tezyin edilmiş taş meydana çıkarılmıştır.

Fotoğraf 45: Kuzey-doğu köşeden kazı alanı görünüşü (Erol Yurdakul, "Kayseri-Lala Muslihiddin Camii ve Kümbeti", Prof. Dr. Zafer Bayburtluoğlu Armağanı, (ed. Mustafa Denктаş, Yıldray Özbek), Kayseri Büyükşehir Belediyesi Personel ve Eğitim Dairesi Başkanlığı Kültür Yayınları, Kayseri 2001)

Bulunan izlerle beraber, hazırlanan restitüsyon projesi Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'ndan tasdik ettirilerek restorasyona devam edilmiş ve çalışmalar 1973 yılında sonuçlandırılarak cami tekrar ibadete açılmıştır.¹⁷⁰

¹⁷⁰ Erol Yurdakul, "Kayseri-Lala Muslihiddin Camii ve Kümbeti", Prof. Dr. Zafer Bayburtluoğlu Armağanı, (ed. Mustafa Denктаş, Yıldray Özbek), Kayseri Büyükşehir Belediyesi Personel ve Eğitim Dairesi Başkanlığı Kültür Yayınları, Kayseri 2001, s. 609-635.

2.3.9. İznik Stuko Kalıntıları Kazısı

Oktaý Aslanapa başkanlığında 1968 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nden temin edilen ödenekle yapılmıştır.¹⁷¹ Çok kaliteli bir işçilik ve teknikle yapılmış stukolarda ilk Osmanlı devri mimari süslemelerinde görülen motifler mevcuttur. 14-15. yüzyıl çini, taş, tahta süslemelerin stuko üzerinde de verilmiş olması devir üslubunun bütünlüğünü göstermektedir. Ancak stukoların nasıl bir yapıya ait olduğu tespit edilememiştir. İçlerinde niş parçalarının bulunmuş olması, ilk Osmanlı yan mekanlı camilerdeki ocaklı ve nişli duvar kaplamalarını hatıra getirmektedir. Buluntuların ortaya çıktığı yer Saraybahçe adı ile tanımlanmaktadır. Belki de burada bulunması mümkün olan bir sarayın süslenmesinde kullanılmış olmalıydılar.¹⁷²

¹⁷¹ Gönül Güneşsever, "İznik Çini Fırımları Kazısı Sırasında Çıkarılan Stuko Buluntular" **Sanat Tarihi Yıllığı II**, 1966-1968, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1968, s. 200-208.

¹⁷² Şerare Yetkin, "Türkiye'nin Elli Yıl İçinde Yapılan Türk Sanatı İle İlgili Kazılar" **Cumhuriyetin 50. Yılına Armağan**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1973, s. 283.

2.3.10. Kayseri Honat Hamamı Kazısı

Honat Hamamı, Kayseri'nin merkezinde, İçkaleyi çeviren ikinci sıra surun dışında ve Honat Camisi'nin batısındadır. Çevresindeki zemin kotunun zamanla yükselmesi yüzünden, kısmen toprağa gömülmüş, fakat sağlam ve faal durumdadır. Bu çifte hamam, güneydoğu-kuzeybatı istikametinde uzanan, büyükçe bir sahayı işgal etmektedir. Kuzeydoğu yani cami tarafındaki kısım erkeklere, güneybatı taraftaki daha küçük olan kısım ise kadınlar kısmıdır. Soyunma mahallinin güneydoğusundaki bir kapı ile 4.50 x 6.60 m. ölçüsündeki soğukluğa geçilmektedir. Soğukluğun güneybatı köşesinden merkezi bir kubbenin örttüğü mekan etrafında, aksiyal olarak tertiplenmiş dört eyvan ve köşe halvetlerinden ibaret sıcaklığın, kuzeybatı eyvanına girilmektedir. Eyvanlar, sırtlarında yuvarlak birer ışık gözü bulunan, sivri tonozlarla örtülmüşlerdir.

Hamamın duvarları kireç harç ve moloz taşla örülmüştür. Tonozların örgü malzemesi de moloz taştır. Kemerler ile kapı ve pencere gibi açıklıkların etrafı kesme taştan işlenmiştir. 1969 kazıları ile anlaşıldığına göre kubbeler ve bingiler tuğladan yapılmıştır. Bütün iç yüzeyler sıvalıdır. Ancak soyunma mahalleri hariç, duvarların zeminden itibaren kapı yüksekliğine kadar olan alt kısımları mozaikle kaplanmıştır. Keza zemine ve sekilerin yanları ile üzerlerine de karo mozaik döşenmiştir. 1969 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü adına Yılmaz Önge tarafından burada kazı ve sondaj

çalışmaları yapılmıştır.¹⁷³ Hamamın erkekler kısmının orijinal soyunma mahalline ait temel izleri, kadınlar kısmının soyunma mahalline giriş kapısı, iç kısımda sonradan kapatılan eski kapılar ve yıktırılarak açılan ara duvarları, zemin döşemeleri, külhanın yıkılmış kısımları ile muhdes duvar sıvalarının, taş sekilerin ve döşemelerin altından çinili tezyinat ortaya çıkarılmıştır.

İmkansızlıklar nedeniyle fazla yürütülemeyen kazı çalışmaları sebebiyle erkekler kısmının soyunma mahalline giriş kapısının yeri bulunamamıştır.

Erkeklerin ve kadınların sıcaklıklarına bitişik olarak hamamın güneydoğu cephesi boyunca uzanan ve her iki kısımdan birer pencere ile girilebilen yarım daire tonozlu su deposu ile yer yer taş kemerlerle desteklenen mütemadi sivri tonozlu külhan kısmı bunmaktadır. Külhanda her iki kısma isabet edecek biçimde birer ocak olup, su deposunun doğu tarafı bir bölge ile soğuk su için ayrılmıştır. Kazının ortaya çıkardığı dikkate değer diğer bir sonuç; külhanın doğu nihayetinin, bitişigindeki caminin temelleri altında devam etmekte olduğunun tespit edilmesidir. Buna göre Honat veya bunun sadece erkekler kısmının, 1238 M. tarihli Honat Camiinden daha önce yapıldığı anlaşılmaktadır.

Muhdes şekillerin kaldırılması ve duvar sıvalarının raspası sonunda, hamamın kadınlar kısmında, özellikle bu kısımda soğuklu halvetinin duvar eteklerinde meydana çıkan çini kaplamalar, Kubadabad Selçuklu Sarayında bulunan çini tezyinatın benzeridir.¹⁷⁴ Bu benzerlikten dolayı hamamın, Mahperi Hatun tarafından ve cami ile birlikte yaptırılmış olması ihtimali yüksektir.¹⁷⁵

---

¹⁷³ Yılmaz Önge, “Anadolu’da XII-XIII. Yüzyıl Türk Hamamları, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1995, s. 191-208.

¹⁷⁴ Yılmaz Önge, “Kayseri’de Huand (Mahperi Hatun) Külliyesinin Hamamı ve Yeni Bulunan Çini Tezyinatı, **Önasya**, (Ed. Sadi Bayram), C. IV, S.47, Ankara, 1969, s. 9-10.

¹⁷⁵ Haluk Karamağaralı, “Kayseri’deki Hunad Camiinin Restitüsyonu ve Hunad Manzumisinin Kronolojisi Hakkında Bazı Mülâhazalar”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. XXI, Ankara 1976, s. 200-216.

2.3.11. Bursa Yenişehir’de Reyhan Paşa Lahdi Kazısı

Osmanlıların ilk yıllarında kurulmuş olan Yenişehir, Osman Gazi ve Orhan Gazi döneminde önemli bir merkezdi. 1969 Ağustos ayında Oktay Aslanapa tarafından Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğünden sağlanan ödenekle Yenişehir’de arkeolojik araştırmalar yapılmıştır. Şehrin 2 km güzeyinde pancar ekili bir tarlada toprak yığını üzerine bırakılmış kabartma sülüs kitabeli iki parça mermer lahit kapağı ile baş ve ayak taşlarından ibaret parçalar bulunmuştur. Sondaj ve temizleme çalışmaları sonunda bunun kesme taştan dikdörtgen yüksekçe bir kaide üzerinde bir mezara ait olduğu anlaşılmıştır. İnceleme sonucuna göre; mezar kitabeleri bir elden çıkmış ve baştan sona kadar aynı üslupta yazılmıştır.

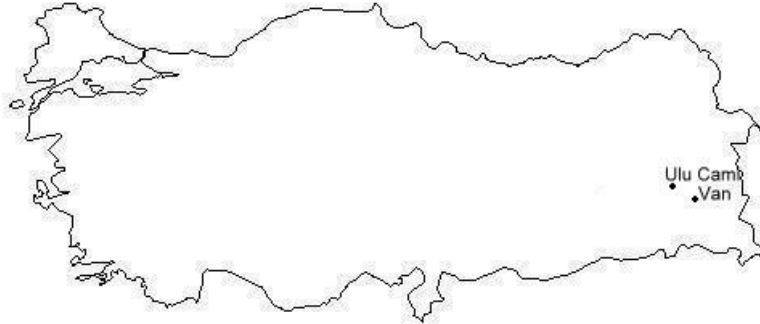
Fotoğraf 46: Yenişehir, Reyhan Paşa Lahdi (Oktay Aslanapa, “Bursa Yenişehir’inde Reyhan Paşa 734 (1333) Tarihli Mezartaşı ve Lahdi” **Sanat Tarihi Yılığ**ı III, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1970)

Reyhan Paşa'nın mezar taşına göre ölüm tarihi 734/1333 yılını göstermektedir. Buna göre kendisinin Orhan Gazi'nin emirlerinden olması gerekir. Kaynaklarda Orhan Gazi zamanında bir Reyhan Paşa ismi geçmektedir.

Yapılan kazı çalışmaları tuğla döşemenin batıya doğru devam ettiğini göstermiştir. Toprak açılıp güney ve kuzeyde moloz taş duvarlarla tuğla ve taş işçiliği gösteren 43 cm'lik yüksek bir duvar parçası bulunmuştur. Sonra döşemenin güneye kıvrılarak basamak şeklinde 30 cm'lik bir kademe halinde doğu batı yönünde ikinci bir döşemeli zeminle birleştiği görülmüştür. Burada doğu ve batıda ana duvar kalıntılarında 20 cm'lik izlere rastlanmıştır. Güneyde devam eden duvar ise bir çıkıntı ile iç içe kıvrılmış, döşeme sınırı güney batıya yönelmiştir. Mezarın diğer köşelerinde araştırma sonuç vermemiş, batıya doğru gelişen kazıda yer yer temellerin söküldüğü anlaşılmıştır.¹⁷⁶

2.3.12. Van Ulu Camii Kazısı

Doğu Anadolu'da Karakoyunluların hakim olduğu bölgede yer alan Van Ulu Camii, Oktay Aslanapa tarafından 1970'te başlayan ve 1973'e kadar üç mevsim süren kazılar sonunda, cami kalan kısımları ile yeniden ortaya çıkarılmış bir yapıdır. Elde edilen kalıntı ve bilgilere göre tuğla şekilleri ve stuko süslemeler, tuğla örgülü tonoz parçalar ve bunların tekniği, kullanılan tuğla malzemesi ve harç tarihlendirme bakımından bazı ipuçları vermektedir. Duvarlarda alttan iki sıradan yedi sıraya kadar kesme taş, üst kısımlarda paye ve tonoz örtüsünde tuğla kullanılmıştır. Zeminin altıgen

¹⁷⁶ Oktay Aslanapa, "Bursa Yenişehir'inde Reyhan Paşa 734 (1333) Tarihli Mezartaşı ve Lahdi" **Sanat Tarihi Yıllığı III**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1970, s. 59-67.

tuğlalarla döşeli olduğu anlaşılmıştır. Güney-doğu köşede yıkılmış halde meydana çıkarılıp temizlenen sekizgen tuğla paye ve dört yana yelpaze şeklinde açılan tonoz başlangıcı yapı tekniği ve tahmini yüksekliği hakkında bilgi vermesi bakımından önemlidir. Dekoratif tuğla örgüsünde tuğlalar arasında kalıpla değişik örnekler halinde bol sayıda süslü derzler ele geçirilmiştir.

Fotoğraf 47: Van Ulu Cami kazısı doğu kısım, A. Altun. (Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi (1932-1999), ed. Oktay Belli, İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü, İstanbul 2000)

Fakat kazıda en çok dikkati çeken özellik, hiçbir çini süsleme kullanılmamış olmasıdır. Mihrap, güney duvarı, doğu ve batı yanları rölyef halinde, zengin tuğla ve stuko süslemelerle kaplanmıştı. Stuko süslemeler sarı, mavi, yeşil ve kırmızı olarak dört renkte boyanarak göz alıcı bir etki yaratılmıştı.

Van Ulu Camii'nin bu ince detaylı süslemeleri, kompozisyon olarak Büyük Selçuklu sanatına ve özellikle Kazvin'de Mescit-i Cuma'nın tuğla terrakota ve stuko süslemelerine bağlanmaktadır. Fakat, diğer taraftan iri petek mukarnaslı kubbe, tonozlar ve stuko süslemeler 14. yüzyıl üslubuna uygunluk göstermektedir.¹⁷⁷

1972 yılında Van Ulu Cami araştırmalarının tamamlanması ile birlikte duvarların iç tarafı boydan boya temizlenmiş ve payelerden kalan kısımlar meydana çıkarılmıştır. Paye ve duvar yarım payelerinin durumu, şekli ve yapıldığı malzeme

¹⁷⁷ Oktay Aslanapa, **Türk Sanatı**, Remzi Kitabevi, İstanbul 2003, s. 197.

bakımından ayrı ayrı tespit edilerek planı çizilmiştir. Elde edilen buluntulara göre, Van Ulu Camii'nin 14. yüzyıl sonundan bir Karakoyunlu yapısı olduğu görüşü desteklenmektedir. Karakoyunlulardan Kara Yusuf'un 1389-1499 yılları arasında Timur'dan önceki saltanat yılları camiiin yapıldığı devir olmalıdır. Payelerin çeşitli şekilleri ve değişik malzemesi, düşük kaliteli bir harçla çok dayanıksız ve çabuk yıkılmaya müsait tekniği, çok renkli zengin tuğla ve stuk süslemelerine rağmen camiiin Timur'dan önce ve çok acele yapıldığını göstermektedir.

Yapıda, mihrap kubbesinin önündeki tonozda altıgenlerin bir üstten bir alttan geçerek birbirini kesmesinden doğan tuğla süslemeler değişik bir geometrik örnek olarak ilk defa burada görülmüştür. 11. yüzyılda Karağan kümbetlerinden başlayarak Türk sanatında devamlı olarak geliştirilen bu geometrik süslemeler, Anadolu'da Türk dönemi boyunca sık sık kullanılmıştır.

Mihrap kubbesinin önündeki tonozda kolları uzatılmış ve birbirine bağlanmış gamalı haçların meydana getirdiği diğer geometrik tuğla süslemeli parçalarda örnek yine örnek yine ilk defa Van Ulu camiinde görülen değişik bir kompozisyonudur. Yine tuğladan kesme beşgenlerin dörder dörder birbirine bağlanmasından doğan yıldız haç örneği Samerra'ya kadar uzanan ve 11. yüzyıldan başlayarak Türk sanatında çok kullanılan geometrik kompozisyonun değişik bir gelişmesi olarak dikkati çeker. Mihrap kubbesine bitişik ön taraftaki tonozda daire madalyondan kalma 0.87 x 0.59 m. boyutlu büyük bir parçada altıgenin her kenarından çıkan iki kol, ortada yıldız etrafında geometrik bir kompozisyon halinde gelişmektedir.

Tuğladan kesme geometrik süslemelerin hepsinde gözler ve boşluklar renkli ştuk süslemelerle doldurulmuştur. Bunlardan çoğu dökülmüş, bazıları bozulmuş halde yerinde kalmıştır.

Mihrap önü kubbeli mekana ait daire biçiminde büyük madalyon, tuğladan kesme kufi harflerden yüksek kabartma geometrik bir kompozisyon meydana getirmektedir.

Bunların dışında kazıda en bol sayıda elde edilen büyük boyda önemli parçalar, kubbeli mekanı mihrap üst kenarından başlayarak çeviren tuğladan kesme harflerle yazılmış örgülü kufi kitabe kuşağındandır.

Buluntulara arasında taşınması mümkün olan parçalar envantere alınarak Van Müzesi'ne götürülmüştür.¹⁷⁸

Sonuç itibariyle; bulunan kalıntılar göz önüne alınarak, Batı İran ve Azerbaycan'daki Selçuklu dönemi üslubunun Van Bölgesine kadar uzandığını söylemek mümkündür.¹⁷⁹

2.3.13. Meram Hasbeyoğlu Dar-ül Huffazı ve Camii Kazısı

Konya İli Meram İlçesi Tavus baba tepesindeki Meram Camisinin doğusundadır. Yapının üzerinde herhangi bir yazıt bulunmamaktadır. Çevresindeki yapılardan Meram Camisi (H. 827) 1424 yılında, aşağıdaki hamam yine (H. 827) 1424 yılında yaptırılmıştır. Ancak Dar'ül Huffazın batı duvarına bitişik yapılan Meram Camisi içinde Darül Huffazın batı duvarı açıkça görülmekte ve revak kemerlerinin arasının kapatılmasından Mescidden daha önce yapıldığı anlaşılmaktadır.¹⁸⁰ Yapının detaylarına bakarak XIV. Yüzyıla tarihlendirilmektedir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1965 ve daha sonra 1970 yıllarında yapılan onarımları sırasında zamanla şekil değiştiren bu eserde Yılmaz Önge tarafından yapılan sondaj ve kazı çalışmalarıyla yapının orijinal hali ortaya çıkarılmıştır.

Meram mescidinin doğu duvarına bitişik tek kubbeli bir yapı olan dar-ül huffaz, 6.20 x 6.20 m. ebadında, kare plana sahiptir ve duvarları 1.05 m. kalınlığında olup iki

¹⁷⁸ Oktay Aslanapa, "Kazısı Tamamlandıktan Sonra Van Ulu Camii", *Sanat Tarihi Yıllığı V 1972-1973*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1973, s. 1-25.

¹⁷⁹ Doğan Kuban, *Batıya Göçün Sanatsal Evreleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009, s. 307.

¹⁸⁰ İbrahim Hakkı Konyalı, 1964, s. 456-457'de caminin üzerindeki yazıtın bu yapıya ait olduğunu, caminin daha geç dönemde yapıldığını kabul ederek (H. 827) 1424 yılında yapıldığını kabul eder. Yılmaz Önge (1973) s. 377'de mimari kompozisyon ve dekorasyonuna bakarak XIII. yy. sonu XIV. yy. ilk yarısına tarihlendirmektedir.

yüzü kesme taşla kaplamadır. Üstü muhtelif hizalarda kare planlı, üç sıralı tuğla dışları ihtiva eden, takriben 6.00 m. çapında tuğladan bir kubbe ile örtülmüştür. Cümle kapısı, doğu cephenin kuzey köşesine açılmıştır. Kuzey ve güney cephelerde ikişer, doğu ve batı cephelerde ise birer dikdörtgen şeklinde alt pencere ile içeride kubbenin kasnak hizasına isabet eden, sivri kemerli birer üst pencere vardır. Batı cephesindeki alt pencere, mescidin inşasından veya çok daha sonra, lentosu kesilmek ve üstteki kemerin dolgusu boşaltılmak, demir parmaklıkları çıkartılmak suretiyle, dar-ül huffazdan mescide geçit veren bir kapı haline getirilmiştir. Mescidin doğu duvarının iç yüzünde yapılan sıva rasparları sonunda, dar-ül huffazın orijinal batı cephesiyle birlikte bu pencerede yapılan tadilat ortaya çıkmıştır.

Fotoğraf 48: Konya Has Bey Darülhuffazı (O. Aslanapa, **Türk Sanatı**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1984)

Dar-ül huffazın kuzey, doğu ve güney cephelerinde görülen kemer ve gergi kalıntıları, daha önce bu yapının üç tarafının, muhtemelen beşik veya çapraz tonozlu revaklarla çevrili olduğuna işaret etmektedir. Nitekim, sonradan inşa edilen mescidin doğu duvarındaki muhdes sıvalar raspa edilince, duvar örgüsü içinde kalmış olan dar-ül huffazın batı cephesi ile revak kemer ve ayakları orijinal şekilleriyle meydana çıkmıştır. Bulunan kalıntılardan anlaşıldığına göre, revak atakları, kesme taş kaideler üstünde tuğladan örülmüş olup 0.90 x 0.90 m. ebadındadır. Duvarda uçları görünen ahşap

gergiler seviyesinde bunlar ahşap hatıllarla çerçevenmiştir. ¹⁸¹ Ahşap hatılların yukarısında da revak kemerleri ve tonozlar tuğladan inşa edilmişlerdir.

Dar-ül huffazın, güney cephedeki iki alt pencere arasına yerleştirilmiş mihrabı kesme taştan işlenmiştir. Ortadaki yarım sekizgen planlı nişin üç yüzü, yarım daire kesitli yivlerle süslenmiştir. Yanlarda zar başlıklı, yatık U biçimi kaideli birer silindirik sütunce mevcuttur. Niş kavsarası beş kademeli mukarnas sırası ile şekillendirilmiş olup, üzerinde Ayet-el Kürsi yazılı pahlı bir profil, sütuncelerin dışından itibaren, mukarnaslı örgüyü de içine alan sivri bir kemer halinde üç tarafta dolaşmakta, bunun da dışında 0.30 m. eninde bir içbükey profille bütün mihrap çerçevenmiş olmaktadır. Bu dış çerçevenin üst kısmında Ayet-el Kürsi'nin sonu devam etmektedir.

Tuğla döşeli zeminden itibaren 3.08 m. yüksekliğine ulaşan mihraptan sonra, dar-ül huffazın tuğla ile örölmüş, 1.58 m. yüksekliğindeki kubbe kasnağına geçilmektedir. Üçgenli köşe bingileri arasında, her iç cephenin ortasına rastlayacak şekilde, sivri kemerli birer niş aynası mevcut olup, bunlardan doğu ve batı yöndekiler penceredir. Ancak batıya açılan pencere, sonradan yapılan mescit sebebiyle doldurularak kapatılmıştır.

Hiçbir yerinde yapılış tarihi ve banii ile ilgili bir kitabeye rastlanmayan bu dar-ül huffazın, mimari kompozisyonuna ve mevcut dekorasyonuna bakarak, XIII. Yüzyılın sonlarında veya en geç XIV. yüzyılın ilk yarısında inşa edilmiş olabileceği düşünülmektedir. Bu takdirde, üç yanı revaklı merkezi plan şeması ile bu eser, daha sonra, bilhassa Osmanlı Devri Mimarisinde çok karşılaşılan bir tipin Anadolu'da bilinen en eski örneği olmaktadır. ¹⁸²

İçten içe 16.00 x 16.00 m. ebadında kare bir plana sahip olan mescidin duvarları, az ölçü farklarıyla hemen hemen aynı kalınlıktadır. Doğru duvarı 0.92, güney duvarı 1.01 batı duvarı 0.92 ve kuzey duvarı ise 0.95 m.dir. Bu duvarların iç ve dış yüzleri samanlı çamur harçla sıvanmıştır. Zamanla bu sıvaların yer yer dökölmesi, bu mescidin şimdiye kadar gözden gizlenmiş bazı inşai ve mimari özelliklerinin ortaya çıkmasına

---

¹⁸¹ Taş ve tuğla gibi farklı malzemelerin kullanıldığı duvar paye, sütun gibi taşıyıcı mimari elemanlarda, alttaki taştan üstteki tuğlaya geçmek için çok defa ahşap hatıl ve yastıkların kullanıldığını görmekteyiz. Nitekim, Konya Alaeddin Camii içindeki taştan ayak ve sütunlara oturtulmuş tuğla kemerlerinin özengi hizalarında aynı inşaat şekli dikkati çekmektedir.

¹⁸² Edirne'de Lari Çelebi Camii, İstanbul'da Saraçhane Amcazade Hüseyin Paşa külliyesindeki dersane – mescit, Erbaa Fidiköy'de Ömer Paşa Camii gibi cami ve mescitler; İstanbul'da Büyük Piyale Paşa ve Kanuni Sultan Süleyman Türbeleri gibi türbeler; Edirne ve İstanbul Topkapı Saraylarındaki Arzodaları, yine Topkapı Sarayında Yalı ve Revan Köşkleri gibi köşk ve kasırlar, etrafı üç veya dört taraftan revaklarla çevrilmiştir, merkezi tek üniteli plan şemasına göre inşa edilmişlerdir. Mimar Koca Sinan'ın şaheseri olan Edirne Selimiye Camii ise, bu şemanın en mükemmel ve büyük örneğidir.

sebepe olmuştur. Doğu duvarı daha önce inşa edilmiş bulunan doğu taraftaki dar-ül huffazın batı duvarından istifade edilerek ve revakların kemer boşluklarının örülerek kapatılması, mevcut duvarların da üzerine ilave yapılarak yükseltilmesi suretiyle inşa edilmiştir. Dar-ül huffaz revakının güney batı köşesini teşkil eden ve bugün mescit duvarının örgüsü içinde kalmış bulunan kemer ayağından sonra, mescit duvarı halinde güneye doğru devam eden ekleme kısım yer yer ahşap hatıllarla takviye edilmiş sıralı moloz taştan örülmüştür. Mihrabın sağında ve solunda, taş çerçevesi, dikdörtgen şeklinde birer büyük alt pencere mevcuttur. Mescidin batı duvarında diğer cephelerdekilere benzer şekilde iki alt pencere mevcuttur. İç kısımlarda eski demir parmaklıkların izleri bulunmaktadır. Orijinal olduğu tahmin edilen tek örnek mihrabın doğusundaki pencerede kalabilmiş, diğerleri sökülüştür. Bu parmaklık dövme demirden ve geçmeli olarak yapılmıştır.

Pencerelerin yekpare taştan lentolarının altında ve söve dışlarının iç kenarında eski ahşap pencere kanatlarının yuvaları bulunmaktadır. Doğu ve güney cephelerdeki pencere sövelerinin dış kenarlarına demir halkalar yerleştirilmiştir. Bunlar seferberlik zamanında, mescit ve dar-ül huffazın askeriye tarafından cephanelik ve depo olarak kullanıldığı günlerden kalmadır. Bu halkalara, yapının emniyeti bakımından pencerelerin dışına ilave edilen demir kepenklerin tutturulduğu anlaşılmaktadır.

1971 yılında yapılan onarım sırasında yaptırılan kazıda, mescit dışındaki eski zeminin kotu araştırılmış ve bunun pencerelerin alt eşikleri hizasında olduğu anlaşılmıştır. Kazı Yılmaz Önge tarafından yapılmıştır.

Yapının orijinalinin ortaya çıkarmaya yönelik yapılan çalışmalarla anlaşıldığına göre;

Mescidin içi, 3.60 m. ile mihrap aksındaki diğerlerinden daha geniş olmak üzere, dört sıra sütun dizisi ile kible duvarına dik istikamette, 3.10 m. genişlikte dört sahına ayrılmıştı. Böylece her sahnın ortasına, kible ve muhtemelen kuzey duvarında, birer fevkani mazgal pencere isabet ediyordu. Her sütun sırasında dörder sütun bulunuyordu. Kuzey duvarı şimdiki hizasından 1.30 m. daha dışarıdaydı ve doğu duvarının bugünkü kuzey nihayeti iç köşeyi teşkil ediyordu. Böylece içeride bir dizideki her iki sütun arasına, yan duvarlarda karşılıklı birer mazgal pencere geliyordu. Bu duruma göre, mescit haremının onaltı ahşap sütunla desteklenen tavanı, en dıştaki yan sahnılardan itibaren, orta sahına doğru kademe kademe yükseliyor ve buna paralel olarak, mescidin

toprak dam örtüsü de portal mihrap aksından iki tarafa doğru hafifçe meyillendirilmiş oluyordu. Kuzey duvarında ve mihrap aksına gelecek şekilde, mescidin portalı yer almaktadır ve muhtemelen bunun iki tarafında da kible duvarındaki pencerelerle karşılıklı gelecek şekilde birer alt pencere bulunuyordu. Bu duvarın üst kısmında da yine kible duvarındaki düzene uygun olarak beş adet mazgal pencere yer alıyordu. Son cemaat yerinin sütunları da muhtemelen içteki aks tertibine uygun olarak düzgün bir sıra teşkil ediyordu.

Mescidin bugün çok sade bir görünüş arz eden taş mihrabı da, kat kat badana tabakalarının altında gizlenmiş tezyini özellikleriyle orijinal bir eserdir. Mihrabın sağında yer alan boyasız ahşap minber, muhtemelen XIX. Yüzyılda yapılmış, sade fakat oldukça iyi bir işçilik eseridir.¹⁸³

2.3.14. Konya Horozlu Han Kazısı

Konya'nın merkezine yakın bir bölgede yer alan Horozlu Han, Konya'ya giren sultanların karşılandığı ya da çıkan sultanların uğurlandığı Ruzbe Ovası'nda inşa edilmiştir. Konya-Denizli yolu üzerindedir.

Sadece kapalı bölümü olan bir handır. Kurucusu Esedüddin Rüzbe, II. Keyhüsrev'in Emir-i Camedari idi. Hanın açık bölümü olmayışı, kurucusunun öldürülmesi ile ilgili olabilir. Dolayısıyla inşa tarihi, ölüm tarihi olan 1249'dan önce

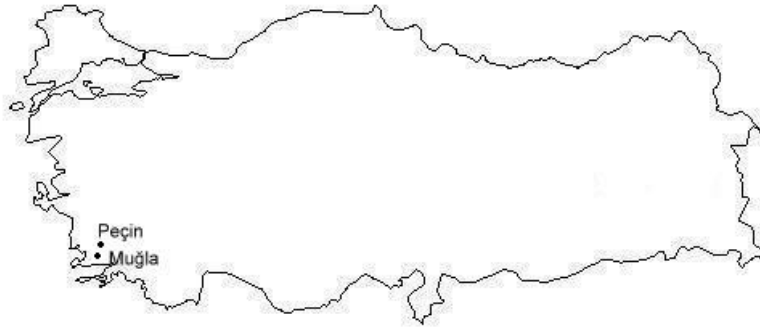
¹⁸³ Yılmaz Önge, "Konya'nın Meram Mesiresindeki Bir Mimari Manzume", **Vakıflar Dergisi X**, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Ankara 1973, s. 367-383.

olmalıdır. Yapının özelliği, atlara tahsis edilen bölümlerin çevrede yer aldığı, insanların ise hayvanlar arasındaki sekilerde gecelediğini göstermesidir.¹⁸⁴

1971 yılında Yılmaz Önge tarafından yapılan çevre ve iç avlu kazısında Ruzbe Kervansarayının orijinal planının önemli bir kısmı ortaya çıkarılmıştır. Dam örtüsünün şekli ve eserden düşmüş bazı mimari parçalar bulunmuştur.

2.3.15. Peçin (Beçin) Kazısı

Selçuklu birliği dağıldıktan sonra Anadolu'da Türkmen beyliklerinden Menteşeoğulları tarafından Milas'ın 5 km güneyinde ovaya hakim bir tepe üzerinde kurulan Peçin, bir şehir ve bir iç kaleden meydana gelmektedir. Yüzölçümü olarak çok büyük olmayan bu kent, hem askeri hem de sıhhi ve sosyal yönden çağının bütün yapılarına sahiptir.

İlk yapıldığı haliyle terk edilmiş bir kent olduğundan, Türk kültür, sanat ve teknik tarihine ışık tutacak birçok ipucu verir. Türkler tarafından Ortaçağ'da kurulup, sonraki çağların fazla müdahalesine uğramadan terk edildiğinden, orijinal durumunu inceleme imkanı veren nadir yerleşmelerden biridir. Bu nedenle araştırılmaya başlanan Peçin'de kazılar, Oluş Arık tarafından 1974 yılında başlamış ve 1984 yılında sona ermiştir. Beçin olarak da isimlendirilen bölge, daha sonra Rahmi Hüseyin Ünal tarafından 1996'da tekrar araştırılmaya başlanmıştır.

Peçin'de 1981'e kadar yapılan çalışmalar dahilinde, iki hamam, bir cami, bir sebül ve belki de zaviye olan bir yapı gün ışığına çıkarılmıştır. 1981 yılı çalışmalarında

¹⁸⁴ Doğan Kuban, *Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008, s. 251.

ise, şehir meydanına ait bir çeşme, içkalede iki sarnıç ve ünlü Kızılhan'ın alt yapısı açılmıştır. Ayrıca şehrin su şebekesine ait bir kısım kanallar da bulunmuştur.¹⁸⁵

Kale içinde sonradan yerleşmiş köyün metruk evleri arasında en dikkati çeken toprak yığını açılmış ve üst yapısı da büyük ölçüde tamam olan bir hamam ortaya çıkarılmıştır. Yapı temizlenerek rölöveleri alınmıştır. İç Kale'nin dışında, surların içinde kalan şehir kısmının merkezini teşkil eden yerde en sağlam kalan eser, Menteşe Beyi Ahmed Gazi'nin yaptırdığı medresedir. Her mezhepten vatandaşın çok uzaklardan gelerek kurban adadığı, aziz saydığı bir ziyaretgah durumundadır.

Medrese karşısında büyük taş yığınları ve çalılarla kaplanmış bir toprak yükseltisi vardır. Bir cephe duvarı ve devşirilmiş antik parçalardan kurulu bir kapının artıkları kısmen ayakta idi. Camiyi bulmak umuduyla burası temizlenip kazıldı. Gerçekten de beden duvarları 1 ila 1.5 metreye kadar ayakta kalmış ve gömülmüş olan cami harabesi, zemin döşemeleri, müzeyyen mihrap kalıntısı ve minber kaidesi ile ortaya çıkarıldı. Kalıntılardan ve yangın izlerinden ahşap direkli, bazilikal planlı olduğu anlaşılmıştır.

Caminin doğusunda iki türbe harabesi temizlenmiştir, içleri kazılmış ve asli durumları tespit edilmiştir. Caminin batısı kazıldığında karışık mimari kalıntılar ve birbiri üzerinde yer alan mezar kalıntıları ortaya çıkmıştır. Bu kısmın batısında tek gözlü ve kubbeli bir odacık ve yanında küçük çeşme ortaya çıkarılmıştır.

Oluş Arık tarafından başkanlığı yapılan ve 1984 yılına kadar süre ilk dönem Peçin Kazıları'nda; bazıları tiplerinin önemli ve nadir örnekleri olmakla beraber, hepsi de küçük kırıklar halinde çeşitli dönemlere ait çok sayıda seramik parçası, sikkeler bulunmuştur. Şehrin muhtelif yerlerindeki mezarlıklardan toplanan ve toprak altından çıkarılarak korumaya alınan mezar taşları; muhafazakar bir şekilde Selçuklu üslubunu devam ettiren örnekler olarak karşımıza çıkarlar.¹⁸⁶

1996 yılında Rahmi Hüseyin Ünal başkanlığında kazılar tekrar başlamıştır ve halen devam etmektedir.

Kare planlı kübik türbenin batı duvarı, Orhan Cami avlusunun doğu duvarı üzerine oturmaktadır. Ancak, türbenin avlu duvarından sonra inşa edildiğini

¹⁸⁵ Oluş Arık, "Peçin Kalesi", **Eski Eserler Ve Müzeler Bülteni**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara 1981, s. 60.

¹⁸⁶ Oluş Arık, "Peçin Kazıları", **Eski Eserler ve Müzeler Bülteni (Ekim-Aralık 1985)**, S.4, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara 1985, s. 13.

düşündürecek herhangi bir iz yoktur. Türbe girişi, güney cephesi üzerinde yer almaktadır. Bir miktar doğuya kaydırılmış olan giriş açıklığı, cephenin doğu köşesi ile avlu duvarı arasında kalan kesimini ortalamaktadır.

Türbe girişi, güney cephesi üzerine yerleştirilmiştir. Yapının kuzey duvarı, Orhan Camii'nin kuzey duvarı ile aynı hizadadır. Gerek caminin gerekse doğusundaki avlunun girişleri, kentin ana caddesine bakan kuzey cepheleri üzerinde yer almaktadır. Türbe, araları tuğla kırıklarıyla beslenmiş moloz taşlarla inşa edilmiştir. Köşelerde, çok düzgün olmayan kesme taşlar kullanılmıştır. Doğu, batı ve kuzey cepheleri üzerinde, genişçe birer pencere vardır. Benzer düzendeki pencerelerin üçünde de, sivri kemerli birer alınlık bulunduğu kalan izlerden anlaşılmaktadır. Muhtemelen tuğla ile inşa edilmiş olan alınlık kemerleri, tamamen tahrip olmuş durumdadır. Pencerelerde ve benzer düzene sahip giriş açıklığında, söve, aşık ve atkı taşlarından hiçbiri yerinde değildir.

İç kısımda, moloz taşlarla örülmüş bir mezarın kalıntıları mevcuttur. Toprak zeminde, bir döşemeye işaret edebilecek veya bir mummyalığın varlığını düşündürecek herhangi bir ize rastlanmamıştır.

Türbenin, caminin avlu duvarıyla birlikte planlanıp inşa edilmiş olması, caminin banisi Orhan Bey tarafından, cami ile birlikte planlanıp kendisi için inşa ettirilmiş olabileceğinin akla getirmektedir.

Beçin kazılarında türbe dışında Hangah ve kuzey cephesine bitişik olan yapıda, mültezim evi adı verilen yapıda da sürdürülmüştür.

Kazı çalışmalarına bağlı olarak onarım da yapılmıştır. Orhan Camii harim kuzey duvarının önemli bir bölümü batı duvarı ve güney duvarının batı yarısı onarılmıştır. Harimin onarımı tamamlanamayan doğu duvarı ile kuzey ve güney duvarlarının doğu kesimi, aynı malzeme ve kireç harçla onarılmıştır. Hankah avlusuna açılan, cami avlusunun batı duvarına bitişik helanın duvarları da kısmen onararak sağlamlaştırılmıştır.¹⁸⁷

2002 yılı kazılarında Mültezim Evi'nin mutfak mekanı ile Sofuhane'nin kuzey kesiminde, Orman Tekkesi'nde ve Seymenlik Mevkii'nde, Kepez Külliyesi'ne giden patika yolun iki yanında yer alan mezarlıkta çalışmalar yapılmıştır. Bunun yanında

---

¹⁸⁷ Rahmi Hüseyin Ünal, Aydoğan Demir, "Beçin 2000 Kazısı", **Sanat Tarihi Dergisi**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, s. 129-167.

konservasyon işleri de yürütülmüştür. 2001 kazısında kazısı büyük ölçüde tamamlanan Mültezim Evi'nin mutfağında, zemin kotu 20 cm. kadar düşürülmüş ve mekanın gerçek zemininde, uzun emzikli ve kapaklı bir kap bulunmuştur. Sofuhane'nin giriş mekanında demir bir makasın tek kolu, demir bir teber sabı (?) ve üzerinde çiviler olan küçük bir demir levha ele geçirilmiştir.

Kepez mevki ile kent surları arasında, makiler içine gizlenmiş durumdaki Menteşe Mezarlığı'nda, 450 metrekarelik bir alanda yapılan kazı çalışmaları sonunda, 14. ve 15. yüzyıllara tarihlenen 13 adet mezar ortaya çıkarıldı. Mezarlığın, pek düzgün olmayan duvarlarla parsellere ayrılmış olması, aile mezarlığı düzenlemesini düşündürmüştür.

Orman tekkesinde yapılan çalışmalar hemen hemen tamamlanmış durumdadır. Yapının iki eyvanlı bir medrese planına sahip olduğu görülmüştür. Revaksız bir avluya açılan iki eyvandan giriş ayvanı, ana eyvandan daha geniştir. Bu yapı içinde bulunan sikkelerin tümünün XV. Yüzyıl başlarına tarihlenmesi, yapıyı XIV. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenebilmesi konusunda fikir vermiştir.¹⁸⁸

Taş Ev, Seymenlik ve Menteşe Mezarlığı'nda devam 2003 yılı çalışmalarında, Taş Evi'nin içinde nereden taşındığı anlaşılamayan, prehistorik bir taş balta bulunmuştur. Seymenlik Zaviyesi'ndeki kazılarda ortaya çıkarılan ahşap çatılı mescidin batısına, sonradan bir son cemaat yeri eklenmiştir. Mescidin kuzeyinde, toprak taşınarak oluşturulmuş hazire'de, sadece bir mezar taşı'na (XIV. yy) rastlanmıştır. Mescidin kible duvarına bitişik olağan dışı uzunluktaki mezarın, zaviyenin şeyhine ait olduğu tahmin edilmektedir. Menteşe Mezarlığı'ndaki çalışmalar sonucunda, 20'ye yakın mezar taşı ve kapak taşı ortaya çıkarılmıştır. Açılan bir mezarda, ölünün üzerinin toprakla örtülmediği görülmüştür. Mezarların üzerinin kayrak taşlarla örtülmesi gibi bu özelliğe gibi bu özelliğe de, yöredeki antik dönem mezarlarında rastlanmaktadır. 2003 yılı çalışmaları sırasında makas kolu, bakırcı çekici, kelepçe, lüle gibi küçük objeler de ele geçirilmiştir.¹⁸⁹

2004 yılında, Beçin'deki kazı çalışmalarına, Seymenlik Zaviyesi'nin mescidinde ve Menteşe Mezarlığı'nda devam edilmiştir. Mescit'in kuzeyinde, sonradan oluşturulan dar alanda, birbirine bitişik 11 adet mezarda, sadece bir adet mezar taşına ve sanduka

¹⁸⁸ Rahmi Hüseyin Ünal, "Beçin 2002 Kazısı", *Sanat Tarihi Dergisi*, S. XIV, C.1, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir 2005, s. 331-374.

¹⁸⁹ Rahmi Hüseyin Ünal, Şakir Çakmak, Ertan Daş, Aydoğan Demir, Gültekin Teoman, "Beçin 2003 Kazısı", *Sanat Tarihi Dergisi*, S.XIV, C.2, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir 2005, s. 125-168.

şeklinde bir mezar kapağına rastlanması, mermer mezar taşlarının başka işlerde kullanılmış olabileceğini akla getirmektedir. Mescidin güney duvarına bitişik mezarın içinde bulunan 4 adet su künküne bir anlam verilememiştir. Mutfağın güneydoğusundaki mekanın kazısı tamamlanmıştır.

Menteşe mezarlığı'ndaki çalışmalara, 2003 yılında ortaya çıkarılan mescidin güneyinde devam edilmiştir. Ortaya çıkan mezarlar onarılarak, baş ve ayak taşları yerlerine dikilmiştir. Mezarlıkta ele geçen 14.5 cm. yüksekliğindeki sırsız seramik çömlek, günümüzde, mezarların üzerine küçük bir çömlek yerleştirerek içine su doldurma adetinin, XIV. yüzyılda da var olduğunu göstermesi açısından önemlidir.¹⁹⁰

2005 yılı kazı çalışmaları, Seymenlik Zaviyesi'nde yoğunlaştırılmıştır. Avlu girişinin, batı duvarı üzerinde yer aldığı kesin olarak saptanmıştır. Zaviyenin güney kenarındaki hamamın içindeki çöp ve molozlar temizlenmiştir. Hamamın bütün mekanlarında, zeminlerin çökmüş olduğu anlaşılmıştır. Cehennemlik içindeki molozlar da temizlenerek, içinde duman ve sıcak havanın dolaştığı kanallar ortaya çıkarılmıştır.

Menteşe Mezarlığı'nda, dikdörtgen mekanın güneyindeki mekanın kazısına devam edilmiştir. Mezarlığın kuzey kesiminde yeni açılan kesimde, önemli bir kişilik olduğu anlaşılan Melikşah'a ait 1420 tarihli bir mezar taşı bulunmuştur. Büyük miktarı Seymenlik Hamamı'nın soyunmalık sekisinde bulunan 400'e yakın sikkeden tanımlanabilenlerin tanıtımları yapılmıştır.¹⁹¹

2003 sezonu kazısında bulunan Geç Neolitik-Erken Tunç Dönemi'ne (MÖ 6000-MÖ 2000) tarihlenen balta ile Beçin'de yerleşimin erken dönemlerden itibaren başladığı söylemek¹⁹² ve zaman içinde de birçok medeniyet tarafından da kullanıldığını söylemek mümkündür. Dolayısıyla Türk dönemi açısından da önemli buluntular veren bir bölgedir.

¹⁹⁰ Rahmi Hüseyin Ünal, Şakir Çakmak, Ertan Taş, Aydoğan Demir, Gültekin Teoman, "Beçin 2004 Kazısı", **Sanat Tarihi Dergisi**, S. XV, C. 2, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir 2006, s. 90-111.

¹⁹¹ Rahmi Hüseyin Ünal, Şakir Çakmak, Ertan Taş, Aydoğan Demir, Gültekin Teoman, "Beçin 2005 Kazısı", **Sanat Tarihi Dergisi**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, S. XVI, C.2, İzmir 2006, s. 109-164.

¹⁹² Rahmi Hüseyin Ünal, "Beçin", **Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygurluğu**, C. 2, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2006, s. 211-217.

2.3.16. Şeyh Şıhabüddin Sühreverdi Türbe-Mescit Zaviyesi Kazısı

Şeyh Şıhabüddin Sühreverdi Zaviyesi, Konya ili Ereğli ilçesi Devlet Hastanesi'nin bulunmaktadır. Yazıtına göre (H. 793 ramazan evveli) 1393 yılı Ağustos ayının ilk onbeş günü içerisinde yapılmıştır.¹⁹³ Karamanoğlu Süleyman Bey kızı Nasiha Hatun tarafından yaptırılmıştır.¹⁹⁴

Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Selçuk Üniversitesi'nin işbirliği ile ilk sondaj çalışmaları 19 Eylül 1984 tarihinde Beyhan Karamağaralı tarafından başlamıştır.¹⁹⁵

1984 yılına kadar zaviyeden yalnız mescit ve türbe bölümü kalmışken, yapılan kazı sonucu zaviyenin diğer bölümlerinin temel izleri bulunmuş ve Vakıflar Genel Müdürlüğüne izler dondurulmuştur.

¹⁹³ Yazıtın transkripsiyonu ve Türkçe okunuşu: Konyalı İ. H. (1970) s. 497 ve Bayram M. (1994) s. 85.

¹⁹⁴ Osman Nuri Dülgerler, **Karamanoğulları Dönemi Mimarisi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006, s. 127-127.

¹⁹⁵ Beyhan Karamağaralı, "Ereğli Şeyh Şıhabü'd-din Sühreverdi Türbe-Mescid ve Zaviyesi Sondajları", **VII. Kazı Sonuçları Toplantısı 20-24 Mayıs 1985**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1986, s. 661-663.

Fotoğraf 49: Şeyh Şihabüddin Sühreverdi Zaviyesi genel görünüm (O. N. Dülgerler, **Karamanoğulları Dönemi Mimarisi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006)

Mescit, türbe ve açık türbe bölümü 1950-1951 yılında onarılarak bugünkü görünümü kazanmıştır. Daha önce de yer yer çökmüş bir halde düz toprak dam iken bugün üzeri ahşap çatı ile örtülmüştür. Giriş bölümü ana mekandan bir camekan ile ayrılmış üstüne ahşap korkulukla galeri katı yapılmıştır. Mescid bölümü 7,65 x 12,10 m. ölçüsünde dikdörtgen planlıdır. Üst örtü eğimli ahşap çatılıdır. Mihrabın üzerinde üç sivri kemerli tepe penceresi bulunmakta, batı yönünde bir, doğudaki açık türbeye bir büyük pencere ile açılmaktadır. Doğu ve batı yöndeki bu pencereler, büyük sivri kemerli nişler içerisinde yer almaktadır

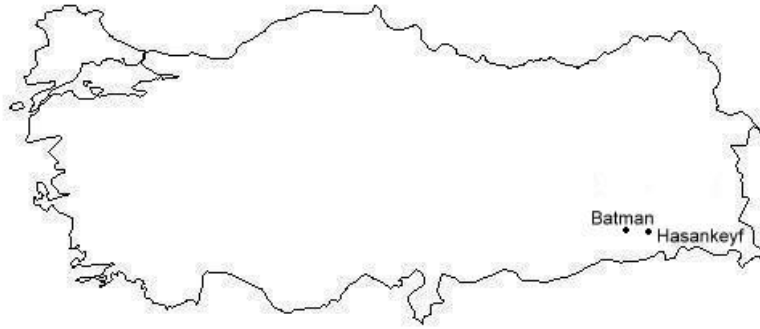
Yapıda malzeme olarak çoğunlukla moloz taş-kireç harç kullanılmıştır. Yer yer kesme taş izleri ile de karşılaşılır. Duvar kaplamalarında alçı, (stuko) malzeme kullanılmış, türbe bölümlerinde çini malzeme kullanıldığı kazıda ortaya çıkarılmıştır.¹⁹⁶

Çalışmalara caminin orijinal duvarlarının belirlenmesi ile başlanmış, daha sonra doğu yönde bir mekan tespit edilmiştir. Kazının önemli buluntuları olan figürlü alçı ve çini parçalar bu kısımda ele geçmiş olup bunların zaviyenin iç mekanlarına ait olduğu sanılmaktadır.¹⁹⁷

¹⁹⁶ Osman Nuri Dülgerler, **Karamanoğulları Dönemi Mimarisi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006, s. 127-128.

¹⁹⁷ “Şeyh Şihabüddin Sühreverdi Zaviyesi”, **Eski Eserler ve Müzeler Bülteni (Ocak-Mart 1985)**, S. 1, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara 1985.

2.3.17. Hasankeyf Kazısı

12. yy'da ilk Türk-İslam başkentlerinden olan Hasankeyf, Diyarbakır'ın yaklaşık 100 km doğusunda, Batman'ın 35 km güneydoğusunda yer alır. Dicle Irmağı kıyısında yükselen sarp bir kayalık üzerine kurulmuş olan Hasankeyf'e ait ilk bilgilere M.S. 451 tarihli bir Bizans kaynağında rastlanmaktadır. Khalkedon Konsili'nin kayıtlarında yerleşim Cepha (Kefa) adıyla bir Süryani piskoposluk merkezi olarak geçmekte ve burada pek çok kilisenin bulunduğu belirtilmektedir. Roma döneminde de bir sınır kalesi olarak kullanıldığı bilinmektedir. Fakat İslam öncesi döneme ait buluntu ve araştırmalar sınırlıdır.

Hasankeyf adı, Arapça "sarp kaya" anlamına gelen Hısn keyfa'dan gelmektedir. Bölgenin İslam egemenliğine girmesinden sonra sırasıyla, Abbasiler, Hamdaniler ve Mervaniler'in eline geçen Hısn Keyfa, daha sonra Artuklu Beyliği'nin eline geçerek başkent olmuştur. 1232'de Artuklular'dan kenti alan Eyyubiler, 1260'taki Moğol akınlarına değin bugün Hasankeyf'in önemli İslam merkezlerinden biri olmasını sağlayan camileri inşa etmişlerdir. Moğol istilasından sonra kenti ele geçiren Akkoyunlu Beyliği de yazlık saraylarını burada kurmuşlardır. Bir süre de Safevi egemenliğinde kalan kent, 1517'de Osmanlı topraklarına katılmış ve Diyarbakır'a bağlı küçük bir sancak merkezi olarak giderek önemini yitirmiştir.¹⁹⁸

Hasankeyf'teki kültür varlıklarının araştırılması ve korunmasına yönelik ilk adım eski kent dokusunun 1981 yılında 1. derece arkeolojik sit alanı ilan edilmesiyle

¹⁹⁸ F. Ertuğ Yaraş, "Hasankeyf" **Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi**, C. 2, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul, 1997, s. 762-763.

atılmıştır. Bilimsel kazı çalışmaları ise 1986 yılında Mardin Müze Müdürlüğü Başkanlığında, M. Oluş Arık tarafından başlatılmış, bölgedeki terör ortamı ve ödenek sıkıntıları yüzünden bir süre ara verilmiştir. 1991 yılında GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı'nın desteğiyle "Hasankeyf Tarihi ve Arkeolojik Sit Alanı Araştırma, Kazı ve Kurtarma Projesi" adı altında kapsamı genişletilmiştir. 2004 yılından itibaren Abdüsselam Uluçam tarafından kazı yapılmaktadır.

2004 yılına kadar devam eden kazılarla Er-Rızk, Sultan Süleyman ve Koç Camileri ile civarlarındaki külliye, cami, medrese, han, konut, sokak meydan ve dükkan topluluklarıyla Aşağı Şehir merkezi ortaya çıkarılmıştır. Büyük Saray, Dicle Nehri kenarında Ortaçağa ait Sahil Sarayı (Camii Mardinike) ve Seramik Fırınları kazıları ise Hasankeyf'in tarihi dokusuna daha zengin bir çehre kazandırmıştır. Ayrıca Yamaç mahallesi ve Zeynel Bey Türbesi yanında sondaj niteliğinde kazılar gerçekleştirilmiştir.

1986-2002 yılları arasında kazısı devam eden Merkezi Kazı Alanı'nda, Koç ve Sultan Süleyman Camileri önünde kalan ve yeni yerleşime kadar uzanan alanın kazısı tamamlanmıştır. Daha önceki yıllarda bulunan tarihi sokağın bu alanda kalan kısmı ortaya çıkarılmış; burada ayrıca temel seviyesinde yapı kalıntıları bulunmuştur. buluntular ışığında da alanın yapıları etrafında toplayan bir meydana açıldığı kanaati oluşmuştur. Kızlar Camii'nin güneyinde kalan ve kazısına 2001 yılında başlanan Küçük Külliye, anıtsal revaklı avlusu olan mescit ve çevresinde ek binalardan oluşan yapılar topluluğu ortaya çıkarılmıştır.

Küçük Külliye'nin güneydoğusunda yamacın eteklerinde bir kısım duvarları toprak üstünde görünen tümsekte de kazılara girilmiştir. Burada da küçük boyutlarda külliye planına benzeyen, mescit, türbe, anıtsal ön-avlu ve ek binalardan oluşan bir kompleks ortaya çıkarılmıştır.

Dicle kıyısında bulunan ve halk arasında Camii Mardinike diye anılan, ancak Sahil Sarayı olduğu düşünülen yapıda 2002 yılında da kazı çalışmaları yapılmıştır. Caminin güneyinde yer alan zaviye-medrese olma ihtimali bulunan mekanların kazılması sonucu, sanduka ve mezar taşlarından alanın sonradan mezarlık olarak kullanıldığı anlaşılmıştır.

Onun dışında, Yukarı Şehir'de yer alan Büyük Saray'da da çalışmalar yapılmıştır. Geniş bir alana yayılan bu yapı topluluğunun yüzey araştırması ve temizliği yapılmıştır. Planını ortaya çıkarmaya yönelik kazı çalışmalarına başlanmıştır.

Çalışmalar sırasında sırlı ve sırsız seramik parçaları, sekiz köşeli ve haç kolu formunda çiniler, süslemeli alçı parçaları ele geçirilmiştir.

Fotoğraf 50: Büyük Saray (28. Kazı Sonuçları Toplantısı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2007)

Kazı çalışmalarına paralel olarak kazı alanları ile birlikte Artuklu Köprüsü, Zeynel Bey türbesi, Ulu Cami ve Kale kapılarında belgeleme (Rölöve), dönemleme (restitüsyon) ve onarım (restorasyon) projeleri hazırlanarak bazılarında uygulamaya geçilmiş, ancak yanlış anlaşılmalardan yüzünden bu çalışmalar resmi kurumlarca 2003 yılında durdurulmuştur.

Alman Arkeoloji Enstitüsü'nden Mimar Dr. Peter Schneider ve ekibi 2001-2003 yılları arasında Rızk Camii'nde kazı yapmış, harimin bir bölümünü ortaya çıkarmıştır.

TACDAM projesi kapsamında A. Uzay Peker ve ekibi tarafından İçkale'de sivil yerleşmeye ait örnekler üzerinde belgeleme çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Yukarı Şehir'deki bazı anıtsal yapıların acil konservasyon-koruma sorunlarına yanıt bulabilmek, kültür mirası yönetiminde alması stratejiler geliştirilmesi için Yukarı Şehir'de ayrıntılı jeo-arkeolojik belgeleme ve yapı envanteri çalışması yapılmıştır.

02.06.2004 tarih ve 2004 /7429 sayılı T.C. Bakanlar Kurulu Kararlı kazı ruhsatı ve GAP İdaresi ile imzalanan protokol çerçevesinde Hasankeyf Projesi Abdüsselam Uluçam'a devredilmiştir. Ilısu Barajı'nın gerçekleşmesi halinde büyük bir bölümü sular altında kalacak olan Hasankeyf'teki kültür varlıklarının tespiti, korunması ve

kurtarılmasına yönelik 2012 yılına kadar sürecek “Uzun Erimli Eylem Planı” hazırlanarak çalışmalara başlanmıştır. 2004-2006 kazı dönemlerinde su altında kalması muhtemel 28 alanda çalışma gerçekleştirilmiş, bu süreçte bilinmeyen 34 taşınmaz kültür varlığının kimliği tespit edilmiştir. Kazı ile ortaya çıkarılan bu yapıların belgelenmesinin yanı sıra, sağlamlaştırma, kısmi onarım ve çevre düzenlemeleri gerçekleştirilmiş, buluntu malzemelerin depolanma işlemleri ile laboratuvar çalışmalarına devam edilmiştir.

Kazı giderleri Kültür Ve Turizm bakanlığı, başbakanlık GAP Bölge Kalkınma idaresi başkanlığı ve DSI Genel Müdürlüğünce karşılanmıştır.¹⁹⁹

2.3.18. Alanya Güleşan Kasrı Kazısı

Alanya'yı çeviren dağların denize bakan yamaçlarında pek çok kasır kalıntısına rastlanmıştır. Selçuklu ve Beylikler dönemi yapıları olan bu eserlerin meydana çıkarılması sanat tarihi çalışmalarının köşk ve saray mimarisi alanına ışık tutacak olması bakımından önemlidir.²⁰⁰

Antalya ili Alanya ilçe merkezine 10 km. uzaklıkta, yukarı Oba (Güleşan) köyündedir. Kesin tarihini saptamaya yarayacak, yazıt vakfiye vb. belge bulunmamaktadır. Bölge, önceleri Anadolu Selçuklu Sultanlarının kışlık saraylarının, daha sonra Karamanoğulları Alaiye Beylerinin yönetim merkezlerinin bulunması, yakın

¹⁹⁹ Abdüsselam Uluçam, “Başlangıcından Bugüne Hasankeyf Kazıları” **Konya Kitabı X, Rüçhan Arık-M. Oluş Arık'a Armağan**, (ed. Haşim Karpuz, Osman Eravşar), Konya Ticaret Odası Yayınları, Konya 2007, s. 681-710.

²⁰⁰ Beyhan Karamağaralı, “Alanya Güleşan Kasrı Kazısı”, **Höyük**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988, s. 141-142.

çevredeki Oba Camisi, Alaeddin Bey Türbesi, Mahmud Bey Camisi yapıların inşa tarihlerini göz önüne alarak XIV. yüzyılda yapıldığı ileri sürülmektedir.²⁰¹

1988 Eylül ayında Beyhan Karamağaralı tarafından kazısına başlanılan eser, Alanya'nın Oba ilçesi Güleşen köyünde bulunan Karamanoğulları dönemine ait olduğu aynı mahalde Karamanoğulları'na ait bir cami, bir medrese, bir türbe ve iki hamamın bulunmasından anlaşılmaktadır. Burada ayrıca bir köprü ile iki kasır daha mevcuttur. Kazı ve temizlik çalışmaları yapılan Güleşen Kasrı 12.10 x 5.50 m. ölçüsünde althü üstlü ikişer odalı, iki katlı küçük bir yapıdır. Duvarları 110 cm. kalınlığındadır. Üst katın batı duvarında ahşap hatıl izleri görülür. Yapının alt katı beşik tonozla örtülüdür. Üst katında da bir tonoz başlangıcı dikkati çeker. Güney tarafında, üst katta, büyük bir pencere ve altında seki bulunmaktadır. Pencerenin içi sivri bir kemerle hafifletilmiştir. Kemerin iç kısmı kırmızı zikzak motifli bir fresk ile süslenmiştir. Üst kata, kuzeyde dışta bulunan taş bir merdivenle çıkılmaktadır. Üst kattaki salon eyvan şeklindedir ve eyvanın kuzeye bakan yanı tamamen açıktır. Eyvanın ortasında bir havuzun bulunduğu yapılan kazı sırasında ortaya çıkmıştır. Bu küçük havuza, su batıdan bir kanalla çıkmakta ve güneydeki pencere altındaki sekini dibinden bir kanalla aşağı inerek sokağa ulaşmaktadır. Osmanlı şehirleri içinde yanlarından su akan sokaklar oldukça fazladır. Suyun ikinci kata çıkarılarak su oyunlarının yaptırılması ve serinletme amacının da bir arada yürütülmesi, Türk medeniyetine yeni bir derinlik kazandırmaktadır.

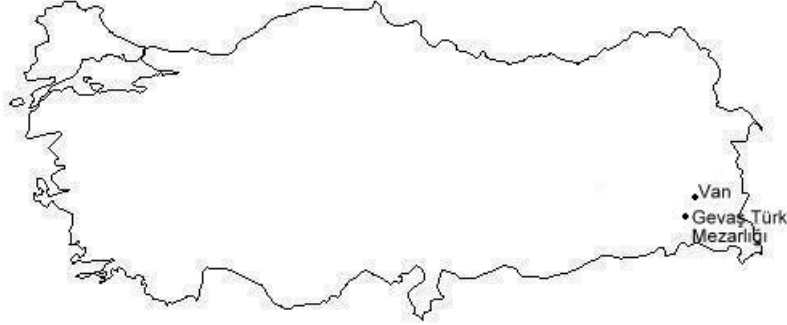
Yapının dışta, güney ve batı cepheleri, kırmızı fresklerle 18 cm² lik karolar halinde, bir aşırı, kırmızıya boyanarak süslenmiştir. Bu tarz fresklerle ilgili olarak bulunan en erken örneklere Orta Asya Turfan mabetlerinde görülür. Beyhan Karamağaralı'ya göre, bu yapılar gerek ölçüleri gerekse süslemeleri ile Orta Asya Türk mimarisi geleneğini devam ettirmektedirler. Yapının üst katında çini duvar kaplamalarına rastlanması yapının bir seviyeye kadar çini ile kaplı olduğunu düşündürmektedir.²⁰²

---

²⁰¹ Osman Nuri Dülgerler, **Karamanoğulları Dönemi Mimarisi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006, s. 236.

²⁰² Beyhan Karamağaralı, "Alanya Güleşan Kasrı Kazısı", **Höyük**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988, s. 141-142.

2.3.19. Van Gevaş Türk Mezarlığı Kazısı

Gevaş Tarihi Türk Mezarlığı kazı, onarım ve çevre düzeni çalışmaları, Van Müze Müdürlüğü'nün başkanlığında, İstanbul Üniversitesi Van Bölgesi Tarih ve Arkeoloji araştırma Merkezi Müdürü Taner Tarhan ve Veli Sevin'in bilimsel sorumluluk ve başkanlığı altında 1988 yılında başlamıştır. Kazı bilim kurulunda saha yürütücüsü olarak Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nden Muhammet Beşir Aşan, Yüksek Mimar Ümit Sirel, restoratör olarak Trakya Üniversitesi Edirne Meslek Yüksekokulu'ndan Hüseyin Akıllı görev yapmışlardır.

Gevaş ilçesi Van il merkezinin 38 km. güneybatısındadır. Artos Dağları ile Van Gölü arasında kalan kıyı şeridi üzerinde, bu dağların eteklerinde kurulmuştur. Tarih boyunca, Bizanslılar'ın, Araplar'ın ve İranlılar'ın arasında el değiştirmiş ve nihayet Selçuklular'ın, Doğu Anadolu'daki Türk Beylikleri'nin ve Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği altına girmiştir.

Buradaki mezarlıklar ve anıt yapılar, görünüşleriyle bir Ortaçağ Türk Kenti olarak bu bölgenin ne denli büyük olduğunu gerçek anlamda kanıtlamaktadır. Şehrin içinde dağılmış diğer mezarlıklar ile birlikte çok geniş bir alana yayılmış olan Tarihi Türk Mezarlığı maddi ve manevi yönleriyle Türk toplumunun ulaştığı zirveyi açıkça belgelemektedir.

Kümbetin yakın çevresi ve batısındaki kesim, pilot alan olarak seçilmiş ve Yüksek Mimar Ümit Sirel tarafından bu alan karelaja alınmıştır. Bu alanda yapılan kazılarda yaklaşık olarak 50'nin üzerinde mezar açığa çıkarılmıştır. Ayrıca, mezarlığın tarihi dokusuna ışık tutan 17 adet sandukalı mezar bulunmuştur. Mezarlığın tarihi

dokusunu –günümüze kadar gelebilmiş en belirgin özellikleriyle- bu alanlarda izlemek mümkündür: bunların sandukaları ve şahide kaideleri kesme kalker taşlarla yapılan platformlara oturtulmuştur.

Bu çalışmalar sonucunda biri kümbet önünde, diğeri batısında olmak üzere geç devire ait iki hazire alanı ortaya çıkartılmıştır. Hazirede bulunan mezartaşları 19. yüzyılın sonlarına tarihlenirken, diğeri Mezartaşları 14. yüzyıla aittirler.

Kazı çalışmalarının yapıldığı diğeri bir alan medrese veya zaviye olarak tanımlanan bir komplekse aittir.

Celme Hatun Kümbeti'nin yaklaşık 5 m. doğusunda yükselen büyük tümsekteki çalışmalara 1989'da başlanmıştır. 1990 yılında da çalışmalar bu alanda yoğunlaştırılarak bu kompleks yapı bütünüyle ortaya çıkarılmıştır. Yapı, bir avlu ve çevresinde 21 adet mekandan oluşmaktadır. Giriş kısmı kuzeydedir. Güneyde mescit yer almaktadır. Mihrabı kesme taştan, özenle örtülerek inşa edilmiştir. Bu alanda mekanların içinde ocak ve nişler ile yer yer pencere açıklıkları bulunmaktadır.

Bu alanda topografik bir ölçüme gidilmemiş olmakla birlikte kümbetle çağdaş olan mezarlık tabanını orijinal kodu ile medrese olarak tanımlana yapı arasında sistemi ve inşaat malzemesi, bu yapının oldukça geç bir tarihe ait olduğuna işaret etmektedir.

Celme Hatun Kümbeti'nin çevresindeki pilot alanlarda 1988-1991 kazı dönemlerinde ortaya çıkarılan, onarılan, restore edilen ve çevre düzeni tamamlanan 72 adet mezarın rölövesi tamamlanmıştır.

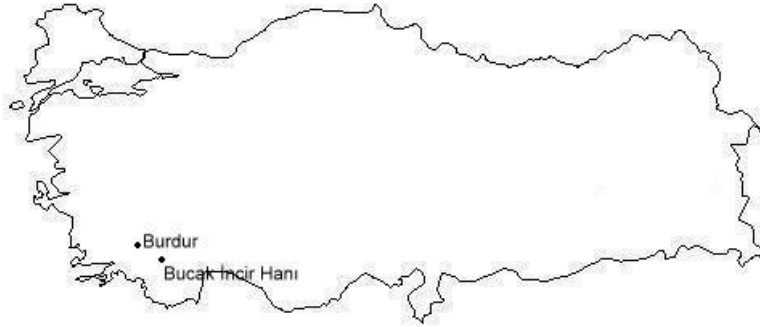
Yöredeki diğeri bir yerleşim merkezi de Erçiş'dir. Buranın da Karakoyunlular'ın merkezi olduğu bilinmektedir. Van'ın ise bu dönemde ancak bir kale olduğu ortaya çıkmaktadır.

Arkeolojik kazı ve saha araştırmalarında ortaya çıkarılan mezartaşlarının gerek üslup gerekse form bakımından Vastan'ın Türkmen bir nüfusa sahip olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Gevaş mezartaşlarında tespit edilen damgaya göre bunların Oğuz boyunun Bozok kolundan "Bayat" boyuna mensup Türkmenler olduğunu

söylemek mümkündür. Daha sonraki yüzyılda Karakoyunlu Türkmen federasyonu içerisinde bayat boyunda yer aldığı diğer kaynaklar tarafından da belirtilmektedir.²⁰³

Restorasyon çalışmalarına yönelik olarak; Kuzeydeki hazirenin çevre duvarları onarılmış; doğu duvarı üzerinde eskiden var olduğu anlaşılan basamaklı bir geçit oluşturularak, kümbet ve hazirenin kolaylıkla ziyaretine imkan sağlamıştır. Batıdaki hazirenin duvarları restore edilerek, üzerine saman katkılı çamur harçla, mahya yapılmış ve duvarlar korunma altına alınmıştır. Medrese alanında da geçici koruma amacına yönelik olarak, bütün duvarların üzeri mahyalandırılmıştır.²⁰⁴

2.3.20. Burdur Bucak İncir Hanı Kazısı

İncir Hanı Anadolu Selçuklu Dönemi hanlarından. Yapılan araştırmalarla birlikte anlaşıldığına göre, avlusunun ahırından bir miktar daha geniş olan bir plana sahiptir. Ahır duvarlarının iç ve dış yüzeyleri, payeler, kemerler ve tonozlar düzgün kesme taşlarla kaplıdır. Duvarlar dışta ve köşelerde değişik kesitli payandalarla takviye edilmiştir.

İncir Han'da kazılar 1991 yılında Burdur Müzesi elamanlarından Arkeolog Ali Harmankaya yüzey araştırması ve sondaj şeklinde ile başlamıştır. On gün boyunca süren bu çalışmalar ile Anadolu Selçuklu Dönemi'ne ait sırlı-sırsız çömlek parçaları, kandil, ağırşak gibi günlük kullanımla ilgili parçalar ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca, hanın yakın çevrelerindeki araştırmalarda; yarım kalmış büst, kaya mezarı kalıntısı,

²⁰³ Muhammet Beşir Aşan, **XIV. Yüzyılda Van ve Yöresi**, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Elazığ 1992 (Basılmamış Doktora Tezi).

²⁰⁴ M. Taner Tarhan, Veli Sevin, Beşir Aşan, "Van Gevaş Tarihi Türk Mezarlığı Kurtarma Kazısı Onarım Ve Çevre Düzeni Çalışmaları", **Anadolu'da Türk Mührü: Ahlat**, Ahlat Kültür Vakfı Yayınları, Ankara 1993, s. 29-40.

bitirilememiş mimari parçalar ve Medusabaşı olarak nitelendirilen kabartmalar ele geçmiştir. Bunların antik Kretopolis şehriyle bağlantısı olabileceği düşünülse de, şehre ait olabilecek temel izleri ortaya çıkmamıştır.²⁰⁵

Bu çalışmalar sonucunda, Koruma Kurulu'nun 12.11.1991/1238 tarih, nolu kararı ile hanın yaklaşık 300 m güneyinde yer alan su kaynağına ve hamam yapısı olarak nitelendirilen bölgeye kadar tescil edilmiştir.²⁰⁶

28 Ağustos 1992'de, Rahmi Hüseyin Ünal tarafından İncir Hanı avlusunda temizleme ve rölöve çalışmalarına başlanmıştır. 31 Ağustos 1992'den itibaren avlunun güneybatı köşesinden başlamak üzere kazı çalışmaları yapılmıştır.²⁰⁷

1992 yılı eylül ayı içinde gerçekleştirilen kazı çalışmalarına avlunun güneyinden başlanmıştır. Güney duvarının dış yüzeyinde yapılan temizlik sonucu taçkapının yeri belirlenmiş ve içeride, güneybatı köşesinde, avlu güney duvarına paralel, yaklaşık 5 m. genişliğinde bir alanda avlu zeminine ulaşılmıştır. Bu alanda, avlu cephe duvarı üzerindeki payandalardan soldan ikincisi hizasında, bol miktarda kömür parçaları ve kül tabakasına rastlanmıştır. Bu durum burada, devamlı ateş yakılmasını gerektiren bir iş yapılmış olduğunu göstermektedir. Dolgu toprak içinde, her seviyede rastlanan at ve öküz nalları ile nal çivileri, derme çatma malzeme ile inşa edilmiş bir nalbant atölyesini düşündürmüştür.²⁰⁸ 1993 yılında devam eden kazı çalışmaları sonunda avlunun bu kesiminde ve güneydoğu köşesinde, iri blok taşlarla meydana getirilmiş kuru duvarlara rastlanmıştır. Avlu cephe duvarına paralel ve dik doğrultularda uzanan bu duvarların, hayvan ağılı olarak kullanılmak üzere oluşturuldukları düşünülmüştür.

---

²⁰⁵ Bu araştırma raporu, Burdur Müzesi'nde mevcuttur. Burdur Müzesi'nde yer alan kazı buluntularının depoda olması nedeniyle kaç parça olduğu tespit edilememiştir. Ayrıca Müze Müdürü H. Ali Ekinci, sırlı-sırsız çömlek parçaları, kandil, ağırşak gibi buluntuları Anadolu Selçuklu Dönemine tarihlendirmeyi yapıda ve çevresinde ele geçmesine dayandırır.

²⁰⁶ Abdullah Şevki Duymaz, "İsparta-Antalya arasında yer alan Anadolu Selçuklu Hanlarından İncir Han", Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, s. 20.

²⁰⁷ X. Vakıf Haftası Kitabı, (yay. haz. İbrahim Ateş, Sadi Bayram, Mehmet Narince), Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1993, s. 399-404.

²⁰⁸ Rahmi Hüseyin Ünal, "Burdur/Bucak İncir Hanı'nda Temel Araştırmaları ve Temzilik Çalışmaları", X. Vakıflar Haftası Kitabı, Ankara 1993, s. 399-422; Rahmi Hüseyin Ünal, "İncir Hanı 1993 Yılı Çalışmaları", Sanat Tarihi Dergisi, S. 8, İzmir 1996, s. 117-129.

Fotoğraf 51: İncir Hanı, Ahır Taçkapısı, (R.Bozer, “İncir Hanı”, Anadolu Selçuklu Kervansarayları, Kültür ve Turizm Bakanlığı yayınları, Ankara 2007)

1992 ve 1993 çalışmaları sonunda, avlu zeminine inilmiş ve cephe duvarının tamamı ile doğu ve batı duvarının cepheden itibaren 10’ar metrelik bölümleri ortaya çıkarılmıştır. zeminde bir temel izine ve cephe duvarı ile yan duvarların iç çeperlerinde, herhangi bir duvar dışına rastlanmaması, avlu cephesine bitişik kapalı mekan bulunmadığı şeklinde yorumlanmıştı.²⁰⁹ Ancak, 2000 yılı çalışmaları sırasında toprak üzerinde kuzeye doğru devam ettiği görülen giriş eyvanı doğu duvarının, 90 derecelik bir açıyla doğuya yönelmesi ve temellerin 4 m. kadar devam ettikten sonra kaybolması, avlu zemin seviyesinin altına inilmesini gerektirmiştir. Avlu zemin kotunun yaklaşık 50 cm. kadar altında rastlanan temel izlenerek, cephe duvarına bitişik bir mekan; hem cephe hem de doğu duvarına bitişik iki mekan, sadece doğu duvarına bitişik iki mekanın temelleri ortaya çıkarıldı. Aynı şekilde avlu zemin kotunun altına inilerek yapılan sondaj sonucu, avlunun güneybatı köşesinde de cepheye bitişik bir hücre ve bir eyvan ile, hem cepheye hem de batı duvarına bitişik bir hücrenin temellerine rastlanmıştır.

2000 yılındaki kazı çalışmalarında elde edilen bu sonuçlar, avlunun doğu kenarı boyunca hücrelerin sıralandığını kesin olarak kanıtlamaktadır. Avlunun güneybatı köşesindeki iki hücre ile bir ayvanın temellerine, kuzeyden bitişen bir başka temele rastlanmaması da, avlunun batı kenarında çift destekli bir revak bulunduğu fikrini tam olarak kanıtlamasa bile, bu varsayıma ciddi bir destek oluşturur. Avlunun güneybatı köşesindeki hücre ile bitişikindeki ayvanın toplam genişliği 10 m.’ye yakındır. Ahır

²⁰⁹ Rahmi Hüseyin Ünal, “İncir Hanı 1993 Yılı Çalışmaları”, *Sanat Tarihi Dergisi*, S.8, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir 1996, s. 117-129.

cephesinin batı ucunda varlığından söz edilen ve bir revak tonozu olabileceği belirtilen tonozun derinliği de, 10 m.nin üzerindedir. Böylece, giriş ayvanının batısındaki hücrenin kuzey duvarında son bulan bir revak, avlu planını tamamlamaktadır.²¹⁰

1992-1993 yıllarında gerçekleştirilen çalışmalar sırasında açığa çıkarılan avlu duvarlarının iç çeperlerinde herhangi bir duvar dışına rastlanmaması, avlu cephesine bitişik herhangi bir mekan bulunmadığı şeklinde yorumlanmıştı.²¹¹ Ancak avluda yer alan kapalı mekanların duvarlarının, avlu duvarlarına bağlanmamış olabileceği dikkatten kaçmıştır. Nitekim 2000 yılı çalışmaları sırasında avlunun, doğu, batı ve güney kenarlarına bitişik hücrelere ait temellerin ortaya çıkması, Selçuklu yapılarında sıkça rastlanmayan bir olguyu gözler önüne sermiştir. Hanlarda, medreselerde ve plan yönünden benzer yapılarda, dış duvarlara bitişik kapalı mekanların duvarlarının, dış duvarlarla kaynaştırılması, yapının sağlamlığı açısından adeta teknik bir zorunluluktur. İncir hanı avlusunda bu zorunluluğa uyulmadığı, avlu duvarlarının inşaatının tamamlanarak, iç ve dış yüzeylerinin kesme taşlarla kaplandığı ve avludaki kapalı mekanların, bu işlemler tamamlandıktan sonra inşa edildiği anlaşılmaktadır.

2000 yılı çalışmaları sırasında, giriş eyvanının doğusundaki hücrenin içinde bulunan bezemeli ve silme kesme taşlar, muhtemelen, bugün sadece temeli kalmış olan avlu taçkapısına aittir. 1992 yılı çalışmaları sırasında, avlu taçkapısı doğu yan kanadının doğu yüzünde, yerinde kalabilmiş bir bezemeli kesme taş, taçkapı yan kanatlarının yan yüzlerinin de bezemeli olduğunu göstermiştir.²¹²

1992 yılı çalışmalarında, avlunun batı duvarının güney ucunda, avlu zemini seviyesinde, bir kesme taş bloğunun eksik olduğu görülmüştü. 1993 yılı çalışmaları sırasında, boşluğun bir kesme taş derinliği ile sınırlı kalmadığı, duvar kalınlığı boyunca devam ettiği görülmüştür.²¹³ Deliğin dışarıdaki ağzını tıkayan dolgu tabakası

---

²¹⁰ Rahmi Hüseyin Ünal'ın belirttiğine göre; İncir Hanı'nın avlusundaki temizlik çalışmaları tamamlanamamıştır. Kazının tamamlanması için Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün ilgililerine yapılan başvurular sonuçsuz kalmıştır. Hanın bugünkü karayolundan biraz içeride kalması, kullanımını zorlaştırmaktadır. Bu durum hanın onarımına "gelir getirmesi mümkün olmayan bir yatırım" olarak bakılmasına neden olmuş olabilir. Avlunun yeniden ayağa kaldırılması pek çok verinin eksik olması nedeniyle mümkün değildir. Ancak, Konya yakınlarındaki Horozlu Han'da yapıldığı gibi, avlu duvarlarının ve avlu içindeki mekanların temelleri bir miktar yükseltilerek kaybolmaları önlenebilir ve böylece avlunun planı hakkında bir fikir edinilebilirdi. Ahır kısmında ise verisi eksik olan tek unsur, çapraz sahnin üzerindeki kubbedir. Onun dışında kalan tüm eksiklikler tamamlanabilecek durumdadır.

²¹¹ Rahmi Hüseyin Ünal, "Burdur/Bucak İncir Hanı'nda Temel Araştırmaları ve Temizlik Çalışmaları," **X. Vakıflar Haftası Kitabı**, Ankara 1993, s. 399-422.

²¹² Selçuklu dönemi taçkapıları içinde yan yüzleri de bezemeli olan örnekler oldukça azdır. Bu örneklerin hemen hepsi, XIII. Yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmektedir. Örnek olarak; 1271 tarihli Sivas Gök Medrese taçkapısı, XIII. Yüzyılın son çeyreğine ait Erzurum Çifte Minareli Medrese taçkapısı ve 1310-11 yılına tarihlenen Erzurum Yakutiye Medresesi taçkapısı gösterilebilir.

²¹³ Rahmi Hüseyin Ünal, "Burdur/Bucak İncir Hanı'nda Temel Araştırmaları ve Temizlik Çalışmaları," **X. Vakıflar Haftası Kitabı**, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1993, s. 399-422.

kaldırıldığında, bunun bir tahliye kanalı olduğu anlaşılmıştır. Kanalin dışarıya doğru belirgin bir eğime sahip olması ve zemininin harçla sıvanmış oluşu bu kanıtı desteklemektedir.

İncir hanı avlusunda yapılan kazı ve temizlik çalışmaları sırasında çok sayıda sikke ele geçmiştir. 1992 yılında bulunan 21 adet sikkeden 13'ü; 1993 yılında bulunan 97 sikkenin de 26 adedi, tam olarak teşhis edilmiştir. İki tane altın, önemli bir kısmı gümüş, kalanı da bakır olan bu sikkelerden iki adeti Selçuklu sikkesi, üç adeti batı ülkelerine ait sikkeler, geriye kalanlar ise, Osmanlı sikkeleridir.

Değişik tarihli çok sayıda sikkenin, stratigrafik ve kronolojik bir sıra dahilinde ele geçmiş olması, hanın, inşa edildiği XIII. Yüzyıl ortalarından XIX. Yüzyıl ortalarına kadar uzanan bir zaman dilimi içinde, kesintisiz olarak bir insan trafiğine sahne olduğunu kanıtlamaktadır. Birikinti toprak tabakasının hemen hemen her seviyesinde rastlanan küçük baş hayvan kemikleri de bu savı desteklemektedir.²¹⁴

Temizleme çalışmaları sırasında, mimari süsleme parçaları sırlı ve sırsız seramik parçaları, lüle parçaları, nallar ev nal çivileri, iri çiviler ve demir halkalar ile değişik dönemlere tarihlenen bakır ve gümüş sikkeler bulunmuştur. Bunlardan mimari süsleme parçalarının tümünün avlu kapısına ait olması muhtemeldir.

Sırlı ve sırsız seramik parçaları arasında testi ve küp parçaları, tabak ve fincan parçaları mevcuttur. Kısmen tamamlanabilen tek kap olan yeşil sırlı fincan, sgraffito tekniğiyle işlenmiş basit süslemelere sahiptir.

Temizlik çalışmaları sırasında çeşitli dönemlere ait sikkeler de bulunmuştur. Sikkelerin en eskisi Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykavus dönemine tarihlenmektedir.

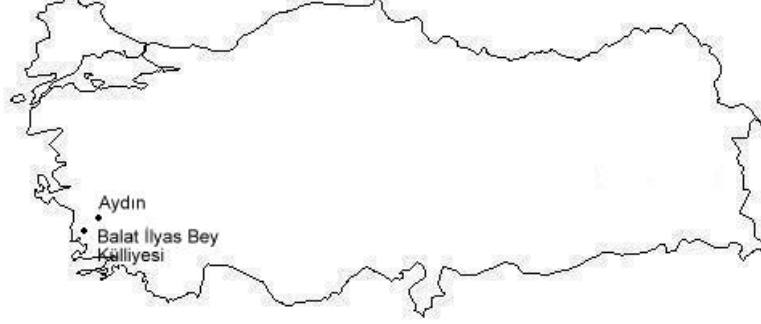
İncir Hanı'nın hangi tarihte harap olduğu bilinmemektedir. Ancak bugün dahi oldukça sağlam durumdaki ahır, yüzyıllar boyu çeşitli amaçlarla kullanılmış olmalıdır. Sikkeler arasında yaklaşık 150 yıl öncesine tarihlenenlerin bulunuşu, han ve yakın çevresinin en azından bu tarihlere kadar kesintisiz bir şekilde kullanıldığını kanıtlar. Hanın inşa edildiği XIII. yüzyıldan XIX. yüzyıl ortalarına kadar uzanan zaman dilimi içinde kullanılmış değişik tarihli sikkelerin, stratigrafik bir sıra izleyecek şekilde bulunmuş olmaları, han ve yakın çevresinin sürekli bir insan trafiğine sahne olduğunu kanıtlamaktadır. Birikinti toprak tabakasının aşağı yukarı her seviyesinde rastlanan

---

²¹⁴ Rahmi Hüseyin Ünal, "İncir Hanı", *Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2007, s. 305-319.

küçükbaş hayvan kemikleri bu savı desteklemektedir. Böylece İncir Hanı ve çevresinin yakın zamanlara kadar kullanıldığı kesinlik kazanmış olabilir.²¹⁵

2.3.21. Aydın Balat İlyas Bey Külliyesi Kazısı

Antik dönemde İyon kentlerinden biri olan Miletos (Palatia), XVIII. Yüzyılın ikinci yarısında “Balat” adıyla Mentеше Beyliği topraklarına katılmıştır. Kentte, Mentеше Beyliğine ait birçok yapı bulunmaktadır. Bu yapıların en önemlilerinden biri İlyas Bey tarafından inşa ettirilen, cami, medrese ve iki hamamdan oluşan külliye-dir. 1991 ve 1994 yıllarında yapıların onarımına ait proje çalışmaları başladıysa da sonuçlanmamıştır. 2007 yılında Şakir Çakmak ve Yekta Demiralp tarafından burada tekrar kazı çalışmalarına başlanmıştır.

İlyas Bey külliyesinde, duvarlarla çevrili geniş bir bahçe içine yerleştirilmiş olan cami ve medrese, ortak bir avluyu paylaşmaktadır.

Medresenin kuzeybatısında, işlevi tartışmalı bir yapı kalıntısı bulunmaktadır. 1994 yılı kazı çalışmalarında medresenin batısında, bahçe duvarına paralel uzanan, külliye-yeye sonradan eklenmiş, başka bir medresenin kuzeydoğusunda, dış avludadır.

İlyas Bey Camii, yaklaşık 18 x 18 boyutlarında 14 m çapında bir kubbeyle örtülü, kare planlı bir yapıdır. Kubbesi tuğladır ve beden duvarları devşirme mermerle kaplanmıştır. Son cemaat yeri yoktur. Kuzeybatı köşede yer alan minare, 1955 yılında meydana gelen depremle yıkılmıştır. Camiye, kuzeyde yer alan eyvan şekilli taçkapıdan girilmektedir. Eyvan, iki mermer sütunla Bursa kemerli üç bölüme ayrılmış; ortadaki

²¹⁵ X. Vakıf Haftası Kitabı, (yay. haz. İbrahim Ateş, Sadi Bayram, Mehmet Narince), Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1993, s. 399-404.

geniş bölüm giriş açıklığı, yanlardaki iki bölüm ise şebekeli levhalar içeren birer pencere olarak düzenlenmiştir. Yapının kubbe geçişleri, iri tromplarla sağlanmıştır. Trompların içi, istiridye kabuğu, üçgen ve mukarnaslarla süslenmiştir.

Cami ve medresenin kuzeydoğusunda yer alan iki hamamın beden duvarları kabayonu taşlarla, kubbe ve tonozları ise tuğlayla inşa edilmiştir. Soyunmalık mekanı 1994 yılında gerçekleştirilen kurtarma kazısı çalışmalarında ortaya çıkarılan kuzeydeki Büyük Hamam, üç eyvanlı ve iki köşe hücreli bir sıcaklığa sahiptir. Sıcaklık duvarlarında, sıva üzerine baskı tekniğiyle oluşturulmuş süsleme izleri görülmektedir. Büyük hamamın güneyinde yer alan Küçük Hamam ise yan yana dizilmiş üç küçük mekandan oluşmaktadır.

1991 yılında külliyedeki iki hamamın kazı ve temizliği gerçekleştirilmiştir. Ödenek sorunları yüzünden yarım kalan çalışmalar, 1994 yılında tekrar başlamıştır. Caminin, doğu, batı ve kuzeyindeki temizlik çalışmaları yapılmış ancak bu çalışmalar da yarım kalmıştır. 2006 yılında Tekstil Sanayi ve Ticaret A.Ş. ile T. C. Başbakanlık, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Aydın Bölge Müdürlüğü arasında yapılan protokolle konservasyon ve restorasyon çalışmalarına tekrar başlanmıştır. 2007 yılında da devam eden kazılarla iç avlu ve medrese hücreleri, dış avlu, Büyük Hamam, Küçük amam ile hamamların batısındaki hazirede araştırmalar yapılmıştır.

Balat İlyas Bey Külliyesi kazılarında mimari buluntulardan başka, çeşitli teknikte farklı dönemlere ait çok sayıda seramik fragmanı bulunmuştur. Fakat malzemenin büyük bir bölümü kırık parçalardan oluşmaktadır.

Seramiklerin genel olarak, Beylikler ve Osmanlı dönemine ait oldukları anlaşılmaktadır. 14. yüzyıl ile 15. yüzyılın başlarında görülen ve “Milet tipi” olarak adlandırılan sıratlı teknikli kırmızı hamurlu seramiklerin yanı sıra “Milet tipi” seramiklerle çok benzer bir hamur yapısına sahip tek renk sırlı seramikler bulunmaktadır. Seramik buluntular dışında; 10’u bakır, 13’ü nikel, 3’ü gümüş ve 1’i bronz olmak üzere okunabilir sikkeler ele geçmiştir. Ayrıca 1 bronz ilaç kaşığı, 1 gümüş kolye ve 1 cam yüzük kaşı da ele geçmiştir.²¹⁶

---

²¹⁶ Yekta Demiralp, Şakir Çakmak, “Balat İlyas Bey Külliyesi 2007 Yılı Kazı ve Temizlik Çalışmaları”, **XII. Ortaçağ-Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Sempozyumu**, (ed. Ali Osman Uysal, Alptekin Yavaş, Mesut Dündar, Oğuz Koçyiğit), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları, İzmir 2010, s. 186-195.

2.3.22. Yozgat Delice Selçuklu Köşkü Kazısı

Anadolu Medeniyeti Müzesi'nin 1967 yılında satın aldığı bir grup alçı levha üzerinde Hüseyin Karaduman tarafından yapılan incelemeyle bu buluntuların, Selçuklu köşküne veya sarayına ait olduğu belirtilerek, buluntu yerinin önemi vurgulanmış ve eserler de 13. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmiştir.²¹⁷ Kalıntıların, Yozgat İli, Yerköy İlçesi, Yamuklar Köyü, Delice mevkiinde, Delice Irmağı'nın hemen yanında yer alan tepenin uç kısmında bulunduğu saptanmıştır.

Delice Selçuklu Köşkü Kurtarma Kazısı Anıtlar Ve Müzeler Genel Müdürlüğüne bağlı olarak; Hüseyin Karaduman, Yozgat Müzesi müdürü Musa Özcan, müze araştırmacıları Yusuf Demirci ve Ekrem Anaç'ın katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Kazı çalışmalarına 12.08.1993 tarihinde başlanmıştır. Yapı kalıntısının tepenin uç kısmında olduğu kabul edilerek bunun kuzeye uzanan bölümünü tespit etmek için üç ayrı yerde yapılan açmalarla çalışmalara başlanmıştır.

Açmalar ve açmalar arasındaki bölümler kazıldığında, köşkün günümüze kalabilen kısmı gün yüzüne çıkarılmıştır.²¹⁸ Ortaya çıkan yapı kalıntısının ana hatlarını birbirine paralel durumda bulunan ve kuzey-güney yönüne uzanan üç temel duvarı ile bunlardan doğudaki I. duvarın güney köşesini ortadaki II. Duvarla birleştiren bağlantı duvarı oluşturur. Bu duvarların yemeli iki sıra çakıl taşından yapılmıştır. Batıdaki III. Duvarın tek sıra kalmış temelinden anlaşıldığı kadarıyla, kenarlarda daha iri, orta dolguda daha küçük boyutlu taşlar kullanılmıştır.

²¹⁷ Hüseyin Karaduman "Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ndeki Selçuklu Alçıları Ve Düşündürdükleri", **Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1998 Yılı**, Ankara 1989, s. 88-115.

²¹⁸ Yapı, Delice Irmağı ile bağlantısından dolayı, "Delice Selçuklu Köşkü" olarak isimlendirilmiştir.

I. duvarda temel üzerinde 33 x 33 cm boyutlarında 5-6 cm kalınlığında kerpiçten yağılmış, çamur harçlı duvar kalıntısı vardır. Bu duvarın güneydoğu köşesinden başlayarak, önce kuzeye doğru içbükey kavis yapan bir duvar; 155 cm doğuya ilerledikten sonra, güneye yönelir ve tuğla ocağın önünde sona erer. 33 x 15 cm boyutlarında kerpiçten yapılan ve zemine temelsiz oturan duvarın günümüze en fazla üç sırası kalmıştır. Bu duvar, doğu mekanı olarak nitelendirebileceğimiz mekanın güney, I. duvar da batı duvarını oluşturur. I. duvarın doğu cephesinde bağlantı duvarının güney, II. Duvarın batı cephesinde de görülen toprak sıva üzerine alçı katkılı kireç sıva mevcuttur. Sıvanın alttaki bitiş yeri, aynı zamanda tabanın, güney duvarının üçüncü kerpiç seviyesinde olduğunu gösterir. Taban kum ve çakıl dolgu üzerine sıkıştırılmış topraktan oluşturulmuştur. Bu mekanın doğu ve kuzey duvarları tespit edilememiştir. Ancak, kuzey bölümünde dağılmış halde iri çakıl taşlarına rastlanılmıştır.

Tuğla ocak, 30 x 32 cm boyutlarında 4 cm kalınlığında tuğla levhaların altıgen form oluşturacak şekilde toprağa gömülmesiyle yapılmıştır. Ön tarafında tespit edilen sıkıştırılmış toprak zemin, bağlantı duvarının önünden II. Duvara kadar gider. İki duvarın oluşturduğu köşede 80 cm çapında, 98 cm derinliğinde bir çukur ortaya çıkarılmıştır. Çukurun temizlenmesi sırasında bitkisel motifli bir alçı levha ele geçmiştir. Güney mekan olarak tanımlanabilecek bu mekanın tamamına yakın bölümü, toprak alımı sonucu bugün mevcut değildir.

Kazı sonrasında ortaya çıkan mekanların birbirleriyle olan bağlantıları tam olarak tespit edilememiştir. Yapının bu bölümlerinin günümüze kalması, kuzey duvarlarına rastlanılmaması, modern tarımın sonucu olmuştur. Tepenin uç kısmı modern tarım aletleri için tehlike arz etmiştir. Kazıda ortaya çıkan yapı, plan açısından tam ve yeterli bilgi vermemekle birlikte, yapının inşasında kullanılan alçı levhalar önemli sonuçlar ortaya çıkarmıştır.

Kazıda ele geçen buluntuların büyük bir çoğunluğu bezemeli alçı levhalardır. Bunlardan fazlaca ele geçmesi, yapının iç tezyinatına önem verildiğini gösterir. Buluntular, küçük mekanların üzerinde ve kuzeyindeki tabanda, bağlantı duvarının güneyinde, tuğla ocak ile I. duvarın güney köşesi arasındaki kerpiç duvarın önünde ve arkasında ve birazda I. duvarın doğusunda ele geçmiştir. Alçı levhaların dışında, alçı harç ve sıva parçaları ile çok az kullanım eşyasına ve parçasına rastlanmıştır.

Delice Selçuklu köşkü, Anadolu Selçuklu mimarisi açısından bakıldığında alçı bezemede özgün bir yere sahiptir.

Köşkün 1967 yılından itibaren tahrip edilmesi nedeniyle, yapının tam planı çıkarılamamıştır. Ortaya çıkan plan da bir yenilik getirmemektedir. Ancak yapıda kerpiç malzemenin kullanılması bilinenlerin dışındadır. Anadolu öncesi Türk mimarisi göz önünde bulundurulduğunda, dini yapıların yanı sıra Gazneli sarayının da bir kısmında kerpiç, malzemenin kullanıldığı bilinmektedir.²¹⁹ Bunun yer yer Anadolu'da devam ettiğini söylemek mümkündür.

Köşkün köy evlerine benzeyen mütevazı görünümünün içinde zengin bir alçı bezemenin yer aldığını söylemek mümkündür. Alçı levhalarda yer alan figürler ve diğer bezemelerin büyük bir kısmı oldukça iyi durumda günümüze kalmıştır. Çift başlı kartal, tavus kuşu, aslan, palmet, lotus vs. gibi köşkün tezyinatında kullanılan bitkisel ve geometrik bezemeli alçı levhalar, Selçuklu döneminde sıkça kullanılan örnekler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Delice köşkünün figürleri tarihlendirme açısından kıyaslandığı zaman örneklerin tamamı 13. yüzyıldan kalmaz. Bu nedenle köşkü ve alçı bezemelerini 13. yüzyıla tarihlendirmek mümkündür. Ancak, kıyaslamada kullanılan örneklerin çoğunluğunun 1220-37 yıllarına tarihlenmesi kazı öncesi buluntuların 13. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmemizle çelişiyor ise de figürlerdeki oransal denge ve Avrasya hayvan stiline yoğunluğu, eserlerin 1243 Köseadağ yenilgisinden sonra artan Orta Asya etkisinin ürünü olabileceği fikrini gündemde tutmaktadır.²²⁰

---

²¹⁹ Oktay Aslanapa, **Türk Sanatı**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1984, s. 27-47.

²²⁰ Hüseyin Karaduman, "Delice Selçuklu Köşkü Kurtarma Kazısı", **5. Müze Kurtarma Semineri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995, s. 189-220.

2.3.23 Aksaray Melik Mahmud Gazi Hangahı (Darphane) Kazısı

Aksaray-Melik Mahmud Gazi Hangahı il merkezinde Şeyh Hamid Mahallesi, Güzel Baba Sokak'ta Baba Hakiki Türbesi yanında bulunmaktadır. Burada kazı çalışmaları 1995 ve 2002 yılları arasında Bekir Deniz tarafından yapılmıştır.

Fotoğraf 52: Güneydoğudan görünüş, kazı öncesi, 1993. (B. Deniz, Vakıflar Dergisi C. XXV, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Ankara 1995)

Yapının çevresi ve içi zamanla sel toprağı ve çevreden atılan çöplerle dolmuştur. 1974 yılına kadar da, batı duvarına yaslanmış kerpiç bir ev vardı. Bu evin yıkıntısı da toprak yığını halindeydi.

Yapımı batı yönündeki odası ile, çevresindeki bahçeler ve mezarlık Cumhuriyet yıllarının başında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce çevrede bulunan ev sahiplerine,

kuzey yönündeki 5 m² lik alan da 1992 yılında, dönemin belediyesince bitişik parsel sahibine satılmış, 1993 yılında da, alan kişi, kuzey yönüne üç katlı bir bina yapmıştır.²²¹

Yapı 1940 yılına kadar, kesme taş kaplamalı, kuzey yönündeki iki katlı cephesi, kubbe, tonoz gibi örtüleri tuğla ile bina edilmiş bir eserdir. Taş kaplamaları belediye tarafından sökülmüş, sağlam durumdaki kubbesi de balyozla yıkılarak malzemesi hapishane yapımında kullanılmıştır.

Eserin girişi kuzey yönündedir. Bu nedenle yapı dışarıdan tek katlı gibi görünmektedir. Kuzey cephesine ortasında ikinci katın tuğla malzemeyle yapılmış öndeki yıkık, diğeri sağlam iki odası vardır. İlk odanın kubbeyle örtüldüğü izlerinden bellidir. İkinci oda kırılmalı tonoz örtülüdür. Bunların sağ ve solunda birer dehliz bulunmaktadır. Dehlizlerin gerisinde, yine ortadaki iki katlı mekanın iki yanına, simetrik yerleştirilmiş, üzerleri kubbe örtülü, ikişer oda mevcuttur. Bunlardan sol yandakiler, üst örtüleri dışında kısmen sağlamdır.

Yapının batısında yan yana iki oda vardır. Kuzeybatı köşedeki oda iki katlıdır. İçerideki bir merdivenle ulaşılan üst kubbeyle örtüldüğü izlerden bellidir. Bitişikteki kare planlı büyük odanın üzerinin yıkık bulunan ve geçişlerinin mukarnaslı tromplarla sağlandığı anlaşılan kubbe ile örtüldüğü tespit edilmiştir. Doğu duvarında bir baca izi mevcuttur. Güneyinde dışarı taşan büyük bir eyvan vardır. Üzerinin kubbeyle örtüldüğü pandantif izlerinden bellidir. Eyvanın doğu ve batısında, tuğladan yapılmış, sonradan kapatılmış sivri kemerli birer vardır.

Yapı zaviyeli cami tipindedir. Ortada yüksekçe bir kasnak üzerine oturan, geçişleri çökertmeli pandantiflerle sağlanan kubbeyle örtülü bir ana mekan yer alır. Kasnakta her hey yönde birer pencere vardır. Ana mekanın güneyinde, döneminde mihrabın bulunduğu büyük bir eyvan vardır. Kubbesi yıkıktır. Mihrabı 1974 yıllarında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce güney duvarı sağlamlaştırırken yok edilmiştir.²²²

---

²²¹ Bekir Deniz, “Aksaray-Melik Mahmud Gazi Hangahı (Darphane) Kazısı”, **Sanat Tarihi Dergisi (I. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları Sempozyumu 9-11 Nisan 1997, İzmir, Bildiriler)**, S.9, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir 1998, s.13-36.

²²² Bekir Deniz, “Aksaray – Melik Mahmud Gazi Hangahı (Darphane) Kazısı ve Türk Sanatı İçindeki Yeri” **VII. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri (II. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı-Araştırma Sempozyumu)**, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1998, s. 137-155.

Fotoğraf 53: Güneydoğudan görünüş, kazı öncesi, 1993. (B. Deniz, Vakıflar Dergisi C. XXV, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Ankara 1995)

2.3.24. Konya Meram Şekerfuruş Türbesi Kazısı

Konya İli, Meram İlçesi, Şeker fabrikası arazisi içerisinde yer alan Şekerfuruş Türbesi'nin kitabesi ve vakfiyesi bulunmamaktadır. Türbenin, Hoca Ahmet Fakih'in talebelerinden Şekerfuruş için yaptırılmış olduğu kabul edilmektedir.²²³ 13. yüzyılın sonlarına tarihlendirilmektedir.

Şekerfuruş Türbesi'nin Konya Musalla Mezarlığı'nda bulunan Gömeç Hatun Türbesi'ne benzerlik gösterdiği düşünülmektedir. 1888 yılında kemeri çöken türbeden günümüze sadece mezar odası kalmıştır. 1965 yılında mezar odasının üzerine beton harçlı 40 cm yüksekliğinde moloz taştan duvar yapılmış, üstü ise toprakla

²²³ İbrahim Hakkı Konyalı, **Konya Tarihi**, Enes Kitab Sarayı, Konya 1977, s. 742.

doldurulmuştur. Türbenin etrafı zaman içerisinde toprakla dolduğundan mezar odasının doğu, batı ve kuzey yönlerinde bulunan hava delikleri tıkanmıştır. Hava akımı yok olan türbede nem oranı artmış ve kalan kısımları da yıkılmaya yüz tutmuştur.

Konya Şeker Fabrikası yöneticilerinin türbenin etrafını temizleme ve park yapma düşüncesinden hareketle, Müze Müdürü Erdoğan Erol başkanlığında; Naci Bakırcı, Necip Çay, Gülseren Karakap, Neşican Yücedağ'ın katılımıyla ve 7 işçi ile 26-06.1996 tarihinde kazı ve temizlik çalışmasına başlanmış, 30.12.1996 tarihinde çalışmalar sona ermiştir. Kazının giderleri Konya Şeker Fabrikası tarafından karşılanmıştır

Kazı çalışmasına, tonoz üzerine 1965 yılında yapılan moloz taş duvarların arasında bulunan dolgu toprağın boşaltılmasıyla başlanmıştır. Daha sonra duvarlar kaldırılmıştır, türbenin dört yanındaki dolgu toprakları boşaltılarak temel hizasına kadar inilmiştir. Türbenin doğu, batı ve kuzey yönünde kapanmış olan, ikişer adetten toplan altı adet mazgal deliği temizlenmiştir. Türbenin güney yönünde mezar odası girişinin iki yanında bulunan basamaklar temizlenmiştir. Ayrıca mezar odası girişinin iki yanında bulunan basamaklar temizlenmiştir. Ayrıca bu yönde cephe profiline ait taşlar ortaya çıkartılmıştır. türbenin batı yönünde yapılan çalışmalarda Anadolu Selçuklu Dönemi'ne ait su künkleri bulunmuştur. Bu künkler türbenin yanından batıya doğru uzanmaktadır. Buradan hareketle türbenin çevresinde başka yapılarında bulunduğu düşünülmüştür.

Yapılan çalışmalarda toprak dolgu içerisinde Anadolu Selçuklu Dönemi'ne ait firuze, patlıcan moru ve yeşil renkli mozaik çini parçaları bulunmuştur. Bu çini parçaları, Şekerfuş Türbesi'nin de çağdaşları gibi, cephe ve eyvan içinin, çinilerle süslü olduğunu göstermektedir. Mezar odasının güneye açılan kapısı, girişin iki yanında gövdeye çıkan basamaklar ve kazıda bulunan cephe taşları, türbenin güneye bakan eyvan türü plana sahip olduğunu düşündürmektedir.

Kazı çalışması tamamlandıktan sonra türbenin dört yanına, türbeden 2 m. uzaklıkta beton perde duvarlarla açık drenaj yapılmıştır. Sıvaları ve derzleri yenilenmiştir. Türbenin yağmur ve kar sularından korunması için, Osman Nuri Dülgerler'in önerisi doğrultusunda, pramidal bir çelik iskenenin üzeri polikarbon türü bir malzeme ile kaplanarak türbenin üzerine çatı yapılmıştır.²²⁴

---

²²⁴ Naci Bakırcı, Konya Meram Şekerfuş Türbesi 1996 Yılı Kazı Ve Temizlik Çalışması", VIII. Müze Kurtarma Kazıları Semineri 7-9 Nisan 1997, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998, s. 159-172.

2.3.25. Ankara Yıkık Hamam (Eyne Bey Hamamı) Kazısı

Yapı, Ankara İli, Altındağ İlçesi, Yeğenbey Mahallesi, Pala Sokak'ta yer almaktadır. Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni ile 20.10.1999-01.12.1999 tarihleri arasında, zamanının Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi Müdürü İlhan Temizsoy'un başkanlığında H. Örcün Barışta'nın bilimsel sorumluluğu altında kazı yapılmıştır. Kazıya heyet üyeleri olarak Hakkı Acun, Halit Çal, Mehmet İbrahimgil, Muhammet Görür, Nurşen Özkul, Murat Çerkez, Ö. Hakan Çetin, H: Kamil Biçici, Candaş Keskin katılmıştır.

Yapı Gönül Öney tarafından 15. yüzyıla tarihlendirilmiştir.²²⁵ Kamil Şahin ise tapu tahrir defteri ve şeriyye sicillerinde adı geçen İne Bey Subaşı Hamamı'nın yerinin mevcut yapıyla uyduğu durumundan hareketle ve İne Bey'in 1406'da öldürüldüğü bilindiğinden yapıyı 14. yüzyıla tarihlemektedir.²²⁶ Birsen Erat da aynı görüşle yapının 14. yüzyıl sonuna ait olduğu belirlemiştir.²²⁷

Hamam, kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Soyunmalık kısmı kareye yakın dikdörtgen planlıdır. Örtüsü yıkılmıştır. Girişi batı duvarındadır. Ilıklık kubbeye örtülü büyükçe bir kare mekandır. Kapıları ılıklığa açılan batısındaki iki küçük adanın biri hela biri tıraşlık olmalıdır. Sıcaklık, dört eyvanlı ve dört halvet hücreli tiptedir. Güney eyvanı dar tutularak, arkasında muhtemelen soğuk su deposu olarak

²²⁵ Gönül Öney, **Ankara'da Türk Devri Yapıları**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1971, s. 151.

²²⁶ Kemal Şahin, "Ankara'da Melike Hatun Vakıfları", **Vakıflar Dergisi**, S. 22, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1998, s.77-82.

²²⁷ Birsen Erat, **Anadolu'da 14. Yüzyıl Türk Hamam Mimarisi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1996, s. 40.

kullanılan bir mekan oluşturulmuştur. Bunun hemen arkasında soğuk su deposu, güney cephesi boyunca uzanmaktadır.

Soyunmalıktaki dört devşirme sütundan, bu ünitenin orijinalinde ahşap örtüye sahip olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu örtü günümüze kadar kalmamıştır.

20.10.1999 tarihinde başlayan kazılarla, kuzeyde yer alan soyunmalık mekanında çalışılmaya başlanmıştır. İlk olarak mekanın zemininde ve duvarlardaki yabancı otlar kesilmiştir. Sonra yapının duvarlarına ait mermer, blok kesme taş ve moloz taşlar doğu duvarının üzerine kurulan bir makara sistemi ile dışarı çıkarılmıştır. Ancak burada hamama ait sütun, kaide, gövde ve başlıkları, kurnalar ile havuzun fiskiye teknesine ait parça temizlenerek yerinde bırakılmıştır. Daha sonra ise mekanda yıllardır birikmiş olan çöp, şişe kırıkları, naylon poşet, plastik askı, pet şişe, kağıt kumaş v.b. mezbele atılmıştır.

Ilıklığın temizlik çalışması bittiğinde mekanın ortasında yer alan sekizgen havuz, mermer döşeme, sekiler ile mekanın güneyinde -1.95 m kotunda eksende yer alan pis su kanalı ortaya çıkmıştır.

Sıcaklık mekanının halvet ve eyvanlarında bulunan çöpler atıldıktan sonra kuzeybatı ve güneybatı halvetlerde çöken zemin -2.20 m kotuna kadar kaldırılmıştır. Zemin kaldırıldığında özellikle güneybatı halvette cehennemlik ve zemini taşıyan altı ayak meydana çıkarılmıştır.

Güney eyvan içinde taş döşemeli ocak ortaya çıkmıştır. Yapının güneyinde yer alan doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı su deposunun içindeki taşlar, koloslar ve çöpler temizlenmiştir. Buradaki dolgu toprak kaldırılarak sekiler ortaya çıkarılmıştır.

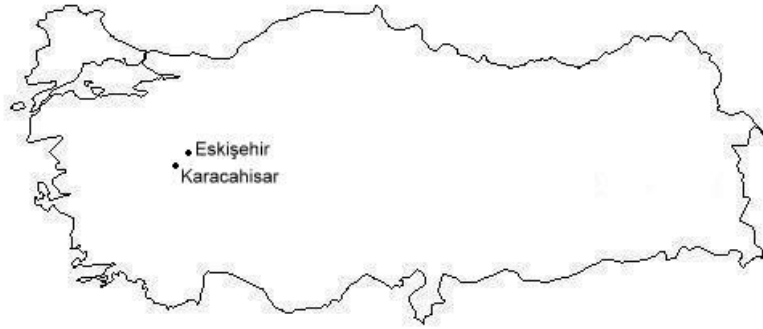
Cephe boyunca yürütülen çalışmada yapı içine sızan suyun yaptırılan tahliller sonucunda kanalizasyon ya da şehir şebekesine ait olmayıp hamamda kullanılan kaynak suyu olduğu anlaşılmıştır.

Güneye doğru kazı çalışması devam ettiğinde, külhanın tahrip olmuş ve günümüze sadece alt kısmı ulaşabilmiş güney duvarı da ortaya çıkarılmıştır. batı duvar yol ve kaldırım seviyesinin altında kaldığı için belirlenememiştir. Buradaki dolgu toprağın içinde de lüle ve semi porselen paraları ele geçirilmiştir.

Yapıda genel bir temizlik yapıldıktan sonra son durum fotoğraf ve slaytlarla belgelenecek kazı çalışmaları tamamlanmıştır.

Eyne Bey Hamamı kazısı, Ankara'nın merkezinde yer alan ve kazı çalışmalarına kadar çöplük olarak kullanılan, gerek plan, gerek mimari özellikleri, gerekse boyutları açısından Anadolu Türk mimarisi içinde önemli bir yere sahip olduğu düşünülen bir yapı olduğundan, yapılan kazı çalışması oldukça dikkate değerdir.²²⁸

2.3.26. Karacahisar Kalesi Kazısı

Karacahisar kalesi, Eskişehir'in 7 km. güneybatısında, Porsuk Çayının kenarında yükselen ve 1010 m.ye ulaşan bir platonun üzerinde kurulmuş olan bir kaledir. Yaklaşık olarak 200 x 300 metre kadar bir alanı kaplamaktadır.

Karacahisar Kalesi'nin hangi tarihte ve kimin tarafından yaptırıldığı hatta Bizans dönemindeki adı²²⁹ henüz tespit edilememiştir. Karacahisar adı ise Türkler tarafından verilmiş olup kalenin yapılması sırasında kullanılan ve çevrede çok fazla bulunan siyah taştan kaynaklanmaktadır. Ancak kalenin geç Bizans döneminde doğudan batıya doğru dalgalar halinde gelen Türklere karşı savunma görevini üstlendiği bilinmektedir.²³⁰

Karacahisar Kalesi, Osmanlı kroniklerinde de bir Bizans Kalesi olarak geçmektedir; Osman Bey tarafından fethedilmeden önce Selçuklu Sultanı I. Alaeddin Keykubat tarafından kuşatılmış, Moğol tehlikesi ortaya çıkınca sultan, kuşatma görevini Osman Bey'in babası Ertuğrul Gazi'ye bırakmıştır. Kuşatma sona ermiş, Kale Selçukluların eline geçmiş fakat kısa bir süre sonra Bizans tarafından geri alınmıştır.

²²⁸ H. Örcün Barışta, "Ankara Yıkık Hamam (Eyne Bey Hamamı) 1999 Yılı Kazısı", **22. Kazı Sonuçları Toplantısı**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, s. 397-410.

²²⁹ Karacahisar Kalesi'nin Bizans'ın Melangeia kalesi olduğu zerinde durulmuşsa da kanıtlanamamıştır. Melangeia adı hakkında bkz. Ramsay (1961), s.87 ve devamı. William Martin Leake; **A Tour in Asia Minor**, London 1824, s.19 ve Cengiz Orhonlu "Karacahisar" mad. **Eİ 2**.

²³⁰ Halime Doğru, "Karacahisar Kalesi ve Osmanlı Devletinin Kuruluşundaki Önemi", **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.1, S.1, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2001, s. 105-127.

Karacahisar Kalesi, 1288 tarihinde Osman Bey tarafından tekrar kuşatılmıştır. Kale, geniş bir görüş alanına ve güçlü bir savunma sistemine sahip olduğundan büyük zorluklarla ele geçirilmiştir.

Karacahisar'ın ele geçirilmesinden sonra Osman Bey, kalenin denetiminde olan ve o tarihte Sultanyügi ya ad Sultanönü adı ile bilinen Eskişehir'de de (Dorylaion) sahip olmuştur.

Osmanlı tarihi için çok önemli olması rağmen 1999 yılına kadar burada herhangi bir arkeolojik araştırma yapılmamıştır. 1999 yılında Halil İnalçık ve Halime Doğru'nun Osmanlı İmparatorluğunun 700. kuruluş yıldönümü kutlama etkinlikleri çerçevesinde başlattıkları Karacahisar Projesi Çalışmaları önem kazanmıştır.²³¹ Buna bağlı olarak Kültür Bakanlığı'nın da desteğiyle 1999-2002 yılları arasında Ebru Parman'ın başkanlığında yapılan çalışmalarla, Karacahisar Projesi'nin tarihsel araştırmalarının yanı sıra, arkeolojik boyutu ortaya koyabilmek için kazı yapılmıştır. Çalışmalar Canan Parla ve Muradiye Bursalı'nın da katılımı ile 2005 yılına kadar sürmüştür.

Fotoğraf 54: Karacahisar Kalesi, 2005 (28. Kazı Sonuçları Toplantısı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, C.2, Ankara 2006)

²³¹ 1999 yılında Osmanlı İmparatorluğunun kuruluşunun 700. kuruluş yıldönümü kutlama etkinlikleri çerçevesinde, "Osman Bey'in İlk Fethi: Karacahisar Kalesi" başlıklı Proje Çalışmalarına Prof. Dr. Halil İnalçık'ın önerisi ve danışmanlığında, Prof. Dr. Halime Doğru'nun başkanlığında Prof. Dr. Ebru Parman, Yrd. Doç. Dr. Taciser Sivas, Yrd. Doç. Dr. Sema Altunan, Öğr. Gör. Nurullah Aydın, ve Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesinin tarih, sanat tarihi, arkeoloji öğrencileri katılmışlardır.

1999 yılından itibaren Kültür Bakanlığı izni ve Anadolu Üniversitesi, I. Taktik Hava Komutanlığının katkılarıyla başlatılan çalışmalarda kalenin ilk kez topografik planı çıkarılmış; hava fotoğrafları çekilmiş; kale girişindeki dolgu toprak temizliğine başlanmış ve temizlik sırasında 14.-15. yy.'lara tarihlenebilen seramik buluntuları ortaya çıkarılmıştır. 1999 yılında başlatılan bu yüzey araştırmaları 6 alanda gerçekleştirilmiştir. 1. Kalenin doğusunda bulunan giriş kısmı, 2. Kale içi girişin hemen arkasında Kaleyi Kuzey Güney doğrultusunda bölen omurga duvarı denilen kısım, 3. Omurga duvarının doğusundaki mekanlar, 4. Kalenin güney batısındaki sarnıç, 5. Sarnıcın güney ve kuzeyindeki mekanlar, 6.Sur Beden, ve kulelerin üzeri.

Temizlik çalışmalarından sonra, arazi terk edilmeden önce Anadolu Üniversitesi Sivil Havacılık Yüksek Okulu'na ait helikopter ile tekrar kalenin hava fotoğrafları çekilerek, çalışmaların son durumu belgelenmiştir. Böylelikle Karacahisar Kalesi'nin ve çevresinin 1. derece arkeolojik ve doğal sit alanı tescillenmiştir.

Karacahisar'da 1999-2000 yıllarında yapılan yüzey araştırmaları ve temizlik çalışmalarından sonra ilk kez 2001 yılında (2-25 Temmuz) Eskişehir Arkeoloji Müzesi Başkanlığında kazıya başlanmıştır.

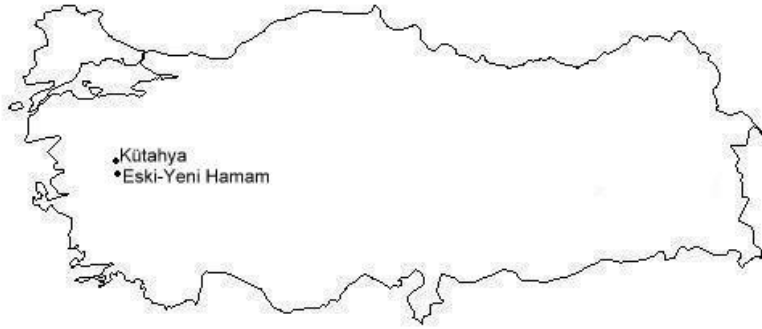
Kazı, Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi bölümü Başkanı Ebru Parman ve Bölüm elemanları Yelda Olcay Uçkan, Yalçın Mergen ve Bölüm öğrencileri Muradiye Bursalı, Hande Yeşilova, Nergis Kılıç, Dağhan Şarvan, Gökçen Öztaşkın, Seçkin Evcim, Çığır Ercan, Fahri Yıldırım, Ebru Kalender, Fatih Karahan, Dilek Şen ve 9 işçinin katılımı ile Anadolu Üniversitesi Araştırma fonu desteğiyle ve Üniversitenin ayrıca yemek ve ulaşımı sağlamasıyla I. Hava Taktik Komutanlığının çadır, su tankı gibi, lojistik destekleri ile gerçekleştirilmiştir.

2000 yılı temizlik çalışmalarında ortaya çıkarılan sonuçlar doğrultusunda, 2001 yılında plan rölövesi ve mimari restorasyon projelmesi açısından önem taşıdığından çalışmaların giriş kapısı olduğu tahmin edilen alanda başlatılması öngörülmüştür. Bu nedenle önceki yıllarda sayısal olarak gerçekleştirilen ve harita üzerine işlenen 10 x 10'luk kareleme sisteminde sayısal ve rakamsal olarak GG-22 HH-22 ve II-22 şeklinde tanımlanmıştır. Kazı 2002 yılında da devam etmiştir. Kalenin girişi tamamen ortaya çıkarılmış kuzey cephede bir yarım kule daha ortaya çıkarılmıştır.²³²

---

²³² Ebru Parman, "Eskişehir-Karacaşehir Köyünde Karacahisar Kalesi", **Kebikeç, İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırması Dergisi**, S.15, Kebikeç Yayıncılık, Ankara 2003, s. 77-83; Ebru Parman, "Eskişehir-Karacahisar'da Bir

2.3.27. Kütahya'da Eski-Yeni Hamam Kazısı

Yapı, Kütahya'nın Merkez Börekçiler Mahallesi, Gediz Caddesi, Ulu Cami arkasındadır. Buradaki kurtarma kazısı Kütahya Müzesi adına Metin Türktüzün tarafından, Anıtlar ve Müzeler Müdürlüğü'nün izni ile 1999 ve 2001'de yapılmıştır.

Binanın hemen yakınında bulunan imaret (1411-1412), Çini Müzesi olarak düzenlenip ziyarete açılmıştır. İmaretin hemen karşısında onun bir bölümü olan ve çevre halkı ile daha sonraki dönemlerde işaret edilen yayınlarda “hamam” olarak adlandırılan kalıntılar, hemen hemen tamamen toprak altında kalmıştı. Üzerinde herhangi bir yapı yoktu, ancak çevresi evlerle çevriliydi, hatta sol tarafında kalan evin hahamın kalıntıları üzerinde olduğu tahmin edilmektedir. Bu yapı, Ara Altun'un da dikkatini çekmiş, 1981 yılında çıkarılan *Kütahya* isimli kitapta bunu ele alarak şu bilgileri vermiştir:

“Yakup Çelebi, kendisine intikal etmiş olanlardan başka, Çelebi Mehmet'in İlyas bey oğlu Süleyman Şah'tan satın alıp verdiği Kütahya'daki “Yeni Hamam” külliyesine vakfetmiştir. Külliyenin hemen yakınında bulunan bu hamam Gediz Caddesinin güneyinde “Eski Yeni Hamam” olarak bilinir. Yıllardan beri harap ve örtü seviyesinde toprak ile dolmuş olup, kubbe ve tonoz izleri toprak seviyesinde seçilebilir. Rölöve imkanı yoktur. Ancak bir kurtarma kazısı ile kolayca çıkarılabilir. Yüzyılın başlarında daha açık seçilebilecek durumda iken içi moloz ve toprak ile doldurularak

günden güne izi kalmayacak hale gelmiştir. Yakup Çelebi İmaret Külliyesi'nin bir parçası olarak kabul etmek mümkündür.”²³³

İmaretin giriş bölümünde, sol tarafta bulunan ve devrinin Türkçesiyle II. Yakup tarafından yazdırılan taş vakfiyenin²³⁴ on yedinci satırında muhtemelen bu hamamdan bahsedilmekte ve şöyle denmektedir. “...Kütahya'daki Yeni Hamam merhum... satun aldı, İlyas oğlu Süleyman Şah'tan, ben anı hafızine vakfettim ki yiyeler ve günde bir hatim edeler andan girü İshak Fakih'i mütevellî kodum, niçe yıla kendüdür kendi ola ve kendinden sonra eğer yarar oğlu olursa ol dahi ola...” diye belgelenmiştir.

Bu taş kitabesinden de anlaşılacağı gibi muhtemelen bu hamamın geliri II. Yakup tarafından hafızlara vakfedilmiş, kazancından gelirini yemeleri ve günde bir kez hatim etmeleri emredilmiştir. Erken Beylik Dönemi eserlerinden olması nedeniyle çok önemli bir yapıdır. İleride yapılacak kazılarda hamamın tarihini kesin bir şekilde aydınlatılabilecek bir inşaat, tamir veya vakıf kitabesine rastlama olasılığı vardır.

Bu hamamın şu anda görülebilen bölümü 256 m²lik bir alanda seçilebilmektedir. Kemerli ve kubbeli bölümleri ve nefis tuğla işçiliği ile devrinin mimarisini yansıtmaktadır

Yapı ortada kubbe ile çevresindeki simetrik dört kare mekan ve soyunma kısımlarından oluşmaktadır. Yıkanma hücresi olduğu düşünülen dört mekanı birbirine bağlayan iki adet dehliz açığa çıkarılmıştır. Yan kubbelerden birisinin kasağında süsleme elemanı olarak işlenmiş on üç adet yalancı niş mevcuttur. Açılan mekanların taban kısmı mermer kaplı, duvarlar kaba kireç harcı ile sıvalıdır. Dış duvarlar kesme yöresel taş, ara ve iç duvar dolguları irili ufaklı moloz taş ile örülmüştür. Kubbe ve dehliz tonozları tuğladandır. Kullanılan tuğlaların ölçüleri farklılıklar göstermektedir. Kare biçimindeki tuğlaların kenar ebadı 22-27 cm. arasında değişmekle birlikte, dikdörtgen tuğlalar 13 x 22 cm.dir. Kalınlıkları 3.5 – 4 cm. arasındadır. Tonoz ve kubbelerin üst bölümleri toprak seviyesinde olup yer yer örtü kaybına bağlı statik bozulmalar nedeniyle yıkılma tehlikesi arz etmektedir. Hamam yapısı içindeki dolgu toprağında, en eskisi 18. yüzyıla tarihlenebilecek çini, keramik, porselen kap parçalarının yanı sıra, lüle kırıkları, camdan mamul parfüm ve ilaç koymaya mahsus şişeler, metal kemer tokaları, güncel plastik eşya artıkları ve oldukça çok sayıda büyük

²³³ Ara Altun, “Kütahya'nın Türk Devri Mimarisi: Bir Deneme”, *Atatürk'ün Doğumunun 100. yılında Kütahya*, (haz. Saner Arman), Ankara 1981, s. 171-458.

²³⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, Maarif Vekaleti, İstanbul 1932, s.79-84.

ve küçükbaş hayvan kemikleri bulunmuştur. Bulunan malzemenin tetkikinden hamam binasının en azından açığa çıkarılan bölümlerinin 18. yüzyıl ortalarına doğru terk edildiği ve çevre sakinlerince yakın zamana kadar çöplük olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.²³⁵

Kurtarma kazıları sonunda yapının doğu tarafının halen kullanılan üç katlı bir evin altında kaldığı, güney kenarında ve batı tarafta külhanın batı duvarı hizasında başka konutların yükseldiği görülmüştür. Bu nedenle hamamın tamamı açığa çıkarılmamıştır.

Kazıyla ortaya çıkan kısımlar sıcaklık ve külhandır. Soyunmalık kanadı kazılamamış olmakla birlikte, açığa çıkarılan bölümler hamamın planının anlaşılmasına imkan vermektedir. Buna göre Yeni Hamam, köşe halvetli dört eyvanlı bir sıcaklığa sahiptir. Sıcaklığın batı tarafında su deposu ve külhan yer almaktadır. Soyunmalık ve şayet varsa hazırlık mekanları doğu tarafta bulunmaktadır. Sıcaklığın doğu eyvanı ile bu taraftaki halvet hücreleri de kısmen ev temelinin altında kalmışlardır.

Yapıda çoğunlukla kare, yer yer dikdörtgen tipte tuğlalar kullanılmıştır. Bunlardan sıcaklık ve kuzeybatı halvetin tuğla boyutları diğerlerine göre daha küçük olup, ölçü olarak ayırdırlar. Bu boyutlar Selçuklu devrinde, özellikle XIII. yüzyıl içinde sıklıkla görülmektedir. Buna karşılık 24-25 cm. kenar uzunluğuna sahip tuğlalar daha ziyade XIII. sonlarında ve XIV. Yüzyıl ilk yarısında söz konusu olmaktadır.

Yapıya ait kitabeye henüz rastlanmamıştır. Buna karşılık II. Yakub Çelebi'nin Taş Vakfiyesinde, imareti için vakfettiği binalar arasında bu hamam da vardır.²³⁶ Başlangıçta taş Taş Vakfiyedeki kayda nazaran, hamamın Germiyanlı dönemine ait olduğu kanısı vardı. Fakat kazılar sonucunda ortaya çıkarılan kısımların bazı mimari ayrıntıları ve özellikle tuğla boyutları arasındaki farklılıklar, yapının inşa tarihi konusunu tekrar değerlendirmeyi zorunlu kılmıştır. Taş Vakfiye'deki "Yeni Hamam" tabiri ve halkın "Eski-Yeni Hamam" isimlendirmesi, burada mevcut eski bir hamamın tamir veya yenilenerek kullanılmasıyla ilgili olabilir. Yapılan değerlendirmeler de bu ihtimali güçlendirmektedir.²³⁷

²³⁵ Metin Türktüzün, "Germiyanoğullarından Kalma Hamam Yapısı Kurtarma Kazısı", **11. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu 24-26 Nisan 2000 Denizli**, Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, s. 33-34.

²³⁶ "...bunların kamusun sultan Mehmed Hüdavendigâr kabul dutup nişan virdi ve Kütahiyedeki Yeni Hamamı mezkur.... satın aldı İlyas Beg oğlu Süleyman Şahdan ben anı hafızlara...", Taş Vakfiye, 17. Satır.

²³⁷ Ali Osman Uysal, **Germiyanoğulları Beyliğinin Mimari Eserleri**, Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara 2006, s. 55-58.

2.3.28. Akşehir Kazısı

Akşehir, geçmişi Hitit ve Friglere kadar uzanan, Kral Yolu olarak adlandırılan ve Sart'tan başlayarak Ninova'ya kadar devam eden, Doğu-Roma/Bizans döneminde Constantinopolis'i Suriye'ye bağlayan posta yolu üzerinde yer alan önemli bir askeri karakol merkezidir.²³⁸ Selçuklu komutanlarından Kutalmış oğlu Süleyman tarafından 1077 ve 1086 yılları arasında gerçekleştirilen fetih döneminde alındıktan sonra burası bir Selçuklu kenti haline gelmiştir. Kaynaklarda, Türklerin XI. Yüzyılda başlayan fetih hareketleri nedeniyle, Bizans İmparatoru Manuel tarafından, 1146 yılında, Philomelion (Akşehir) halkının Nicomedia'ya (İzmit) naklettirildiği ve kentin terk edildiği belirtilmektedir. Akşehir, Selçuklu Sultanı I. Gıyasettin Keyhüsrev'in (1192-1196) saltanat yıllarından başlayarak imar edilmeye başlanmış ve subaşılık merkezi olmuştur. Selçuklu çağında çeşitli dönemlerde ikta olarak verilen kent Selçuklulardan sonra, Eşrefoğulları ve Hamidoğulları topraklarına katılmıştır. 1381 yılından itibaren çeşitli dönemlerde Osmanlı egemenliğine girip çıkan kent, 1467 yılından sonra Osmanlı egemenliğine geçmiştir.²³⁹

Akşehir özellikle Anadolu Selçuklu döneminin önemli merkezlerinden biridir ve buna bağlı olarak bu döneme ait mimari yapılar açısından da son derece zengindir. Bu

²³⁸ Mehmet Yusifoğlu, "Akşehir Tarihine Bir Bakış", Anıt, S. 4, Mayıs 1949, s. 19; K. Özcan, "Akşehir", **Anadolu Selçukluları ve Beylikler Devri Uygarlığı (Mimarlık ve Sanat)**, C. 2, Ankara 2006, s. 183-187.

²³⁹ Koray Özcan, "Akşehir", **Anadolu Selçukluları ve Beylikler Devri Uygarlığı (Mimarlık ve Sanat)**, C. 2, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2006, s. 183-188.

yapıların bir kısmında zengin çini süslemeler bulunmaktadır.²⁴⁰ Ancak son dönemde yapılan kazılara kadar, Akşehir seramikleri hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildi. 2000, 2001 ve 2004 yıllarında, Akşehir Müzesi, Selçuk mahallesi'nde, Anıt Meydan olarak anılan alanda (bugünkü Cumhuriyet Meydanı) kurtarma kazıları gerçekleştirmiştir. Dış kale surlarının bir kısmının ortaya çıkarıldığı bu kazılar esnasında Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait seramikler bulunmuştur.

Akşehir'de yapılan kurtarma kazıları iki önemli sonuç vermiştir. Bu sonuçlardan birincisi yoğun seramik buluntusu elde edilmesidir. Bugüne kadar hiç bilinmeyen ve yalnızca çinileri ile dikkati çeken Akşehir'in, seramik alanında da çeşitli tekniklerde örneklerle sahip olduğu ortaya çıkmıştır. İkinci önemli sonuç ise seramik malzemenin yanı sıra fırın malzemelerinin de bulunmuş olmasıdır. Bu malzemeler, Akşehir'de bir seramik üretiminin varlığını kanıtlar niteliktedir.²⁴¹

Akşehir'de yapılan kurtarma kazılarında ortaya çıkarılan seramiklerin bir kısmı tam ve tama yakın, büyük bir kısmı da kırık parçalardan oluşmaktadır. Bir bölümü profil veren bu örnekler sayesinde, seramikler hakkında genel bir değerlendirme yapılabilmektedir. Kazılarda özellikle aynı seramik kaba ait parçalar, farklı kodlarda ele geçmiş, farklı dönemlere ait örnekler bir arada bulunmuştur. Seramiklerin bir bölümü sur dışında ele geçmiştir.

Kazılarda, seramikler haricinde, seramik üretiminde kullanılan malzemeler de bulunmuştur. Bu malzemeler içerisinde; üçayaklar, fırın ayakları, hatalı seramikler, cüruflar ve kalıp benzeri buluntular yer almaktadır.

Fırın malzemeleri içinde önemli bir yere sahip olan seramiklerin birbirine yapışmasını önlemek amacıyla kullanılan üçayaklar; seramik hamuru ile yapılmış, kiremit kırmızısı renkli ve sırsızdır. Üçayakların yüzeylerinde ve özellikle üçgen prizma şekilli ayaklarında, sır akıntıları mevcuttur.

---

²⁴⁰ Gönül Öney, **Anadolu Selçuklu Mimarisinde Süsleme ve El Sanatları**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1978, s. 102; Gönül Öney, "Akşehir Sarayaltı Mahallesinde Bulunan Selçuklu Saray Çinileriyle İlgili Yeni Görüşler", **Sanat Tarihi Dergisi; Yard. Doç. Dr. Lale Bulut'a Armağan**, S. XIV/1, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir 2005, s. 225-240; Ömür Bakırcı, "Selçuklu Döneminde İnşa Edilen Bazı Akşehir Yapılarında Malzeme Kullanımı", **Sanat Tarihi Araştırmaları; Prof. Dr. Haşim Karpuz'a Armağan**, (ed. Mustafa Denктаş, Osman Eravşar), Kıvılcım Kitabevi, Kayseri 2007, s. 52; Yekta Demiralp, **Akşehir ve Köylerindeki Türk Anıtları**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.

²⁴¹ Sevinç Gök Gürhan, **Akşehir Taş Medrese Müzesi'ndeki Türk Dönemi Seramikleri** (2000-2001 Anıt Meydan'da yapılan Kurtarma Kazısı Seramikleri)", E. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir 2007.

Fırın içerisinde kullanılan ve fırın raflarının aralarına yerleştirilen ayaklardan ise bol miktarda bulunmuştur. Bu ayaklar sayesinde raflar birbirinden ayrılabilen, böylece farklı türdeki kaplar birbirine zarar vermeden pişirilebilmektedir.

Fırın malzemeleri içerisinde yer alan ve cüruf olarak adlandırılan birtakım oluşumlar bulunmuştur. Seramik fırınları içerisinde ateşin yakıldığı cehennemlik kısmında odunun yanması sonucu ortaya çıkan kül ve gazlar, fırın içinde dolaşırken fırının duvarlarına ve tavanına çarparak, zamanla camsı yüzeyli, gözenekli amorf bir tabaka oluşturmaktadır. Özellikle odun külü içerisinde yer alan silica, alüminyum ve potasyum bileşikleri nedeniyle camsı bir görünüm oluşur. Yüksek ısıya maruz kalan fırının tuğlaları da bu oluşumun içine dahil olabilmektedir. Akşehir’de tespit edilen örnekler, siyaha yakın gırımsi renktedir. Üzerlerinde yer yer delikler görülmektedir.

Buluntular içerisinde, hatalı seramikler mevcuttur. Özellikle sır fırınlaması yapılırken birçok seramik defolu hale gelebilmektedir. İncelenen seramikler içerisinde bazı seramik parçaları oldukça önemlidir. Bir örnekte, şeffaf mor renkli sır altına siyahla boyamanın yapıldığı seramik parçası, başka bir sırlı seramiğe yapışmıştır. Şeffaf yeşil tek renk sırlı ikinci örnekte ise, seramik kap parçasının sırlı, merkezde toplanmış ve 3mm’lik bir sır katmanı oluşturmuştur. Ayrıca fırın içerisinde seramikler üst üste istiflenirken birbirine yapışmalarını engelleyen üçayakların, kaplara yapışmasından dolayı kalan izler görülmektedir.²⁴²

Fırın malzemeleri ile hatalı seramiklerin varlığı, Akşehir’de bir üretimin olduğunu kanıtlar niteliktedir. Ancak bu görüşü destekleyecek fırın ya da atölye tespit edilememiştir. Dönem dönem ihtiyaç gereği yapılan kazılarda çok verimli sonuçlara ulaşılabileceği de düşünülmektedir. Çünkü şehrin en işlek merkezinde yapılan kurtarma kazıları, birbirinden bağımsız olarak yeni binalar yapılmak istendiğinde gerçekleştirilebilmektedir. Yine de dar bir alanda yapılan bu çalışmalarda dahi yoğun bir seramik malzeme ile karşılaşmıştır. Büyük bir bölümü kırık ve küçük parçalardan oluşan bu malzemenin varlığı, daha yoğun bir seramik kullanımının olduğunu da göstermektedir.

Akşehir seramiklerinin hamur, sır ve astar özellikleri, ODTÜ Arkeometri Bölümü öğretim üyeleri tarafından Bilimsel Araştırma Projesi (BAP) kapsamında

---

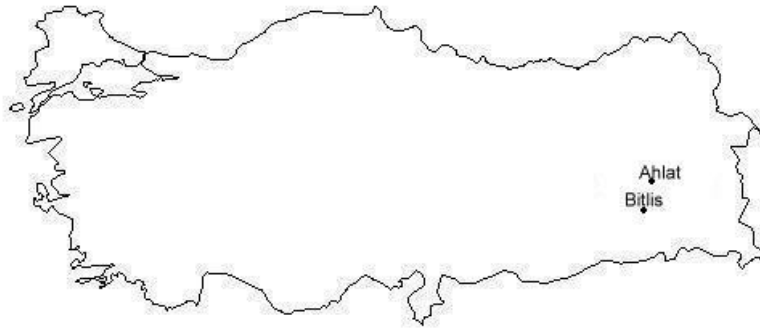
²⁴² Beyhan Karamağaralı, “A Ceramic Oven Discovered in Ahlat”, Fifth International Congress of Turkish Art, Budapest 1978, s. 479-494; Muharrem Çeken, **Hasankeyf 1991, 2001-2003 Yılı Kazı Buluntusu Fırın Ve Atölyeleri ile Seramik Malzemeleri**, A. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı (Basılmamış Doktora Tezi) Ankara 2005, s. 49.

incelenmiştir. Bu analizlere göre genel olarak seramiklerde silikat, feldispat, kil ve mika gurubu mineraller ile diğer renk verici minerallere rastlanmıştır. En yaygın mineraller silkatlardır (kuvars). Bol miktarda kuvarsın yanında gözlenen diğer mineraller, biyotit ve hematittir.

Akşehir araştırmaları sonucunda ortaya bulunan kap türlerini şu şekilde sıralamak mümkün: Derin kaplar (kase, çanak), testiler, sürahiler, çok işlevli kaplar (kürevi-konik formlular), kandiller, mataralar, kapaklar, lüleler.

Sonuç olarak; Akşehir’de kazılar sonucunda ortaya çıkan seramiklerin –lüleler hariç- Anadolu Selçuklu döneminin süsleme teknikleriyle bezendiği görülmektedir.²⁴³

2.3.29. Ahlat Kazısı

Ahlat Urartular’dan Osmanlılar’a kadar çeşitli devlet ve hanedanların idaresinde kalmış bir yerleşmedir. Şehrin en eski sakinleri olan Urartular buraya Halads, Ermeniler Şaleat (Şaliat), Süryaniler Kelath, Araplar Hilat, İranlılar ve Türkler ise Ahlat adını vermişlerdir.²⁴⁴ Tarih boyunca birçok medeniyet tarafından kullanılan Ahlat, Ortaçağ Türk mimarisi mezar tiplerinin topluca incelenebileceği bir yer olması bakımından oldukça önemlidir. Benzeri bulunmayan bir açık hava müzesi görünümü kazandıran ilgi çekici mezar abideleri, özellikle Meydan Mezarlığı çevresinde ve Ahlat’ın eski mahallelerinde yer almaktadır.²⁴⁵

²⁴³ Sevinç Gök Gürhan, “Akşehir Kurtarma Kazısı Seramikleri”, **Anadolu’da Çini ve Seramik Sanatı**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları (ed. Gönül Öney, Zehra Çobanlı), İstanbul 2007, s. 157-169.

²⁴⁴ Faruk Sümer, “Ahlat”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 2, İstanbul 1989, s. 21

²⁴⁵ Ara Altun, “Ahlat Mezar Abideleri”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 2, İstanbul 1989, s. 22.

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyelerinden Haluk Karamağaralı ve Beyhan Karamağaralı tarafından, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü ve Selçuklu Sanatı ve Medeniyeti Enstitüsünden temin edilen ödenekle 1967 yılında mezarlıkta kazılar ve temizleme işleri yapılmaya başlanmıştır. Kazılar 1970'e kadar sürmüştür. Ahlat mezar taşları üzerindeki çalışmalar, Beyhan Karamağaralı tarafından yapılmıştır.²⁴⁶ Lahitlerin ve mezartaşlarının çeşitleri ve sanatkarlarının adları tespit edilmiştir. Ayrıca, araştırmalardan anlaşıldığına göre; Ahlat'ta XII. Yüzyıldan XVI. yüzyıla kadar devam eden mezar anıtı sanatı, eski Türk mezar anıtı geleneğini devam ettirmiştir. Haluk Karamağaralı, Ahlat'taki Akıt denilen Türk mezarlarının kazısını yapmıştır.²⁴⁷ On adeti açılıp temizlenmiştir. Ayrıca, büyük bir deprem sonunda evleri yıkılan halkın barındığı geçici yerleşme yerleri bulunmuştur. Bunlara paralel olarak – sondajların dışında- dört yerde kazı yapılmıştır. Bunlardan küçük bir hamam tamamen meydana çıkarılmıştır. Kale duvarlarının bir parçası ile büyük bir burç; mahiyetini henüz tayin edebildiğimiz, sonraları bezir yağı imalathanesi olarak kullanılmış olan bir yapı; sıcaklık kısmında fiskiyeli bir havuz bulunan bir çifte hamam ve kısmen iki katlı büyük bir zaviye binası 3-4 m. kalınlığındaki toprak ve moloz tabakası kaldırılarak meydana çıkarılmıştır.²⁴⁸

Ahlat'ta yapılan çalışmalarda mezar taşlarının temizlenmesi ve yerel olarak “akıt” denilen kurgan tarzındaki mezarların ortaya çıkartılmasıyla birlikte çok miktarda seramik parçası ele geçmiştir. 1974 yılı çalışmalarında, bir seramik fırını bulunmuştur.²⁴⁹ Ateş, ateşin yukarı çıktığı delikler, koniler, küçük kapları pişirmek için tepsiler, üçayaklar, cüruflar, fritler de dahil olmak üzere fırın malzemesiyle ve fırın duvarındaki sır bulaşıklarıyla birlikte ortaya çıkarılan bu fırın, Selçuklu fırına ait tüm özellikleri vermesiyle birlikte bu açıdan da ilk örnektir. Fırın 13. yüzyılın ikinci yarısına aittir. Ahlat seramiklerinin çeşit ve sayıca fazla olması bu alanda başka fırınların da olabileceğini akla getirmektedir.

Ahlat seramikleri 1967-1991 yılları arasında yapılan kazılarla; meydanlık mezarlığındaki “akıt” denilen Tümülüs tarzı mezarlar, gene mezarlık alanı içinde yer alan “Geçici Yerleşim Yeri”, zaviye, Küçük Hamam, Çifte Hamam, Camii, Bezirhane

²⁴⁶ Beyhan Karamağaralı, Ahlat Mezartaşları, **Önasya**, C. 5 (ed. Sadi Bayram), Ankara 1971, s. 59-60.

²⁴⁷ Haluk Karamağaralı, “Ahlat'ta Bulunan Tümülüs Tarzındaki Türk Mezarları”, **Önasya**, C. 5, (ed. Sadi Bayram), Ankara 1971.

²⁴⁸ Haluk Karamağaralı, “Eski Ahlat Kazıları”, **Höyük I**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988, s. 143-144.

²⁴⁹ Beyhan Karamağaralı, “Ahlat'ta Bulunan Bir Çini Fırını”, **İlahiyat Fakültesi Sanat Tarihi Enstitüsü Yıllığı**, Ankara 1981, s. 67-93.

kazıları ve fırın çöplüklerinden çıkmıştır. Ahlat seramiklerinin incelenmesi, kap formlarının, kullanılan hamurun, seçilen süsleme tekniğinin, kompozisyon şemalarının birbirinden bağımsız olmayıp, birinin seçiminin diğerlerinin seçiminde de rol oynadığını göstermiştir.²⁵⁰

2.3.30. Bilecik Orhangazi İmareti Kazısı

Bilecik Orhangazi İmareti Bilecik şehrinin güneydoğusundaki mezarlığın doğusunda, İstanbul-Bozüyük karayolunun Bilecik kent merkezi ile istasyon arasındaki yolun kuzeyinde yer almaktadır. Yapının çevresi mezarlık alanıdır.

Orhangazi İmareti bu tipteki yapıların erken dönem özelliklerini taşıyan örneklerden biridir. Yapının kitabesi yoktur ve vakıf kayıtları da günümüze ulaşmamıştır. Ancak Orhangazi'nin yaşadığı yıllar dikkate alınarak, yapı 1326 yılı sonrası XIV. Yüzyılın ilk yarısına tarihlenmektedir. E. H. Ayverdi, yapının Orhan Dönemi'nde inşa edilmiş diğer yapılara benzerliğini dikkate alarak, yapıyı “Orhan İmareti” olarak adlandırmıştır.²⁵¹

Yapı giriş ekseninde yer alan sofa ve mescit mekanıyla bu mekanların iki yanında yer alan tonoz örtülü birer mekan ve giriş duvarı önünde yer alan beş bölüm revaktan oluşur. Yan odalar ve revak tamamen, sofa ve mescit bölümlerinin kubbe örtüleri ise çok büyük oranda yıkılmışlardır.

²⁵⁰ Nakış Karamağaralı, “Ahlat Sırlı Seramikleri”, **Anadolu’da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı**, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2007, s. 135-153.

²⁵¹ Ekrem Hakkı Ayverdi, **Osmanlı Mimarisi İlk Devri**, Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1996, s. 36-40.

İçişleri Bakanlığı, Bilecik Valiliği, Bilecik Belediyesi ve ÇEKÜL Vakfı işbirliğince yürütülen “Beylikten İmparatorluğa, İmparatorluktan kurtuluşa: Bilecik” projesi kapsamında planlanan çevre düzenlemesi ve restorasyon projeleri çerçevesinde Orhangazi İmaretinde kazı çalışmalarına başlanmıştır. Bilecik Valiliği'nin maddi desteğiyle Söğüt Müzesi Başkanlığında gerçekleştirilecek kazının yürütülmesi için Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü'nden Erol Altınsapan'la ilişki kurulmuş ve bilimsel sorumluluğunda “Osmanlı Dönemi Bilecik Kenti Kazısı” için çalışmalara başlanmıştır. Kazı Abdullah Deveci, Handan Üstündağ Aydın, Hasan Yılmazyaşar, Canan Parla, Betül Yanılmaz, Merter Oral, Elif Yamaç, Süheyla Yerer ve Anadolu Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü ve Mimarlık bölümü öğrencilerinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışmalar 2002 yılına kadar sürmüştür.

Kazı çalışmaları iki aşamalı olarak planlanmıştır. Birinci aşamada rölöve ve restorasyon projesi yapılacak olan Orhangazi İmaret ve çevresi, ikinci aşamada tarihi kaynaklarda aşağı mahalle olarak adlandırılan ve Kurtuluş Savaşı sonrasında Modern Bilecik kurulurken terk edilen Orhangazi Camii'nin güneyindeki alanın kazılması amaçlanmıştır. 05.06.2001 tarihinde başlayan Orhangazi İmaret Kazısı 06.08.2001 tarihinde bitmiştir. Kazının ikinci aşaması 06.08.2001 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Orhangazi Camii'nin güneyinde, farklı boyutlarda 36 açma açılmış ve cumhuriyet öncesi Bilecik Kenti'nin çarşı mahallesindeki yapılar hakkında genel bilgilere ulaşılmıştır. Çalışmalar sadece yapıların duvar köşeleri ve duvar temellerinin bulunmasına yönelik olarak sürdürülmüş, duvar veya temelle karşılaşıldığında, yapının dış konturlarını ortaya çıkarmak için kazı işlemi sürdürülmüştür bu çalışmalar sırasında, Süleyman Paşa Camii (14. yy'ın ilk yarısı ?), 19. yüzyıl sonu, 20. yüzyıl başında kent dokusu içinde yer alan, ancak yapılacak kazılar sonucunda tarihlendirebileceğimiz dört han, Kadı Evi, Koca Kahvehane, dükkanlar ve yollar bulunmuştur. Ayrıca Süleyman Paşa Hamamı'nın temizlik çalışmaları yapılmış, yapının özgün örtüsü ortaya çıkarılmış, yapıya zarar veren ağaçlar kesilmiş, sıcaklık ve su haznesi mekanlarının toprak dolgusu kısmen boşaltılmıştır.

2001 yılı çalışmalarında; Orhangazi İmaretinin ve çarşı alanının kazı öncesi ve sonrasındaki durumu ve ortaya çıkarılan buluntular belgelenmiştir. Fotoğraf ve dia çekimleri çizimleri yapılarak envanterleri çıkartılmıştır. Yapılan kazı sonucunda Bilecik Orhan İmaretinin ortaya çıkarılan kısımları ile beraber yapının ayakta kalan

kısımlarının rölövesi yapılmıştır. İmaretin E. H. Ayverdi tarafından daha önce yapılan rölövesinin ortaya çıkan yeni verilere tam doğru olmadığı anlaşılmıştır.

Bilecik Orhangazi İmareti'nin XIV. yüzyılda yapılmış benzer örnekler ile karşılaştırmalı değerlendirilmesi yapılmıştır. İmaretin yan kanat odaları, mescit kısmı dış cephesi gibi almaşık duvar tekniğinde örülmüştür. Batı oda iki bölümlüdür. Doğu odanın da iki bölümlü olduğu düşünülebilir. Ancak kazılarda bunu destekleyecek veri bulunamamıştır. Sofa ve yan kanat odalarının zemin döşemelerinin tuğla olduğu anlaşılmıştır.

Ortaya çıkarılan Mezar 1 ve buluntuları, Ö.L. Barkan, F. Köprülü, A.Y. Ocak gibi araştırmacıların ortaya koyduğu, Erken Osmanlı toplumunda görülen heterodoks İslam yaklaşımları varlığını destekler niteliktedir.

Temizliği yapılan Süleyman Paşa Hamamı'nın plan rölövesi çıkartılmıştır. Çarşı alanında yerleri belirlenen yapıların plan rölöveleri çıkartılmıştır. ele geçen seramiklerden 300 parçanın çizimleri ile birlikte katalogları yapılmıştır. Katalogları yapılan parçaların teknik, bezeme üslubu ve kullanım türü ve formlarına ilişkin değerlendirilmesi tamamlanmıştır. Seramikler Osmanlı seramik sanatının bilinen örneklerinden kırmızı ve beyaz hamurlu örneklerden oluşmaktadır. Kırmızı hamurlu örnekler, sır altı tekniğinde tek renk sırlı, tek ve çift renk boyama millet işi ve sırsız günlük kullanım kaplarından oluşur. Beyaz hamurlu örnekler, sır altı tekniğinde mavi-beyaz, çok renkli boyama (Rodos İşi) ve tek renk sırlı olarak karşımıza çıkmaktadır.

2001 yılı kazılarında toplam 302 adet sikke ele geçmiştir. Orhangazi İmareti ve çevresinden çıkan 160 sikkeden 53 adetinin incelenmesi bitmiştir.²⁵² Çarşı alanından çıkan sikkelerin 100 adeti okunamayacak kadar korozyona uğramıştır.²⁵³

15.06.2002 tarihinde başlayan çalışmalarla, belirlenen proje doğrultusunda, kazı yapılması hedeflenen, büyük Kervansaray adı ile tanınan, şehir içi hanı ve çevresindeki yolların yer aldığı alanda, çevre temizliği yapılarak başlanmıştır. Kazı alanı yabancı ot ve dikenlerden temizlenmiş ve kazıya başlanmıştır. Büyük Kervansaray (Şehiriçi Han) ve hanın doğu kısmında tespit edilen yollar ağırlıklı olarak çalışılmıştır. 15.06.2002-15.11.2002 tarihleri arasında gerçekleştirilen kazı çalışmaları sonucunda; Büyük Kervansaray olarak tanınan şehir içi hanın tamamı ortaya çıkartılarak rölövesi

²⁵² Sikkeler kazı ekibinden Yrd. Doç. Dr. Yağmur Say tarafından okunmuştur.

²⁵³ Erol Altınsapan, Abdullah Deveci, "Bilecik Orhangazi İmareti ve Osmanlı Dönemi Bilecik Kenti 2001 Yılı Sondaj ve Kazı Çalışmaları", **VI. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Sempozyumu**, (ed. Mustafa Denkaş, Yıldıray Özbek, Aslı Sağıroğlu Arslan), Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 2001, s. 41-54.

çıkartılmıştır. Elde edilen mimari bulgulardan hanın dört yönden revaklı açık avlulu, çift katlı olduğu anlaşılmıştır. Kuzeyde, ayrıca bir bodrum katı bulunmuştur.²⁵⁴

2.3.31. Aksaray Alay Han Kazısı

Aksaray-Nevşehir karayolu üzerinde, adıyla anılan köyün 2-3 km. doğusundaki Han Yaylası mevkiinde bulunmaktadır. Aksaray'a 40 Nevşehir'e 35, Ağzıkara Han'a 18, Öresun Han'a 12 km. uzaklıktadır. Tarihi kaynaklarda Pervane Kervansarayı²⁵⁵ günümüzde de Alay Han ismiyle bilinmektedir.

Dağ yamacında, eğimli bir arazi üzerinde bulunan yapının güneybatı yönünde, bugün mevcut kısmının 25-30 m. güneybatısında, yolun alt tarafında, tarlaların içinde birtakım yapı kalıntısı mevcuttur. Kurt Erdmann'da yapının batısında "yan hizmetler için kullanılan bir binanın varlığından" söz etmektedir.²⁵⁶ Tüm bunlardan da, döneminde, külliye halinde yapıldığı anlaşılmaktadır.

Kervansaray günümüzde metruk vaziyettedir. Avlusu yıkıktır. Avlu üzerinden, 2005 yılına kadar, eski Aksaray – Nevşehir karayolu geçmekteydi: 1955-60 yıllarında yapılan bu yol 2005 yılına kadar çalışmış, 1995-2002 yılları arasında Kültür Bakanlığı, Bayındırlık Bakanlığı ve Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne yapılan başvurular neticesinde yol güzergahı değiştirilmiş, hanın güney tarafına bugünkü yapının yaklaşık beş yüz metre ön tarafına alınmıştır.

²⁵⁴ Erol Altınsapan, "Osmanlı Dönemi Bilecik Kenti 2002 Yılı Kazı Çalışmaları, VII. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri (7-8-9 Nisan 2003), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2006, s. 16-18.

²⁵⁵ İbn-i Bibi (Çev. M. N. Gençosman), *Anadolu Selçuki Devletleri Tarihi*, Ankara 1941, s. 88-272; Kerim-üd-din Mahmud Aksarayi (çev. M. N. Gençosman-Önsöz ve Notlar F. N. Uzluk), *Selçuki Devletleri Tarihi*, Ankara 1943, s.297 vd.

²⁵⁶ Kurt Erdmann, *Das Anatolische Karavansaray Des 13 Jahrhunderts, Teil 1*, Berlin 1961, s. 81.

Bugün hanın sadece kapalı bölümünün bir kısmı mevcuttur: bunun da iki yan duvarı ile güneye bakan ana cephesi ayakta. Arka cephesi ve bu cepheye yakın yan duvarları ve bu duvarları ayakta tutan payandaların büyük bir bölümü yıkılmıştır. Cephedeki taçkapı ile taç kapının sağ tarafındaki duvar yarı yıkık vaziyettedir. Kapının sol yanında kalan duvarı da çökmek üzeredir. İçeride ise, üst örtü yıkılmıştır.

Fotoğraf 55: Güneydoğu Kesimdeki Kalıntılar (Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2007)

1996 yılı eylül ayında, Bekir Deniz'in yaptığı araştırmalar dahilinde, Karayolları Genel Müdürlüğü'nce yol genişletmek amacıyla mevcut kapalı kısmının, taçkapısı da dahil, büyük bir bölümü içine alan, sınır taşları dikildiği görülmüştür. Bu taşların ileride yapılacak genişletme çalışmaları için hazırlandığı, sonraki yıllarda da hanın tamamen ortadan kaldırılabilceği düşüncesinin oldu anlaşılmıştır. Yine aynı yıl hanın mevcut kapalı kısmının güneydoğu köşesinin çöktüğü de fark edilmiştir. 2002 yılına gelinceye kadar, hanın taçkapısı ve duvarları yıkılmaya devam etmiştir.

2002 yılında, Kültür Bakanlığı ve Aksaray Valiliği'nin de isteği ve Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün izni ile Bekir Deniz tarafından kazı ve sağlamlaştırma çalışmalarına başlanmıştır. Çalışmalar 1 Ağustos – 20 Eylül 2002 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.²⁵⁷ Kazı çalışmalarına çevrede yapılan yüzey araştırmaları ile başlanmıştır. Hanın çevresindeki tarlalarda, Neolitik devirden günümüze kadar uzanan amorf, nitelikli çok sayıda seramik parçası bulunmuştur. Özellikle ilkçağ ve Selçuklu

²⁵⁷ Bekir Deniz, "Alayhan Kazısı ve Sağlamlaştırma Çalışması", IX. Ortaçağ Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu, 21-23 Nisan 2005 Erzurum, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Yayınları, Erzurum 2006, s. 203-216.

dönemi seramiklerinin tarlaların yüzeyine dağılmış vaziyette olduğu görülmüştür. Hanın kuzeydoğusunda, yaklaşık 100 m. uzaklıkta eve benzer bir yapı olduğu tespit edilmiştir. Yapılan araştırmalarda, anılan yerde bazı temel izleri ve Selçuklu döneminden kalma çok sayıda kaliteli çini parçaları toplanmıştır.

Fotoğraf 56: Avlu, Güneybatı Köşesi Temel İzleri (Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2007)

2002 yılı kazısında amaç; han ile hanın önünden geçen karayolunun alt tarafında kalan hana ait avlu duvarını tespit edebilmek, avlunun temel duvarlarını ortaya çıkarmak, hanın mevcut kısmının güneydoğu köşesinde yer alan yıkık duvarını sağlamlaştırmaktır. Böylece hem Bayındırlık Bakanlığı'na yolun geçtiği yolun geçtiği yer de dahil tüm alanın hanın bir parçası olduğunu göstermek, böylelikle yolun buradan kaldırılmasını talep etmek, hem de yıkılan duvarın taşlarını yerine koymak, amaçlanmıştır. Bu nedenle kazı, hanın mevcut kısmının cephesi yönünde (güney), sadece temelin bulunduğu alanlarda gerçekleştirilmiştir.

Hanın giriş cephesinin (güney) doğu ve batı yönünde açmalar açılarak kazı yapılmaya başlanmıştır. Yapının güneydoğu cephesine yol açma çalışmaları sırasında toprak yığıldığı için bu bölüm bir tepe halindeydi.

2002 yılı Alay Han kazısı ve sağlamlaştırma çalışmasında, yapının avlulu bir han olduğunu; açık ve kapalı iki bölümden meydana geldiği, Aksaray-Nevşehir yol yapımı sırasında yolun avlu üzerinden geçirildiği ve avlunun yıkılarak yola dahil

edildiği, avlu temellerinin yolun altında ve yolun dışındaki alanlarda sağlam bir vaziyette günümüze kadar geldiği sonuçlarına ulaşılmıştır.

Kazı çalışmaları devam ederken, bir yandan da, hanın kuzeydoğu ve doğu yönündeki yıkık duvarının sağlamlaştırılması için çalışılmıştır. Sağlam ve dayanıklı taşlara dokunulmamıştır. Yere dökülmüş olan taşlar toplanmış kullanılabilir durumdakiler bir tarafa ayrılmıştır. Hanın içinde bulunan yıkık eyvanın bulunduğu yer temizlenmiştir, seki topukları ortaya çıkarılmıştır. Tonozu taşıyan ayakların temelleri bulunmuştur.

Alay Han'da yapılan kazılarda büyük bir bölümü amorf nitelikli olmak üzere, çok sayıda sırlı ve sırsız seramik, kandil parçası, kama, bıçak şekilli madeni buluntular ve iki adet bakır para ele geçmiştir. Paralar Selçuklu dönemine ait olduğu tespit edilmiştir.

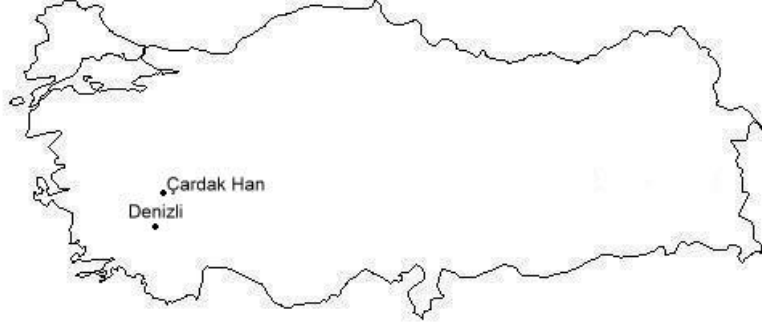
Sonuç olarak yapı, kendisinden daha önce inşa edilmiş bir yapının yerinde ve külliye halinde yapılmıştır. Ancak, günümüzde harabe halinde olduğu için çevresindeki yapıların durumu belli değildir. Bugün mevcut kapalı kısmın taçkapısının sağ üst köşesinde bir kitabe vardır. Ancak, yazı iyi okunamamaktadır. Muhtemelen I. Alaeddin Keykubat'tan (1219-1236) önce yapılmış olabilir. II. Kılıçarslan (1155-1192) döneminden kaldığı yönünde iddialar vardır. Bekir Deniz de bu görüşü desteklemektedir.

Yapının en önemli özelliklerinden birisi taçkapıda, giriş kapısı kemeri üzerinde buluna tek başlı, çift gövdeli aslan figürüdür. Kökeni Karahanlı dönemine ait Tirmiz-Termez sarayında görülen, alçıdan yapılmış, aslan figürlerine kadar götürülebilecek bir geleneğe dayanmaktadır. Anadolu'da bugüne kadar bilinen, benzer bir başka örneği yoktur. Yapı Selçuklu döneminde, muhtemelen XIII. yy.'da inşa edilmiş, açık ve kapalı kısmı bulunan, iki bölümlü kervansaraylardandır. Avlusu üzerinden yol geçtiği için bugün sadece kapalı kısmı ile müstemilata ait bazı kalıntıları günümüze kadar gelebilmiştir. Yapılan kazı sonrasında yolun altında kalan avlunun kuzey doğu yönündeki temel duvarları ortaya çıkarılmıştır. 2002 yılında yapının yıkılan kuzeydoğu duvarı, doğu duvarının birinci payandaya kadar uzanan bölümü ile, girişin doğu yönü iç sövesi, yine girişin batı yönü kemer ayağı ve aslan figürünün arkasında kalan kemer kavsarası sağlamlaştırılmıştır.

2002 yılı kazı ve sağlamlaştırma çalışmalarının ardından 2003 yılında da çalışmalara devam etme planı yapılmıştı fakat kaynak yokluğundan dolayı izin alınamamıştır. Dolayısıyla yapılan çalışmalar yarım kalmıştır.²⁵⁸

2.3.32. ardak Han Kazısı

Denizli İli, ardak İlçesi sınırları içinde bulunan ve mülkiyeti Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne ait ardak Han'da kazı çalışması 2006 yılı içinde Denizli Müze Müdürlüğü'ne bağlı olarak Nesrin Karabay tarafından yapılmıştır.

---

²⁵⁸ Bekir Deniz, "Alay Han", **Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları** (ed. Hakkı Acun), Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2007, s. 51-75.

Fotoğraf 57: Çardak Han (N. Karabay, “Çardak Han”, 16. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu, Ankara 2008)

Denizli bölgesinde bulunan ve Anadolu Selçuklu Dönemine ait bir kervansaray olan Çardak Han, bu dönemde konumları itibariyle şehir dışı hanlarının önemli örneklerinden biridir. Çardak Han, Alaeddin Keykubat zamanında, onun azatlı kölesi ve emirlerinden Eseddin Ayaz Bin Abdullah El Şahabi tarafından yaptırılmıştır. Yapı, 627 H. (1230) yılının Ramazan ayında bitirilmiş ve kitabesine göre ribat olarak yaptırılmıştır. Kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda inşa edilen han, oldukça geniş kare avlusu, kuzeybatı-güneydoğu ekseninde dikdörtgen planlı, derinlemesine beş sahninli kapalı mekânı ile sultan hanlarının sadeleşmiş bir benzerini oluşturmaktadır. Kapalı kısım, avlunun güneybatı cephesini tam ortalamamakta olup çatıya çıkışı sağlayan merdivenlerin kapalı kısmın içinden olması ve taç kapının her iki tarafında da yuvarlak dayanaklar kullanılmıştır.

Fotoğraf 58: Çardak Han (N. Karabay, “Çardak Han”, 16. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu, Ankara 2008)

Çardak Han'ın avlu taç kapısı ve kitabesi günümüze ulaşmamıştır. Kalan izlerden avlu taç kapısının güneydoğu cephesinde yer aldığı, Anadolu Selçuklu taç kapılarının genel özelliği olarak cepheden dışa ve yukarıya doğru taşkın olarak yapıldığı düşünülmektedir. Kapalı bölümde bütün duvarlar kare ve dikdörtgen biçimli kesme taşlarla moloz dolgu tekniğinde örülmüştür. Ön yüz duvarlarında kullanılan taşlar, diğer tarafta kullanılanlara göre daha kaliteli ve muntazamdır. Duvar yüzeylerinde yer yer devşirme malzeme de görülmektedir. Avlunun beden duvarlarında ise dışta düzgün kesme taş, içte moloz taşa yer verilmiştir. Çalışmalara kapalı mekâna girişin kuzeydoğu ve kuzeybatısında başlanmıştır. Özellikle kuzeydoğu yönünde 1975 yılında moloz taşlardan dolgu yapılarak üzerine beton atılan ve Toprak Mahsulleri Ofisi'nin deposu olarak kullanıldığı zamanlarda, bekçi kulübesi inşa edilen zemin kazılarak ortadan kaldırılmıştır. Avlunun kuzeydoğusunda moloz taş ve harçla örgülü birimler ortaya çıkarılmıştır. Bu birimlerden üç tanesi birbirlerine kendi içlerinde açıklıklarla bağlanmış olup kendi başına bir bölüm havası vermektedir. Beden duvarlarının hemen önünde moloz taş örgü ile oluşturulan ikinci bir duvar, bu birimlerin ve bundan sonra gelen iki birimin daha başlangıç duvarını oluşturmaktadır. Bu birimlerde, seramik kırıkları ile bol miktarda küllü toprağa rastlanmış olup zemin döşemesi bulunamamıştır. Üçüncü mekânda; kuzeydoğu duvar önünde yine moloz taş örgüyle ayrılmış bir bölüm ortaya çıkarılmıştır. Bu bölümde de bol miktarda moloz taş, yıkıntı hâlinde tespit edilmiştir ve yanık parçalara rastlanmıştır. Birbirine bağlı kendi içinde açıklıkları bulunan bu birimlerin hemen yanında dikdörtgen planlı bir başka mekân daha tespit edilmiştir. Bu

birimde de bol miktarda kül ve yanık ahşap parçaları ile 1.95 m. derinlikte, iki adet yanmış hatıl ortaya çıkarılmıştır. Bu hatıllar düştüğü şekliyle, yerinde tespit edilmiştir. Bu birimin hemen yanında, içinde ocak nişi bulunan dikdörtgen bir mekân daha ortaya çıkarılmıştır. Bu mekânda da aynı derinlikte yanmış bir ahşap hatıl ve bol miktarda kül tespit edilmiştir. Her iki birimin de dışarıya açıklıkları mevcut olup, zemin döşemesine rastlanmamıştır. Ahşap hatılların varlığı, bu bölümlerde ikinci kat olarak kullanılan birer sundurmanın varlığını düşündürmektedir. Avlu girişinin kuzeydoğusunda yapılan çalışmalar sırasında; moloz taş ve küçük blok taşlarla örgülü bir mekân tespit edilmiştir. Kareye yakın olan bu mekâna giriş, avlunun kuzeybatı yönünden olup iki adet merdiven ve eşikle giriş sağlanmıştır. Bol miktarda harçlı malzemeye rastlanılan bu mekânın hemen yanında güneydoğu-kuzeybatı yönünde dikdörtgen planlı bir birim daha ortaya çıkarılmıştır. Bu mekân oldukça dardır ve içteki geçiş ile kuzeydoğusundaki kare planlı büyük mekâna açılmaktadır. Kazı öncesinde kubbeye geçişi sağlayan doğu köşedeki trompun başlangıç kısmının görüldüğü bu mekânda bol miktarda moloz taş ve küllü toprak ortaya çıkarılmıştır.

Bu mekân tamamen temizlenmiş, duvarlardaki künklerin varlığı tespit edilmiş, bir diğer trompu da ortaya çıkarılmıştır. Bu birimin de ortaya çıkmasıyla, bu kısmın hamam olduğu kesinlik kazanmıştır.

Daha sonra çalışmalar sıcaklığın kuzeybatı yönündeki açıklıkta devam etmiştir. Duvarları dolaşan künklerin varlığını, sıcaklığın kuzeybatı duvarında da tespit ettikten sonra, duvarın çökme tehlikesine karşı sağlamlaştırılması için önlem alınmıştır. Sıcaklığın kuzeybatısındaki açıklıktan geçilen kareye yakın bir mekân daha tespit edilmiş olup bu mekânın kuzeydoğusunda da külhan bölümü ortaya çıkarılmıştır. Bu bölümün kuzeydoğu duvarında bir kemerin varlığı tespit edilmiştir ve bu bölümü kuzeydoğudan ayıran duvarın üzerinde de avluya doğru inen, harçla duvara tutturulmuş ve bir bölümü açıkta bulunan bir künk ortaya çıkarılmıştır.

Hamama gelen suyun varlığı ile ilgi avlunun kuzeydoğu beden duvarının dışında yapılan çalışmalar sırasında taşlarla çevrili bir hazne açığa çıkarılmıştır. Bu haznenin iç kısmının kırmızı renkte (tuğla) ve sıkıştırılmış toprakla sıvanmış olduğu anlaşılmıştır. Burada dağlardan gelen suyun kanallar sayesinde hamama getirildiği ve bu haznedeki hamama kanale edildiği tespit edilmişse de hazneye su getiren künkler bulunamamıştır. Hamamda yapılan kazı çalışmalarından sonra avlunun güneydoğusunda bulunan giriş kapısının önünde ve arkasında çalışma yapılarak avlu taç kapısının güneydoğuya doğru

uzanan pabuç bölümü ile avlu girişinin tabanını oluşturan büyük blok taş üzerindeki kapı yuvaları da açığa çıkarılmıştır. Avlunun kuzeydoğusundaki çalışmalardan sonra güneybatısındaki birimleri ortaya çıkarmak amacıyla güneybatı-kuzeydoğu yönüne ikişer metrelik hatlar hâlinde kazı çalışması yapılmış; avluyu kuzeybatı-güneydoğu istikametinde kesen ayaklar ve moloz taş örgü dizisi ortaya çıkarılmıştır. Avlunun güneybatı bölümünde ortaya çıkarılan ve moloz taş örgü dizisi olarak devam eden bu hattın açılması için kenarlarındaki döküntü taşlar alınmıştır.

Kapalı alanda yapılan sondajlarda, yaklaşık 30-38 cm.de sıkıştırılmış zemin tespit edilmiştir. Kemerlerin arasındaki platformların yüksekliği günümüz itibariyle yaklaşık 42 cm.dir. Avluda açılan sondajlarda ise; yüzeyden 15-20 cm. derinlikte irili ufaklı taşların sıralanması ile oluşan bir sıra ve bunun 110 cm. altında sıkıştırılmış toprak zemin tespit edilmiştir. Çardak Han'ın kapalı mekânının örtü kısmındaki bitki örtüsünün temizliği ve çevre temizliği yapılarak kazı ve temizlik çalışmalarına son verilmiştir.²⁵⁹

2.3.33. Obruk Han Kazısı

Obruk Hanı, Konya'nın yaklaşık 75 km. doğusunda, bugünkü Konya-Aksaray yolunda bulunan Kızören beldesinden 4 km. içeride, Obruk köyü girişinde bulunmaktadır.²⁶⁰ Yapı, XIII. yüzyıl ortalarında inşa edilmiş olan bir eserdir. Yapı kapalı ve açık kısmı bir arada bulunduran grupta yer alır. Yapının batı cephesinde yer

²⁵⁹ Nesrin Karabay, "Çardak Han", 16. Müze Kurtarma Sempozyumu, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2008, s. 115-128.

²⁶⁰ Ali Baş, "Obruk Hanı", Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları, ed. Hakkı Acun, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2007, s. 347-357.

alan ve cepheden öne doğru portali bir eyvan gibi düzenlenmiştir. Avlunun kuzey ve güney kanatları eyvan şeklinde düzenlenmiş, girişin bulunduğu batı kanat ise iki katlı olarak düzenlenerek, burada değişik mekanlara yer verilmiştir.

Özellikle avlunun kuzeybatı köşesinde son yıllarda gerçekleştirilen büyük ölçüde tahribat söz konusudur.

Kapalı kısım doğu-batı doğrultusunda uzanan bir orta sahin ile bu sahına dikey olarak bağlanan yan sahinlerden oluşur. Üst örtüsü büyük ölçüde tahrip olan bu bölümün duvarlarında da tahrip söz konusudur.

Obruk Hanı'nda yapılan temizlik çalışmaları 20 işçi ile 34 gün devam etmiştir. Çalışmalara Ali Baş, Osman Kunduracı, Osman Eravşar, Saim Cirtil, Mehmet Tekocak ile öğrenci olarak Mine Şen ve Derya Karakurt katılmışlardır. Zazadin Hanı'na göre daha fazla tahrip olan Obruk Hanı'ndaki çalışmalar ise, öncelikle çevre temizliği şeklinde başlatılmış, daha sonra ise kapalı kısmın temizlik çalışmalarına geçilmiştir. Bu bölümde hanın esas fonksiyonunu kaybetmesinden, yani kervansaray olarak kullanılmasına ara verildikten sonra yapıda farklı amaçlar doğrultusunda (Bezirhane) çalışmalar yürütüldüğü için, yapının içerisi hem büyük taşlar, hem de molozlarla dolu idi. Bu nedenle buradaki çalışmalar oldukça yavaş ilerlemiştir. Mevcut ödeneğe bağlı olarak buradaki temizlik çalışmaları da büyük oranda tamamlanmıştır. Çalışmalar sonucunda kapalı kısmın seki sistemi büyük ölçüde tespit edilmiştir.

Fotoğraf 59: Obruk Hanı, revak (Anadolu Selçuklu Kervansarayları, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2007)

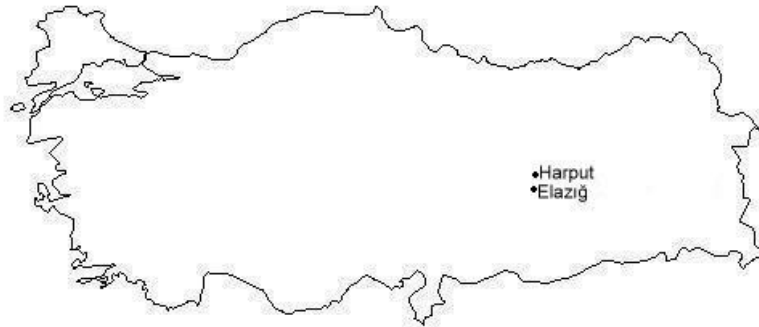
Yapıda yürütülen temizlik çalışmalarından sonra, özellikle acil onarıma ihtiyaç hissedilen alanlarda restorasyon ve dondurma çalışmalarına başlanmıştır. Giriş eyvanının hem dış, hem de iç kemerleri önemli ölçüde tahrip olmuş, müdahale edilmemesi durumunda tahribatın daha da büyük boyutlara ulaşacağı anlaşıldığından,

söz konusu alanlarda acilen küçük restorasyon yapılmış ve Portalin tamamen yıkılması bu sayede bu sayede önlenmiştir. Benzer bir çalışma hanın güney cephesinde de yürütülmüştür. Bu cephede çalışmalara başlamadan önce büyük boşlukların açıldığı, buna bağlı olarak da duvarın yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya bulunduğu görülmüştü. Söz konusu açıklıkların hepsi yine restore edilerek kapatılmış, böylece yapının duvarlarının yıkılması önlenmiştir.

Kapalı kısımda yer alan ayakların çoğunluğu yıkılma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Bu ayaklardan çok kötü durumda olanları için geçici çözümlere başvurulmuş, ayaklar ve buna bağlı olarak kemerler ve üst örtünün yıkılması bir dereceye kadar önlenmiştir. Çalışmalar sırasında envanterlik esere rastlanmamıştır.

Obruk Hanı'nda temizlik çalışmalarının tamamlanması, Rölöve restorasyon projelerinin hazırlanarak acilen uygulamaya geçilmesi gerekmektedir.²⁶¹

2.3.34. Elazığ Harput İç Kale Mahallesi Kazısı

Harput, Elazığ merkezinin birkaç km kuzeyinde kayalıklar üzerine kurulmuş tarihsel bir merkezdir. Denizden 1400 m yükseklikteki kayalık, güneyindeki geniş ve bereketli ovaya (Uluova) ve bu ovidan doğuya, batıya ve güneye doğru uzanan doğal yollara egemen bir konumdadır. Surlarla korunan eski kentin güneydoğusunda, batıdan Sal Deresi, doğudan da Mezbaahane Deresi vadileriyle sınırlanan izole kalker kayalık üzerinde yöresel olarak “Süt Kale” de denen İç Kale bulunmaktadır. Bugünkü arkeolojik verilere göre İç Kale'nin geçmişi Urartu Krallığı dönemine uzanır. Kayalara

²⁶¹ Haşim Karpuz, Ali Baş, “Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Tarafından Konya’da Yapılan Kazı ve Restorasyon Çalışmaları” **Konya İpek Yolu Konya IV**, (ed. Doç. Dr. Yusuf Küçükdağ), Konya Ticaret Odası Yayınları, Konya 2001.

oyulmuş çeşitli yapı temelleri geçekten Urartu işçiliğini andırır; ancak birkaçı yüzeyden bulunmuş, biri de yeni kazılar sırasında Osmanlı kültür katları içinde karışık olarak ele geçen üç dört parça tipik çanak çömlek dışında Urartu varlığı tam anlamıyla belgelenebilmiş değil henüz. Urartu sonrasında Roma, Bizans ve 1087 yılında Çubukoğulları ile başlayıp Artuklu ve diğerleriyle sürüp giden Türk egemenliği hep izler bırakmış bu yalçın kayalıkta, keskin ya da soluk. 1516 yılında Yavuz Sultan Selim zamanında başlayan Osmanlı yönetimi ise kesintisiz 400 yılı buluyor. Bu nedenle tüm aşağı şehir ile birlikte göze batan kalıntıların büyük bölümü Osmanlı döneminden kalmadır. Önceleri Diyarbakır eyaletine bağlı bir sancakken 1865'te başlı başına bir eyalet haline getirilmiştir, giderek artan bu yeni kurulan Mamuret-ül Aziz (Elaziz, Elazığ) kentine taşınarak 20. yüzyılın başlarında büyük bir çapta ıssızlaşmıştır.

Harput'ta kurtarma kazısı, 2005 yılında Elazığ Müze Müdürü Haydar Kalsen'in başkanlığında, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü ile Elazığ Valiliği desteği ile başladı. Binlerce yıllık geçmişe sahip Harput Kalesi'nde yapılan çalışmaların ana hedefinin Osmanlı mahallesine yönelmesinde temel sebep; Osmanlı kültür kalıntılarının yüzeye yakınlığı ve bu yüzden büyük bir yıkım tehlikesi ile karşı karşıya olmasıdır.

Harput Kalesi'nin geçmişi yaklaşık 2800 yıl kadar önceye dayanır. 1516'dan 20. yüzyılın başlarına kadar süren yaklaşık 400 yıllık Osmanlı egemenliği sırasında pek çok kez yenilenip biçimlenmiştir. En parlak dönemini Artuklu Beyliği döneminde yaşayan kalenin üst bölümü günümüzde, Artuklu Sarayı olduğu düşünülen büyük bir yapı dışında hemen tümüyle Osmanlı çağının mimari kalıntılarıyla kaplıdır.

2006 kazıları sırasında, Kale Camii'nin kalıntılara rastlanmıştır. Kale ana yolunun sağında, küçük bir meydanın gerisinde belirlenen yapı 15.50 x 8.50 m. boyutlarındadır. Batı, kuzey ve güneyden sokak ve caddelerle çevrili bu küçük caminin 0.80 m genişliğindeki duvarları, Harput Ulu Cami gibi moloz taş ve harçla örülmüş, temeller ana kayaya oyulmuş ve Urartu temel yataklarına oturtulmuştur. Yapıya batı kısa duvarı üzerine yerleştirilmiş üç basamaklı bir merdiven ve zemini taş döşeli küçük bir holden girilir. Basit bir işçilik gösteren bu caminin hangi dönem ait olduğu bilinmemektedir.

Kazı sırasında ele geçirilen lüle, porselen fincan ve tabak kırıkları, cam kap ve bilezik parçaları Osmanlı kullanımının açık izleridir. Ancak bu buluntular yapının da

aynı dönemde inşa edildiğini göstermez. Binanın Urartu kaya temelleri üzerine kurulmuş olması çok erken bir tarihi akla getirir. Caminin sökülüp tahrip edilmiş toprak zemininin temizliği sırasında, kimileri 11. yy ortalarına ve daha önceye tarihlenebilecek Bizans dönemi paraları ele geçirilmiştir. Bu kanıtlar oldukça erken, en azından Osmanlı öncesine uzanan bir geçmişe işaret eder.²⁶²

2.3.35. Alara Kazısı

Alanya'nın batısında Antalya-Alanya karayolunun 104. km.'sinden sola ayrılan yoldan 8 km. içeride, Akdeniz'e dökülen Alara Çayı'nın kenarında yer alan Alara Hanı, Alanya-Konya kervan yolunun başlangıcında ilk konaklama yeri olarak önem taşıyordu. Arazideki konumu itibariyle, doğu kenarı tepeye dayanmış olan hanın girişi kuzey yönünde olup, zaman içinde Alara Çayı'nın taşması sebebiyle zemini alüvyonlarla dolmuş, ayrıca yakın çevresindeki arazinin, yol yapım çalışmaları ile yükseltilmesi sonucu kitlesi toprağa gömülmüş gibi bir duruma gelmiştir.

Han girişi, iki yanında kare formlu dayanma ayakları arasında kalan basık kemerli bir kapıdır. Bu iki dayanma ayağından batı tarafındakinin üstü, hanın bu kısmındaki beden duvarı ile beraber yıkılmıştır. Sağlam olan doğu tarafındaki ayak içinde hanın damına çıkan bir merdiven bulunmaktadır. Basık kemerin üstünde bulunan, etrafı basit bir taş bordürle çevrili kitabe, cephenin genel mimari içinde oldukça iri kalan iki parçalı mermer yüzeye işlenmiştir. Bordürlerin altında oldukça tahrip olmuş

²⁶² Necla Arslan Sevin-Veli Sevin, "Harput İç Kale Mahallesi Kazıları", **Toplumsal Tarih**, S. 159, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, s. 48-53.

birer arslan başı kabartması vardır. Kitabede hanı inşa ettiren I. Alaeddin Keykubad hakkında detaylı övücü sözler yer almaktadır.

Giriş kapısından hanın ortalama 7.25 x 7.50 m. boyutlarındaki avlusuna girilir. Bu mekan, büyüklük itibariyle, avlusu olan diğer Selçuklu hanlarında görülen şemaların aksine, kapalı hacimlere oranla çok küçüktür. Merkezi bölümde dar bir koridor etrafında sıra aile bir eyvan, bir oda düzeni görülür ki burası büyük ihtimalle hanın asıl konaklama bölümüdür. Koridorun üzeri açık görünmekte ise de bunun aslında boydan boya beşik tonoz ve belki ışıklarla örtülmüş olduğu anlaşılmaktadır. Bu merkezi konaklama bölümünün etrafını her yönden iki sıra halinde tonozlu mekanlar çevirir. Bunlardan dış sıranın ahır, iç sıranın ise yük ve hizmetkarlar için genel bir bölüm olduğu sanılmaktadır. Giriş tarafında hem merkezi konaklama mahalline, hem de çevre koridorlara geçiş sağlayan ara bölümler bulunur. Kapıdan hemen sonra süslü tonozu ile çeşme eyvanı, diğer yanda da mescit yer alır. Payelere dayalı Arslan başı şeklindeki konsolların ise kandillik oldukları anlaşılmaktadır.

Alara Kalesi, Alara Hanı'ndan 1 km. kadar uzaklıkta bulunan kayalık bir tepenin üzerinde yer almaktadır. Bölgenin fethinden sonra Alaeddin Keykubad tarafından yaptırıldığı sanılmakta ve muhtemelen Alara Hanı ile birlikte inşa edildiği düşünülmektedir. Kalenin üzerinde yer aldığı kayalık tepe, iç içe iki surla kale haline getirilmiş ve dış surun içine giriş, kayalara oyulan merdivenli bir dehlizden sağlanmıştır. İç kaleye ise kare planlı bir giriş kulesinden geçilmektedir.

İç kalede ayrıca bir de köşk bulunmaktadır. Köşkün seyirlik bölümlerini oluşturan tonozlu alt yapılar üzerine oturtulmuş teraslar ile asıl yapıdan geriye kalan ara mekanları, bazı merdiven ve bir hamamın kalıntıları da yine iç kalede yer almaktadır. Hamam, biri küçük bir külhanın yanında bulunan sıcaklık, diğeri çift pencereleli bir soğukluk olmak üzere kubbeli iki bölümden meydana gelmiştir. Soğukluğun pencerelerinden biri gerideki vadiye bakmaktadır. Harap ve tepeleri yıkılmış durumda olan kubbelerin içinde, Anadolu Türk mimarisinde tek örneği oluşturan fresk tekniğinde resmedilmiş figürlü süslemeler bulunmaktadır. Freskler insan figürlerinden meydana gelmiştir. Sıcaklığın külhan penceresi üzerinde efsanevi bir hayvan figürü görülmekte,

ayrıca çok bozuk durumda olan bağdaş kurmuş bir insan figürü de farklı süslemelerin varlığına işaret etmektedir.²⁶³

2007 yılında Osman Eravşar tarafından başlayan Alara kazı çalışmaları İç Kale Hamamı (Kasırlı Hamam), İç Kale Köşkü, Aşağı Hamam ve çevresi (Demirci Atölyesi) olmak üzere üç farklı alanda yürütülmüş, alanların haritaları çıkarılmış ve grid uygulaması yapılmıştır. Çalışmalar, Kültür ve Turizm Bakanlığı adına, AKMED ve Vehbi Koç Vakfı desteği ile yapılmıştır.

İç Kale'nin kuzey doğusunda ve kale surlarının hemen bitişiğinde "Kasırlı Hamam" olarak adlandırılan yapıya ait üst örtünün büyük oranda yıkılmış olması nedeniyle tehlike arzemesi ve defineciler tarafından yapılan tahribatlar sebebiyle 2007 sezonunda kazıya başlanılmıştır. Yapının külhan, su deposu, sıcaklık, ılıklik ve soğukluk mekânlarında kazı, rölöve ve dijital belgeleme çalışmaları yapılmıştır. Soyunmalık bölümünde ana kayaya ulaşana kadar kazı sürdürülmüştür. Mekânların içinde yapılan hafriyatla etütlük nitelikte sırlı-sırsız seramik parçaları, çini, çatı kiremitleri ele geçirilmiştir. Külhan ve su deposunda, deponun kazanına ait olduğunu tahmin edilen küçük metal buluntular ve etrafa dağılmış halde çini parçaları ele geçmiştir. Daha sonra çalışılan sıcaklık bölümünde de etütlük nitelikte kırık çini parçaları, duvarlardan dökülmüş freskolar ele geçirilmiştir. Duvarlarda yer alan toprak künklerin içleri temizlenmiş, ayrıca duvar içinde bulunan tütekliklerin ağızları ortaya çıkarılmıştır. Kare planlı ve üzerinin kubbe ile kapatıldığı anlaşılan ılıklik bölümünde yapılan çalışmalarda, küçük çivi ve metal parçalar ve haç kollu sır altı teknikte çini parçaları ile fresk parçaları ve kırık çatı kiremitleri ele geçmiştir. Ilıklığın doğusunda özgün zemin döşemesi ve pis su kanalına rastlanılmıştır. Dikdörtgen planlı ve iki ayrı bölümden oluşan mekânların kuzey güney doğrultusunda tonozla örtülü olduğu anlaşılmaktadır. Döşeme yapının doğu tarafına doğru devam etmektedir. Zeminin orta kısmında küçük bir su kanalına ait delik ortaya çıkarılmıştır. Etütlük nitelikte sırlı-sırsız seramik parçaları, çini ve metal parçalar buradaki başlıca buluntulardır.

Hamamın doğusunda bulunan ve kasır ya da saray olarak adlandırılan doğu batı doğrultusunda uzanan birbirine paralel iki tonozlu mekânın hamamla olan ilişkisi ve İç Kale Sarayı olarak adlandırılması nedeniyle kazılar, bu mekânlar ile sur duvar arasındaki alanda yapılmıştır. Batıdan doğuya doğru mevcut duvar izleri takip edilmiş;

---

²⁶³ İlhan Akbulut, "Alara Hanı Ve Alara Kalesi", **Vakıf ve Kültür**, C. 1, S. 2, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1998, s. 45-47.

bitişikteki sarayın mazgal pencereleri ortaya çıkarılmıştır. Burada da etütlük nitelikte bol miktarda sırlı çini parçaları ele geçirilmiştir.

Sarayın içinde, iki uzun dikdörtgen planlı ve üzerleri sivri tonozla örtülü mekânlardan kuzeydekinin çok daha yüksek bir toprak yığını ile dolu olduğu gözlemlenmiştir. Bu yığın ortadan kaldırılmış ve +0.75 m. kotunda yükselti şeklinde yerli kaya ortaya çıkarılmıştır. Ortada bulunan ve kuzey-güney doğrultusunda devam eden duvarın, doğudaki kayalık alanı tesviye etmek amacıyla yapıldığı düşünülmektedir. Sarayın içinde çok az sayıda etütlük nitelikte küçük çini parçaları ele geçmiştir. Bu parçalar daha önce hamamda bulunanlardan farklılık göstermektedir.

Aşağı Hamam ve Demirci Atölyesi'nde yapılan kazı çalışmalarında ise durum şu şekildedir; Alara Çayı'nın kenarında bir set şeklinde uzanan kalenin sur duvarına bitişik ve duvarın dışında yer alan yapı, bitkiler içinde kaybolmuş, neredeyse tamamen toprak altında kalmış ve atılan çöplerle mezbeleliğe dönüşmüştü. Buradaki kazı çalışmalarına yapının doğusundaki kuzey-güney doğrultusunda uzanan duvarın takibiyle başlanılmıştır.

Kuzeydoğu köşesinde su deposu kalıntı halinde ortaya çıkarılmıştır. Su deposu ve külhanın tespitinden sonra hamam olduğu anlaşılan yapının rölöve ve fotografik ve dijital belgelemeleri yapılmıştır. Güneydoğuda hamamın bitişiğinde başka bir yapı olduğu tespit edilmiş ve kazısında bir demirci atölyesine ait olduğu tahmin edilen küçük metal buluntular ele geçirilmiştir. Başlıca buluntular arasında demirci aletleri, çekiçler, kalkan merkezleri, kapı menteşesi, ejder şeklinde tokmak (?) ve bol miktarda çivi ile seramik parçaları ve hemen hemen bütüne yakın bir testi yer almaktadır.

Kare planlı ve hamamın bir halveti olduğu sanılan mekânın duvar yüzeylerinde sgraffito desenler yapıldığı tespit edilmiştir. Halvetin batıya açılan basık kemerli kapısı, toprak tabakasının kaldırılması ile ortaya çıkmıştır. Elde edilen ilk bilgilere göre hamamın haçvari dört eyvanlı bir plan şemasında olduğu, yapının ¼'lük kısmının ırmak yatağının yer değiştirmesi sonucunda yıkıldığı anlaşılmıştır. Yıkıntılarını halen ırmak yatağının içinde görmek mümkündür.²⁶⁴

Kazı çalışması sırasında kazı alanında survey çalışması da yapılmıştır. Bu çalışmalar sırasında, kalenin arka tarafında bir kilise kalıntısı tespit edilmiştir. Ormanlık

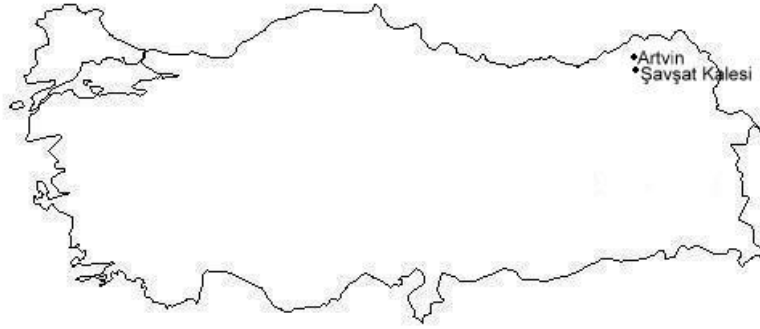
---

²⁶⁴ Osman Eravşar, "Alara Kazısı 2007", **ANMED**, S. 2008-6, Suna-İnan Kıraç Vakfı Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Yayınları, Antalya 2008, s. 10-13.

alanın içinde yapılan gezide ise kalenin su ihtiyacının karşılandığı bir sarnıç tespit edilmiştir. Ayrıca Alara çayının güney ve batısında Bizans dönemine ait başka yapı kalıntılarına da rastlanmıştır. Bu alanlar da ileride yapılmak üzere kazı programına dahil edilmiştir.

Anadolu Ortaçağ bakımından oldukça zengin bir bilgi birikimine sahip olan Alara Kalesi bu alandaki son derece kısıtlı çalışmalar içinde önemli bir yere sahiptir. Bizans ve Selçuklu Dönemi için önemli bulgular içeren yerleşmede kazı çalışmaları devam etmektedir.²⁶⁵

2.3.36. Şavşat (Satlet) Kalesi Kazısı

Şavşat Kalesi, Artvin’de kent merkezine 67 km. uzaklıkta Söğütlü mahallesi sınırlarında bulunmakta olan bir kaledir. Rakımı 941 olan kalenin etrafı karayolu, dere yatağı ve tarım arazisi ile çevrelenmiştir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın izni ile 2007 yılında Osman Aytekin tarafından burada kazı yapılmıştır. Yüzey araştırmalarına göre tarihlendirilmesi yapılan yapının Ortaçağ ve sonrasında kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Kaleye giriş, güneybatı tarafından bozulmuş durumdaki kapı ile sağlanmaktadır. Kalenin günümüze ulaşan mimari elemanlarının başında surlar ve kuleler gelmektedir. Farklı kalınlıklara sahip olan kuleler; düzgün sıralar halinde ve farklı büyüklükteki moloz taş örgüye sahiptir.

²⁶⁵ Osman Eravşar, “2007 Yılı Alara Arkeolojik Kazı Çalışmaları”, **XII. Ortaçağ Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Sempozyumu**, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları, İzmir 2010, s. 123-129.

Kalenin batı köşesindeki kule, surdan dış tarafta burç şeklinde bulunmaktadır. 6.10 x 5.35 m ölçüsünde yukarıya doğru daralan silindirik plan içermektedir. Altta ve üstte olmak üzere iki tane kapısı bulunmaktadır. Taban kısmına yakın kuzeye açılan yan yana iki dar tutulmuş havalandırma açıklıkları bulunmaktadır. Buranın üç katlı olduğu tespit edilmiştir.

Kalede silindirik kule dışında, sur dışına yansımış durumda olan üç kule daha bulunmaktadır. Kapı girişinden başlayarak doğru sıralanan bu kulelerden birincisi düzgün olmayan dikdörtgen planlıdır. Bu kulenin doğusundaki kulede ise sadece doğu kısmı ayakta. Devamındaki kulenin ise dış duvarları sağlamdır. Üst örtüsü tonoz şeklindedir.

Surların iç kısmında az olmakla birlikte mimari kalıntılar bulunmaktadır. Kalıntılar kuzeydoğuda yoğunluktadır. Bu kısımda, doğu ve batı duvarları korunan diğer kısımları yıkılmış durumda olan şapel, şapelin batısında bitişik durumdaki ve doğu duvarı hariç diğer duvarları kısmen korunan bir yapı kalıntısı ile bu yapının içinde yer alan sarnıç tanımlanabilir durumdadır.

2007 kazıları ile birlikte yüzey temizliğinden sonra dairesel kulenin tabanındaki dolgu toprak boşaltılmıştır. Burada bir nişe rastlanmıştır. Nişin 2.00 m uzağında kısmen tahribata uğramış bir tandır bulunmuştur.

Kule kazısında üç adet mancınık güllesi ile çok sayıda sırlı ve sırsız seramik parçaları bulunmuştur. Etütlük malzeme olarak değerlendirilen 19 adet sırlı ve 24 adet sırsız seramik parça, Ortaçağ ve sonrasına aittir.

Kalenin iç kısmının topografik ölçüleriyle surların planı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Şavşat Kalesi kazısı, Artvin'deki ilk bilimsel kazı olması bakımından önemlidir.²⁶⁶

---

²⁶⁶ Osman Aytekin, "Şavşat (Satle) Kalesi 2007 Yılı Kazı ve Restorasyon Çalışması", **30. Kazı Sonuçları Toplantısı**, C.2, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2008, s. 61-70.

3. KURUMLAR VE ARKEOLOGLAR

Türk Sanatı ile ilgili kazı çalışmalarını yürüten kurumlar ve arkeologları başlıklar halinde toplamak gerekirse:

3.1. Kazılarla İlgili Kurumlar

3.1.1. Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü

25.1920 gün ve 3 sayılı kanunla kurulan Geçici Bakanlar Kurulu(İcra Vekili Heyeti)' na bağlı olarak 4.5.1920 tarihinde kurulan Maarif Vekaletinde doğrudan bakana bağlı beş birimden birisi Türk Asar-ı Atıkası Müdürlüğüdür.²⁶⁷ Eski Eserler Ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün karşılığı olan Asar-ı Atika Müdürlüğü aynı zamanda – kısa bir süreliğine- Kültürle ilgili bütün işlerden sorumluydu. Fakat Asar-ı Atika Müdürlüğünün bütün bunlarla uğraşmaması gereği açık olduğu için 1922'de Hars Ve Kültür Dairesi kurulmuş²⁶⁸ müzeler, kazılar ve eski eserler bu dairenin sorumluluğuna verilmiştir.

EEMGM'nin asıl teşkilatlanması 1933 yılında olmuştur. 22.6.1933 gün ve 2287 sayılı Maarif Vekaleti Merkez ve Taşra Teşkilatı ve Vazifeleri Hakkında Kanun ile Maarif Vekaleti Müsteşarlığına bağlı müdürlükler arasında Müzeler Müdürlüğü yer almaktadır.²⁶⁹ Kanunun 16. maddesi ile Müzeler Müdürlüğünün görevleri şu şekildedir:

Müzeler Müdürlüğü, tarihi ve bedii kıymete haiz eserlere mahsus müzelerin idare, tesis ve idameleri, tarihi abidelerin muhafaza ve tamiri işleriyle iştigal, arkeolojik hafriyat için vaki müracaatları tetkik ve hafriyata nezaret eder. Aslında daha 1906 tarihli Asar-ı Atika Nizamnamesinde, eski eserlerle ilgili bütün işlerin Müzeler Müdüriyeti Umumiyesinin görevi olduğu belirtilmişti.

Bu bakımdan teşkilatlanmada eskiye göre bir yenilik yoktur. Başkentini değişmesiyle birlikte İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü, aynı zamanda yürüttüğü fiili Genel Müdürlük görevini teorik olarak bırakmış, merkeze bağlı bir müze müdürlüğü haline gelmiştir. Ancak İstanbul'da yaklaşık 50 senedir faaliyette bulunan

²⁶⁷ Selçuk Kantarcıoğlu, **Türkiye Cumhuriyeti Hükümet Programlarında Kültür**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, s. 22-23.; Enver Behnan Şapolyo, **Müzeler Tarihi**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1936, s. 84'te 1920'de ilk olarak Hars Müdürlüğü'nün kurulduğunu bu müdürlüğün 1928 yılına kadar devam ettiğini belirtir.

²⁶⁸ Remzi Oğuz Arık, **Türk Müzeciliğine Bir Bakış**, Milli Eğitim Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1953, s. 42.

²⁶⁹ Selçuk Kantarcıoğlu, **Türkiye Cumhuriyeti Hükümet Programlarında Kültür**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, s. 25.

Müze-i Humayunlar Umum Müdürlüğü'nün bütün görevlerini Ankara'da yeni kurulan bir teşkilata yüklemek ilk zamanlar için pratikte pek işlenmemiştir.

EEMGM. 10.6.1935 gün ve 2773 sayılı kanunla Öntükler ve Müzeler Direktörlüğü, 22.9.1941 gün ve 4113 sayılı kanunla Antikite ve Müzeler Müdürlüğü,²⁷⁰ 18.7.1944 gün ve 4624 sayılı kanunla Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğü olarak değişmiş²⁷¹ kazı ve yayımlar, müzeler, anıtlar şubesi diye üçe ayrılmıştır. Genel Müdürlük uzun süre bu esası korumuştur.

EEMGM, 1920 tarihinden 27.12.1935 tarihine kadar Maarif Vekaletine bağlıdır. Bakanlığın adı 28.12.1935 tarihinden 21.9.1941'e kadar Kültür Bakanlığı, 9.10.1946 tarihine kadar tekrar Maarif Vekaleti, 1946-1950 yılları arası MEB, 1950-1960 arası Maarif Vekaleti, 1960 yılından sonra MEB olarak değişmiştir.

EEMGM. 13.7.1971 tarihinde yeni kurulan Kültür Bakanlığına, 7.6.1972'de Başbakanlığa, 17.11.1974'te tekrar kurulan Kültür Bakanlığına 26.6.1977'de iki bakanlığın birleştirilmesiyle oluşturulan Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığına, 5.1.1978'de tekrar kurulan Kültür Bakanlığına 1981 yılında ise Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlanmıştır.²⁷²

3.3.1924 tarih ve 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanununun 2.maddesi ile vakıfların elindeki bütün medrese ve mektepler, 3.9.1925 tarih ve 2413 sayılı Tekke ve Zaviyeler Hakkındaki Kanunun 5. maddesi gereğince kapatılan türbelerden 70 tanesi²⁷³ ve kanunla diğer kurumların sorumluluğuna bırakılan eserler dışındakilerin bakım ve muhafazası EEMGM'e aittir. 1710 sayılı kanununun 7. maddesi ve 2863 sayılı kanunun 10. maddesine göre her kimin mülkiyetinde olursa olsun eski eserlerin korunmasını sağlamak için gerekli tedbirleri almak veya aldırarak EEMGM'ye aittir. 1710 sayılı kanunun 12. maddesi ile bütün kaleler ve şehir harabeleri EEMGM.nin idaresine verilmiştir.

EEMGM.nin taşınmaz eski eserlerle ilgili iki ana birimi vardır:

1.Tescil Daire Başkanlığı

²⁷⁰ Bilge Umar, **Eski Eserler Hukuku**, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Ankara 1990, s. 7.

²⁷¹ **İstanbul Müzeleri Yıllığı**, XI, Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü, İstanbul 1964, s. 7.

²⁷² Selçuk Kantarcıoğlu, **Türkiye Cumhuriyeti Hükümet Programlarında Kültür**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, s. 22.

²⁷³ Hamit Zübeyr Koşay, "Tekke Ve Türbeler Kapandıktan Sonra", **Güzel Sanatlar**, S.6, Maarif Vekaleti Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü, İstanbul 1949, s. 3.

2.Anıtlar ve Restorasyon Daire Başkanlığı, Eski Eserleri tespit etmek 1987 yılına kadar Tescil-Tespit Şubesinde yapılırken daha sonra bu görev TKTV Bölge Kurulları Bürolarınca yapılmaya başlanmıştır.

Onarımlar ise 1985 yılına kadar merkezde Anıtlar ve Restorasyon Daire Başkanlığı ve Ankara, İstanbul, İzmir Rölöve ve Anıtlar Müdürlüklerince yapılmaktaydı. 1985 yılından sonra Adana, Diyarbakır, Erzurum, Kayseri, Konya’da Rölöve ve Anıtlar Bölge Müdürlükleri kurulmuştur.²⁷⁴

3.1.2. Anıtlar Yüksek Kurulu

Ülkemizde eski eserler hakkında mevzuat; “Asar-ı Atika Nizamnamesi” “Muhafaza-i Abdidat Nizamnamesi”, “Anıtlar Yüksek Kurulunun Teşkili Hakkındaki Kanun” ve “Hususi Şahıslara Ait Eski Eserlerle Tarihi Abidelerin İstimlaki Hakkındaki Kanunu” ile “Eski Eserler Kanunu”ndan ibarettir. “Asar-ı Atika Nizamnamesi” saltanat devrinde, II. Abdülhamit devrinde, II. Abdülhamit zamanında yürürlüğe konmuş ve bugünkü inkişaflarla uyşamayacak şekilde eskimiştir. Özellikle hazırlanışı itibariyle Cumhuriyet kanunlarıyla büyük çelişmeler gösteren bu nizamnameyle anıtların korunması imkansız hale gelmiştir. Bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de eski eserlerin ciddiyle korunması gereği anlaşılmıştır. Bu işlerle ilgili olarak 1950 yılında Milli Eğitim Bakanlığına bağlı 7 kişilik bir kurul teşkil edilmiş ise de bu kurul ancak bir defa toplanabilmiştir. Bundan sonra 2. VII. 1951 tarih ve 5805 sayılı Kanunla Milli Eğitim Bakanlığına bağlı “Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu” kurulmuştur. Kanun, bu kurula eski eserlerle ilgili bütün işler hakkında merci olma yetkisini vermiştir.

Kanunun 5. maddesi hükmü ile, Hükümet teşekkülleri ve tesisleri ile hakiki veya hükmi şahıslar kendilerini ilgilendiren hususlarda Kurul Kararlarına uymaya mecburdurlar.

Ancak, Kanun, hilafına hareketler için müessir cezai müeyyideler getirmemiştir. Eski eserlerin korunması konusundaki bu eksikliklerin giderilmesi gerekmektedir.

Yurt içinde, korunması gerekli mimari ve tarihi anıtların korunma, bakım, onarım ve restorasyon işlerinde riayet edilecek prensipleri ve bunlarla ilgili programları tespit, tatbikatını genel olarak takip ve murakabe etmek, anıtlarla ilgili olarak tevdi

---

²⁷⁴ Halit Çal, **Türkiye’nin Cumhuriyet Dönemi Eski Eser Politikası**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1990.

olunacak veya kendi vasıta ve tetkikleriyle ıtıla kesbedilecek her türlü konu ve ihtilaflar üzerinde ilmi mütalaa bildirmek, bu kurulun görevleridir.

Kurul; Üniversitelerden, Güzel Sanatlar Akademisinden, İçişleri, Bayındırlık ve Milli Eğitim Bakanlarından ve Vakıflar Genel Müdürlüğünden seçilmiş birer ile, bunların seçecekleri dört üyeden kurulmuştur. Ayrıca Vakıflar Genel Müdürü kurulun tabii üyesidir.

Günümüzde restorasyon, geçmişin yarattığı tarihi çevrenin bütününe değerlendirilmesini kapsayan bilimsel bir disiplin olma yolundadır. Bugün Türkiye’de çeşitli imkansızlıklara rağmen, yapılan restorasyonlarda Venedik Tüzüğü’nün uygulanmasına, ülkemizin özellikleri de göz önünde bulundurularak çalışılmaktadır.²⁷⁵

3.1.3. Kültür Bakanlığı

Türkiye’de arkeolojik kazı etkinlikleri ile ilgili olarak, Kültür Bakanlığı, 1983 yılında kabul edilen 2863 sayılı yasada üst kuruluş olma kimliğini korumaktadır. İlgili yasanın temel noktaları şunlardır:

- Ülkemizde toprak üstünde ve su altında bulunan ve yabancı ekiplerce yürütülen bilimsel kazı çalışmalarına “Kültür ve Tabiat Varlıklarıyla İlgili Olarak Yapılacak Araştırma, Sondaj ve Kazılar Hakkında Yönetmelik” çerçevesinde Bakanlar Kurulu Kararıyla izin verilmesi
- Kazı izni verilen yerli ve yabancı ekiplerin “Araştırma, Sondaj ve Kazılar Hakkında” yönetmelik hükümlerine uygun hareket edip etmediklerinin denetlenmesi.
- İlgili yasa ve yönetmelikler uyarınca yerli ve yabancı bilim adamlarınca ülkemizde toprak üstünde ve su altında yapılacak yüzey araştırmalarına izin verilmesi ve bu araştırmalarda Bakanlık Temsilcisi görevlendirilmesi.
- Kültür ve tabiat varlıklarının Koruma Kurulları tarafından alınan kurul kararları gereğince Müze Müdürlükleri tarafından gerçekleştirilen sondaj ve kazılar için gerekli yasal işlemlerin gerçekleştirilmesi.
- Her yıl ülkemizde yapılan yerli ve yabancı kazı araştırma sonuçlarının bilim dünyasına duyurulması için “Uluslar Arası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu”nun düzenlenmesi.

²⁷⁵ Anonim, **Cumhuriyetin 50. Yılında Vakıflar**, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1976, s.110.

- Yine her yıl Müze Müdürlüklerince yapılan kurtarma kazılarının ele alındığı “Müze Çalışmaları Sempozyumu”nun düzenlenmesi.²⁷⁶

3.1.4. Vakıflar Genel Müdürlüğü

Osmanlı Devleti’nde Evkaf-ı Hümayun Nezaretinin görevlerini yerine getirmek üzere Cumhuriyetin ilk hükümetinde de Şer-ıye ve Evkaf Vekaleti kurulmuş, 3.3.1924 gün ve 429 sayılı kanunun 2. maddesi ile vekalet kaldırılmış, 7. maddesi ile de Başvekalete bağlı Vakıflar Umum Müdürlüğü kurulmuştur.²⁷⁷ 5.6.1935 tarih ve 2762 sayılı Vakıflar Kanununun 4. maddesiyle eski eser niteliği taşıyan vakıf eserlerinin bakım ve onarımı, bu Genel Müdürlüğün görevleri arasında sayılmıştır. 10.9.1957 gün ve 7044 sayılı “Aslında Vakıf Olup da Herhangi Bir Sebepçe Diğer Kurumların Eline Geçen Eserlerin Vakıflar Genel Müdürlüğüne Devrine Dair Kanun” yürürlüğe girmiş,²⁷⁸ böylece VGM, Türkiye’deki eski eserlerin bakım ve onarımından sorumlu en büyük kurum haline gelmiştir.

1710 sayılı Eski eserler Kanununun 7. maddesi ve 1983 tarihli 2863 sayılı kanunun 10. maddesi gereğince idaresinde bulunan vakıf eski eserlerin kullanılması ve onarılması, TKTYK.’da karar alındıktan sonra VGM’e aittir. VGM. bünyesinde iki bu işle ilgili iki birim vardır. Tescil Şubesi eski eserlerin tescilini, Abideler Şubesi onarımlarını yapmaktadır. Onarım faaliyetleri merkezden ve İstanbul Bölge Müdürlüğünden yapılmakta olup son yıllarda ağırlıklı olarak merkezden idare edilmeye başlanmıştır.²⁷⁹

3.1.5. Türk Tarih Kurumu

Türk Tarih Kurumu’nun ilk çekirdeği 23.04.1930 tarihindeki 6. Türk Ocağı Kurultayında kurulmuştur. Afet İnan’ın teklifi ile Türk Tarih ve Medeniyetini incelemek üzere Türk Ocağı bünyesinde “Türk Tarih Tetkik Heyeti” adı altında faaliyete geçmiştir.

---

²⁷⁶ Emre Madran, “Türkiye; Geçmişten Geleceğe Bir Kültürel Miras” **Türkiye Cumhuriyeti’nin Temeli Kültürdür**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002, s. 9-53.

²⁷⁷ Anonim, **Cumhuriyetin 50. Yılında Vakıflar**, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Ankara 1976, s. 12.

²⁷⁸ Ahmet Mumcu, “Eski Eserler Hukuku Ve Türkiye”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 28, S.1, Ankara 1971, s. 41-76.

²⁷⁹ Halit Çal, **Türkiye’nin Cumhuriyet Dönemi Eski Eser Politikası**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1990.

1931 yılında Türk Ocaklarının kapanması üzerine aynı heyet tarafından müstakilen Türk Tarih Kurumu olarak değiştirilmiştir.²⁸⁰

Türk Tarih Kurumu'nun kuruluş amaçlarından biri şudur:

“Türk ve Türkiye tarihini aydınlatmaya yarayacak belge ve malzemeyi elde etmek için gereken yerlere inceleme kazı ve bunlarla ilgili araştırma yapmak üzere gereken kişileri tek olarak veya heyet halinde gönderir.”

Bu madde gereğince, TTK kurulduğu yıllardan itibaren arkeolojik kazılar konusuna önem vermiştir. Kurumun kendi parası ve kendi elemanlarıyla başladığı ilk kazı Alacahöyük kazısıdır. Altın, gümüş ve bronzdan zengin ev ve kült eşyasını bilim dünyasına tanıtan bu kazı, Anadolu'nun binlerce yıl önceki uygarlığı hakkında bilgi vermesi açısından önemlidir. Kurumun Orta Anadolu'da başlattığı ikinci önemli kazı Kayseri yakınlarındaki Kültepe kazısıdır. Hitit İmparatorluğunun en büyük ticaret merkezlerinden biri olan bu şehirde Asur ticaret kolonilerine ait binlerce tablet bulunmuştur. Bunlar eski Anadolu'nun hukuk, ticaret ve sosyal hayatı bakımından çok önemli belgelerdir. Türk Tarih Kurumu'nun kazı ve araştırmalarda güttüğü amaç, Anadolu kültürünün eskiliği ve bunu Orta Asya'ya bağlayan yolları ve belgeleri ortaya çıkarmak, ayrıca daha yeni ve klasik uygarlıkların Anadolu'daki kalıntılarını araştırarak ülkenin tarih öncesi dönemlerden bugüne kadar olan tarihini aydınlatmaktır.²⁸¹

3.1.6. Üniversiteler

Arkeolojik mirasın bilim dünyasına kazandırılması ile ilgili en büyük bilimsel katkıyı yapan kurum, üniversitelerdir.

3.1.6.1. Ankara Üniversitesi

Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra Atatürk'ün öncülüğünde başlayan bilim faaliyetleriyle ilgili olarak kurulmuş olan Dil Tarih Ve Coğrafya Fakültesi'nin kuruluş kanunu gerekçesinde, “Arkeoloji” de yerini almıştır. 1936'da açılan fakültede, arkeoloji eğitiminin kurucu hocası, uzman arkeolog olan ve Yozgat yakınlarındaki Alishar Kazılarını yürüten H.H. von Osten olmuştur. Ayrıca Nazi Almanya'sından ayrılmak zorunda kalan değerli bilim adamları, B. Landsberger ve H. G.Güterbock'a görev verilmiştir. Bu durum, eski Önasya Uygarlıklarının eğitim ve öğretim kadrolarının çok

²⁸⁰ Halit Çal, *Türkiye'nin Cumhuriyet Dönemi Eski Eser Politikası*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1990.

²⁸¹ Uluğ İğdemir, *Türk Tarih Kurumu: Cumhuriyetin 50. Yılında*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1973, s. 46-47.

güçlenmesine neden olmuştur. nu fakültenin ilk öğrencilerinden üç kişi Nimet Özgüç, Tahsin Özgüç ile Cahit Kınay, doktoralarını bu alanda başarıyla bitirmişler ve “ilmi yardımcılar” olarak, eğitim kadrosuna katılmışlardır. Von der Osten’ın Fakülte’den zorunlu ayrılışından sonra, arkeoloji kürsüsüne tayin edilen Remzi Oğuz Arık ile Klasik Arkeoloji eğitimi başlatılmış ve daha sonra Ekrem Akurgal’ın doktorasını bitirip fakülteye tayin edilişi ile bu alandaki eğitim daha da kız kazanmıştır. Daha sonraki dönemlerde Nimet Özgüç ve Tahsin Özgüç’ün katılımı ile çalışmalar yoğun olarak sürmüştür.

Fakültede, 1945-55 yılları arasında arkeoloji eğitimi 1-Yunan, 2-Roma, 3-Sümer-Asur-Hitit Arkeolojileri 4-Protohistorya konularından ikişer yıllık sertifikalar halinde verilmiş, 5-Sertifika yan dallara ayrılmıştır. İlk dördünden üçünün seçimi, Arkeoloji Lisansı için zorunludur. Böylelikle öğrencilerin Önasya ve Klasik Arkeoloji Dalarında uzmanlaşmaları sağlanmıştır. 1956-59 yılları arasında ise ortak programda yer alan dokuz ayrı konudan, üçünün eğitimi Klasik Arkeoloji dalında Ekrem Akurgal tarafından, altısının ise Önasya Arkeolojisi alanında Nimet Özgüç ve Tahsin Özgüç tarafından gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır.

Nimet Özgüç ve Tahsin Özgüç’ün başkanlığındaki Kültepe, Acemhöyük, Maşat Höyük , Altıntepe gibi kazılarda elde edilen verileri ve sonuçları gecikmeden yaptıkları iki dilli yayınları ile bilim dünyasına duyurmaları bölümün gelişimi için önemli bir adım olmuştur. Ayrıca Tahsin Özgüç, başkanlığını yaptığı arkeolojik kazıların bulunduğu Kayseri, Tokat, Erzincan yörelerinde varolan ve Selçuklu dönemine ait kervansaray, han, türbe, av köşklarine ve kalelere özel ilgi duyarak planları ve yapısal özellikleriyle incelenmiş ve yayınlanmıştır.²⁸²

3.1.6.2. İstanbul Üniversitesi

Cumhuriyetin kurulması akabinde, Mustafa Kemal Atatürk tarafından çağdaş bilim kurumlarının temelleri de atılmaya başlanmıştır. Bu çalışmalardan biri de 1933 yılında Darülfünun’un İstanbul Üniversitesi’ne dönüştürülmesidir. Bu tarih aynı zamanda Türk Arkeolojisi içinde büyük önem taşır. Bundan sonra Türk Arkeolojisi’nde gerçek anlamda yapılanma yönünden önemli adımlar atılmaya başlanmıştır: 1934 yılında İstanbul yılında İstanbul Üniversitesine bağlı olarak kurulan Türk Arkeoloji

²⁸² Kutlu Emre, “Protohistorya ve Önasya Arkeolojisine Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nin Katkıları”, **Türkiye’de Sosyal Bilimlerin Gelişmesi ve Dil Tarih-Coğrafya Fakültesi Sempozyumu**, Ankara Üniversitesi Dil Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1996, s. 419-428.

Enstitüsü Müdürlüğüne Almanya'dan gelen H.Th. Bossert atanmıştır. Arkeoloji Enstitüsü, Edebiyat Fakültesi'nde Arkeoloji biliminin çeşitli bölümlerini yapılandırmaya başlamıştır. İlgili ihtisas bölümlerinin kurulmasıyla birlikte, Trakya ve Anadolu'da bilimsel anlamda arkeolojik kazı ve yüzey araştırmaları yapılmıştır. Edebiyat Fakültesi'ne bağlı olarak; Prehistorya, Eski Önasya dilleri ve Kültürleri (Protohistorya), Klasik Arkeoloji, Klasik Filoloji (Eskiçağ Dilleri), Sanat Tarihi ve Eskiçağ Tarihi Bölümü, Kürsüsü/Anabilim Dalı'na mensubu öğretim üyeleri tarafından yapılan çalışmalar, Trakya ve Anadolu'nun en eski çağlarından Osmanlı Devleti'nin sonuna değin çeşitki kültür ve uygarlıkları kapsamaktadır.²⁸³

Ortaçağ Türk Dönemi ile ilgili kazı çalışmaları ise,1937 yılında Sivas Keykavus Şifahanesi, Bursa Orhan Hamamı, Bursa Yıldırım Şifahanesi sondajları 1943-1945 yıllarında Mim. Sedat Çetintaş tarafından onarıma yönelik çalışmalar olarak gerçekleştirilmiştir. Daha sonra Remzi Oğuz Arık tarafından Türk Tarih Kurumu'na bağlı olarak Konya Alaeddin Tepesi kazıları yapılmıştır. Bu kazı çalışmaları, arkeolojik kazılarda Ortaçağ katmanlarının gerektiği gibi izlendiği örnek çalışmalardan biridir.

Doğrudan ortaçağ amaçlı ilk sistemli kazı ise, 1961 yılı Diyarbakır İç Kale Kazısıdır. 1961 ve 1962 olmak üzere iki kampanya halinde devam etmiş olan kazılarda, Toptepe olarak anılan İçkale üstünde zamanla tahrip edilmiş olan saray ve bağlantıları ortaya çıkarılmış, mimari kalıntıların tekniğine uygun saptamaları yapılmış ve buluntular Diyarbakır Müzesi'ne nakledilmiştir.

Oktay Aslanapa başkanlığında 1964 yılında Kayseri Keykubadiye Köşkleri'nde yapılan kazı bu alanda ikinci mimariye yönelik çalışma olmuştur. 1965-66'da yapılan Kalehisar kazıları; Selçuklu Çağı mimarisi ve çini-keramik sanatı bakımından önemli ipuçları ortaya koymuştur.

Konya Tac'ül Vezir Medresesi ile Afyon Hisarardı Medresesi sondaj çalışmaları da 1964 ve 1965 yıllarında Oktay Aslanapa başkanlığında gerçekleştirilen diğer çalışmalardır.

1969 yılında Bursa/Yenişehir Reyhan Paşa Kazısı, Yenişehir'de erken Osmanlı dönemi araştırmaları olarak başlatılan çalışmaların bir parçasıdır. Kent dışında yapılan sondajlarda Reyhan Paşa mezar taşına (1333) rastlanması, sondajın geliştirilerek kazıya

---

²⁸³ Oktay Belli, **Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi**, İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü, İstanbul 2000, s. 9.

dönüştürülmesini gerektirmiştir. Ancak kamulaştırma sağlanamadığından lahidin bulunan parçaları birleştirilip ayağa kaldırılmış ve çevresinde zemin yoklamasında bulunan tuğla döşeme izlenebilmiştir.

Eski Van Ulu Cami Kazısı, Oktay Aslanapa tarafından 1970, 1971 ve 1972 kazı mevsimlerinde yürütülen bir araştırmadır. 1963 yılında başlayan eden İznik Çini Fırınları kazı ise alanında en önemli çalışmalardan biri olarak günümüzde de devam etmektedir.²⁸⁴

3.1.6.3. Selçuk Üniversitesi

Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi'nin öğretime başlayan ilk bölümlerinden biri olan Sanat Tarihi Bölümü'nde içinde bulunduğu bölge başta olmak üzere, kültür ve sanat hayatına yönelik olarak çok sayıda araştırma yapılmış ve yayınlanmıştır. Bu araştırmaların yanında bilimsel amaçlı kazı çalışmaları da yürütülmüştür. Çeşitli kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapılarak, aynı zamanda restorasyon çalışmaları da sürdürülmüştür. Özellikle 1990'lı yıllarda yoğun bir biçimde sürdürülmeye çalışılan bu faaliyetleri, ilk etapta Konya çevresindeki harap durumda olan kervansaraylar üzerinde yoğunlaştırma planlanmış olmasına rağmen, bu konuda ilgili kurum ve kuruluşlardan yeterli destek alınamamıştır. Fakat birçok imkansızlıklara rağmen, Dokuzun Hanı'nın kazı ve restorasyon çalışmaları tamamlanmış, Zazadin ve Obruk hanlarında ise temizlik çalışmaları yapılmıştır. Bunun yanı sıra Buzhane ve sarnıç gibi su yapılarına yönelik restorasyonlar gerçekleştirilmiştir.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin başkenti Konya'nın yakın çevresinde; bilindiği gibi önemli Selçuklu kervansarayları bulunmaktadır: Altınapa, Kuruçeşme, Kızılören, Kızılören Küçük Han, Zazadin ve Obruk hanları. Ayrıca Selçuklu sonrasına ait olan Hoca Cihan Hanı da buradadır. Vakıf eser olarak yüzyıllar boyu bütün insanlığa karşılıksız hizmet veren bu yapılar teknolojik gelişmeye bağlı olarak zaman içerisinde kullanım dışı kalmış, hem doğanın hem de define arayıcılarının veya yakın çevresindeki insanların tahribine maruz kalmıştır.²⁸⁵

²⁸⁴ Ara Altun, "Diyarbakır İçkale/Kalehisar/Eski Van Ulu Cami Kazıları ve Türkiye'de İstanbul Üniversitesi'nin Ortaçağ Kazıları", (ed. Oktay Belli), **Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi**, İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü, İstanbul 2000, s. 273-275.

²⁸⁵ Bu yapılar hakkında Başta Kurt Erdmann olmak üzere birçok yayında bilgi bulunmaktadır. Hoca Cihan Hanı için bkz. Rahmi Hüseyin Ünal, "Osmanlı Öncesi Devirden Yayınlanmamış Birkaç Han Üzerine İnceleme", **Ankara Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi**, S.9 (Gabriel Özel Sayısı), Ankara 1978, s. 462-463; Yusuf Küçükdağ, "Konya Hocacihan Yakınındaki Dibidelik Han'a Dair Bir Vakfiye", **III. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri (20-22 Mayıs 1993)**, Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi, Konya 1994, s. 127-148. Tahribatlar için bkz. Rahmi Hüseyin Ünal, "Mimari Anıtlarımızda Bilinçli veya Bilinçsiz

Selçuk Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü öğretim üyeleri, bu yapıların korunup yaşatılması için çok yönlü teşebbüslerde bulunmuş, önemli çalışmalar yapmışlardır. Türk Sanatı ile ilgili kazı çalışmalarına katkısı büyük olan bu araştırmalar yoğun olarak devam etmektedir.

3.1.6.4. Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi bünyesinde kurulan Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü ile Rektörlüğe bağlı Van Gölü Çevresi Tarihi Eserleri ve Kültür Değerlerini Araştırma ve Uygulama Merkezi'nde, 1991 yılından itibaren Ortaçağ ve sonrası dönemlere ait arkeolojik kazı ve konservasyon çalışmaları ile çok sayıda sanat tarihi araştırması gerçekleştirilmiştir.

Van, Bitlis, Muş, Hakkari, Siirt ve Artvin illeri ile çevrelerinde, Ortaçağ ve Türk dönemlerine ait kültür varlıklarının tespit, tescil ve envanter çalışmalarına yönelik yüzey araştırmaları ile, kültür ve turizm faaliyetleri projelerinde aktif olarak görev alınmış, biten araştırmalar yayınlanmıştır.

İlk aşamada Van Gölü çevresindeki kültür varlıklarının envanteri çıkarılmış, bunların tespit ve tescil konusunda Van Müzesi ile işbirliğine gidilmiştir. Mimari eserlerin negatif fotoğraf ve diaları çekilerek arşivlenmiş, 1999 yıl sonu itibariyle, Van ve Bitlis'teki tüm yapıların rölövesi tamamlanmıştır. İkinci aşamada arkeolojik kazı projelerine yer verilmiş, Aktamar ve Çarpanak adalarındaki manastır kiliselerinin korunması amacıyla yoğun çalışmalar yapılmış, ancak bu çalışmaların uygulanmasına Kültür Bakanlığı'nca izin verilmemiştir. Eski Erciş Çelebibağı Selçuklu Mezarlığı'nda 1992-1995 yılları arasında sürdürülen kazılarda, ortaya çıkarılan 52 adet tarihi mezar restore edilmiş, yapılan çalışmalar kazı sonuçları sempozyumundaki bildirilerin dışında Erciş Çelebibağı Mezarlığı ve Mezartaşları adıyla TTK tarafından yayınlanmıştır.

Van Gölü Çevresi Tarihi Eserleri ve Kültür Değerlerini Araştırma ve Uygulama Merkezi'nin öncülüğünde, biri 1996 yılında Van Gölü Havzası Kültürü üzerine; diğeri 2000 yılında IV. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı ve Araştırmaları olmak üzere iki sempozyum düzenlenmiştir.²⁸⁶

Tahrifat", *DTCF Dergisi*, C. 34, S.1-2, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Ankara 1990, s. 447-453. Son yıllarda Kızılören Hanı'nın kitabesi de kaybolmuştur.

²⁸⁶ Abdüselam Uluçam, "Yüzüncü yıl Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümünce Yapılan Ortaçağ Ve Türk Dönemi Kazıları İle Sanat Tarihi Araştırmalarına Bakış", **VI . Ortaçağ Ve Türk Dönemi Kazı sonuçları ve Sanat Tarihi Sempozyumu**, (ed. Mustafa Denктаş, Yıldırım Özbek, Aslı Sağıroğlu Arslan, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 2000, s. 793-811.

3.1.7. Sivil Toplum Kuruluşları

Koruma bilincini oluşturmak amacıyla çeşitli çalışmalar yapan sivil toplum örgütleri 1950'lerden itibaren faaliyet göstermektedirler. Çeşitli etkinlikler düzenlemek, doğrudan plan, proje üretimi ve korumaya yönelik uygulamalar yapmak gibi değişik amaçları bulunan bu kuruluşların başında; ICOMOS (Uluslar Arası Anıtlar ve Sitler Konseyi) Türkiye Milli Komitesi ile ICOM (Uluslar Arası Müzecilik Konseyi) Türkiye Milli komitesi gelmektedir. UNESCO bünyesinde görev yapan iki uluslar arası kuruluşun Türkiye uzantısı olan bu Milli komiteler, yarı-kamusal bir niteliktedir. Bir diğer bu tip kurum Türkiye Mimar ve Mühendis Odaları Birliği (TTOB) bünyesinde görev yapan Mimarlar Odası'dır. Kamu bilinci oluşturma ve geliştirmek, ilgili kamu kuruluşlarına çeşitli konularda görüş bildirmek gibi görevlerini ülke ölçeğinde sürdürmektedir.

1976 yılında Turizm Bakanlığının girişimi ile kurulan Türkiye Anıt Çevre ve Turizm değerlerini Koruma (TAÇ) Vakfı korumaya yönelik proje ve uygulama hizmetleri yapmaktadır. 1990 yılında kurulan Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma (ÇEKÜL) Vakfı, diğerlerine göre yeni bir kuruluş olmasına karşın, gerek kültürel gerekse doğal değerlerin korunması ve geliştirilmesi konusunda en etkili kuruluşlardan biridir. Diğer önemli bir sivil toplum örgütü "Tarihi Kentler Birliği (TKB)"dir. Birlik, Avrupa Konseyi'nin 1999'da başlattığı "Avrupa Tarihi Kentler Birliği" örgütlenmesinin de Türkiye ulusal kesimini oluşturmaktadır.²⁸⁷ Bu örgütlerde, arkeolojiyle ilintili çalışmalar da yapılmaktadır. Fakat Ortaçağ kazılarına konusuna, Bilecik kazısıyla ÇEKÜL'ü örnek göstermek mümkündür.

3.2. ARKEOLOGLAR²⁸⁸

İstanbul Arkeoloji Müzesi'nin (Müze-i Hümayun) kurucularından, Dr. Philip Alton Dethier'in (1803-1881) Türk Arkeolojisi ve müzecilik tarihi açısından birçok gelişmeye sahne olan müdürlüğü sona erdikten sonra, Sadrazam Ethem Paşa'nın oğlu ressam Osman Hamdi Bey'in 11 Eylül 1881 tarihinde Müze-i Hümayun müdürlüğüne atanmıştır. Böylelikle Türk arkeoloji ve müzeciliği önemli gelişmelere sahne olacak olan yeni bir döneme girmiştir. Yaptığı birçok faaliyetle döneme damgasını vuran Osman Hamdi Bey'i Türkiye'de arkeolojinin öncüsü olarak kabul etmek mümkündür.

²⁸⁷ Emre Madran, "Türkiye; Geçmişten Geleceğe Bir Kültürel Miras", **Türkiye Cumhuriyeti'nin Temeli Kültürdür**, C.1, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002, s. 8-53.

²⁸⁸ Arkeologların özgeçmişleri için bkz. EK 1.

Osman Hamdi Bey ilk kazı ve araştırmasını 1883 yılı mayıs ayında Nemrut Dağı'nda yapmıştır. Sonrasında kazı sonuçlarını yayınlamıştır: Osman Hamdi Bey ve Osgan Efendi, *Le tumulus de Nemroud Dagh voyages, description, inscriptions, Constantinople, Pera*. Bu yayın, Türkiye arkeolojisinin ilk önemli yayınıdır.

1887 Osman Hamdi Bey Lübnan sınırları içindeki Sidon (Sayda) şehrinin yakınlarındaki Ayaa Mevkiinde lahit mezar kazısı yapmıştır. İskender, Ağlayan Kadınlar, Satrap, Lykia, Tabnit lahitleri gibi birbirinden önemli eserler çıkarılarak İstanbul'a getirilmiştir. Bu keşif önemli bir dönüm noktası olmakla birlikte İstanbul'a da görkemli bir müze kazandırmıştır.

Osman Hamdi Bey döneminde yetişen müzeci-arkeolog kuşağının önemli temsilcisi Makridi Bey (1872-1940) 1925 yılı yazında Maarif Vekaleti'nin (Milli Eğitim Bakanlığı) emir ve onayıyla Ankara tren garının arka kesiminde bulunan iki tümülüste bir kazı gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekaleti adına gerçekleştirilen ilk bilimsel kazı olması açısından müzecilik ve arkeoloji tarihimizde önemli bir yere sahiptir.²⁸⁹ Fakat tüm çalışmaları Eskiçağ mirasını hedef almaktadır. Daha sonra Makridi Bey (1872-1940), Hamit Zübeyr Koşay (1897-1984) gibi önemli isimlerle devam eden arkeoloji faaliyetleri Türkiye'de arkeolojinin başlangıcını oluşturur.

Cumhuriyet döneminde Atatürk sayesinde kazıların devletin sahiplendiği düzenli bilimsel çalışmalar haline gelmesinden sonra Remzi Oğuz Arık yurt dışına Arkeoloji eğitimi için gönderilmiştir ve döndüğünde Ankara Üniversitesi'nde Arkeoloji bölümü açılmıştır.²⁹⁰ Ülkeye döndüğü ilk yıllar yoğun bilimsel faaliyetlerle geçmiştir. Remzi Oğuz Arık'ın kazılarla ilgili ilk yayımları da yine bu yıllara rastlamaktadır. “Anadolu Arkeologya Tarihinde Alişar Hafriyatı”nın yayımı 1933 yılındadır.

1935 yılında Türk Tarih Kurumu üyeliğine seçildiği sırada, Çanakkale Troya kazısının devlet komiserliğini yapmaktaydı. 1936 Oslo Milletlerarası Arkeoloji Kongresi'nde Türkiye'yi temsil eden Remzi Oğuz, 1934'te Karalar, 1935'te Alaca Höyük, 1936'da Kusura kazılarını yayına hazırlamış ve Hamit Zübeyr Koşay'la yürüttüğü Alaca Höyük kazısında bulunan Hitit Güneşi'ni bilim dünyasına sunmuştur. 1937'de Fin ve Alman Arkeoloji Cemiyetlerinin üyeliğine seçilirken, Ankara Kalesi,

²⁸⁹ Nezh Başgelen, “Türk Arkeolojisinin Öncüleri”, *Arkeoatlas 1*, (ed. Nemci Karul), İstanbul 2002, s. 33.

²⁹⁰ Oluş Arık, “Türkiye’de Ortaçağ Arkeolojisinin Gelişmesine Bir Bakış”, *VII. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri (II.Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı-Araştırmaları Sempozyumu, 30 Nisan-02 Mayıs 1998)*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1998, s. 11-19.

Çankırı Kapı kazılarını yapmaktaydı. Aynı yıllarda Karaoğlan, Bitik, Alaeddin Tepe, Hacılar Köyü, Amik Karaağaç kazıları, gerçekleştirdiği diğer bilimsel faaliyetler arasındadır. 1938’de Kahire’deki milletlerarası toplantıya bir bildiriyle gider, o yıl Cemaat-ı Akvam’a Türkiye temsilcisi sıfatıyla katılır, Kopenhag Kongresi’nde de Türkiye’yi başarıyla temsil etmiştir.²⁹¹ Böylece kazı çalışmaları sürüp giderken odaklanılan dönem olarak eskiçağ görülmektedir. Bir tek Konya Alaeddin Tepesi araştırması Türk dönemini kapsamaktadır. Bir de, yine aynı dönemlerde Türk sanatı ile ilgili çalışmalarda Sedat Çetintaş’ı saymak mümkündür. Mimar Sedat Çetintaş 1932 yılından itibaren Atatürk’ün desteğini de alarak, yoğunlukla rölöve çalışmaları yapmıştır. Bundan sonraki çalışmaları tarih ve arkeoloji disiplinlerini de kapsayarak devam etmiştir.

Abideleri Koruma Heyeti’nde görev yaparken eski eserlerle ilgili kurtarma kazılarına başlamıştır. 1937-38 yıllarında Sivas İzzedin Keykavus Darüşşifası kazısını yürütmüştür. 1944-46 yılları arasında Bursa’da Orhan Hamamı ve Yıldırım Darüşşifası kazı çalışmalarını sürdürmüştür.²⁹² Bu arada, 1941 yılında da Konya Müzesi Müdürlüğü’ne tayin edilmiş olan Zeki Oral’ında Türk sanatı açısından değerli çalışmaları vardır. Kurt Erdmann ile yaptığı keşif çalışmaları ile Keykubadiye Sarayı’nın tanınmasına sağlamıştır. Sonrasında, 1954 yılında da Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü Arşive Şefliği’ne, daha sonra da Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşive ve Neşriyat Müdürlüğü’ne getirilmiş ve 1957 yılında da emekliye ayrılmıştır.²⁹³ Kurt Erdmann ise, 1950-58 yılları arasında İstanbul Üniversitesi’nde Türk-İslam dersleri vermiştir ve Türk sanatının temelini oluşturmada önemli katkıları olmuştur.

Kurt Erdmann ve Oktay Aslanapa’nın Anadolu Araştırma-İnceleme gezilerinin hemen tamamına katılmış olan Şerare Yetkin’in de Türk sanatı araştırmalarına olan katkısı önemlidir. Öğrencilik yılları da dahil olmak üzere akademik yaşamı boyunca halı, çini gibi el sanatları konuları ağırlıklı çalışmalar yapmıştır. Anadolu’da Selçuklu ve Beylikler dönemi mimarisi ve mimari süslemesi ile de ilgilenmiş, çok değişik konularda araştırmalar yayımlamış ve bildiriler sunmuştur. Oktay Aslanapa’nın

---

²⁹¹ Hasan Tahsin Uçankuş, **Bir İnsan Ve Uygarlık Bilimi Arkeoloji, Tarih Öncesinden Perslere Kadar Anadolu**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000, s. 873-875.

²⁹² Ayla Ödekan, **Yazıları Ve Rölöveleriyle Sedat Çetintaş**, İTÜ Yayınevi, İstanbul 2004, s. 11-18

²⁹³ Mehmet Ali Uz, **Konya Kültürüne Hizmet Edenler**, C. 1, Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya 2004, s.111-112.

Diyarbakır, Kalehisar, Kayseri, Van ve İznik kazı heyetlerinde yer almış, buluntularla ilgili etraflı değerlendirmelerde bulunmuştur.²⁹⁴

1940'larda Viyana Ekolü'nün, Strzygowski'nin asistanlarından Ernst Diez tarafından ve resmen İstanbul Üniversitesi'nde Sanat Tarihi kürsüsü kurulmuştur. Onun vasıtasıyla da Türk sanatıyla ilgili çalışmalar bilimsel bir boyut kazanmıştır. O devrin ilk asistanı ilk öğretim elemanlarından biri olan Oktay Aslanapa'nın katkılarıyla da çalışmalar hız kazanmıştır. 1963 yılında Türk-İslam Sanatı Kürsüsü'nü kurmuş, 1977 yılında Sanat Tarihi Enstitüsü Müdürlüğü'ne seçilmiştir.

Oktay Aslanapa'nın Türkiye'de Türk Sanatı araştırmalarına getirdiği en önemli yeniliklerden birisi, bu alandaki bilimsel kazıların öncülüğünü yapmış olmasıdır. Türk Sanatı ile doğrudan ilgili ilk kazı Oktay Aslanapa'nın Diyarbakır, İç Kale Artuklu Sarayı Kazısı olmuştur. İki yıl süren bu kazıdan sonra, 1963 yılında İznik, Orhan İmaret Kazısını yapmıştır. İznik, Kalehisar, Kayseri-Keykubadiye, Konya, Van, Bursa-Yenişehir, Afyon kazıları ile Türkiye'de Türk sanatı ile doğrudan ilgili Ortaçağ Kazıları geleneğini yerleştirmiştir. Ankara Üniversitesi'nin aynı dönemlerde geliştirdiği kazılarla birlikte, bu disiplin de artık Türk Arkeolojisi içindeki yerini almıştır.²⁹⁵ Yine Türk dönemi kazılarında diğer önemli bir araştırmacı, Oktay Aslanapa'nın öğrencisi ve birlikte çalıştığı önemli bir sanat tarihçisi Ara Altun'dur. İznik, Konya, Yenişehir, Van, Kalehisar kazılarına aktif eleman ve raportör olarak katılmıştır. İznik çini fırınları kazısında uzun yıllar çalışmıştır. Kütahya ve İznik koruma amaçlı imar planlarının proje danışmanlıklarını yapmıştır. Saptama-Belgeleme çalışmaları için her kademedeki öğrencilerini desteklemiştir ve yönlendirmiştir. Bursa Kültür Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Başkanlığı yapmıştır.²⁹⁶

Ankara Üniversitesi'nde ise Katharina Otto-Dorn tarafından Sanat tarihi bölümü kurulmuştur. 1954'te Almanya'dan geldikten sonra bölümü kuran Otto-Dorn, Türk sanatı ağırlıklı olarak çalışmıştır. Sanat tarihi ve Türk Sanatı Kürsüsü'nü kurmuştur. Bir taraftan sayıları hızla artan öğrencilerini yetiştirirken bir taraftan da Anadolu-Türk İslam Sanatı alanına yeni bilgiler kazandıran araştırmalarının sonuçlarını yayımlamıştır. Selçuklu çağından Geç Osmanlı dönemi Kütahya çinilerine uzanan Türk seramik sanatını incelediği *Türkische Keramik* adlı kitabı (Ankara 1957) bu dönemde verdiği ilk

²⁹⁴ Ara Altun, "Prof. Dr. Şerare Yetkin", *Şerare Yetkin'in Anısına Çini Yazıları*, Sanat Tarihi Dergisi Yayınları, İstanbul 1996, s. 9-10.

²⁹⁵ Ara Altun, "Prof. Dr. Oktay Aslanapa ve Türk Sanatı Araştırmalarına Katkıları", *Aslanapa Armağanı*, Bağlam Yayınları, İstanbul 1996, s. 11-22.

²⁹⁶ Rifat Çini, *Ateşin Yarattığı Sanat Kütahya Çiniciliği*, Celsus Yayıncılık, İstanbul 2002, s. 63-64.

büyük eserdir. Otto-Dorn, Anadolu Selçuklu Sanatı'nın biçimde ve ikonografide Asyalı kökleri, mimarisinin tipolojisi, ahşap camiler, figürlü mezar taşları, Türk-Çini hayvan takvimi simgelerinin İslam sanatına geçişi, Van'ın Ahtamar adsındaki Ermeni Kilisesi'nin kabartmalarında Türk-İslam Sanatı'nın biçim ve ikonografi etkileri gibi konuları ilk defa bilim dünyasına mal etti, bu bazı fanatik çevrelerin hücumuna uğramıştır. Ankara'daki hocalığı sırasında hazırladığı *Kunst des İslam* adlı kitabı kitabı (Baden-Baden 1964), İslam sanat ve mimarlığını başlangıcından Osmanlı ve Hint-Babürlü devirlerinin sonuna kadar düzenli biçimde kurgulayıp değerlendirdiği bir ömür birikiminin ürünüdür; eser birçok dile çevrilmiştir ve yeni baskıları yapılmıştır. Anadolu Selçuklu Saray sitesi Kubadabad'da çeşitli uzmanlarla birlikte yürüttüğü kazılar (1964-1966) bu tür çalışmaları kurumsallaştırma yolunda atılmış ilk adımdır. Bu adım uluslar arası bilimde yankı uyandırmış ve Türk-İslam uygarlığına yönelik arkeolojinin Türkiye'deki dönüm noktasını oluşturmuştur. O yıllarda planı belirlenmiş tek Selçuklu Saray külliyesi olan bu görkemli anıtlar topluluğunun yapısal özellikleriyle çini ve resim sanatı örnekleri bilimsel düzenle ilk defa ortaya konmuş, onun çalışma tarzı ve yayımları bu alanda model teşkil etmiştir. Bu yayımlardan birer makale halinde hazırladığı kazı raporları, Selçuklu ikonografisinden tasvir sanatının köklerine kadar birçok konuda yeni bilgiler ve özgün görüşler sergileyen kaynak eser niteliğindedir.²⁹⁷

Bu arada Türk dönemi kazılarıyla ilgili olarak Tahsin Öz'den de bahsetmek gerekir: Öz, Topkapı Sarayı Müzesi müdürü olduğu (1924-1953) yıllarda müzecilik faaliyetlerini yoğun olarak sürdürmüştür. Daha sonra Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Kurulu başkanlığı sırasında Türk sanatı kazılarında önemli bir yere sahip olan Edirne Eski Saray ile ilgili kazı çalışmaları yapmıştır.²⁹⁸ Müzeciliği ile ilgili çalışmalarda bir diğer önemli araştırmacı Zeki Oral'dır. Zeki Oral'dan sonra, 1954 yılında Mehmet Önder Konya Müzeleri müdürü olmuştur. 1964 yılına kadar Konya'da on yıl müze müdürlüğü görevini sürdüren Mehmet Önder, büyük bir çalışma ile Konya'da, Konya Arkeoloji Müzesi'ni, Konya Çinili Eserler Müzesi'ni, Konya Selçuk Ahşap ve Taş Eserleri Müzesini ve Atatürk Müzesini kurmuştur. Konya Etnografya Müzesi'nin kuruluş çalışmaları ile ilgili çalışmalar yapmıştır. Bu esnada Türk sanatında önemli bir yere sahip olmuş alan Kubadabad Sarayı'nın yerini tespit etmiş ve ilk

²⁹⁷ Rüçhan Arık, "Katharina Otto-Dorn", *İslam Ansiklopedisi*, C.34, Türk Diyanet Vakfı, Ankara 2007, s. 8-9.

²⁹⁸ Semavi Eyice, "Tahsin Öz", *Bellekten*, S.152, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1974, s. 709-732.

araştırmalara başlamıştır.²⁹⁹ Kubadabad çalışmaları sürerken aynı yıllarda Ankara Üniversitesi'nden Haluk Karamağaralı ve Beyhan Karamağaralı da Türk sanatı ile ilgili kazı çalışmalarına başlamışlardır. 1967 yılında başladığı Ahlat kazıları önemli sonuçlar vermiştir.³⁰⁰ Beyhan Karamağaralı ise, 1966-71 yılları arasında Ahlat Mezarlıkları, 1982-1986 yılları arasında Ereğli Şeyh Şehabeddin Sühreverdi, 1986-88 yıllarında Alanya-Obaköy ve 1989-2005 yılları arasında ise Ani Örenyeri kazılarını yürütmüştür.³⁰¹

K. Otto-Dorn'un öğrencisi olarak yetişen Oluş Arık ise, 1962'de Anadolu türbeleri hakkındaki teziyle Doktor payesini; 1966'da "Selçuklu Mimari Dekorasyonu" teziyle Doçent; 1971'de "Bitlis Yapılarında Selçuklu Rönesansı" takdim tezi ile Profesör ünvanlarını kazanmıştır.

Almanya-Freiburg Üniversitesi'nde J. Kollwitz'in yanında Hıristiyan Arkeolojisi Enstitüsünde; Ekrem Akurgal'ın Foça kazılarında ve K. Otto-Dorn'un Kubad Abad kazılarında çalışmıştır. Peçin, Alanya, Hasankeyf kazılarını yönetmiştir. "Moğolistan'da Türk Anıtlarının Belirlenmesi, Kazısı, Koruma ve Restorasyonu" projesini başlatmıştır. Türk İslam Arkeolojisi Merkezi kurulması için çalışmıştır.³⁰² Yine Otto-Dorn'un yanında yetişmiş başka önemli sanat tarihçisi ise Rüçhan Arık'tır. "Erzurum Yöresi Osmanlı-Öncesi Türk Mimarisi" teziyle 1963'te Doktor olmuştur. 1967'de Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Sanat Tarihi öğretim görevliliğine atanmıştır.

"Anadolu'da Barok Denen Camiler" teziyle "Doçent" olmuştur. Londra Üniversitesi'nde "School of Oriental and African Studies" de çalışmıştır.

1978'de takdim tezi olarak sunduğu "Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı (Ankara 1976)" kitabıyla "Profesör" olmuştur.

1980'de "Beyşehir Kubad-Abad Selçuklu Saray Sitesi Arkeolojik Kazı ve Onarım Çalışmaları"ni yeniden başlatmıştır. Bu kazılar devam etmektedir.³⁰³ 1965-1966 yılları arasında Kubadabad kazılarında yer alan Gönül Öney ise hem Anadolu'da hem de Anadolu dışındaki araştırmalarıyla Türk sanatına katkılar sağlamıştır. Ayrıca uzun yıllar

²⁹⁹ Mehmet Ali Uz, **Konya Kültürüne Hizmet Edenler**, C. 1, Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya 2004, s. 210-215.

³⁰⁰ Nusret Çam, "Bir İlim Adamı olarak Prof. Dr. Haluk Karamağaralı", **Prof. Dr. Haluk Karamağaralı Armağanı**, Türk Diyanet Vakfı, Ankara 2002.

³⁰¹ **Anadolu'da Türk Devri Çini Ve Seramik Sanatı**, (ed. Gönül Öney, Zehra Çobanlı), Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2007, s. 524.

³⁰² Rüçhan Arık, Oluş Arık, **Anadolu Toprağının Hazinesi Çini-Selçuklu ve Beylikler Dönemi**, Kale Grubu Kültür Yayınları, İstanbul 2007, s. 404.

³⁰³ Rüçhan Arık, Oluş Arık, **Anadolu Toprağının Hazinesi Çini-Selçuklu ve Beylikler Dönemi**, Kale Grubu Kültür Yayınları, İstanbul 2007, s. 403.

da Adıyaman Samsat kazılarının başkanlığını sürdürmüştür.³⁰⁴ Kubadabad kazılarında görev yapmış başka bir sanat tarihçisi ise Rüstem Bozer'dir.³⁰⁵ 1984 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Sanat Tarihi Anabilim Dalından mezun olduktan sonra, aynı Anabilim Dalına Araştırma Görevlisi olarak atandı. 1986 yılında "Erken Osmanlı Dönemi ahşap Kapı ve Pencere Kanatları" konulu yüksek lisans tezini; 1993 yılında da "15. Yüzyılın Ortasına Kadar Anadolu Türk Sanatında Ahşap Kapılar" konulu doktora tezini tamamlayarak "Doktor" ünvanını almıştır ve aynı yıl Yardımcı Doçent olarak Öğretim Üyeliğine yükseltilmiştir.

Rüstem Bozer, 1982 yılından beri Kubad-Abad Selçuklu Sarayı, Peçin, Alanya Kalesi ve Hasankeyf kazılarına heyet üyesi olarak katılmış; 1987 ve 1988 yıllarında Malazgirt Yüzey Araştırmalarında yer almış; 1993 ve 2006-2007 yıllarında da Eğirdir Hanı Kazısını yürütmüştür. Bozer, 1996-2002 yıllarında Kırgızistan'ın Son-Köl, ve Oş-Alay Bölgesi'nde Türk Tarih Kurumu'nun finanse ettiği Arkeolojik kazılarda Eş Başkan olarak görev yapmış; 2002-2003 yıllarında "Kırgızistan'daki Türk Eserlerinin Envanterlenmesi" projesini yürütmüştür.³⁰⁶

Ankara Üniversitesi'nde akademik hayatına başlayan bir başka önemli araştırmacı Yılmaz Önge'dir. Yılmaz Önge, araştırmalarını Türk mimarisi ve özellikle su yapıları üzerinde yoğunlaştırmakla birlikte Türk Sanatının diğer alanlarına da vakıftır. Türk Sanatı Türkoloji, Türk Tarihi ve Türk folkloruyla ilgili ilmi toplantılarda sunduğu çok sayıdaki bildirileriyle dikkat çekmiştir. Selçuk Üniversitesi'nde Selçuklu Araştırmaları Merkezi başkanlığı yanında Kültür Bakanlığı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Konya Kurulu başkanlığı, Milletlerarası Anıtlar ve Sitler Koruma Kurulu gibi kurulların üyeliğini yapmıştır. Yılmaz Önge'nin ayrıca Amasya Beyazıt Külliyesi, Erzurum Rüstem Paşa Bedesteni (proje ve onarım) Karaman-Ermenek Tolmedrese (proje ve onarım), Konya Meram Hamamı, Alaeddin Camii, Ilgın Lala Mustafa Paşa Külliyesi, Karapınar Sultan Selim Külliyesi (kazı ve restorasyon projesi), Beyşehir Eşrefoğlu Camii, Sivas Gök Medrese gibi çok sayıda tarihi anıtın korunup onarılmasında emeği geçmiştir.³⁰⁷ Koruma ve onarım konusu ile ilgili başka bir araştırmacı ise Orhan Cezmi Tuncer'dir. 1966 yılı Şubat'ında aldığı davet üzerine

³⁰⁴ **Anadolu'da Türk Devri Çini Ve Seramik Sanatı**, (ed. Gönül Öney, Zehra Çobanlı), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2007, s. 526.

³⁰⁵ **Konya Kitabı X, Rüçhan Arık-M. Oluş Arık'a Armağan**, (ed. Haşim Karpuz, Osman Eravşar), Konya Ticaret Odası Yayınları, Konya 2007, s. 175.

³⁰⁶ Rüçhan Arık, Oluş Arık, **Anadolu Toprağının Hazinesi Çini**, Kale Grubu Kültür Yayınları, İstanbul 2007, s. 408.

³⁰⁷ Haşim Karpuz, "Yılmaz Önge", **İslam Ansiklopedisi**, C. 34, Türk Diyanet Vakfı, Ankara 2007, s. 85-86.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Abideler Şubelerine girmiştir. Oranın Rölöve bürosunu kurarak gerekli projelerin kurumca hazırlanması dönemini başlatmıştır. 1972 yılında Abideler Mütihassıs Müşaviri, 1976’da Genel Müdür Teknik Müşavirliğine atanmıştır. Anadolu’nun pek çok yerinde özellikle Ahlat, Diyarbakır, Kayseri, Konya gibi önemli merkezlerinde yapıları sağlıklılaştırarak kullanıma açmıştır. Diyarbakır Dağ Kapı semtindeki Atatürk Anıtı Kaidesi ve çevresinin düzenlenmesi, Mardin Atatürk Anıtı Kaidesi ve çevresi düzenleme projesi Orhan Cezmi Tuncer’e aittir.³⁰⁸ Ayrıca Gök Medrese kazı çalışmalarını yürütmüştür.

Haşım Karpuz da koruma ve onarım konusunda çalışmalar yapmıştır. 5.11.1982 tarihinde Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakülte’si Sanat Tarihi Bölümü yardımcı doçentlik sınavını kazanarak üniversitedeki görevine başlamıştır. 1988 yılında Doçent, 1994 yılında Profesör olmuştur.

Haşım Karpuz üniversitede birçok idari görevde bulunmuştur. Sanat Tarihi Bölüm Başkanlığı, Selçuk Üniversitesi, Selçuklu Araştırmaları Merkezi Başkanlığı, Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü, Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanlığı yapmıştır.

Haşım Karpuz; koruma, kültür ve sanat alanlarında uluslar arası ve ulusal birçok kurum üyeliği yapmıştır. Kültür Bakanlığı, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu üyeliği, Konya Koruma Kurulu Başkanlığı, Milletlerarası Anıtlar ve sitleri Koruma kurulu (ICOMOS) üyesidir. Ayrıca Konya Fikir, Kültür ve Sanat Adamları Derneği, Türkiye Anıtlar Derneği Konya Şubesi üyesidir.³⁰⁹ Selçuk Üniversitesi’nden başka bir araştırmacı, Ali Baş’tır. 1980 yılında Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Ve Sanat Tarihi Bölümünde lisans öğrenimini tamamlamıştır. 1981 yılında aynı bölüme asistan olarak atanmıştır. 1989 yılında “Beylikler Dönemi Hanları” konulu doktora tezini tamamlamıştır. 1990 yılında Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Ve Sanat Tarihi Anabilim Dalına Yardımcı Doçent, 1996 yılında ise Doçent olarak atanmıştır. 2002 yılında profesör olmuştur.

Stratonikeia, Konya Ereğli Şeyh Şihabüddin Sühreverdi, Knidos ve Dokuzun Hanı kazılarına katılmıştır. Yine Konya ve çevresinde yapılan bazı eski eser onarımlarında bulunmuştur.³¹⁰

---

³⁰⁸ Orhan Cezmi Tuncer, **Diyarbakır Kiliseleri**, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sanat Yayınları, Diyarbakır 2002, s. 205.

³⁰⁹ Mehmet Ali Uz, **Konya Kültürüne Hizmet Edenler**, Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya 2004, s. 277.

³¹⁰ **Konya Kitabı X Rüçhan Arık-M. Oluş Arık’a Armağan**, (ed. Haşım Karpuz, Osman Eravşar, Konya Ticaret Odası Yayınları, Konya 2007, s. 129.

4. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Anadolu’da yapılan kazı çalışmaları, Paleolitik Çağ katmanlarından itibaren her dönemi göz önüne alacak şekilde ilerlerken, Ortaçağ katmanlarında kesintili bir durum farkedilir. Sanat tarihi bölümlerinin akademik sistemde varolma süreciyle birlikte başlayan kazı çalışmaları fazla uzun bir birikime sahip değildir. Türk dönemi araştırmaları, 1937 yılında Sedat Çetintaş’ın yaptığı sondaj çalışmaları ile başlamıştır ve daha sonra, yıllar içinde sistemli kazıların da başlamasıyla devam etmiş ve bugüne ulaşmıştır. Günümüzde; Kubababad, Alanya Kalesi, Hasankeyf, İznik kazıları gibi uzun soluklu çalışmalar başta olmak üzere sistemli kazılar, kurtarma kazıları, sondaj çalışmaları gibi araştırmalarla devam etmektedir. İlgili çalışmaların sonuçlarını hem mimari hem de süsleme sanatları açısından değerlendirmek mümkündür.

Mimari açıdan değerli sonuçlar elde etmeyi sağlayan araştırmalardan Van Ulu Camii kazısı, Ortaçağ Türk mimarisinde önemli bir yeri olan kubbeli caminin önemli bir örneğini gün ışığına çıkartmıştır. Yapının tümünde yapılan temizlik ve kazı çalışmalarıyla birlikte asıl zemine kadar inilmiştir. Yıkık, devrik tuğla paye ve tonoz kalıntılarından restitüsyona yönelik çalışmalar yapılmıştır.³¹¹ Fakat kazıda en çok dikkat çeken durum, tahmin edilenin aksine yapıda hiçbir çini süslemenin kullanılmamış olmasıdır. Mihrap, güney duvarı, doğu ve batı yanları rölyef halinde, zengin tuğla ve stuk süslemelerle kaplanmıştır. Stuko süslemelerin sarı, mavi, yeşil ve kırmızı olarak dört renkte boyanmış olduğu tespit edilmiştir. Yapının, bu ince detaylı tuğla ve stuk süslemeleri kompozisyon olarak Büyük Selçuklu sanatına ve özellikle Kazvin’de Mescid-i Cuma’nın tuğla, terrakota ve stuko süslemelerine bağlanmaktadır. Fakat, diğer yandan iri petek mukarnaslı kubbe, tonozlar ve stuko süslemeler ondördüncü yüzyıl üslubuna uygunluk göstermektedir. Kazılarda bol miktarda ele geçen tonoz yıkıntıları ve duvar süslemeleri ile harcın cinsi, yapının, Karakoyunlular’dan Kara Yusuf’un Timur’un gelmesinden önceki ilk saltanat yıllarına (1389-1400) ait olabileceğini göstermektedir. Birçok defa örneği görülmüş olduğu gibi, burada da Büyük Selçuklu mimari süsleme üslubu Kazvin’den gelen ve Mescid-i Cuma’yı bilen bir usta tarafından tekrar canlandırılmış olabileceğini düşündürmektedir.³¹²

³¹¹ Ara Altun, “Diyarbakır İçkale/Kalehisar/Eski Van Ulu Camii Kazıları ve Türkiye’de İstanbul Üniversitesi’nin Ortaçağ Kazıları”, **Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi (1932-1999)**, ed. Oktay Belli, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2000, s.273-275.

³¹² Oktay Aslanapa, **Türk sanatı: Başlangıcından Beylikler Devrinin Sonuna Kadar**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990, s. 313-314.

Sonuçları ile Türk dönemine ışık tutan bir başka önemli kazı; Kubadabad'dır. Uzun yıllardır devam eden kazılar, Selçuklu mimarlığı, çini ve seramik sanatı ile ilgili verileri dolayısıyla benzersiz sonuçlar veren bir araştırmadır. Dikkati çeken, yapılarda çini kullanımının yoğunluğudur. Ele geçen figürlü çiniler, yalnızca süsleme ihtiyacını değil, zengin gözlemler ve yorumlar içeren bir resim sanatını yansıtmaktadır. Bezemeler, Selçuklu saray yaşamına ilişkin detaylı bilgi elde etmeyi sağlamıştır. Bazı örneklerde saray mensuplarının portreleri işlenmiş, figürlerin kıyafetleri ayrıntılı olarak verilmiştir. Bunlar yanında, cam buluntular da bu dönem cam sanatına ait ilk veriler olması bakımından önemlidir. Buluntular üzerinde yapılan araştırmalar yerli malzemeler kullanıldığını göstermektedir.³¹³

İslam öğretisi ve kuralları devreye girmeden önce de sonra da gözlenebilen, doğadaki varlıkları yorumlayıp yeni biçim kalıplarına dökmek şeklindeki tüm doğu dünyasının ortak eğilimi, Selçuklularda kendine özgü yeni bir üslupla kendini göstermiştir. Orta Asya ve İran'dan kaynaklanan bir figürlü tasvir geleneğinin, Anadolu, Suriye, Bizans resim tarzlarıyla etkileşimlerinin, Selçuklu çağı klasiği denilebilecek yeni bir sentezi oluşturduğu söylemek mümkündür.

Anadolu öncesi çini kullanımı, mimari bezemde geniş bir yer tutmuşken, çeşitli etki ve tekniklerle gelişen bu sanatın anıtsal nitelik kazandığı en eski örnekleri Anadolu'da görmekteyiz.

Anadolu Türk mimarisi gelişiminde Selçuklu aşaması, Osmanlı dönemi yapılarının organik bütünlüğüne henüz ulaşamamıştı. Çini bezemelerin iç yüzeyleri devamlı ve akıcı biçimde kaplaması, kesintili bölümleri gizleyip, iç mekan bütünlüğü izlenimi yaratan bir yöntem olarak da düşünmek mümkündür. Böylelikle Selçuklu çini sanatı kendisine öncülük eden gelenekleri çok aşmış, gelecek yüzyılların çini sanatı için gerçek bir kaynak olmuştur.³¹⁴

Çini sanatına benzersiz katkılar sağlayan bir diğer kazı çalışması İznik kazı sonuçları; malzeme, fırın türleri ve teknik bakımdan önemli veriler elde etmeyi kolaylaştırmıştır. Onun yanında, bezeme teknikleri ve üsluplarına dayalı bir yöntemle de Osmanlı çini ve seramik sanatının devirlerinin saptanmasını sağlamıştır. İznik kazıları, İznik'in tarihi ve kültürel mirası hakkında toplu halde bilgiler veren bir

³¹³ Rüçhan Arık, "Neden Kubad-Abad", **XI. Ortaçağ-Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu**, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir, 2009, s. 35-43.

³¹⁴ Doğan Kuban, **Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008, s.274.

araştırma olmuştur. 1963 yılında Oktay Aslanapa'nın Orhan İmaretî ve Hamamî kazısı ile başlayan kazı çalışmalarından anlaşıldığına göre; tarihöncesi döneme ait kalıntılar yanında, Roma, Bizans ve Osmanlı çağı anıtları ve çini-seramik sanatına dair buluntular açısından önemli bir bölgedir.³¹⁵

İznik kazıları, Türk çini ve seramik tarihinin şekillenmesi açısından çok önemli bir konumdadır. 14. yüzyıldan itibaren İznik'te üreilmeye başlanan sır altı tekniğinde kırmızı hamurlu Milet işi seramiklerin varlığına işaret ettiği gibi, 15. yüzyılın sonu ve 16. yüzyılın ilk yarısından itibaren bu topraklarda sert beyaz hamurlu sır altı tekniğinde seramik üretimini kanıtlayan kesin bulgular içermektedir.³¹⁶

Kazı raporlarında bazı araştırmalardan ayrıntılı sonuçlar elde edebilmemize karşın bazıları kısıtlı sonuçlarla kalmıştır. Kazı, uzun ve zahmetli bir süreçtir. Ancak böylelikle çalışıldığında ortaya çıkanlar, söz konusu dönemi aydınlatır. Dolayısıyla sistemli kazılarda uzun yıllar sonucu birbirini takip eden çalışmalarla birlikte ayrıntılı sonuç raporlarına sahip olmaktadır. Fakat kurtarma kazısında durum böyle değildir ne var ki, Türk dönemi kazı sonuçlarını genellikle bu tip kazılardan elde etmekteyiz.

Bir diğer nokta; sonuçlar gösteriyor ki, kazı araştırmalarının yeni buluntularla sanat tarihini zenginleştirme imkanı sunmasının yanında, restorasyonlar için sağlam veriler elde edilebilmektedir. Bu da kazının gerekliliğinin bir kez daha ortaya koymaktadır.

Toplam çalışmalar içinde Selçuklu ve Beylikler dönemi ağırlığı oluştururken Osmanlı Dönemi çok daha az araştırılmıştır. Fakat yine de kazılar, Türk dönemini bir bütün olarak karşımıza koyamasa da bir boşluğu kapatması bakımından önemlidir.

Kültür tarihinde; geçmişle günümüz arasındaki bağlantıyla, geleceğe dair katkı, hep birlikte anlamlıdır. Bunun için toprak üstü eserleri araştırmak kadar toprak altındakilere de bakmak gerekmektedir. Ortaçağ Türk dönemi kazıları ise, Türk sanatında önemli ve temel bir dönem olan Ortaçağı anlamamız için gereklidir. Şimdiye kadar yapılan çalışmalarla elde edilen sonuçlar, toprak altından sanat tarihine kazandırılmakla birlikte, sınırını bilmediğimiz bilinmeyenleri de azaltmaktadır.

---

³¹⁵ Ara Altun, "İznik Kazıları", **Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi (1932-1999)**, ed. Oktay Belli, İstanbul Üniversitesi Yayınları 2000, s. 276-281.

³¹⁶ Sitare Turan Bakır "Osmanlı Sanatında Bir Zirve İznik Çini ve Seramikleri", **Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı**, (eds.) Gönül Öney, Zehra Çobanlı, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2007, s. 279-305.

Toprak altından çıkarılan malzemeyi doğru yorumlayabilmek, sanat tarihine kazandırabilmek için, doğru soruları gündeme getirmek gerekir. Kazı yaparak buluntu elde etmek tek başına anlamlı değildir şüphesiz. Bunları yorumlayıp değerlendirmek, bilime kazandırmak gerekir.

Türkiye’de Türk sanatı ile ilgili kazılarla ilgili tarihsel akış, geçmişten günümüze sorunlar, sıkıntılar, aksaklıklarla birlikte varolmuştur. Öncelikle kazının geri dönüşü olmayan bir süreç olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Kazıda, bilgi yaratılırken veri ortamının yok edildiği bir durum söz konusudur. Böylelikle en başta çözümlenmesi gereken sorunun kazı sistemi ile ilgili sorunlar olduğunu söylemek doğru olabilir. Öyleyse belki, sistematığı oluşturma konusu her şeyden önce gelmelidir.

Bütün bunlar “Ortaçağ Türk dönemi kazıları” konusunun sanat tarihinde bir tıkanmışlığı gidereceği, bir çözüme yol açabileceği gibi bir sonuca ulaşmayı sağlıyor ki, konunun önemi de buradan kaynaklanmaktadır.

KAYNAKÇA

AHUNBAY, Zeynep. “Prof. Doğan Kuban’ın Özgeçmişi”, **Prof. Doğan Kuban’a Armağan**, (yay. haz. Zeynep Ahunbay, Deniz Mazlum, Kutgün Eyüpgiller), Eren Yayıncılık, İstanbul 1996.

AKBULUT, İlhan. Alara Hanı Ve Alara Kalesi, **Vakıf ve Kültür**, C. 1, S. 2, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1998.

AKOK, Mahmut. Konya’da Alaeddin Köşkü, Selçuk Saray ve Köşkleri, **Türk Etnografya Dergisi XI**, Ankara 1969.

AKOK, Mahmut. Türk Tarih Kurumu Adına Konya Alaeddin Tepesi’nde 1941 Yılında Yapılmış Olan Arkeolojik Kazıda Elde Edilen Mimari Buluntular, **VII. Türk Tarih Kongresi (Bildiriler) I**, Ankara 1972.

AKOK, Mahmut. Konya’da Alaeddin Köşkü Selçuk Saray ve Köşkleri”, **Türk Etnografya Dergisi**, S. XI, 1968 Ankara.

AKOK, Mahmut. Konya Şehri İçindeki Alaeddin Tepesinde Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Arkeolojik Kazıların Mimari Buluntuları”, **Bellekten**, C. 39, S. 153-154, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1975.

ALGÜL, Nevin. **Sanat Tarihinde Mahmut Akok**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Sanatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006.

ALTINSAPAN, Erol; DEVECİ, Abdullah. “Bilecik Orhangazi İmaret ve Osmanlı Dönemi Bilecik Kenti 2001 Yılı Sondaj ve Kazı Çalışmaları”, **VI. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Sempozyumu**, (ed. Mustafa Denkteş, Yıldırım Özbek, Aslı Sağıroğlu Arslan), Erciyes Üniversitesi, Yayınları, Kayseri 2001.

ALTINSAPAN, Erol. Osmanlı Dönemi Bilecik Kenti 2002 Yılı Kazı Çalışmaları, **VII. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri (7-8-9 Nisan 2003)**, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2006.

ALTINSAPAN, Erol. **Ortaçağda Eskişehir ve Çevresinde Türk Sanatı**, Eskişehir 1999.

ALTINSAPAN, Erol. “Eskişehir-Sivrihisar’da Nasreddin Hoca’nın Kızı Fatma Hatun’un Mezarının Kurtarma Kazısı”, **Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Dergisi (VIII. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu 26-28 Nisan 2004/Sakarya)**, Sakarya Üniversitesi Yayınları, Sakarya 2005.

ALTUN, Ara. Genelde Türk Sanatı’nın, Özelden Türk Mimarlığının Ortaçağı Hakkında, **Sanatın Ortaçağı: Türk, Bizans ve Batı Sanatı Üzerine Yazılar**, Kabalcı Kitabevi, İstanbul, 1997.

ALTUN, Ara. Prof. Dr. Şerare Yetkin, **Şerare Yetkin'in Anısına Çini Yazıları**, Sanat Tarihi Dergisi Yayınları, İstanbul 1996.

ALTUN, Ara. İznik Kazıları, **Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi**, Ed. Oktay Belli, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2000.

ALTUN, Ara. **Anadolu'da Artuklu Devri Türk Mimarisi'nin Gelişmesi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1978.

ALTUN, Ara. Türk-İslam Kazıları, **Hürriyet Gösteri**, Mayıs 1987 İstanbul.

ALTUN, Ara. Türk-İslam Dönemi Kazıları, **Toprağın Altındaki Geçmiş Arkeoloji**, yay. Haz. Neziha Başgelen, Arkeoloji Ve Sanat Yayınları, İstanbul 2006.

ALTUN, Ara. Diyarbakır İç Kale/Kalehisar/Eski Van Ulu Camii Kazıları ve Türkiye'de İstanbul Üniversitesi'nin Ortaçağ Kazıları, **Türkiye Arkeolojisi Ve İstanbul Üniversitesi**, ed. Oktay Belli, İstanbul Üniversitesi Yayınları, Ankara 2000.

ALTUN, Ara. Prof. Dr. Oktay Aslanapa ve Türk Sanatı Araştırmalarına Katkıları", **Aslanapa Armağanı**, Bağlam Yayınları, İstanbul 1996.

ALTUN, Ara. "Ahlat Mezar Abideleri" **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 2, İstanbul 1989. Anonim, **Cumhuriyetin 50. Yılında Vakıflar**, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1976.

Anonim, **Aşıkpaşazade Tarihi**, C. I, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 1970.

Anonim, **Sanat Tarihi Kürsü ve Enstitüsünün Öğretim ve Araştırma Çalışmaları 1943-1962**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1962.

ASLANAPA, Oktay. Diyarbakır Kazısı'ndan ilk Rapor (1961) **Türk Arkeoloji Dergisi 11/2**, Ankara 1962.

ASLANAPA, Oktay. **Anadolu'da İlk Türk Mimarisi**, Atatürk, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1991, s.5.

ASLANAPA, Oktay. Kayseri'de Keykubadiye Köşkleri Kazısı (1964) **Türk Arkeoloji Dergisi 13/1**, Ankara 1965.

ASLANAPA, Oktay. Excavations For The Qeykubadiye Villas At Kayseri (1964), **Journal of the Regional Cultural Institute**, Tahran 1967.

ASLANAPA, Oktay. Keramiköfen und figürliche Keramik aus Kalehisar, **Anatolica I**, Leiden 1967.

ASLANAPA, Oktay. Kalehisar'da Bulunan Mimari Eserler, **Sanat Tarihi Yıllığı II**, İstanbul 1967.

ASLANAPA, Oktay. Erster Bericht Über Die Ausgrabung Des Palastes Von Diyarbakır" **İstanbul Mitteilungen**, 1962.

ASLANAPA, Oktay. Die Ausgrabung des Palastes von Diyarbakır (15. Sept. – 1. Oct. 1961 – 15. Sept-27. Sept 1962) **Atti del secondo Congresso Internazionale di Arte Turca**, Venezia 1963, Napoli 1965.

ASLANAPA, Oktay. Bursa Yenişehir’de Reyhan Paşa’nın 734 (1333) Tarihli Mezartaşı ve Lahdi, **Sanat Tarihi Yıllığı III**, İstanbul 1971.

ASLANAPA, Oktay. Diyarbakır Sarayı Kazısından İlk Rapor, **Türk Arkeoloji Dergisi**, XI-2 İstanbul 1961.

ASLANAPA, Oktay. Diyarbakır’ın Kazıdan Sonra Unutulan Artuklu Sarayı, **Kültür Ve Sanat**, Kültür Bakanlığı, Ankara 1996.

ASLANAPA, Oktay. Kalehisar’da Bulunan Mimari Eserler, **Sanat Tarihi Yıllığı II**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1968.

ASLANAPA, Oktay. **Türk Sanatı**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1973, s.112.

ASLANAPA, Oktay. 1970 Temmuz Van Ulu Cami Kazısı, **Sanat Tarihi Yıllığı IV**, İstanbul 1971.

ASLANAPA, Oktay. Kazısı Tamamlandıktan Sonra Van Ulu Camii, **Sanat Tarihi Yıllığı V**, İstanbul, 1973, s.1-25.

ASLANAPA, Oktay. İznik’te Sultan Orhan İmarek Camii Kazısı, **Sanat Tarihi Yıllığı I**, İstanbul 1965.

ASLANAPA, Oktay. Bursa Yenişehir’inde Reyhan Paşa 734 (1333) Tarihli Mezartaşı ve Lahdi, **Sanat Tarihi Yıllığı III**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1970.

ASLANAPA, Oktay. Eski Türk Çini Fırınları, **Türk Kültürü**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1965.

Aslanapa Armağanı, yay. Haz. Selçuk Mülayim, Zeki Sönmez, Ara Altun, Bağlam Yayınları, İstanbul 1996.

AŞAN, Muhammet Beşir. **XIV. Yüzyılda Van ve Yöresi**, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Elazığ 1992.

ARIK, M. Oluş. Türk Kültürüne Yönelik Arkeolojik Çalışmalar ve Sorunları, **Emin Bilgiç Hatıra Kitabı**, yay. haz. Oktay Aslanapa, Eklemeddin İhsanoğlu, İSAR Vakfı Yayınları, İstanbul 2000.

ARIK, M. Oluş. Peçin Kalesi”, 1981, **Eski Eserler Ve Müzeler Bülteni**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara 1981.

ARIK, M. Oluş. Peçin Kazıları, **Eski Eserler ve Müzeler Bülteni**, S.4, Eski Eserler Ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara 1985.

ARIK, M. Oluş. Türkiye’de Ortaçağ Arkeolojisinin Gelişmesine Bir Bakış, **VII. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri (II.Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı-Araştırmaları Sempozyumu, 30 Nisan-02 Mayıs 1998)**, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1998.

ARIK, Remzi Oğuz. **Türk Müzeciliğine Bir Bakış**, Milli Eğitim Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1953.

ARIK, Remzi Oğuz. Kazılar, **Halkevlerinde Müze, Tarih ve Folklor Çalışmaları Kılavuzu**, CHP Halkevleri Yayınları, Ankara 1947.

ARIK, Rüçhan, ARIK, M. Oluş. **Anadolu Toprağın Hazinesi Çini: Selçuklu Ve Beylikler Çağı Çinileri**, Kale Grubu Kültür Yayınları, İstanbul, 2007.

ARIK, Rüçhan. Türk Kültürüne Yönelik Arkeolojik Araştırmalar ve Kubadabad Kız Kalesi Kazısı, **Remzi Oğuz Arık Armağanı**, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara 1987.

ARIK, Rüçhan. Türkiye’de Ortaçağ Arkeolojisinin Sorunları, **Antalya IV. Selçuklu Semineri (Bildiriler)**, Antalya Valiliği, Antalya 1993.

ARIK, Rüçhan. **Kubad Abad: Selçuklu Saray ve Çinileri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2000.

ARIK, Rüçhan. Ortaçağ Türk Arkeolojisi’nde Kubad-Abad Kazılarının Önemi **Uluslar Arası Osmanlı Öncesi Türk Kültürü Kongresi Bildirileri**, 4-7 / Eylül / 1989, haz. Azize Aktaş Yasa, Sevay Okay Atılğan, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1997.

ARIK, Rüçhan. Katharina Otto-Dorn, TDV **İslam Ansiklopedisi**, C. 34, Ankara 1995.

Arkeoloatlas, Ed. Necmi Karul, S. 1, İstanbul 2002.

ARSLAN SEVİN, Necla; SEVİN, Veli. Harput İç Kale Mahallesi Kazıları, **Toplumsal Tarih**, S.159, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2007.

ATÇEKEN, Zeki. **Konya’daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1998.

AYVERDİ, Ekrem Hakkı. **Osmanlı Mimarisi İlk Devri: Ertuğrul, Osman, Orhan gaziler Hüdevendigar ve Yıldırım Bayezid 630-805 (1230-1402) : İstanbul mimari çağının menşe’i**, Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1996.

BAKIR, Sitare Turan. “Osmanlı Sanatında Bir Zirve İznik Çini ve Seramikleri”, **Anadolu’da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı**, Gönül Öney, Zehra Çobanlı (eds.), Kültür Bakanlığı Yayınları İstanbul, 2007, s. 279-305.

BAKIRCI, Naci. Konya Meram Şekerfuş Türbesi 1996 Yılı Kazı Ve Temizlik Çalışması”, **VIII. Müze Kurtarma Kazıları Semineri 7-9 Nisan 1997**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, 159-172.

BAKIRER, Ömür. Selçuklu Döneminde İnşa Edilen Bazı Akşehir Yapılarında Malzeme Kullanımı, **Sanat Tarihi Araştırmaları, Prof. Dr. Haşim Karpuz’a Armağan**, Konya 2007.

BALKAN, Kemal; SÜMER, Osman. 1965 Yılı Ani Kazıları Hakkında Kısa Rapor, **Türk Arkeoloji Dergisi**, S. XIV, Milli Eğitim Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1967.

BARAM, Uzi, CARROLL, Lynda. Osmanlı Geçmişinin Geleceği, **Osmanlı Arkeolojisi**, Kitap Yayınevi, İstanbul 2004.

BARIŞTA, H. Örcün. Ankara Yıkık Hamam (Eyne Bey Hamamı) 1999 Yılı Kazısı, **22. Kazı Sonuçları Toplantısı**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.

BAŞ, Ali. “Obruk Hanı”, **Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları**, ed. Hakkı Acun, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2007.

BAŞGELEN, Nezih. Türk Arkeolojisinin Öncüleri, **Arkeoatlas**, S.1, ed. Necmi Karul, İstanbul 2002.

BELLİ, Oktay. **Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi**, İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü, İstanbul 2000.

BİLGET, N. Burhan. Sivas Gökmedrese 1995-1996 Yılı Çalışmaları, **VIII. Müze Kurtarma Semineri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998.

ÇAL, Halit. **Türkiye’nin Cumhuriyet Dönemi Eski Eser Politikası**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 1990.

ÇAM, Nusret. Bir İlim Adamı olarak Prof. Dr. Haluk Karamağaralı, **Prof. Dr. Haluk Karamağaralı Armağanı**, Türk Diyanet Vakfı, Ankara 2002.

ÇANTAY, Gönül. **Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Darüşşifaları**, Atatürk Kültür Dil Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1992.

ÇANTAY, Gönül. Medreseler, **Anadolu Selçukluları Ve Beylikler Dönemi (Mimarlık ve Sanat) C. 2**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara 2006.

ÇANTAY, Gönül. Edirne Yeni Sarayı Kazısı 2000” **23. Kazı Sonuçları Toplantısı**, C. 1, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002.

ÇANTAY, Gönül. Edirne Yeni Sarayı Kazısı 2001” **24. Kazı Sonuçları Toplantısı**, C. 1, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2003.

ÇANTAY, Gönül. Edirne Yeni Sarayı 2002 Yılı Buluntularının Değerlendirilmesi”, **VII. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri**, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2006.

ÇANTAY, Gönül. “Edirne Yeni Sarayı Kazısında Bulunan Figürlü Keramikler”, **Uluslararası Sanat Tarihi Sempozyumu Gönül Öney’e Armağan**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, İzmir 2002.

ÇEKEN, Muharrem. **Hasankeyf 1991, 2001-2003 Yılı Kazı Buluntusu Fırın Ve Atölyeleri ile Seramik Malzemeleri**, A. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilimdalı Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2005.

ÇETİNTAŞ, Sedat. Sivas Şifaiyesinde Yaptırılan Mimari Hafriyat, **Belleten III**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1939.

ÇETİNTAŞ, Sedat. **Sivas Darüşşifası**, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınları, İstanbul 1953.

ÇETİNTAŞ, Sedat. **Türk Mimari Anıtları: Bursa’da Murad I ve Beyazıt I Binaları**, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara 1952.

ÇETİNTAŞ, Sedat. **Türk Mimari Anıtları: Osmanlılar Devri - Bursa’da İlk Eserler**, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara 1946.

ÇİNİ, Rıfat. **Ateşin Yarattığı Sanat Kütahya Çiniciliği**, Celsus Yayıncılık, İstanbul 2002.

ÇONGUR, H. Rıdvan. Profesör Remzi Oğuz Arık, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.

DEMİRALP, Yekta. **Akşehir ve Köylerindeki Türk Anıtları**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.

DEMİRALP, Yekta; ÇAKMAK Şakir. “Balat İlyas Bey Külliyesi 2007 Yılı Kazı ve Temizlik Çalışmaları”, **XII. Ortaçağ-Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Sempozyumu**, (ed. Ali Osman Uysal, Alptekin Yavaş, Mesut Dündar, Oğuz Koçyiğit), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları, İzmir 2010, s. 186-195.

DENİZ, Bekir. “Aksaray-Melik Mahmud Gazi Hangahı (Darphane) Kazısı”, **Sanat Tarihi Dergisi (I. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları Sempozyumu 9-11 Nisan 1997, İzmir, Bildiriler)**, S.9, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir 1998, s.13-36.

DENİZ, Bekir. Alayhan Kazısı ve Sağlamaştırma Çalışması, **IX. Ortaçağ Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu, 21-23 Nisan 2005 Erzurum**, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Yayınları, Erzurum 2006.

DENİZ, Bekir. Alay Han”, **Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları**, ed. Hakkı Acun, Kültür Ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2007.

DENİZ, Bekir. Aksaray – Melik Mahmud Gazi Hangahı (Darphane) Kazısı Ve Türk Sanatı İçindeki Yeri **VII. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri (II. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı-Araştırma Sempozyumu)**, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1998.

DOĞRU, Halime. Karacahisar Kalesi ve Osmanlı Devletinin Kuruluşundaki Önemi, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.1, S.1, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2001.

DUYMAZ, Abdullah Şevki. **Isparta-Antalya arasında yer alan Anadolu Selçuklu Hanlarından İncir Han**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1996.

DUYMAZ, Abdullah Şevki. Ortaçağ Türk Arkeolojisi Araştırmalarında Bir Kervansaray Örneği Olarak Susuz Han, **Konya Kitabı X, Rüçhan Arık-M. Oluş Arık'a Armağan**, ed. Haşim Karpuz, Osman Eravşar, Konya Ticaret Odası Yayınları, Konya 2007.

DÜLGERLER, Osman Nuri. **Karamanoğulları Dönemi Mimarisi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006.

EDHEM, Halil. **Kayseriye Şehri**, Matbaa-i Orhaniye, İstanbul 1915.

EMRE, K. Protohistroya ve Önasya Arkeolojisine Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin Katkıları”, **Türkiye’de Sosyal Bilimlerin Gelişmesi ve Dil Tarih-Coğrafya Fakültesi Sempozyumu**, Ankara Üniversitesi Dil Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1996.

ERAT, Birsen. **Anadolu’da 14. Yüzyıl Türk Hamam Mimarisi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1996.

ERAVŞAR, Osman. Kayseri Ahi Evren Zaviyesi **Ortaçağ’da Anadolu: Prof. Dr. Aynur Durukan’a Armağan**, yay. haz. Nermin Şaman Doğan. Ankara, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara 2002.

ERAVŞAR, Osman. Alara Kazısı 2007, **ANMED**, S. 2008-6, Suna-İnan Kıraç Vakfı Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Yayınları, Antalya 2008.

ERAVŞAR, Osman. “2007 Yılı Alara Arkeolojik Kazı Çalışmaları”, **XII. Ortaçağ Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Sempozyumu**, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları, İzmir 2010.

ERDMANN, Kurt. Seraybauten des dreizehnten und vierzehnten Jahrhunderts in Anatolien, **Ars Orientalis**, III, Washington 1959.

ERDMANN, Kurt. **Zu den Scherben von Kalehisar, İstanbuler Mitteilungen VI**, 1955; Noch einmal die Scherben von Kalehisar, **İstanbuler Mitteilungen VIII**, 1958.

- ERDMANN, Kurt. **Das Anatolische Karavansaray Des 13. Jahrhunderts**, C.1, Berlin, 1962.
- ERDMANN, Kurt. **Vorosmanische medresen und Imarets vom medresentyp in Anatolien**, Studies in Islamic Art Architecture in Honour of Professor Creswell 1965.
- ERTEN, Süleyman Fikri. **Antalya Vilayeti Tarihi**, Tan Matbaası, İstanbul 1940.
- EVLİYA ÇELEBİ, **Evlıya Çelebi Seyahatnamesi**, (haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı), C. 3. Yapı-Kredi Yayınları, İstanbul 2006.
- EYİCE, Semavi. Tahsin Öz, **Belleten**, S.152, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1974.
- Eyüp Sempozyumu I-VIII Seçme Metinler, Eyüp Belediyesi Kültür ve Turizm Müdürlüğü**, İstanbul 2005, s. 120.
- FERİT, M, MESUT. **Selçuklu Veziri Sahip Ata ve Oğullarının Hayat ve Eserleri**, İstanbul 1934.
- GOLTZ, Colmar Freiherr v.d. **Anatolische Ausflüge**, Berlin Derein der Bücherfreunde Schall, Berlin 1896.
- GOEL, Theresa. Samosata Archaeological Excavations, Turkey 1967, **National Geography Society Reports 1967**, Projects, Washington D.C. 1974.
- GÜNEŞSEVER, Gönül. İznik Çini Fırınları Kazısı Sırasında Çıkarılan Stuko Buluntular? **Sanat Tarihi Yıllığı II**, 1966-1968, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1968.
- GÖK GÜRHAN, Sevinç. **Akşehir Taş Medrese Müzesi'ndeki Türk Dönemi Seramikleri 2000-2001 Anıt Meydan'da Yapılan Kurtarma Kazısı Seramikleri**, E. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İzmir 2007.
- GÖK GÜRHAN, Sevinç. Akşehir Kurtarma Kazısı Seramikleri, **Anadolu'da Çini Ve Seramik Sanatı**, ed. Gönül Öney, Zehra Çobanlı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2007.
- HALAÇOĞLU, Yusuf. **.XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskan ve Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991.
- İBN-İ BİBİ **Anadolu Selçuki Devletleri Tarihi**, Çev. M. Nuri Gençosman, Uzluk Basımevi, Ankara 1941.
- İĞDEMİR, Uluğ. **Türk Tarih Kurumu: Cumhuriyetin 50. Yılında**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1973.
- KANTARCIOĞLU, Selçuk. **Türkiye Cumhuriyeti Hükümet Programlarında Kültür**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.

KARADUMAN, Hüseyin. Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ndeki Selçuklu Alçıları ve düşündürdükleri”, **Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1998 Yıllığı**, Ankara 1989.

KARADUMAN, Hüseyin. Delice Selçuklu Köşkü Kurtarma Kazısı, **V. Müze Kurtarma Semineri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995.

KARABAY, Nesrin. Çardak Han, **16. Müze Kurtarma Sempozyumu**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2008.

KARAMAĞARALI, Beyhan. Ani, **Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi**, C. 1, Yem Yayınları, İstanbul 1997.

KARAMAĞARALI, Beyhan. “Ahlat'ta Bulunan Bir Çini Fırını”, **İlahiyat Fakültesi Sanat Tarihi Enstitüsü Yıllığı**, Ankara 1981.

KARAMAĞARALI, Beyhan. Ahlat Mezartaşları, **Önasya**, C. 5, Sadi Bayram, Ankara 1971.

KARAMAĞARALI, Beyhan. Ereğli Şeyh Şıhabu'd-din Sühreverdi Türbe-Mescid ve Zaviyesi Sondajları, **VII. Kazı Sonuçları Toplantısı 20–24 Mayıs 1985**, Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1986.

KARAMAĞARALI, Beyhan. Alanya Güleşan Kasrı Kazısı, **Höyük**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988.

KARAMAĞARALI, Haluk. Ahlat'ta Bulunan Tümülüs Tarzındaki Türk Mezarları, **Önasya**, C. 5, ed. Sadi Bayram, Ankara 1971.

KARAMAĞARALI, Haluk. Eski Ahlat Kazıları”, **Höyük I**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988.

KARAMAĞARALI, Haluk, “Kayseri'deki Hunad Camiinin Restitüsyonu ve Hunad Manzumisinin Kronolojisi Hakkında Bazı Mülahazalar”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. XXI, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1976.

KARAMAĞARALI, Nakış. “Ahlat Sırlı Seramikleri”, **Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı**, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2007.

KARPUZ, Emine. “1997 Yılı Konya Eflaki Dede Türbesi Sondaj ve Kurtarma Kazısı Sonuçları”, **9. Müze Kurtarma Semineri**, Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1999, s. 111-124.

KARPUZ, Haşim. Konya'da Selçuklu, Karamanoğlu ve Osmanlı Medreseleri, **Dünden Bugüne Kültür Birikimi ve Selçuk Üniversitesi**, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1999.

KARPUZ, Haşim; BAŞ, Ali. Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Tarafından Konya'da Yapılan Kazı Ve Restorasyon Çalışmaları **Konya İpek**

Yolu Konya IV, ed. Doç. Dr. Yusuf Küçükdağ, Konya Ticaret Odası Yayınları, Konya 2001.

KARPUZ, Haşim. “Yılmaz Önge”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.34, Ankara 1995, s. 85-86.

Kazı Sonuçları Toplantıları, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1986.

KARABAY, Nesrin. Akhan Kervansarayı **15. Müze Kurtarma Kazıları Semineri**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2007.

KONYALI, İbrahim Hakkı. **Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi**, Yeni Kitap Basımevi, Konya 1964.

KONYALI, İbrahim Hakkı. **Alanya (Alaiyya)**, Ayaydın Basımevi, İstanbul 1946.

KONYALI, İbrahim Hakkı. **Konya Tarihi**, Enes Kitab Sarayı, Konya 1977.

KOŞAY, Hamit Zübeyr. Tekke Ve Türbeler Kapandıktan Sonra, **Güzel Sanatlar**, S.6, Maarif Vekaleti Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü, İstanbul.

KUBAN, Doğan. **Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008.

KUBAN, Doğan. **Batıya Göçün Sanatsal Evreleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009.

KUNİHOLM, Peter Ian. Dendrochronologically Dated Ottoman Monuments”, **A Historical Archaeology of Ottoman Empire: Breaking New Ground**, Plenum Publishers, New York 2000.

KURAN, Aptullah. **Anadolu Medreseleri**, C.1, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara 1969.

Kütahya: Atatürk’ün Doğumunun 100. yılında Kütahya, haz. Saner Arman, İstanbul 1981.

LLOYD Seton, RICE, D. Storm. **Alanya (Ala’iyya)**, (Çev. Nermin Sinemoğlu), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989.

MADRAN, Emre. Türkiye; Geçmişten Geleceğe Bir Kültürel Miras, **Türkiye Cumhuriyeti’nin Temeli Kültürdür**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002.

MUMCU, Ahmet. Eski Eserler Hukuku Ve Türkiye, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.28, S.1, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara 1971, s. 41-76.

MÜLAYİM, Selçuk. **Sanata Giriş**, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul 2008.

MÜLAYİM, Selçuk. **Araştırmacıya Notlar: Sanat Tarihi Metninin Oluşumu**, Numune Matbaacılık, İstanbul 2008.

MÜLAYİM, Selçuk. **Sanat Tarihi Metodu**, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul 1994.

MÜLAYİM, Selçuk. **Yüzyılın (1900-1999) Kültür ve Sanat Kronolojisi**, Kaknüs Yayınları, İstanbul 1999.

OTTO DORN, Katharina. **Dus İslamische İznik**, Berlin 1941.

OTTO DORN, Katharina; ÖNDER, Mehmet. Bericht über die Grabung in Kobadabad (Oktober 1965)”, *Archaeologischer anziger* 1966.

OTTO DORN, Katharina. Bericht über die Grabung in Kubadabad 1966
Archaeologischer Anzeiger, Heft 4, Berlin 1969.

ORAL, Zeki. Kubadabad Sarayı Nasıl Bulundu?, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. 2, S. 2-3, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Ankara 1953.

ORAL, Zeki. Kayseri’de Keykubadiye Sarayları, **Belleten XVII**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1953.

ÖDEKAN, Ayla. **Yazıları ve Rölöveleriyle Sedat Çetintaş** İTÜ Yayınevi, İstanbul 2004.

ÖNDER, Mehmet. **Mevlana Şehri Konya**, Konya Turizm Derneği, Ankara 1971.

ÖNDER, Mehmet. **Mevlana Şehri Konya**. Konya Valiliği, Konya 1962.

ÖNDER, Mehmet, **Konya Maarif Tarihi**, Ülkü Basımevi, Konya 1952.

ÖNEY, Gönül. Anadolu Selçuklu Mimarisinde Süsleme ve El Sanatları, Ankara 1978.

ÖNEY, Gönül. Akşehir Sarayaltı Mahallesinde Bulunan Selçuklu Saray Çinileriyle İlgili Yeni Görüşler”, **Sanat Tarihi Dergisi; Yard. Doç. Dr. Lale Bulut’a Armağan**, S. XIV/1, İzmir 2005.

ÖNEY, Gönül, **Ankara’da Türk Devri Yapıları**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1971.

ÖNEY, Gönül, ÇOBANLI, **Zehra. Anadolu’da Türk Devri Çini Ve Seramik Sanatı**, Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2007.

ÖNGE, Yılmaz. Karamanoğlu Devri Çini ve Alçı Tezyinatına Ait Buluntular, **Türk Dili Gazetesi**, 4 Haziran 1966.

ÖNGE, Yılmaz. Ermenek’te Karamanoğlu Emir Musa Medresesi (Tol Medresesi), **Önasya**, Sadi Bayram, C.5, S. 51 Ankara 1971.

ÖNGE, Yılmaz. Konya’nın Meram Mesiresindeki Bir Mimari Manzume”, **Vakıflar Dergisi X**, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Ankara 1973.

- ÖNGE, Yılmaz. **Anadolu'da XII-XIII. Yüzyıl Türk Hamamları**, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1995.
- ÖNGE, Yılmaz. Kayseri'de Huand (Mahperi Hatun) Külliyesinin Hamamı ve Yeni Bulunan Çini Tezyinatı, **Önasya**, ed. Sadi Bayram, C. IV, S.47, Ankara 1969.
- ÖNGE, Yılmaz. Malatya Ulu Camiinde Bulunan Alçı Tezyinat, **Önasya**, Sadi Bayram, S. 69, Ankara 1971.
- ÖNGE, Yılmaz. Bilinmeyen Bir Selçuklu Medresesi: Konya-Ali Gav Zaviyesi ve Türbesi, **Önasya**, C.III, S.28, Ankara 1967.
- ÖZ, Tahsin. Edirne Yeni Sarayında Kazı Ve Araştırmalar, **Edirne: Edirne'nin 600. Fethi Yıldönümü armağan Kitabı**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1965.
- ÖZCAN, K. Akşehir, **Anadolu Selçukluları ve Beylikler Devri Uygarlığı (Mimarlık ve Sanat)**, C. 2, Ankara 2006.
- ÖZDOĞAN, Mehmet. **Arkeolojinin Politikası ve Politik Bir Araç Olarak Arkeoloji**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2006.
- ÖZGÜÇ, Nimet. Sümeysat Definesi, **Belleten**, C. XLIX, S. 195, Türk Tarih Kurumu Yaymevi, Ankara 1985.
- ÖZKEÇECİ, İlhan. **Tarihi Kayseri Cami ve Mescitleri**, Kayseri Kocasinan Belediyesi Yayınları, Kayseri, 1997.
- ÖZÖNDER, Hasan. **Konya Velileri**, Kuzucular Ofset, Konya 1990.
- PARMAN, Ebru. Eskişehir-Karacaşehir Köyünde Karacahisar Kalesi, **Kebikeç, İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırması Dergisi**, S.15, Kebikeç Yayıncılık, Ankara 2003.
- PARMAN, Ebru. Eskişehir-Karacahisar'da Bir Ortaçağ Kalesi, **V. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı ve Araştırmaları Sempozyumu Bildiriler 19-20 Nisan 2001**, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara 2001.
- PEKDEMİR, Sultan Nur. Karatay Medresesi Eyvanı Kurtarma Kazısı, **16. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2008.
- REDFORD, Scott. Selçuklu Sarayları, Bahçeleri ve Kırsal Ortam, **Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygarlığı (Mimarlık ve Sanat) 2**, Ed. Ali Uzay Peker, Kenan Bilici, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2006.
- RİEFSTAHL, Rudolf, **Cenubu Garbi Anadolu'da Türk Mimarisi**, Maarif Vekaleti, Ankara 1941.
- SARRE, Friedrich. **Küçükasya Seyahati, 1895 Yazı, Selçuklu Sanatı ve Ülkenin Coğrafyası Üzerine Araştırmalar**, Çev. Dara Çolakoğlu, Pera Turizm ve Ticaret, A.Ş. İstanbul 1998.

SAYILI, Aydın, RUBEN, Walter. Türk Tarih Kurumu Adına Kırşehir’de Cacabey Medresesinde Yapılan Araştırmanın İlk Kısa Raporu, **Belleten**, C. 11, S.44, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1947.

SEVİN, Veli. **Arkeolojik Kazı Sistemi El Kitabı**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1999.

SOYMAN, Faik, TONGUR, İbrahim. **Konya Eski Eserler Kılavuzu**, Konya Yeni Kitabevi, Konya 1944.

SÖYLEMEZOĞLU, Hamit Kemali. “Bir Anı, Sedat Çetintaş (1889-1965)” **Arredamento Dekorasyon**, S. 37, İstanbul 1992, s. 111

SÖZEN, Metin. **Anadolu Medreseleri: Selçuklu ve Beylikler Dönemi: Açık Medreseler**, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul 1970.

SÖZEN, Metin. **Diyarbakır’da Türk Mimarisi**, Diyarbakır’ı Tanıtma ve Turizm Derneği Yayınları, İstanbul 1971.

SÖZEN, Metin. Bir Türk Sarayı Bulundu, **Vatan Gazetesi**, 15.11.1961, İstanbul 1961.

SÜMER, Faruk. “Ahlat”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 2, İstanbul 1989.

ŞAHİN, Kemal. “Ankara’da Melike Hatun Vakıfları”, **Vakıflar Dergisi**, S.22, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1998.

ŞAKİROĞLU, Mahmut H. “Hamit Zübeyr Koşay”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.26, Ankara 2002, s. 225-226.

Şeyh Şihabüddin Sühreverdi Zaviyesi, **Eski Eserler ve Müzeler Bülteni (Ocak-Mart 1985)**, S. 1, Eski Eserler Ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara 1985.

TANMAN, Baha; NAZA, Emine; TİRYAKİ, Yavuz. “Ü Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Kürsüsü/ Bölümü Dallarında, Lisans/Yüksek Lisans, Doktora Düzeyinde Eğitim Görenlerin Kısa Özgeçmişleri ve Yayınları”, **Sanat Tarihi Yıllığı**, S. XIV, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1997.

TARHAN, M. Taner; SEVİN, Veli; AŞAN, Beşir. Van Gevaş Tarihi Türk Mezarlığı Kurtarma Kazısı Onarım Ve Çevre Düzeni Çalışmaları, **Anadolu’da Türk Mührü: Ahlat**, Ahlat Kültür Vakfı Yayınları, Ankara 1993.

Tevarif-i Al-i Selçuk, Nasırüddin Hüseyin b. Muhammed b. Ali er-Rugerdî İbn Bibî, yay. Martin Theodor Houtsma; trc. Yazıcızade Ali, Leiden 1886.

TOPALOĞLU, Perin; UYAR, Bünyamin. “Eski Malatya Ulu Cami”, **Rölöve ve Restorasyon Dergisi**, C. 3 (ed. Sadi Bayram), Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1983, s. 125-133.

TUNCER, Orhan Cezmi. Cizre Ulu Camii ve Medresesi, **Ankara Yıllık Araştırmaları Dergisi**, S. 3, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları 1981.

TUNCER, Orhan Cezmi. **Anadolu Selçuklu Mimarisi ve Moğollar**, Ankara 1986.

TUNCER, Orhan Cezmi. **Diyarbakır Kiliseleri**, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sanat Yayınları, Diyarbakır 2002.

TUNCER, Orhan Cezmi. Son Kazıların Işığı Altında Sivas Şifahanesi Planı, **I. Milletlerarası Türkoloji Kongresi (İstanbul 15-20 Ekim 1973)**, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, Türkiyat Enstitüsü, İstanbul 1979.

TUNCER, Orhan Cezmi. Sahip Ata (Gök) Medrese İle İlgili Çalışmalar, **Vakıflar Dergisi XXVIII**, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Ankara 2004.

TURAN, Osman. **Selçuklular Zamanında Türkiye**, İstanbul 1971.

TURAN, Osman. **Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti**, İstanbul 1980.

TÜRKTÜZÜN, Metin. Germiyanogullarından Kalma Hamam Yapısı Kurtarma Kazısı, **11. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu 24-26 Nisan 2000 Denizli**, Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.

UÇANKUŞ, Hasan Tahsin. **Bir İnsan ve Uygarlık Bilimi Olarak Arkeoloji: Tarihöncesinden Perslere Kadar Anadolu**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000.

ULUÇAM, Abdüsselam. Başlangıcından Bugüne Hasankeyf Kazıları, **Konya Kitabı X, Rüçhan Arık-M. Oluş Arık'a Armağan**, ed. Haşim Karpuz, Osman Eravşar, Konya Ticaret Odası Yayınları, Konya 2007.

ULUÇAM, Abdüsselam, **Eski Erciş-Çelebibağı Mezarlığı ve Mezar Taşları**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000.

ULUÇAM, Abdüsselam. Yüzüncü yıl Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümünce Yapılan Ortaçağ Ve Türk Dönemi Kazıları İle Sanat Tarihi Araştırmalarına Bakış”, **VI. Ortaçağ Ve Türk Dönemi Kazı sonuçları Ve Sanat Tarihi Sempozyumu**, Ed. M. Denктаş, Y. Özbek, A. Sağıroğlu Arslan, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 2000.

UMAR, Bilge; ÇİLİNGİROĞLU, Altan. **Eski Eserler Hukuku**, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Ankara 1990.

UYSAL, Ali Osman, **Germiyanogulları Beyliğinin Mimari Eserleri**, Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara 2006.

UYSAL, Ali Osman. Atabey Ertokuş Medresesi Kazısının Mimari Sonuçları”, **VI. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri**, Selçuklu Araştırmaları Merkezi Yayınları, Konya 1997.

UZ, Mehmet Ali. **Konya Kültürüne Hizmet Edenler**, C.1, Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Konya 2004.

UZLUK, Feridun Nafiz “14. yüzyıl Mevlevi şairlerinden Eflaki Dede'nin 600. Ölüm Yıldönümü Dolayısıyla Ahmet Eflaki Dede”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1962.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı. **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1984.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı. **Kütahya Şehri**, Maarif Vekaleti, İstanbul 1932.

ÜLGEN, Ali Saim. Siirt Ulu Camii, **Vakıflar Dergisi**, S.V, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.

ÜNAL, Rahmi Hüseyin. Burdur/Bucak İncir Hanı'nda Temel Araştırmaları ve Temizlik Çalışmaları, **X. Vakıflar Haftası Kitabı**, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1993.

ÜNAL, Rahmi Hüseyin. İncir Hanı 1993 Yılı Çalışmaları, **Sanat Tarihi Dergisi**, S. 8, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir 1996.

ÜNAL, Rahmi Hüseyin, DEMİR, Aydoğan, “Beçin 2000 Kazısı”, **Sanat Tarihi Dergisi**, S. XIII/I, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, s.129-167.

ÜNAL, Rahmi Hüseyin, “Beçin 2002 Kazısı”, **Sanat Tarihi Dergisi**, S. XIV/I, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, 2005, s.331-374.

ÜNAL, Rahmi Hüseyin; ÇAKMAK, Şakir; DAŞ, Ertan; DEMİR, Aydoğan; TEOMAN, GÜLTEKİN, “Beçin 2003 Kazısı”, **Sanat Tarihi Dergisi**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, 2005, s.125-168.

ÜNAL, Rahmi Hüseyin, ÇAKMAK, Şakir; DAŞ, Ertan; DEMİR, Aydoğan; TEOMAN, Gültekin, “Beçin 2004 Kazısı”, **Sanat Tarihi Dergisi**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, 2006, s. 90-111.

ÜNAL, Rahmi Hüseyin; ÇAKMAK Şakir; DAŞ, Ertan; DEMİR, Aydoğan: TEOMAN, Gültekin, “Beçin 2005 Kazısı”, **Sanat Tarihi Dergisi**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, 2006, s.109-164.

ÜNAL, Rahmi Hüseyin, “Beçin”, **Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygarlığı**, C.2, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 2006, s. 211-217.

ÜNAL, Rahmi Hüseyin. “İncir Hanı”, **Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2007, s. 305-319.

ÜYÜMEZ, Mevlüt. Afyon İli Sultandağı İlçesi, Sahipata (İshaklı) Kervansarayı Sondaj Kazısı” **14. Müze Çalışmaları Ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu 30 Nisan-2 Mayıs 2004 Ürgüp-Nevşehir**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2005.

YARAŞ, F. Ertuğ. “Hasankeyf” **Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi**, C. 2, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul 1997, s. 762-763.

YETKİN, Şerare. Türkiye’de Elli Yıl İçinde Yapılan Türk Sanatı İle İlgili Kazılar, **Cumhuriyetin 50. Yılına Armağan**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1973.

YETKİN, Şerare. **Anadolu’da Türk Çini Sanatının Gelişmesi**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1986.

YÖRÜKOĞLU, “Ömer. Sahip Ata Araştırması”, **VIII. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler**, C. II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1981.

YÖRÜKOĞLU, Ömer. Sahip Ata Araştırması Buluntuları, **Vakıflar Dergisi S.XI**, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1976.

YÖRÜKOĞLU, Ömer. Çifte Minareli Medrese (Hatuniye) Hafriyatı, **Vakıflar Dergisi**, S. XII, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1978.

YURDAKUL, Erol. Konya Alaaddin Camii 1971 Yılı Avlu Kazısında Yeni Buluntular, **Önasya**, C. VI, Ankara 1971.

YURDAKUL, Erol. Kayseri Külük Camii ve Medresesinde Yapılan Hafriyat ve Araştırma Sonuçları İle İlgili Görüşler, **Rölöve ve Restorasyon Dergisi**, S.1, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1974.

YUSUFOĞLU, Mehmet. Akşehir Tarihine Bir Bakış, Anıt, S. 4, Konya 1949.

50. Kültür ve Sanat Yılında Dr. Mehmet Önder’e Armağan (Milli Kültür Araştırmaları), haz. Mehmet Yardımcı, Kültür Bakanlığı, Ankara 1996.

İnternet Kaynakları

<http://academy.anadolu.edu.tr/display.asp?kod=0&acc=eparman> (Erişim Tarihi: 28.02.2010, Erişim Saati: 19:45)

EKLER

ARKEOLOGLARIN ÖZGEÇMİŞLERİ

Osman Hamdi Bey

Osman Hamdi Bey, Osmanlı Devleti'nde büyükelçilik, nazırlık ve sadrazamlık yapan İbrahim Paşa'nın oğludur. 1857'de hukuk öğrenimi için babası tarafından Paris'e gönderilmiştir. Bir süre sonra Paris Güzel Sanatlar Yüksekokulunda resim derslerine katılmaya ve özel atölyelere devam etmeye başlamıştır. Bu arada arkeoloji dersleri de almıştır. Aynı yıllarda eğitim için Paris'e gönderilen Süleyman Seyyid Bey ve Şeker Ahmed Paşa'yla, 1867'deki II. Paris Dünya Sergisi'ne katılmıştır ve gümüş madalya kazanmıştır. 1869'da İstanbul'a dönmüştür. Hemen ardından Vilayet-i Umur-ı Ecnebiye müdürü olarak Bağdat'a gönderilmiştir. 1871'de İstanbul'a dönmüştür ve saraya Teşrifat-ı Hariciye müdür yardımcısı olarak atanmıştır. Buradaki görevinden sonra, 4 Eylül 1881'de Müze-i Hümayun müdürlüğüne atanmıştır. Bu tarihten sonra kültür ve sanat ile ilgili çalışmaları hız kazanmıştır. Görevi sırasında Osmanlı sınırları içinde bulunan, taşınabilir nitelikteki bütün sanat yapıtlarını toplama, koruma ve sergileme düşüncesiyle çalışmıştır. Çinili Köşk'te yer alan koleksiyon için 1891-1907 arasında mimar Alexander Vallaury'ye Arkeoloji Müzeleri binasını yaptırmıştır. Müze müdürlüğü sırasında birçok kazı başlattığı gibi, İskender Lahti'nin çıkarıldığı 1887 Sayda kazısına katılmıştır. Sanayi-i Nefise Mekteb-i Alisi'nin (bugün Mimar Sinan Üniversitesi) açılması için büyük çaba harcamıştır. 1882'de müdürlüğüne getirildiği bu okulun 1883'te eğitime başlamasını ve Avrupa sanat okulları niteliğinde çağdaş bir sanat kurumu olmasını sağlamıştır.

Müzeci, ressam ve arkeolog olarak yoğun olarak çalışmış olan Osman Hamdi Bey'in arkeoloji tarihinde önemi büyüktür. Bir yandan yasal düzenlemeler, müze içi tasnif ve düzenlemeler ile müze çalışmalarını sürdürürken bir yandan da yeni eser sağlanması, yerleşmelerin korunup kurtarılması için yerli ve yabancı kazılara katılmıştır. Aiolia'daki Kyme, Myrina, Phokaia, Aeleia ve Pergamon'da araştırmalar, sondaj ve kazılar yaptırmış, birçok eserler toplanmıştır. Nemrut Dağı kazısı, zincirli (Sam'al) kazısı,

Lagina kazısı, Magnesia ad Meadrum kazısı, diğer çalışmaları arasındadır. Alanındaki birçok çalışmayla öncü olan Osman Hamdi Bey, 1910 yılında ölmüştür.³¹⁷

Hamit Zübeyr Koşay

Hamit Zübeyr Koşay, İdil-Ural Bölgesinde Başkırdestan Cumhuriyeti'nin merkezi olan Ufa İlinin Tilençi Tomrek köyünde doğmuştur. 1909'da öğrenim için Türkiye'ye gelmiştir. Darülmualim'den mezun olduktan sonra (1916) Kadıköy Sultanisinde öğretmenliğe başlamıştır. Ertesi yıl Macaristan'a giderek Budapeşte'de ortaokullara öğretmen yetiştiren "pedagogium" a kaydolmuştur ve 1921'de buradan mezun olmuştur. Aynı yıl yüksek öğretmen okulu karşılığı olan Eötvöş Collegium'a girmiştir. Türkolog Gyula Nemeth'in yanında hazırladığı "Türk Silah Adları" konulu tezini 1923'te tamamlayıp Berlin Üniversitesi'nde Willy Bang Kaup'un verdiği derslere devam etmiştir. Ayrıca müze ve kütüphanelerde incelemelerde bulunmuştur. 1925'te Türkiye'ye dönüp Maarif Vekaleti'nde memuriyete başladı. Hars Dairesi Kütüphaneler Umum müfettişi (1925-1926), Asar-ı Atika ve Kütüphaneler müdürlüğü (1926-1927), Ankara Etnografya Müzesi Müdürlüğü (1927-1931), Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü (1945-1950) ve ikinci defa Ankara Etnografya Müzesi Müdürlüğü (1950-1962) görevlerinde bulunmuştur. 1984 yılında Ekim ayında vefat etmiştir.

Koşay arkeoloji, etnoloji ve filoloji alanlarında önemli çalışmalar yapmıştır. Cumhuriyet döneminin ilk kazılarından biri olan Ahlatlıbel kazısı yönetmiş (1933), Truva yakınlarındaki Kumtepe'de sondaj çalışması yapmış (1934) ve Anadolu arkeolojisi açısından büyük önem taşıyan Alacahöyük kazılarını başlatmıştır. (1935-1949, 1962-1968). Ayrıca Pazarlı, Karaz Höyük, Büyükgülücek, Mahmatlar, Pultur, Güzelova, İkiztepelere kazılarını gerçekleştirmiştir. Müzecilik çalışmalarının yanı sıra folklor ve etnografya konularında da araştırmaların başlamasına öncülük etmiştir. Türk etnografya Dergisi'ni kurarak (1956) bu konudaki araştırmaların yayılmasını sağlamıştır. Türk Tarih Kurumu tarafından planlanan "Türk Tarihinin Anahatları" eserinin hazırlanmasında da çalışmıştır. Koşay, arkeoloji ve müzecilik çalışmalarıyla birlikte kütüphanecilik ve arşivcilik çalışmaları da yapmıştır.³¹⁸

Tahsin Öz

³¹⁷ Hasan Tahsin Uçankuş, **Bir İnsan ve Uygarlık Bilimi Arkeoloji**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000, s. 854-856.

³¹⁸ Mahmut H. Şakiroğlu, "Hamit Zübeyr Koşay", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 26, Ankara 2002, s. 225-226.

Esas aile lakabı Kadioğlu olan Tahsin Őkřř, Mehmet Őkřř Bey ile Hşsniye Hanım'ın oğlu olan Tahsin Öz, İstanbul'da 18 Mart 1887'de doğmuştur. İlk eğitimini Fatih'te Benlizade sıbyan mektebinde yapmıştır. Orta Őđrenimini Vefa Mşlkiye İdadisinde sşrdşrmşş olan Tahsin Őkřř, daha sonra Darşlfşnun'un Hukuk Fakşltesi'ne kaydını yaptırmıştır. Daha Önce Maarif Nezareti evrak kalemine memur olarak girmiş, burada 1903'ten itibaren çalışmaya başlamış ve 1907'den itibaren de İstanbul Asar-ı Atika Mşzeleri muhasebesi memurluğuna atanmıştır. Daha sonra, Osman Hamdi Bey (1842-1910) tarafından Batı Őlulerine uygun bir dşenle kurulan İstanbul Asar-ı Atika mşzeleri kadrosuna katılmıştır. 1924'te mşze haline getirilen Topkapı Sarayı'na mşdşr olarak getirilmıştir. Tşrkiye'nin bu Önemli ve değerli mşzesinin başında emekli olduğu 1953 yılına kadar çalışmıştır. Bu sşre içinde mekanın tanzimi, katalogunun iki dilde hazırlanıp bastırılması, 1939-1945 yılları arasında İkinci Dşnya Savaşı sırasında Mşze ve hazinenin taşınması 1945'ten sonra tekrar her şeyin yerleştirilmesi, nihayet bu uzun geçmişli yapılar topluluğunun XIX. Yşzyıl ortalarından beri sşrşp giden ihmallerinden dolayı harap olan bŐlřmlerinin bşyşk Őlřde tamirlerine başlanması gibi bşyşk işler onun zamanında yapılmıştır. Tahsin Öz, Topkapı Sarayı Mşzesini, Önce Arkeoloji Mşzelerine bağlı, 1938'den itibaren ise Arkeoloji mşzelerinden ayrı ve Genel Mřdřrlřđe bağlı bir mşdşrlşk halinde idare edilmiştir. Mşze mřdřrlřđünden yaş haddi dolayısıyla emekli olduktan sonra ise Vakıflar Genel Mřdřrlřđř'nşn İstanbul Vakıflar Bařmřdřrlřđř teşkilatında Eski Eserler Baş mşşaviri olarak gŐrevlendirilmıřtir.

Tahsin Öz, mşze mřdřrlřđř sşresince, İstanbul Eski Eserleri Koruma Encşmeni'nin ũyesi idi. 5805 sayılı kanunla Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Kurulu kurulduğunda, buraya 27 Ekim 1951'de Tahsin Öz de ũye olmuştu. Bu kurulun başkanlığına 19 Nisan 1956'da seçilmiş ve her iki yılda bir tekrarlanan seçimlerde başkanlıkta kalarak 13 Eylşl 1969'a kadar bu ũvanını sşrdşrmşştir. Başkanlıktan ayrıldıktan sonra da, ũye olarak Eski Eserler ve Anıtlar Yşksek Kurulu'ndaki görevine devam etmiştir. Kurulun idaresini yeniden dşenleyen 1741 sayılı Kanun yayımlandığında, ũyelerin yaşlarını sınırlayan madde uyarınca 16 Haziran 1973'te Anıtlar Kurulu'ndan 22 yıllık bir hizmetten sonra ayrılmak zorunda kalmıştır.

Tahsin Öz, 1946 yılından itibaren iki yıl kadar İstanbul ũniversitesi Edebiyat Fakşltesi'nin Sanat Tarihi bŐlřmřnde her hafta Őđrencilere çeşitli konularda konferanslar vermiştir. BÖylece 1946-1948 yılları arasında, henşz gŐrřlmesi çok zor olan bazı anıtlar (tşrbeler gibi) ile Topkapı Sarayı Mşzesindeki koleksiyonlar ve

kütüphanelerdeki minyatürlü el yazmalarının öğrenciler tarafından yakından görülüp tanınmaları imkanı sağlanmıştır.

Tahsin Öz'ün müzeci olarak bütün çalışmalarını Topkapı Sarayı Müzesi müdürlüğü sırasında yapmıştır.³¹⁹

Sedat Çetintaş

Sedat Çetintaş 1889 yılında Malatya-Arapkir Yenice Köyü'nde doğmuştur Arapkirli Çobanoğlu ailesinden olan babasının adı İbrahim, annesininki Ümmügülsüm'dür. 1899 yılında aile İstanbul'a gelip yerleşmiştir. Orta eğitimini Mekteb-i Sultani'de tamamlayan Çetintaş'ın 1910 başlarında Sanayi-i Nefise Mektebi'nde eğitimine devam etmiştir.³²⁰ Son sınıf öğrencisiyken I. Dünya Savaşı nedeniyle 1914'te askere alınması eğitiminin uzun sürmesine sebep olmuştur. İstanbul Gümüşsuyu'nda askerlik görevini yaparken, geceleri çalışarak üniversite sınavını vermiştir ve yüksek mimar olarak 1917'de diplomasını almıştır. Diploma proje konusu 'sahilde bir gazino' idi. Ayrıca kendi isteğiyle rölöve çalışması olarak da Kadırga Sokollu Mehmed Paşa Camisi Rölövesini yapmıştır.

1021 yılında günlük gazetelerde yazı yazmaya başlamıştır. 5 Haziran 1921'de *İkdam* gazetesinde yıllara göre istatistiklere dayanarak karşılaştırmalı Sanayi-i Nefise Mektebi'ndeki eğitimi değerlendirmiştir. İstanbul sorunları da ilgi duyduğu konular arasındadır. 1922'de yine *İkdam* gazetesinde İstanbul'un imarıyla ilgili bir dizi yazısı çıkmıştır. 1923 yılında Bursa Belediyesi Fen İşleri Dairesi mimarlığı görevini yapmıştır. Burada kısa bir süre çalıştıktan sonra Türk Mimarlarının yapıtlarını çizme göreviyle Ankara Maarif Vekaleti Hars ressamı olmuştur (1923). 1926'da Maarif Vekaleti'nin inşaat dairesini kurmaz için görevlendirilmiştir ve bu bölümün ilk müdürü olmuştur. Bu görevinden de 1927'de ayrılıp İstanbul'da özel bürosunu kurmuştur. Fakat özel mimarlık işlerini yürütememiştir; 1930'da Ankara Şehremaneti İnşaat Müdürlüğü'nde çalışmayı kabul ettiyse de bu iş onu tatmin etmediğinden 1931'de bu görevinden istifa etmiştir.

Çetintaş, 1954'te Milli eğitim Bakanlığı Eski Eserler ve Rölöve Bürosu'ndaki görevinden yaş haddi sebebiyle emekli olmuştur. 1957 yılına değin İstanbul Vakıflar

³¹⁹ Semavi Eyice, "Tahsin Öz", **Bellekten**, S.152, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1974, s. 709-732

³²⁰ Hamit Kemali Söylemezoğlu, "Bir Anı, Sedat Çetintaş (1889-1965)" **Arredamento Dekorasyon**, S. 37, İstanbul 1992, s. 111.

Baş Müdürlüğü'nün Sultan I. Mahmud Türbesi'ndeki Rölöve Dairesi'ndeki Rölöve Dairesi'nde Yüksek Mimar olarak rölöve ve çalışmalarına devam etmiştir.

Çalışmalarıyla, alanında önemli bir yere sahip olan Sedat Çetintaş, 1965 yılında vefat etmiştir.³²¹

Remzi Oğuz Arık

Remzi Oğuz Arık 1899 yılında Adana'nın Kozan ilçesine bağlı Kabaktepe köyünde doğmuştur. Babası Feke sandık Emni Mehmet Ferit Bey'dir.

İlk öğrenimine doğduğu yerdeki Mahalle Mektebinde başlayan Remzi Oğuz Arık, II. Meşrutiyet'in ilanı sırasında, annesiyle geldiği Selanik'te "Yadigar'ı Terakki Numune" Rüştüyesinde, sonra da köyüne dönmüştür. I. Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde yaşanan Balkan felaketi yıllarında, tekrar Rumeli'ye geçen Remzi Oğuz orta öğrenimini İşkodra'da sürdürülmüş ve bu sırada şehrin kuşatılmasına tanık olmuştur.

İşkodra boşaltılmaya başlanınca, aile önce Selanik'e geçmiştir, sonra İstanbul'a yerleşmiştir. İstanbul'da Mercan İdadisi'ne devam eden Remzi Oğuz, bir ara parasız yatılı olarak İzmir Sultanisi'nde okumuş ve tekrar İstanbul'a dönerek Muallim Mektebi'ne devam ederek burayı bitirmiştir.

1926'da Devlet sınavını veren Remzi Oğuz Arık devlet tarafından Avrupa'ya gönderilmiştir. Cumhuriyet devrinde gönderilen bu ilk öğrenci grubunda A. Kutsi Tecer, Reşat Ş. Sirer, Ş. Raşit Hatiboğlu, H. Oğuz Bekata, Sedat Çumralı, A. Kemal Yiğitoğlu, S. Tahsin Tekeli, Adnan Ötüken, Adnan Saygun, Mümtaz Turhan gibi isimler bulunmaktadır. arasındadır. O, 1926-1930 arası, 1930'un sonuna kadar Paris'te Sorbon Üniversitesi'nde "Sanat Tarihi", Louvre Arkeoloji Enstitüsünde "Arkeoloji" ve bu arada Arapçasını ileri düzeye çıkarmak için "Yaşayan Doğu Dilleri Okulu"nda yabancı dil eğitimi görmüştür. Tam beş yıl, yorucu ders saatleri dışında zamanını ya müze, tarihi eser ve yerleri gezerek, ya tiyatro ve opera seyrederek ya da mesleğiyle ilgili kitapları, kaynakları okuyup inceleyerek kütüphanelerde değerlendirmiştir.

1931'de ülkeye dönen Remzi Oğuz Arık böylece ülkenin ilk arkeologlarından olmuştur. Maarif Vekaleti'nde Arkeoloji mütehasşıs yardımcılığı kadrosuyla göreve başlamıştır ve bu arada Yalova kazı çalışmalarına katılmıştır.

---

³²¹ Ayla Ödekan, **Yazıları ve Rölöveleriyle Sedat Çetintaş**, İTÜ Yayınevi, İstanbul 2004, s. 11-18

1939 yılında, II. Dünya Savaşı öncesinde Başbakanlığın temsilcisi olarak Paris'e gönderilmiş, Sorbon'da "Türk Etüdüleri Merkezi"nde iki konferans vermiştir.

1941'de Hatay Müzesi'ni kurmuştur. 1945'te Oxford, 1947'de Atina Arkeoloji Kongrelerine katılarak Türkiye'yi temsil etmiş olan Remzi Oğuz Arık, arkeoloji eğitimi görerek akademik kariyer yapmış ilk Türk profesörüdür. 1940 yılında profesör olarak tayin edildiği Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nden istifa eden Remzi Oğuz Arık, ertesi yıl Ankara Arkeoloji ve Etnografya Müzeleri müdürlüğüyle görevlendirilmiştir.

1949'da Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin açılışı ile Remzi Oğuz Arık'ın bilimsel faaliyetleri devam etmiştir. Arık, burada Sanat Tarihi kürsüsünü kurmuş, bu dersin ilk profesörü olmuş, ayrıca bu dersle birlikte Türk İslam Tarihi okutmuş ve Türk İslam Sanatları Enstitüsünün temellerini atmıştır.

Yirmi beş yılda Arkeoloji, Türk Sanat Tarihi ve Müzeciliğinde onun imzası bulunan pek çok eser, büyük hizmet ve emeği, ile sanat tarihine kazandırılmıştır. Remzi Oğuz Arık, bu yüzyılda ender yetişen bilim adamlarımızın arasında, en başta gelenlerden biridir.

Arkeoloji çalışmalarıyla ilgili olarak Alacahöyük kazısı (1937), Karaoğlan Kazıları (1938), Ankara-Konya-Eskişehir Yazılıkaya Gezileri (ös 1956), Türk Müzeciliğine Bir Bakış (ös 1956), Türk Sanatı (ös 1956), Turuva Kılavuzu (1953) gibi kitaplar yazan ve 1930'dan sonra yayıncılık da yapan Remzi Oğuz Arık, 1948'e kadar Türk Sözü, Oluş, Gurbet, İleri Yurt, Şafak, Dönüm, Çığır, Millet, Bizim Türkiye ve Hareket adıyla çıkardığı dergilerde milliyetçilik, köy ve köylülük üzerine yazılar yayımlamıştır. Turancılık ve Kurtuluş Savaşı dönemi gibi üç aşamada geliştirdiği, Cumhuriyet dönemi milliyetçiliğinin batıcılık, inkılapçılık, devletçilik, halkçılık ve laiklik kavramlarını da içerdiğini savundu. Türk milliyetçiliğinin, 1071'den sonra Anadolu'da oluşan dil, din, toprak ve soy birliğine dayanması gerektiğini, bunun da çağın gereklerine göre dinamik bir biçimde yeniden örgütlenmeyle sağlanabileceğini ileri süren Anadoluçuluk akımının önde gelen bir ideologu olmuştur. bu konuya ilişkin düşünce ve tezlerini, Köy Kadını-Memleket Parçaları (1944), İdeal ve İdeoloji (1947), Coğrafyadan Vatana (ös 1956), Türk İnkılabı ve Milliyetçiliğimiz (ös 1958), Gurbet-İnmeyen Bayrak (ös 1968), Türk Gençliğine (ös 1968) adlı yapıtlarında ortaya koymuştur.

1950'de Seyhan milletvekili olarak TBMM'de göreve seçilen Remzi Oğuz Arık'ı, 1952'de kurduğu ve Genel Başkanı olduğu Köylü Partisi'nin lideri sıfatıyla, 1954 seçim gezisindeki uçak kazası sonucu hayatını kaybetmiştir.³²²

Zeki Oral

1901 yılında Sinop'un Boyabat kazasına bağlı Nefiscuma Köyü'nde doğmuştur. Asarcık İptidai mektebinde, Boyabat Rüştüye'sinde okudu. 1920 yılında Kastamonu Muallim Mektebi'ni bitirmiştir. Boyabat'ın Cuma Köyü ilkokulunda göreve başlamıştır. 1923 yılında Boyabat Merkez Mektebi Başmuallimliği'ne, 1925 yılında Ayancık Merkez Mektebi Başmuallimliğine getirilmiştir, 1928 yılında Boyabat Merkez Başöğretmenliğe getirilmiştir. Tokat ve Niğde İlk Tedrisat Müfettişliklerinde bulunmuştur. Niğde Müzesi'ni de kuran Zeki Oral, pek çok eser yanında yüzlerce de makale yayınlamıştır. Konya'da görevli bulunduğu yıllarda, Konya tarihi ve kültürüne ilişkin mahalli gazete ve dergilerde yazılar yazmıştır. Bir süre Türkiye Anıtlar Derneği Şube Başkanlığı görevinde bulunmuştur ve dernek başkanı olarak da Anıt Dergisi sahipliğini üstlenmiştir.

M. Zeki Oral, 3 Ekim 1962 tarihinde vefat etmiştir.³²³

Mahmut Akok

Mahmut Akok 1901 yılında doğmuştur. İlk ve orta öğretimden sonra 1938 yılında Ankara Üniversitesi Dil Tarih-Coğrafya Fakültesi, Arkeoloji kürsüsünde eğitime başlamıştır. 1943 yılında mezun olmuştur. Daha sonra çizim ağırlıklı konularda çalışmalarını sürdürürken bir taraftan da çeşitli kazılara katılmıştır. Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün kurduğu Rölöve Bürosu'nun başkanlığını yapmıştır. Bu kurumdaki çalışmaları onarım, restorasyon ve anıtların tescili gibi konularda olmuştur.

Selçuklu eserlerinin çoğu: Kubad-Abad Sarayı, Konya Alaeddin Köşkü, Konya'da Karatay Medresesi Rölöve ve Mimarisi, Ağzıkarahan, Honat Mimari Külliyesi, Darüşşifa Gevher Nesibe Sultan Darüşşifa'sı, Sahabiye Medresesi, Tuz Hisar'ı Sultan Han'ı üzerinde durulduğu gibi küçük eser olarak da, Köşk Medrese, Döner Kümbet, Sırçalı Kümbet, Cafer Ali Kümbet'i, Emir Ali Türbesi ve Alaca Mescit

³²² Hasan Tahsin Uçankuş, **Bir İnsan Ve Uygarlık Bilimi Arkeoloji, Tarih Öncesinden Perslere Kadar Anadolu**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000, s. 873-875.

³²³ Mehmet Ali Uz, **Konya Kültürüne Hizmet Edenler**, Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya 2004, C. 1, s. 111-112.

gibi eserler üzerinde de araştırmalar yapılmış çizim isleri de tamamlanarak onun bu alışmaları Müzeler Genel Müdürlüğü Arşivine eklenmiştir.

1957 yılından itibaren Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu'nun eski adı olan, Gayrimenkul Anıtlar Yüksek Kurulu'nun üyeliğini yapmıştır.³²⁴

Katharina Otto-Dorn

Katharina Otto-Dorn 1908'de, Almanya'nın Wiesbaden Őhrinde doğmuştur. Viyana niversitesi'nde Josef Strzowski'nin yanında eğitim grmştir. Sasani gümüş eserlerine dair hazırladığı tezle 1933'te doktor olmuştur. 1934'te Berlin Devlet Müzeleri İşlami Eserler Bölümü müdür Ernst Kühnel'in yanında çalışmıştır ve onun yönlendirmesiyle İşlam Sanatları zerine çalışmalarını yoğunlaştırmıştır. 1935'te İştanbul'daki Alman Arkeoloji Enstitüsü'nde İznik seramikleriyle ilgilenmeye başlamıştır ve 1942'de yesi olduğu bu enstitünün 1944 yılına kadar çeşitli araştırma ve kazı programlarına katılmıştır. Bu sırada İznik'in İşlam dönemi yapı ve sanat varlığını ortaya koyan *Das İşlamische İznik* adlı kitabını yayımlamıştır (Berlin 1944). Theresa Goell ile Nemrut dağı yakınındaki Kahta sitini kazdıktan sonra 1944'te, Bizans mimarisi uzmanı Alfons Maria Schneider ile birlikte Adana Antakya çevrelerinde henüz tanınmamış birçok İşlam anıtını ele alarak önemli yüzey araştırmalarına girişmiştir. Ancak o günlerde Türkiye-Almanya ilişkilerinin kesilmesi yüzünden ülkeden ayrılmak zorunda kalmıştır. II. Dünya Savaşı'nın ardından Heidelberg niversitesi'nde genel İşlam Sanatı derslerini ve Hint-İşlam minyatürleri seminerini üstlenmiştir. Alfons Maria Schneider'in Suriye'deki Hıristiyan Roma merkezlerinden olan Rusafe'deki kazılarına katılmıştır. Onun lm üzerine kazı başkanlığına getirilen Johannes Kollwitz ile çalışmıştır ve Őhrin fethinden sonra Emevi Halifesi Hişam'ın sur dışına yaptırdığı sarayı ortaya çıkarmıştır.

Otto-Dorn, 1967'de California niversitesi'nin (Los Angeles) daveti zerine Amerika Birleşik Devletleri'ne gitmiştir. 1978'de emekli olduktan sonra Berkeley ve Viyana niversitesi'nde ders vermiştir; 1980'lerin sonunda Heidelberg'e dnmştir. Ertesi yıl öğrencileri ve meslektaşları ona bir armağan kitabı sunmuşlardır. 4 Nisan 1999'da Heidelberg'de lmştir. Onun alışmaları Anadolu Selçuklu Sanatı

---

³²⁴ Nevin Algül, **Sanat Tarihinde Mahmut Akok**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Sanatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İştanbul 2006, s. 3-19.

araştırmalarına ufuk açmış ve bu sanata bilim dünyasında hak ettiği yeri kazandırmıştır.³²⁵

Oktay Aslanapa

Oktay Aslanapa, Türkiye’de Sanat Tarihçilerinin ve Türk Sanatı araştırmacılarının en önemlilerindedir. 17 Aralık 1914 tarihinde Kütahya’da doğmuştur. Babası Mehmet Celal Bey ve annesi Esmâ Hacer Hanım’dır. İlk ve orta okulları orada bitirdikten sonra, 1934 yılında Bursa Lisesi’nden mezun olmuştur. Aynı yıl Yüksek Öğretmen Okulu sınavını kazanarak İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’ne kaydolmuştur. 1938 yılında Tarih, Felsefe ve Coğrafya Lisanslarıyla mezun olduktan sonra, Milli Eğitim Bakanlığı sınavına girip kazanmış ve Türk-İslam Sanatı eğitimi almak üzere Almanya’ya gönderilmiştir.

Marburg/Lahn Üniversitesi’nde bir yıl çalıştıktan sonra savaş başlayınca yurda dönerek 1941 sonlarına kadar askerlik görevini yapmış ve terhisinden sonra Viyana’ya gönderilmiştir. 1943 yılı Mayıs ayında “Die Osmanischen Beiträge Zur Islamischen Baukunst” başlıklı teziyle Doktorasını vererek İstanbul’a dönmüştür. Aynı yılın ekim ayında İstanbul Üniversitesi’nde yeni kurulan Sanat Tarihi Kürsüsü’ne Asistan olarak atanmıştır. Viyana’dan hocası Ernst Diez ile birlikte, kuruluş halinde olan bu yeni bilim dalında çalışmaya başlamışken, savaş yıllarında bir süre ikinci askerlik dolayısıyla eğitimde aksama olmuşsa da, 1983 yılında yaş sınırından emekliye ayrılana kadar aynı kurumda 40 yıl hizmet vermiştir.

1948 yılında “Osmanlılar Devrinde Kütahya Çinileri” başlıklı teziyle Doçent, 1960 yılında da Profesör ve Sanat Tarihi Kürsüsü Başkanı olmuştur.³²⁶

Kurt Erdmann

Kurt Arthur Heinz Erdmann, 9 Eylül 1901’de Hamburgda doğmuştur. Altona Realgymnasium’una devam ederek 1919’da olgunluk imtihanını vermiş, Hamburg ve Tübingen’de Alman filolojisi, sonra Marburg ve Hamburg’da sanat tarihi tahsili yapmış, 1927’de Hamburg’ta Erwin Panofsky’nin yanında “Arkitektonik Kemerin Tarihi” konusunda bir tez ile doktorasını yapmıştır.

³²⁵ Rüçhan Arık, “Katharina Otto-Dorn, TDV İslam Ansiklopedisi, C. 34, Ankara 1995, s. 8-9.

³²⁶ Ara Altun, Prof. Dr. Oktay Aslanapa ve Türk Sanatı Araştırmalarına Katkıları”, **Aslanapa Armağanı**, Bağlam Yayınları, İstanbul 1996, s. 11-22.

1927'den 1945'e kadar Berlin devlet müzesinin İslam eserleri bölümünde önce, Direktör F. Sarre, sonra Direktör E. Kühnel'in yanında asistan ve daha sonra mütehassis olarak çalışmıştır.

Bu yıllar içinde hemen hemen bütün Avrupa ülkelerine birçok gezi yapmıştır. 1038'de İstanbul Alman Arkeoloji Enstitüsünün daveti ile İstanbul'a gelmiştir. 1939'da Kahire Üniversitesi'nde misafir Profesör olarak bulunmuştur.

1945'te Amerikan harp esirliğinden serbest bırakılarak Hamburg'a gitmiş ve Berlin'le irtibat mevcut olmadığı için Hamburg Üniversitesi'nde İslam sanatı dersleri vermiş, Rus işgali altında bulunan Berlin müzelerindeki eski işine dönmesine imkan olmadığı için Hamburg Üniversitesi'nde kalmış ve 1948'de buraya Profesör olarak atanmıştır. 1949'dan itibaren misafir profesör olarak Bonn Üniversitesi'nde Önyasa Sanatı Tarihi, 1950-58 yılları arasında İstanbul Üniversitesi'nde Türk-İslam dersleri vermiştir.

Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün ve New York'taki İran Enstitüsü'nün üyeliğini yapmıştır.³²⁷

Ernst Diez

Ernst Diez, 27 Temmuz 1878'de Avusturya'da Karnten'de Lölling'de doğmuştur. Graz ve Viyana Üniversitelerinde Sanat Tarihi ve Arkeoloji eğitimi almıştır. 1902'de Graz'da Josef Strzygowsky ve W. Gurlitt'in yanında doktora yapmış, 1903-1904 yıllarında İstanbul ve Roma'da incelemelere başlamış, daha sonra Viyana, Berlin Müzelerinde çalışmış, 1911'de Viyana Üniversitesi'nde asistan, 1918'de Doçent, 1924'te de profesör olmuştur.

Uzun yıllar Anadolu, İran, Hindistan, Mısır, Japonya, Çin ve Cava'da incelemeler yapmış olan Diez, 1939'da Viyana Üniversitesi'ne dönmüştür. 1943'de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne davet edilmiştir. Daha önce 1926'da U.S.A. Pennsilvannia Bryn Mauwritius College çağrılarak 19 yıl Amerika'da görev yapmıştır.

1961 yılında haziran ayında ölmüştür.³²⁸

³²⁷ **Sanat Tarihi Kürsü ve Enstitüsünün Öğretim ve Araştırma Çalışmaları 1943-1962**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1962, s. 85.

³²⁸ **Sanat Tarihi Kürsü ve Enstitüsünün Öğretim ve Araştırma Çalışmaları 1943-1962**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1962, s.75.

Haluk Karamağaralı

Osman Haluk Karamağaralı aslen Yozgat'ın Karamarağa köyünden olup Çapanoğulları ile çatışmalarından dolayı 19. yüzyıl ortalarında Elazığ'a yerleşen bir ailenin çocuğudur. Babası merhum Yümni Bey'in memuriyeti sırasında görev yaptığı İzmir'de 1339 (1923) yılında dünyaya gelir. Annesinin adı Cemile hanımdır. Tapu grup müdürü olan babası Yümni Bey'in tayini Bursa'ya çıkınca ilkokulu burada Hoca Alizade İlkokulunda okumuştur. Ortaokulu da burada okuduktan sonra babasının tayini Erzurum'a çıkınca lise birinci sınıfa Erzurum Lisesi'nde başlar. Osman Haluk Karamağaralı, okulunu normal süresi içinde, bilhassa son sınıfta aldığı güzel notlarla "Pekiyi" derece ile bitirerek Ankara DTC Fakültesi'nin Arkeoloji Bölümü'ne yazılmaya karar vermiştir. Haluk Karamağaralı, 1946 yılında DTC Fakültesi Arkeoloji bölümünü bitirince Ankara Etnografya Müzesi'nde göreve başlamıştır. 1951 yılında asistanlığa tayin edilmiştir. 1952 yılında, bir senelik asistanlığa adaylığı süresinin bitiminde asillığe geçişi tayin edilmiştir.

Hazırladığı "Beylikler Devri Ahşap Minberleri" adlı teziyle 18.6.1955 tarihinde "Doktor" ünvanını almıştır. Sonraki dönemlerde Haluk Karamağaralı, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ndeki görevi yanında Konya Yüksek İslam Enstitüsü'nde de İslam Sanatları Tarihi dersleri vermeye başlamıştır ve birkaç dönem dersler devam etmiştir.

1983 yılında Gazi Üniversitesi Mimarlık Mühendislik Fakültesi Mimarlık Bölümüne profesör olarak tayin edilmiştir ve bölüm başkanı olarak göreve devam etmiştir. İlahiyat Fakültesi'ndeki derslerini de birkaç yıl devam ettirir. 1990 yılında emekliye ayrılmıştır ve bu fakültede yüksek lisans ve doktora derslerini yürütmüştür. 1995-1996 öğretim yıllarında Niğde Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde Sanat Tarihi derslerini okutmuştur.³²⁹

Doğan Kuban

Doğan Kuban, 8 Nisan 1926'da Paris'te doğmuştur. Ankara Gazi Lisesi'nden mezun olduktan sonra İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'ne girmiş ve 1949 da Yüksek Mühendis Mimar diploması almıştır. Askerlik görevini tamamladıktan sonra İTÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Tarihi ve Rölöve Kürsüsü'ne asistan olarak atanmış ve akademik yaşamının bundan sonraki yıllarını aynı fakültede geçirmiştir.

³²⁹ Nusret Çam, "Bir İlim Adamı olarak Prof. Dr. Haluk Karamağaralı", **Prof. Dr. Haluk Karamağaralı Armağanı**, Türk Diyanet Vakfı, Ankara 2002, s. XXVIII-XXXII.

Girdiği bilim alanında öncü olarak yurt çapında ve yurt dışında tanınan Kuban'ın ilk bilimsel çalışması Paolo Verzzone'nin danışmanlığında tamamladığı *Osmanlı Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme* konulu yeterlik tezidir (1954). Bu konuda Türkiye'de daha önce hiçbir çalışma yapılmamış olması nedeniyle, eser önemli bir kaynak olarak birçok çalışmaya esas oluşturulmuştur.

1954 yılında İTÜ Mimarlık Fakültesi'nce yurtdışında görevlendirilen ve bu arada İtalyan Hükümetinin verdiği bir bursla araştırma olanaklarını artıran Kuban, Türkiye'ye döndükten sonra *Osmanlı Dini Mimarisi'nde İç Mekan Teşekkülü-Rönesans'la Bir Mukayese* adlı teziyle doçent olmuştur (1958, jüri üyeleri: Kurt Bittel, Mazhar Şevket İpşirlioğlu, Arif Müfit Mansel, H. Kemali Söylemezoğlu, Paolo Verzzone).

1962 yılında Fulbright bursu ile ABD'de Michigan Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü'nde konuk öğretim üyesi olarak ders vermiş, 1963 yılında Harvard Üniversitesinden burs alarak Washington'da Dumbarton Oaks Bizans Araştırmaları Merkezi'nde bir yıl süreyle Anadolu'daki Hıristiyan Yapıları Kataloğu üzerine çalışmıştır. 1964'te ülkeye dönen Kuban, 1965 yılında *Anadolu Türk Mimarisinin Kaynak ve Sorunları* adlı çalışmasıyla profesör olmuştur.

Doçentliğinden başlayarak, emekli olduğu 8 Nisan 1993 tarihine kadar geçen süre içinde sırasıyla İTÜ Mimarlık Tarihi ve Rölöve Kürsüsü, Mimarlık Tarihi ve Restorasyon Kürsüsü, daha sonra Restorasyon Anabilim Dalı başkanı olan Kuban 1971-77 yılları arasında İTÜ Senatosu üyesi olmuş, 1974-77 yıllarında da İTÜ Mimarlık Fakültesi dekanlığı yapmıştır.

Doğan Kuban, 1967 yılında Michigan Üniversitesi, 1967-70 yılları arasında Karadeniz Teknik Üniversitesi, 1970'de ABD Minnesota Üniversitesi'nde dersler vermiştir. Myron B. Smith'in "Persian Vaulting Technics" adlı çalışmasının tamamlanması amacıyla verilen Smithsonian Institution Araştırma Bursu ile 1975 yılında Washington DC'de; 1977-79 yılları arasında ise Harvard Üniverstesi Fellow'u olarak Dumbarton Oaks Bizans Araştırmaları Enstitüsü'nde Kalenderhane monografisinin mimari bölümleri üzerine çalışmıştır. 1980-81 yılları arasında Massachusetts Institute of Technology School of Architecture and Urban Planning'de konuk öğretim üyesi olarak İslam Kentleri ve Mimarlığı dersleri veren Kuban 1986-87 Suudi Arabistan Daman Kral Faysal Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde verdiği

Çağdaş İslam Mimarisi derslerinin yanı sıra aynı kurum için lisansüstü programını hazırlamıştır.

Kuban, konuk öğretim üyeliklerinin yanı sıra 1963 yılından itibaren de birçok bilim kurumunda konferanslar vermiş, seminerler ve sempozyumlara katılmıştır. 1974 yılında İTÜ Mimarlık Fakültesi'ne bağlı Mimarlık Tarihi ve Restorasyon Enstitüsünü (MTRE) kurmuş ve başkanlığını yapmıştır. Uluslar arası Anıtlar ve Sitler Konseyi ICOMOS'un Türkiye kolunun kurulması için çalışmış ve birçok uluslar arası toplantıda Türkiye'yi temsil etmiştir (1968-78). 1979-80 yıllarında Uluslar arası İslam Tarihi Sanatı ve Kültürü araştırmaları Merkezi (IRCICA) başkanı seçilmiş ve merkezin İstanbul'da kurulması çalışmalarını gerçekleştirmiştir. TAÇ Vakfı (1976), Tarihi Evleri Koruma Vakfı (1977) ve Türkiye Sosyal ve Ekonomik Tarih Vakfı (1991)'nin kurucularından olan Kuban, 1973-75 yılları arasında TTOK Yönetim Kurulu üyeliği yapmıştır. 1993-1995 yılları arasında İstanbul III Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Başkanlığını yürütmüştür.

1990 yılında "TMMOB Mimarlar Odası Mesleğe Katkı" ödülünü alan Prof. Dr. Kuban'a aynı yıl Kültür Bakanlığı tarafından da "İstanbul Alman Arkeoloji Enstitü Muhabir Üyeliği"ne, 1994 yılında da "Amerikan Mimarlar enstitüsü Şeref Üyeliği"ne seçilmiştir.

Türkiye'de mimarlık tarihi, restorasyon ve kentsel koruma konularındaki öncü yayınları, yetiştirdiği bilim adamları ve kurumlaşma çalışmaları ile değerli hizmetler veren Doğan Kuban bilimsel araştırmalarının yanı sıra İstanbul ve İstanbul dışında birçok anıtın koruması ve restorasyonunun yapılması için uğraşmıştır. İstanbul'da Kalenderhane Camisi restorasyonu, Tahtakale Hamamı, Valens Su Kemerli, Kara ve Deniz Surları'nın bir bölümü için yaptığı çalışmalar ile 1992-93 yıllarında Kazakistan'da Ahmet Yesevi Türbesi'nin restorasyonunun hazırlanması bu konudaki çalışmaları arasındadır. İstanbul, İzmir, Gaziantep, İznik, Kastamonu, Sivas, Edirne Safranbolu'nun kent koruma raporlarını yazan Kuban, Gaziantep, Safranbolu ve Lefkoşa Merkezi için de koruma imar planları hazırlamıştır.³³⁰

Mehmet Önder

Mehmet Önder 1926 yılında Konya'nın Çumra ilçesine bağlı Karkın kasabasında doğmuştur. İlk ve Orta öğrenimini Konya'da tamamladıktan bir süre sonra

³³⁰ Zeynep Ahunbay, "Prof. Doğan Kuban'ın Özgeçmişi", **Prof. Doğan Kuban'a Armağan**, (yay. haz. Zeynep Ahunbay, Deniz Mazlum, Kutgün Eyüpgiller), Eren Yayıncılık, İstanbul 1996, s. IX.

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne devam etmiştir. 1946 yılında bu fakülteden ayrılarak Ankara'ya gelmiştir ve Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nin tarih bölümünde öğrenimini sürdürmüştür. Bu fakültede öğrenciyken bir taraftan da yazarlık hayatına atılmıştır. Ayrıca "Nur" adında bir edebiyat dergisi yayınlamıştır. Öğrencilik yılları sırasında birçok şiir yayınlamıştır. Bu şiirler 1946 - 1950 yılları arasında "Köyün Bağrından, Zafer Yolunda ve Mevsim Sonu" adlı üç şiir kitabında toplanmıştır. Yine o yıllarda makaleleri çeşitli gazete ve dergilerde yayınlanmıştır. Bu arada "Senden Ayrı" adlı bir roman denemesi de yapmıştır. Bu eseri, 1947 yılında "Yeni Mersin" gazetesinde yazı dizisi olarak yayınlanmıştır.

Mehmet Önder 1950 yılında Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nden, Sanat Tarihi lisansı ile mezun olmuştur. aynı yıl Konya'da "Mevlana Müzesi" asistanlığı ve müdür yardımcılığına atanmıştır. 1952 yılında Konya Müzeleri müdür yardımcılığına getirilmiştir. 1954 yılında da bu müzelerin müdürü olmuştur. Aynı yıl Konya'da Mevlana Müzesi asistanlığı ve müdür yardımcılığına getirilmiştir. Bu arada Konya Lisesi'nde Türkçe Edebiyat dersleri de vermiştir. Daha sonra askerliğini tamamladıktan sonra 1952 yılında tekrar Konya Müzeleri müdür yardımcılığına getirilmiştir. 1954 yılında da bu müzelerin müdürü olmuştur. 1964 yılına kadar Konya'da on yıl müze müdürlüğü görevini sürdüren Mehmet Önder büyük bir çalışma ile Konya'da, Konya Arkeoloji Müzesi'ni, Konya Çini Eserleri Müzesi'ni, Konya Selçuk Ahşap ve Taş Eserleri Müzesi'ni ve Atatürk Müzesi'ni kurmuştur. Konya Etnografya Müzesi'nin önemli hazırlıklarını yapmıştır.

1961 yılında Paris Louvre Müzesi'nde görev yapmıştır. Ayrıca Paris'te bulunduğu yıllarda "Bibliothèque Nationale" (Milli Kütüphanesi)'de araştırmalar yapmıştır. Paris'ten döndükten sonra tekrar Konya'da Müze Müdürlüğü görevini sürdürmüştür.

1964 yılı 8 Nisan'ında Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olan Ankara'da Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne Genel Müdür olarak atanmıştır. Mehmet Önder, 1964-1967 yılları arasında Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü olarak Türkiye'de 20'den fazla yeni müzenin temellerini atmıştır ve birçoklarını ziyarete açmıştır. 1967-1968 yılları arasında Kültür Müsteşarı Muavini olarak Türk müzelerinin, kütüphanelerinin ve güzel sanatlarının gelişmesi için çabalar göstermiştir ve 1969 yılında da Milli Eğitim Bakanlığı Kültür Müsteşarı olmuştur.

Mehmet Önder, 1975 yılında Kültür Müsteşarlığı'ndan ayrılarak önce Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı'ndan ayrılarak önce Başbakanlık Kültür Müşaviri, 1977 yılında da Almanya'da Bonn Büyükelçiliği'nde Kültür Müsteşarlığına atanmıştır. Buradaki çalışmalarından dolayı, 1982 yılında Türkiye'ye döndüğü zaman bu hizmetlerinden dolayı Alman Hükümeti Mehmet Önder'e Ütün Liyakat Nişanı vererek ödüllendirmiştir. 1987 yılında emekliye ayrılan Mehmet Önder, daha sonra Türkiye İş Bankası Genel Müdürlük Kültür ve Sanat Müşaviri olarak görevlendirilmiştir.³³¹

Şerare Yetkin

1929 Balıkesir doğumlu olan Şerare Yetkin, Dr. Kadri Yetkin ile Bedia Yetkin'in kızlarıdır. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ndeki öğrenimini "Selçuklu Halıları" teziyle 1954 yılında tamamlamış ve aynı yıl Sanat Tarihi Kürsüsüne asistan atanmıştır. 1960 yılında Federal Almanya Hükümeti bursu ile Almanya'ya gitmiş ve Hamburg Üniversitesi'nde çalışmıştır. 1961 yılında "Kafkas Halıları" teziyle Doktorası vermiş ve Sanat Tarihi Kürsüsünde asistanlığa devam etmiştir. 1963 yılında Fakülte'deki Sanat Tarihi disiplininin üç "Kürsü" halinde teşkilatlanması sırasında Türk ve İslam Sanatı Kürsüsü'nde görev almıştır. 1967 yılında "Anadolu'da Türk Çini Sanatının Gelişmesi" konulu teziyle Doçent ünvanını alan Şerare Yetkin, 1973 yılında "Türk Halı Sanatı" takdim tezi ile Profesörlüğe yükselmiş ve kürsüdeki görevine devam etmiştir. 2547 Sayılı Kanunun yürürlüğe girmesinden sonra Arkeoloji ve Sanat Tarihi bölümü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı öğretim üyesi olarak Üniversitedeki çalışmalarını sürdüren Şerare Yetkin, 1990 yılında yeniden kurulan "Türk ve İslam Sanatı Anabilim Dalı"nın Başkanlığına atanmıştır. 1995 yılında vefatına kadar bu görevini sürdürmüştür.

Yayımlarının büyük çoğunluğu, halı-kilim konusunda olmuştur. Saray kilimleri konusu onun literatüre kattığı önemli bir alandır. 1974 ve 1991 de iki baskısı yapılan Türk Halı Sanatı kitabının genişletiliş baskısı olan "Historical Turkish Carpets" yurtdışında basılmıştır.

Anadolu'daki uzun inceleme-araştırma gezilerinin sonucu olan "Anadolu'da Türk Çini Sanatının Gelişmesi" kitabı da 1971 ve 1986 yıllarında yayınlanmış ve Osmanlı öncesi Anadolu mimarlığında çini süsleme konusunda büyük bir boşluğu doldurmuştur. Osmanlı dönemi çini sanatında bazı teknik ayrıntıları da bildiri ve

---

³³¹ 50. Kültür ve Sanat Yılında Dr. Mehmet Önder'e Armağan (Milli Kültür Araştırmaları) (haz. Mehmet Yardımcı), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996, s. 1-3.

makalelerle tanıtmış olan Şerare Yetkin, halıda olduğu gibi “Çini” konusunda da kapsamlı bir kitabın hazırlıklarını sürdürmekte idi.³³²

Orhan Cezmi Tuncer

Orhan Cezmi Tuncer 1931 yılında Diyarbakır’da doğmuştur. Babası Mehmet Danyal ve annesi Munire Tuncer olup dört kardeşin ikincisidir.

İlk ve orta öğrenimini Diyarbakır’da yapmıştır. 1956’da Yüksek mimarlık eğitimini İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisinde tamamlamıştır (1956). Askerlik görevinden sonra DSİ X. Bölge Binaları İnşaatının şantiye şefliğini yapıp ayrılarak serbest çalışmaya başlamıştır. Zaman zaman Belediye Fen ve İmar Müdürlüğüne bakmıştır. 1965 yılı sonunda Ankara’ya yerleşmiştir.

Vakıflar’da çalışırken 1977 yılında doktorasını bitirmiştir. 1976 yılında Ankara Devlet Mühendislik Mimarlık Akademisinde, Sanat Tarihi, Mimarlık Tarihi ve Rölöve dersleri vermeye başlamıştır. 1980 yılında Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesine kadrolu olarak geçmiştir. Restorasyon ana bilim dalını kurmuştur. Aynı yıl doçent, 1992’de profesör ve yaşını doldurularak 1999 Haziranında emekli olmuştur.

Ders kitaplarının yanında Anadolu Türk Mimarlığı ile ilgili kitapları ve 70’e yakın araştırmaları, 1996 yılında Diyarbakır Camileri ve 1999’da Diyarbakır Evleri kitapları yayımladı.³³³

Beyhan Karamağaralı

1934 yılında İstanbul’da doğmuştur. 1958 yılında Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi’nden mezun olmuştur. “Muhammed Siyah Kalem İmzalı Minyatürler” adlı teziyle 1963’te doktorasını, Ahlat Mezartaşları adlı çalışmasıyla 1971’de doçentliğini almıştır. 1981 yılında profesör olarak Konya Selçuk Üniversitesi’ne 1986 yılında ise Hacettepe Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü’ne atanmıştır. 1995-1996 yıllarında Niğde Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dekanlığı’nı yürütmüştür. 2002 yılında son görev yeri olan Hacettepe Üniversitesi’nden emekli olmuştur. Rockefeller, Humboldt ve DAAD

³³² Ara Altun, “Prof. Dr. Şerare Yetkin”, **Şerare Yetkin’in Anısına Çini Yazıları** (yay. haz. Yıldız Demiriz), Sanat Tarihi Dergisi Yayınları, İstanbul 1996, s. 9-10.

³³³ Orhan Cezmi Tuncer, **Diyarbakır Kiliseleri**, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sanat Yayınları, Diyarbakır 2002, s. 205.

bursları ile İngiltere ve Almanya'daki araştırma merkezleri, müze ve kütüphanelerde araştırma yapmıştır.³³⁴ 10 Ekim 2008 tarihinde vefat etmiştir.

Mehmet Oluş Arık

1934'de Ankara'da doğmuştur. 1954'te Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde yeni kurulan Sanat Tarihi ve Türk Sanatı Kürsüsü'nün ilk öğrencisi olarak lisans eğitimine başlamıştır.³³⁵ Katharina Otto-Dorn'un kurduğu Kürsünün ilk mezunu olarak 1958'de "asistan"lığa atanmıştır.

ODTÜ Mimarlık Fakültesi Restorasyon Bölümünde, Hacettepe Üniversitesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümünde, Konya Selçuk Üniversitesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümünde davetli öğretim üyesi olarak dersler vermiştir.

Sanat Tarihi Bölümü Başkanı; UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Başkanı; Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dekanı; Kültür ve Turizm Bakanlığı Müsteşarı görevlerinde bulundu. Alman Arkeoloji Enstitüsü muhabir üyesidir.

Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde "Japon Dili ve Kültürü" Anabilim Dalını kurmuştur. Yurt içinde ve dışında çeşitli çalışmaları yayınlanmış; konferanslar vermiş, uluslar arası seminer, sempozyum ve kongrelere bildiri sunmuştur.³³⁶

Yılmaz Önge

Mehmet Yılmaz Önge, 1 Ocak 1935'te İstanbul'da doğmuştur. Babası doktor Ahmet Kemalettin Bey, annesi Ayşe Necdet Hanım'dır. İlk ve Orta öğrenimini Ankara'da Mimar Kemal İlkokulu ve Atatürk Lisesi'nde tamamladı. 1959'da İstanbul Teknik Üniversitesi'ni yüksek mühendis olarak bitirdi. Vakıflar Genel Müdürlüğü, Abide ve Yapı İşleri Dairesi, Abideler Şubesi'nde restoratör mimar ve uzman olarak çalışmıştır. Mimar Ali Saim Ülgen'le beraber birçok tarihi abidenin restorasyonunu gerçekleştirmiştir. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü'nde Sanat Tarihi Bölümü'nde doktora başladıktan sonra 1971'de Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk ve İslam Sanatları Tarihi Kürsüsü'ne asistan olmuştur. Anadolu Osmanlı Ve Selçuklu Camilerinde Sebil ve Şadırvanlar isimli teziyle

---

³³⁴ **Anadolu'da Türk Devri Çini Ve Seramik Sanatı**, (ed. Gönül Öney, Zehra Çobanlı), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2007, s. 524.

³³⁵ **Konya Kitabı X Rüçhan Arık-M. Oluş Arık'a Armağan**, (ed. Haşim Karpuz, Osman Eravşar), Konya Ticaret Odası Yayınları, Konya 2007, s. XXV.

³³⁶ Rüçhan Arık, Oluş Arık, **Anadolu Toprağının Hazinesi Çini-Selçuklu ve Beylikler Dönemi**, Kale Grubu Kültür Yayınları, İstanbul 2007, s. 404.

doktor (1972), Anadolu'da XII.-XIII. Yüzyıl Türk Hamamları adlı çalışmasıyla doçent (1978) oldu. 1979'da Konya Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Ve Sanat Tarihi Bölümü'ne geçmiştir. 1985'te aynı üniversitenin Mühendislik Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölüm başkanlığına getirilmiştir. İki yıl sonra profesör olmuştur. bu arada kazı ve restorasyon çalışmaları da yapan Önge 28 Mart 1992'de bir kalp krizi sonucu ölmüştür ve İstanbul Zincirlikuyu Mezarlığı'nda toprağa verilmiştir.³³⁷

Gönül Öney

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nden 1955 yılında mezun olan Gönül Öney, 1957 yılında aynı üniversitenin öğretim kadrosunda göreve başlamıştır. 1961 yılında Sanat Tarihi dalında doktorasını tamamladıktan sonra 1967 yılında doçent olmuştur. 1972-1981 yılları arasında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü'nde profesör olarak görev yapmış, 1981 yılında Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne atanmıştır. 1982-1992 yılları arasında Ege Üniversitesi Edebiyat Dekanı ve Senato Üyesi, 1992-2000 yılları arasında, Ege Üniversitesi Rektör Yardımcısı ve Üniversiteler Arası Kurul Üyesi olarak hizmet vermiştir. Gönül Öney, Ege Üniversitesi Senatosu Üstün Hizmet Ödülü ve Madalyası olarak 2000 yılında emekli olmuştur. Alman Hükümeti Liyakat Nişanı'na ve çeşitli kurumların şeref üyeliğine sahiptir.

Türk-İslam Sanatları alanında uzman olan Gönül Öney, uluslar arası üne sahip bir bilim insanıdır. Anadolu'da pek çok inceleme ve araştırma gezisi yapmış, yayınları, konferansları ve dersleriyle Türk Sanat Tarihi'ne büyük hizmetler vermiştir. Anadolu dışında, İran, Suriye, Mısır, Ürdün, İsrail, Fas, Tunuz, İspanya, Portekiz, Pakistan, Hindistan, Çin ve Kıbrıs'ta da araştırmalarda bulunmuştur. Uluslararası birçok kongre ve seminere katılmış, İngiltere, Almanya, Fransa, A.B.D., Yunanistan, İtalya, Portekiz, İspanya, Rusya, Özbekistan, Çin Halk Cumhuriyeti, Danimarka, Hollanda, Belçika, İsveç, İskoçya, Avusturya, Macaristan, Polonya ve Kuveyt'te konferanslar vermiş, müzelerde incelemeler yapmıştır. 1965-1966 yılları arasında Beyşehir Gölü kıyısındaki Kubadabad Sarayı ve 1978-79 yıllarında da Adıyaman Samsat Höyüğü kazılarına katılmıştır.³³⁸

Gönül Cantay

³³⁷ Haşim Karpuz, "Yılmaz Önge", TDV İslam Ansiklopedisi, C.34, Ankara 1995, s. 85-86.

³³⁸ Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı, ed. Gönül Öney, Zehra Çobanlı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2007, s. 526.

Mimar Sinan Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi öğretim üyesidir. Türk Sanatının geneli içinde Türkiye Cumhuriyeti sınırlarının tayin ettiği alanda, menzil yolları üzerindeki kervansaraylar, külliye ve bu yapıların çekirdek oluşturduğu şehirler konusunda yaptığı araştırma, uygulama ve çalışmalar bulunmaktadır. Ayrıca Anadolu Türk mimarisi içinde tıp, medrese ve darüşşifaları ile ilgili araştırma, inceleme ve yayınlarıyla tanınmaktadır. Günümüzde bu çalışmalarını yoğun bir biçimde sürdüren Gönül Çantay, Edirne Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun da üyesi olup, Trakya ve Çanakkale bölgesi ile ilgili konularda araştırma ve yönlendirmeler yapmaktadır. Ayrıca yazarın birçok bilimsel bildiri, makale, araştırma yazıları ve yayınlanmış kitapları bulunmaktadır.³³⁹

Rüçhan Arık

1936'da İstanbul'da doğmuştur.³⁴⁰ Orta Öğrenimini İstanbul Şişli Terakki Lisesi ve Ankara Kız Lisesi'nde tamamlamıştır. Dil-Tarih Coğrafya Fakültesi'nde, K. Otto-Dorn'un kurduğu Sanat Tarihi ve Türk Sanatı Kürsüsü'nden 1959'da mezun olmuştur. Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulu Sanat Tarihi öğretmenliği yaptı. Batı Almanya'da Heidelberg Üniversitesi'nde Çin Sanatı ve Avrupa Resim Sanatı ağırlıklı öğrenim görmüştür.

Gazi Eğitim Fakültesi kurucu dekanı; Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dekanı; Ankara Üniversitesi Başkent Restorasyon ve Konservasyon Meslek Yüksek Okul Kurucu Müdürü; A. Ü. D.T.C.F.'de Sanat Tarihi Bölüm Başkanı; Anadolu ve Ankara Bölgesi Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu" ilk başkanı görevlerinde bulunmuş; T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür ve Tabiat varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu üyeliğine seçilmiştir.

Çeşitli yüksek öğretim kurumlarında ve Taiwan National Cheng-Chi Üniversitesinde davetli öğretim üyesi olarak dersler vermiştir.

Uluslar arası Türk Sanatı Kongresi Ulusal Komite ve Uluslar arası Daimi Komite üyeliklerine seçilmiştir.

Başta Malazgirt, Malatya ve Göller Bölgesi projeleri olmak üzere, geniş kapsamlı yüzey araştırmalarını yürütmüş ve yayınlamıştır.

---

³³⁹Eyüp Sempozyumu I-VIII Seçme Metinler, Eyüp Belediyesi Kültür ve Turizm Müdürlüğü, İstanbul 2005, s. 120.

³⁴⁰Konya Kitabı X Rüçhan Arık-M. Oluş Arık'a Armağan, ed. Haşim Karpuz, Osman Eravşar, Konya Ticaret Odası Yayınları, Konya 2007, s. XIX.

Başta Japonya, Çin Halk Cumhuriyeti, Sovyetler Birliği ve Fransa olmak üzere çeşitli ülkelerin hükümet ve öğretim kurumlarının davetiyle yurt dışında araştırmalar yapmış konferanslar vermiştir.

Türk-İspanyol bilim ve kültür ilişkilerine hizmetinden dolayı, İspanya Kralı Juan Carlos'un "Comandador" nişanı ile ödüllendirilmiştir.

Ankara Üniversitesi, Selçuk Üniversitesi, Onsekizmart Üniversitesi'nde Batı Sanatı Tarihi, Türk-İslam Tasvir Sanatı ve Minyatür Sanatı derslerini vermiş; Yüksek Lisans ve Doktora Tezlerini yönetmiştir.

Yurt içinde ve dışında çeşitli kitaplar ve makaleleri yayınlanmış; birçok uluslar arası kongre vb. toplantılara bildiriler sunmuş; konferanslar vermiştir.³⁴¹

Örcün Barışta

1942 Yılında Adana'da doğmuştur. Liseyi Ankara T.E.D. Koleji'nde bitirmiştir. Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Sanat Tarihi bölümünde lisans Yüksek Lisans ve Doktora öğrenimini tamamlamıştır. 1988'de Sanat Tarihi profesörü olmuştur. 1992-1999 yıllarında Gazi Üniversitesi Mesleki Yaygın Eğitim Fakültesi Dekanı olarak görev yapmıştır. Ulusal ve Uluslar arası birçok toplantıya katılan ve yayınlanmış eserleri de bulunan Barışta, 1997-2000 yılları arasında 'Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Başkanlığı'nı yürütmüştür.³⁴² Daha sonra Marmara Üniversitesi Türk Sanatı Anabilim Dalı'nda görevine devam eden Örcün Barışta, 2009 yılında emekli olmuştur.

Sadi Bayram

Sadi Bayram 1943 yılında Merzifon'da doğmuştur. Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi, Arkeoloji Bölümü'nden mezun olmuştur. Vakıflar Genel Müdürlüğü Kültür ve Tescil Dairesi Başkanlığı görevinde çalışmıştır. 1965-1972 yılları arasında "Önasya" dergisini yayınlamıştır. Türk sanatı konularında 136 makalesi yayınlanmıştır. Katıldığı birçok kongre, seminer ve sempozyumda çeşitli tebliğler sunmuştur.³⁴³

---

³⁴¹ Rüçhan Arık, Oluş Arık, **Anadolu Toprağının Hazinesi Çini-Selçuklu ve Beylikler Dönemi**, Kale Grubu Kültür Yayınları, İstanbul 2007, s. 403.

³⁴² **Eyüp Sempozyumu I-VIII Seçme Metinler**, Eyüp Belediyesi Kültür ve Turizm Müdürlüğü, İstanbul 2005, s. 157.

³⁴³ **Eyüp Sempozyumu I-VIII Seçme Metinler**, Eyüp Belediyesi Kültür ve Turizm Müdürlüğü, İstanbul 2005, s. 24.

Ara Altun

1945 yılında İstanbul'da doğmuştur. Orta öğreniminden sonra İstanbul Hukuk Fakültesi ve Tatbiki Güzel Sanatlar Okulu İç Mimarlık bölümüne devam etmiştir. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü'nde Oktay Aslanapa'nın öğrencisi olmuştur ve birlikte çalışmıştır. "Mardin'de Türk Devri Mimarisi'nin Gelişmesi" konulu doktora teziyle 1972'de doktorasını almıştır. "Kütahya'nın Türk Devri Mimarisi" çalışmasıyla 1982'de Doçent, "Ortaçağ Türk Mimarisinin Anahatları" çalışması ile 1989'da Profesör olmuştur.³⁴⁴

Ebru Parman

Ebru Parman 1945 yılında Balıkesir'de doğmuştur. 1969 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bizans Sanatı Kürsüsü'nden mezun olmuştur. 1978'de Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde doktorasını tamamlamıştır. Yine aynı kurumda 1982'de yardımcı doçentliğe yükselmiş, 1988'de doçent olmuştur.³⁴⁵ 1999 yılında Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü'nde Bizans Sanatı anabilim Dalı'nda profesör olmuştur.³⁴⁶

Haşim Karpuz

5.2.1949 tarihinde Akçaabat'ın Taşocağı Köyü'nde doğdu. Sırası ile Gökçeler İlkokulu (1960), Akçaabat Ortaokulu (1963), Trabzon Lisesi (1967) ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Prehistorya ve Arkeoloji bölümünü bitirdi (1972). Lisans Tezi "Anadolu'da Protylos Planlı Tapınaklar"dır.

1972/1973 öğretim yılında Şişli Lisesi'nde vekil öğretmenlik yapmıştır. 31.7.1973 tarihinde Kültür Bakanlığı Erzurum Müzesi asistanlığa atanmıştır. 1975 yılında kısa dönem yedek subaylık eğitimine katılmıştır. 1978 Haziran'ında Trabzon Müzesi araştırmacılığına nakledildi. Her iki müzede yönetici ve araştırmacı olarak görev yapmıştır.³⁴⁷

Osman Nuri Dülgerler

08.09.1950 tarihinde Konya'da doğmuştur. İlkokul ve ortaokul tahsilini Konya'da yapmıştır. Lise tahsilini Konya Erkek Lisesi, Antakya Lisesi ve Gaziantep

³⁴⁴ Rifat Çini, *Ateşin Yarattığı Sanat Kütahya Çiniiliği*, Celsus Yayıncılık, İstanbul 2002, s. 63-64.

³⁴⁵ Baha Tanman, Emine Naza, Yavuz Tiryaki, "İÜ Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Kürsüsü/ Bölümü Dallarında, Lisans/Yüksek Lisans, Doktora Düzeyinde Eğitim Görenlerin Kısa Özgeçmişleri ve Yayınları", *Sanat Tarihi Yıllığı*, S. XIV, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1997, s. 99.

³⁴⁶ <http://academy.anadolu.edu.tr/display.asp?kod=0&acc=eparman> (Erişim Tarihi: 28.02.2010, Erişim Saati: 19:45)

³⁴⁷ Mehmet Ali Uz, *Konya Kültürüne Hizmet Edenler*, C. 1, Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya 2004, s. 277.

Lisesi'nde yaparak bu liseden 1968 yılında mezun olmuştur. Aynı yıl İTÜ Mimarlık Fakültesi'ne giren Osman Nuri Dülgerler 1974 Şubat döneminde Yüksek Mühendis Mimar olmuştur. 1974-1977 yılları arasında Bayındırlık Bakanlığı Yapı İşleri Genel Müdürlüğü Konya Yapı İşleri 6. Bölge Müdürlüğünde mesleği ile ilgili çalışmalar yaptı ve idari görevlerde bulunmuştur. Bu dönemde KDMM Akademisi Mimarlık Bölümünde part-time öğretim elemanı olarak çalışmıştır. 26 Mart 1977 tarihinde KDMM Akademisi Mimarlık Bölümünde asistan olarak göreve başlamıştır ve 1979 yılında "Konya'da Türk-İslam Dönemi Mezar Anıtlarının Özellikleri" isimli teziyle asistanlıkta yeterliliğini vermiştir. 1995 yılında "Karamanoğulları Dönemi Mimarisi" isimli çalışmasıyla İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsünden doktorasını tamamlayarak "İlimler Doktoru" Unvanını aldı ve aynı yıl S.Ü. Müh-Mim. Fakültesi Mimarlık Bölümüne Yrd.Doç.Dr. olarak atanmıştır.

Onun dışında birçok tarihi mimarlık eserinin Rölöve, Restorasyon ve Çevre Düzenleme çalışmalarında yer almıştır.³⁴⁸

Filiz Çalışlar Yenişehirlioğlu

1968 yılında Arnavutköy Amerikan Kız Kolejini bitirdikten sonra Sorbonne Üniversitesi'nde Sanat Tarihi alanında Lisans, Yüksek Lisans ve Devlet Doktorası yapmıştır. 1976-2002 yılları arasında Hacettepe Üniversitesi Sanat Tarihi bölümünde Sanat Tarihi ve Özellikle İslam ve Osmanlı Sanatı konularında Lisans ve Yüksek Lisans düzeyinde dersler vermiştir. 2003 yılından beri Başkent Üniversitesi Güzel Sanatlar, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Dekanlığını yapmakta; Görsel Sanatlar ve Tasarım Bölümü Başkanlığı ile Başkent Üniversitesi Kültür Araştırma ve Uygulama Merkezinin Müdürlüğünü de sürdürmektedir.

Türk ve İslam Eserleri Müzesi Başkanlığında Tekfur Sarayı ve Eyüp Çömlekçiler Mahallesi kazılarını yürütmüştür. 2001 yılından beri de Topkapı Sarayını Sevenler Derneği, Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğü ile Topkapı Sarayı Çini Dijital Veri Tabanı Projesinin bilimsel koordinatörüdür.³⁴⁹

---

³⁴⁸ Mehmet Ali Uz, **Konya Kültürüne Hizmet Edenler**, C. 1, Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya 2004, s. 291-292.

³⁴⁹ **Anadolu'da Türk Devri Çini Ve Seramik Sanatı**, (ed. Gönül Öney, Zehra Çobanlı), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2007, s. 528.

Abdüsselam Uluçam

1953 Konya-Beyşehir doğumlu olan Abdüsselam Uluçam, İlk ve Orta öğrenimini Beyşehir’de tamamlamıştır. 1974’te İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü’nden mezun olmuştur. Askerlik hizmetinden sonra Vakıflar Yazı Sanatları (İstanbul) ve Mevlana (Konya) Müzelerinde görev yaptı. 1979’da Erzurum Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü’nde asistan oldu. “Irak’taki Türk Mimari Eserlerinin Gelişmesi” konulu doktora çalışması için 1981’de Irak’a giderek bu çalışmayı 1983’te tamamlamıştır. Aynı yıl doktor, 1987’de yardımcı doçent, 1989’da doçent, 1994 yılında profesör unvanlarını almıştır.

1990 yılında Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi’ne geçmiştir. Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü ile 1991’de Van Gölü Çevresi Tarihi Eserleri Ve Kültür Değerlerini Araştırma ve Uygulama Merkezi’ni kurmuştur.

Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü Başkanı, Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü, Güzel Sanatlar Fakültesi Dekanı ve Rektör Yardımcısı olarak idari görevlerde bulunmuştur. 2004 yılında Konya Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümüne geçmiştir.³⁵⁰

Bekir Deniz

1953 yılında Aksaray’da doğmuştur. İlk ve Orta öğrenimini aynı şehirde tamamlamıştır. 1975-76 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü’nden mezun olmuştur.

Aynı fakültede Oluş Arık yönetiminde Malatya, Darende ve Balaban’da Türk Ev Mimarisi isimli yüksek lisans tezi (1978), Rüçhan Arık başkanlığında hazırladığı, özellikle Taşpınar halıları örnek alınarak Kayseri ve Çevresinde Çağdaş Türk Halı Sanatı konulu doktora tezini 1982 yılında tamamlamıştır.

1981 yılında Ege Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümüne araştırma görevlisi olarak girmiştir. 1991 yılında doçent, 1997 yılında profesör olmuştur. Aksaray Darphane Kazılarını, Türk Tarih Kurumu Projelerini yürütmüştür. Bir süre Kazakistan Ahmet Yesevi Üniversitesinde ders vermiştir.³⁵¹

---

³⁵⁰ **Konya Kitabı X, Rüçhan Arık-M. Oluş Arık’a Armağan** (ed. Haşim Karpuz, Osman Eravşar), Konya Ticaret Odası Yayınları, Konya 2007, s. 681.

³⁵¹ **Konya Kitabı X Rüçhan Arık-M. Oluş Arık’a Armağan**, (ed. Haşim Karpuz, Osman Eravşar), Konya Ticaret Odası Yayınları, Konya 2007, s. 249.

Ayşıl Tükel Yavuz

Üsküdar Amerikan Kız Lisesi'nden sonra Ortadoğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü'nde Lisans ve Yüksek Lisans eğitimini tamamlamıştır. Roma Üniversitesi Mimarlık Fakültesi ve İstanbul Teknik Üniversitesi'nden koruma üzerine birer doktorası vardır. Daha sonra ODTÜ Mimarlık Fakültesi Koruma ve Restorasyon Lisansüstü programında öğretim üyesi olarak görev yapmaya başlamıştır.

Türk ICOMOS Yönetim Kurulu üyesi ve TAÇ Vakfı ve Atatürk Kültür Merkezi'nin şeref üyesidir. Çok sayıdaki Türkçe ve İngilizce yayınları, koruma ve restorasyon, tarihi yapı sistemleri özellikle Anadolu Selçuklu Dönemi kemerli sistemleri üzerine yoğun çalışmalar yapmıştır.³⁵²

Rüstem Bozer

15 Kasım 1958'de Manisa'nın Kula ilçesinde doğmuştur. 1970'de ilköğrenimini, 1978 yılında orta öğrenimini tamamlamıştır. 1984 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Sanat Tarihi Anabilim Dalından mezun olmuştur. Aynı Anabilim Dalına Araştırma Görevlisi olarak atanmıştır. 1986 yılında "Erken Osmanlı Dönemi ahşap Kapı ve Pencere Kanatları" konulu yüksek lisans tezini; 1993 yılında da "Doktor" ünvanını almıştır ve aynı yıl Yardımcı Doçent olarak Öğretim Üyeliğine yükseltilmiştir.

Rüstem Bozer'in, Kula Evleri ve Kula'da Türk Mimarisi olmak üzere iki kitabı; Kırgızistan kazıları, Türk ahşap ve çini sanatı konularında bilimsel makaleleri ile uluslar arası çeşitli sempozyum ve kongrelerde bildirileri bulunmaktadır. Dr. Bozer, 1999 yılında Türk Tarih Kurumu Haberleşme Üyeliği'ne seçilmiştir.³⁵³

Ali Baş

1959 yılında Ordu-Gülyalı ilçesine bağlı Kestane Köyünde doğmuştur. 1989 ve 1990 yıllarında Almanya'da kısa süreli dil kurslarına katılmıştır. 1994 yılında Konya Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu üyeliğine atanmıştır.

---

³⁵² **Konya Kitabı X, Rüçhan Arık-M. Oluş Arık'a Armağan** (ed. Haşim Karpuz, Osman Eravşar), Konya Ticaret Odası Yayınları, Konya 2007, s. 745.

³⁵³ Rüçhan Arık, Oluş Arık, **Anadolu Toprağının Hazinesi Çini**, Kale Grubu Kültür Yayınları, İstanbul 2007, s. 408.

Çalışmaları Türk Ticaret Yapıları konusunda yoğunlaşmıştır.³⁵⁴

Lale Bulut

8 Haziran 1960'da Sivas'ta doğmuştur. İlk ve Orta Okulu Sivas'ta bitirdikten sonra lise öğrenimini Manisa'da tamamlamıştır. 1979'da Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nin Sanat Tarihi Bölümü'nde okumuştur. Lisans eğitimini 1098 yılında bitirerek, aynı yıl Gazi eğitim Fakültesi'nde asistan olarak akademik hayatına başlamıştır. 1983 yılında Ankara Üniversitesi'nde başladığı yüksek lisans eğitimini Oluş Arık danışmanlığında yazdığı "Osmanlı Öncesi Anadolu Türk Sanatı'nda Alçı Süsleme (12.-14. Yüzyıllar) başlıklı teziyle tamamlamıştır. 1984 yılında Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü'ne araştırma görevlisi olarak atanmıştır. 1986 yılında Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde başladığı doktora eğitimini, Gönül Öney danışmanlığında yazdığı "Samsat İslami Devir Sırsız Ve Tek Renk Sırlı Seramikleri" başlıklı tezi ile 1991'de tamamladı. 1991'de aynı üniversitede yardımcı doçentliğe atanarak öğretim üyesi olmuştur.

Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nin Nimet Özgüç başkanlığında yürüttüğü "Samsat Kurtarma Kazısı"nda üye olarak çalışmıştır ve İzmir 1 numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu üyeliği ve başkan yardımcılığı görevlerinde bulunmuştur. Gerek yurt içinde ve gerek yurt dışında bilimsel kongre ve gezilere katıldı. Yurt içinde ve yurt dışında yayımlanmış çeşitli makale, bildiri ve bir de kitabı vardır.³⁵⁵

Nakış Karamağaralı

1984'te T.E.D. Ankara Koleji'ni bitirdikten sonra Hacettepe Üniversitesi Arkeoloji-Sanat Tarihi Bölümü'ne girmiştir. Manisa'da Osmanlı Dönemi Eserlerinde Çini Kullanımı" konulu bitirme teziyle 1988 yılında mezun olmuştur. 1991'de aynı bölümde "Ahlat Kazılarında Ortaya Çıkarılabilir Sırlı Seramikler" konulu yüksek lisans tezini; 2000 yılında yine aynı bölümde "Anadolu Selçuklu Mimarisi'nde Sırlı Kaplama Kullanımı" konulu doktora tezini bitirmiştir. 2001'de College de France bursuyla CNRS'de (Centre National de la Recherche Scientifique) Uzakdoğu ve Asya'da Budist Sanat konusunda doktora sonrası çalışması yapmıştır. 2006'da doçent ünvanını almıştır. 1984'ten itibaren başta Ahlat olmak üzere çeşitli kazılara katılmıştır. 2006'dan itibaren "Eski Ahlat Şehri Kazısı"nın başkanlığını yürütmektedir. 1990'dan beri Gazi

³⁵⁴ **Konya Kitabı X Rüçhan Arık-M. Oluş Arık'a Armağan**, (ed. Haşim Karpuz, Osman Eravşar), Konya Ticaret Odası Yayınları, Konya 2007, s. 129.

³⁵⁵ **Anadolu'da Türk Devri Çini Ve Seramik Sanatı**, (ed. Gönül Öney, Zehra Çobanlı), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2007 s. 521.

Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakltesi Mimarlık Bölümü'nde görev yapmaktadır.³⁵⁶

Belgin Demirsar Arlı

1961 doğumludur. İlk ve Orta öğreniminden sonra, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi anabilim Dalından 1984 yılında mezun oldu. 1987'de Yüksek Lisans ve 1996'da Doktora derecelerini almıştır. 1999'da Yardımcı doçentliğe atanmıştır. Çeşitli ayın organizasyonları ile Uluslar arası Kongre ve Sergilerde görev almıştır. Milletlerarası Çini-I Kongresi'nin (Kütahya 1986) ilmi komite sekreterliği yapmıştır. İstanbul Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, İznik Çini işletmeciliği programının kuruluşundan itibaren dört yıl süre ile Seramik Sanat Tarihi derslerini yürütmüştür.

1982 yılından itibaren aralıksız olarak katıldığı İznik Çini Fırınları Kazısı'nda görev yapmaktadır.

Devlet Planlama Teşkilatı'nın İstanbul Teknik Üniversitesi Koordinatörlüğü'ndeki "İznik Çiniciliğini Geliştirme ve Yeniden Üretimi" DPT/İTÜ 49 projesinin birim araştırmacısı olarak çalışmaktadır.

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi bölümünde görevine devam etmektedir.³⁵⁷

Kenan Bilici

1961 yılında İstanbul'da doğmuştur. 1978'de Ankara Üniversitesi Dil-Tarih Coğrafya Fakültesi Sanat Tarihi Kürsüsü'ne girmiştir ve 1983 'te "Anadolu Selçuklu Mimarisi Taş Süslemeciliğinde Hayvan Üslubu" konulu lisans tezini tamamlayarak mezun oldu. Anı yıl, Sanat Tarihi Anabilim Dalı'na Araştırma Görevlisi olarak tayin edilmiştir. 1985'te "Karamanoğlu Beyliği'nin Mimari Tezyinatı" konulu tezi ile M.A.; anı yıl başladığı "Kastamonu'da Türk Devri Mimarisi ve Şehir Dokusunun Gelişimi (18. Yüzyıl Sonuna Kadar)" adlı teziyle de 1991 yılında "Edebiyat Doktoru" ünvanını almıştır.

Kenan Bilici, 1980 yılından itibaren Milas-Peçin Menteseoğlu başkenti, Alanya Kalesi, Beyşehir Kubadabad Selçuklu Saray Sitesi ve Malazgirt Yüzey Araştırması gibi

³⁵⁶ Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı, ed. Gönül Öney, Zehra Çobanlı, Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2007, s. 524-525.

³⁵⁷ Rifat Çini, Ateşin Yarattığı Sanat Kütahya Çiniciliği, Celsus Yayıncılık, İstanbul 2002, s. 64.

Türk devrine yönelik Ortaçağ arkeolojik kazı ve araştırmalarında heyet üyesi olarak çalışmıştır. Halen Alanya Kazısında görev yapmaktadır.³⁵⁸

Osman Eravşar

1966 yılında Kayseri'nin Tomarza ilçesinde doğmuştur. Selçuk Üniversitesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü'nden 1989 yılında mezun olmuştur. 1990 yılında Kültür Bakanlığı'na bağlı Kayseri Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Müdürlüğünde Raportör-Arkeolog olarak çalışmaya başlamıştır. 1998 yılında da Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "Ortaçağ Kayseri Kent Dokusunun Gelişimi" isimli tezi ile de doktora çalışmasını tamamlamıştır.

1998-2000 yılları arasında ODTÜ Enformatik Enstitüsünde Temel Bilgi Teknolojisi konusunda programa katılmıştır. Halen Selçuk Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü'nde görev yapmaktadır. 2007 yılından itibaren Bakanlar Kurulu izniyle Alara Kalesi Kazılarını yürütmektedir.³⁵⁹

Muharrem çeken

1995 yılında Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü, Sanat Tarihi Anabilim Dalında lisans üstü öğrenimine başladı. 1996 yılında mezun olduğu Anabilim Dalına Araştırma Görevlisi olarak atanmıştır. 1999 yılında Anadolu Selçuklu Dönemi Maden Sanatı –Türkiye Müze ve Özel Koleksiyonlarındaki Örnekler- konulu yüksek lisans tezi ile Bilim Uzmanı; 2006 yılında da "Hasankeyf (1991, 2000-2003) Kazı Buluntusu Fırın ve Atölyeleri ile Seramik Malzemeler" adlı tezi ile Edebiyat Doktoru ünvanını almıştır.

1992 yılından itibaren Kubad Abad Saray Sitesi, Alanya Kalesi, Eğirdir Hanı Kazıları ile Hasankeyf Kazı ve Kurtarma Projesinde heyet üyesi olarak görev almıştır.

Alanıyla ilgili olarak çeşitli ulusal ve uluslar arası kongre, sempozyum ve seminerlere katılmış; maden ve seramik sanatı ile ilgili çeşitli dergilerde makaleleri yayınlanmıştır. Halen Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü'nde Öğretim Görevlisi olarak çalışmaktadır.³⁶⁰

³⁵⁸ **Konya Kitabı X Rüçhan Arık-M. Oluş Arık'a Armağan**, (ed. Haşim Karpuz, Osman Eravşar), Konya Ticaret Odası Yayınları, Konya 2007, s. 161.

³⁵⁹ **Konya Kitabı X Rüçhan Arık-M. Oluş Arık'a Armağan**, (ed. Haşim Karpuz, Osman Eravşar), Konya Ticaret Odası Yayınları, Konya 2007, s. 745.

³⁶⁰ Rüçhan Arık, Oluş Arık, **Anadolu Toprağının Hazinesi: ini**, Kale Grubu Kültür Yayınları, İstanbul 2007, s. 409.

Türk Arkeoloji Tarihi

1720’de (?) İlk müze Dar’ül-Esliha’nın kurulur.

1764’te Kurum destekli ilk Batılı araştırmacılar Anadolu’ya gelir.

1834’te Charles Texier, Boğazköy/Hattuşa’yı bulur.

1835 W. Hamilton, Alacahöyük’ü bulur.

1846 (?) Mehterhane’de Elbise Müzesi açılır.

1846 Müze-i Hümayun Aya İrini’de açılır.

1857’de Newton, Bodrum Mousoleum kazısına başlar.

1864’te ilk resmi ruhsatla Ayasuluk’ta Wood’a kazı izni verilmiştir.

1865’te Calvert, Troia’da sondaj kazısı yapmıştır.

1869’da İlk eski eser nizamnamesi (1. Asar-ı Atika Nizamnamesi) hazırlanır.

1871 Schliemann, Troia kazısına başlar.

1871 İlk Müze-i Hümayun katalogu Goold tarafından yayımlanır.

1872 Rayet Miletos, Magnesia ve Priene’de araştırmalar yapar.

1874 İkinci eski eser nizamnamesi (2. Asar-ı Atika Nizamnamesi) yürürlüğe girer.

1878 Karl Humann, Pergamon’da kazılara başlar.

1881 Osman Hamdi Bey, Müze-i Hümayun’a müdür olur.

1883 Osman Hamdi Bey Nemrut’ta kazıya başlar.

1884 Osman Hamdi Bey’in eski eser yasası yürürlüğe girer (3. Asar-ı Atika Nizamnamesi).

1887 Osman Hamdi Bey, Sayda kazısına başlar.

1891 İstanbul Arkeoloji Müzesi’nin ek binaları açılır.

1893 Chantre, Boğazköy’de kazıya başlar.

1893 Dörpfeld, Troia kazılarına katılır.

1895 Karl Humann, Priene kazısına başlar.

1895 Ephesos’ta Avusturyalıların kazısı başlar.

1895 İlk yabancı arkeoloji enstitüsü, Rus Arkeoloji Enstitüsü kurulur.

1899 Miletos’ta Wiegand kazıya başlar.

1901 Güstave ve Alfred Köerte, Gordion Tümüls’ünde kazıya başlar.

1908 Garsant, Sakçagözü’nde kazıya başlar.

1910 Halil Edhem Bey İstanbul Arkeoloji Müzesi müdürü olur.

1911 Sardeis kazısı başlar.

1915 Hrozny, Hitit dilinin ilkelerini yayımlar.

- 1917 Eski Şark Eserleri Müzesi açılır.
- 1917 İkinci yabancı arkeoloji enstitüsü, Macar Arkeoloji Enstitüsü kurulur.
- 1920 Türk Asar-ı Atika Müdürlüğü'nün kuruluşu. Daha önceki "Müze-i Hümayunlar Müdüriyeti" yerine kurulmuştur.
- 1921 "Türk Asar-ı Atikası Müdürlüğü" yerine "Hars ve Kültür Dairesi" kurulur.
- 1921 Ankara'da bir "Hars Müzesi" kurulması için çalışmalar yapılır.
- 1921 Asar-ı Atika Müdürlüğü, Maarif Vekaletine bağlı Hars Dairesi'ne dönüştürülür.
- 1922 Evkaf-ı İslamiyye adı altında bugünkü Türk İslam Eserleri Müzesi kurulur.
- 1924 Topkapı Sarayı müze haline getirilir.
- 1925 Ankara Etnografya Müzesi Binası yapılamaya başlanır.
- 1925 1341 tarihli Asar-ı Atika Nizamnamesi'nin yürürlüğe girmesi. Ankara'da açılacak Etnografya Müzesi için, İstanbul Müzeleri Müdürü Halil Edhem Bey başkanlığında bir komisyon kurulur. Kurulacak Etnografya Müzesi Programı Maarif Vekalti Dergisi'nin ilk sayısında yayınlanır.
- 1925 Maarif Vekaleti'ne bağlı Hars Dairesi Müzeler Müdürlüğü adını alır.
- 1926 Konya Mevlana Dergahı, gerekli düzenlemeler yapılmak üzere Maarif Vekaleti'ne devredilir. Müze olarak açılışı 1927'de yapılacaktır.
- 1927 Türk İslam Eserleri Müzesi'nin açılışı. Bu yıl Vakıflar'dan ayrılarak Maarif Vekaletine devredilen müze, 1983'e kadar Süleymaniye İmareti'nde ziyarete açık tutulmuştur.
- 1927 Konya Asar-ı Atika Müzesi'nin halka açılışı.
- 1930 Alman Arkeoloji Enstitüsü kurulur.
- 1930 Fransız Arkeoloji Enstitüsü kurulur.
- 1931 Türk Tarih Kurumu kurulur.
- 1931 İlk Türk arkeoloji enstitüsü, İstanbul Arkeoloji enstitüsü kurulur.
- 1931 Aziz Ogan, İstanbul Arkeoloji Müzesi müdürlüğüne tayin edilir.
- 1932 1. Türk Tarih Kongresi yapılır.
- 1933 Müzeler Müdürlüğü'nün kuruluşu. 1922'de Maarif Vekaleti'ne bağlı olarak kurulan Hars ve Kültür Dairesi'nin adı böylece değiştirilir.
- 1934 İlk büyük Türk kazısı, Koşay ve Arık, Ahlatlıbel ve Alacahöyük kazıya başlar.
- 1934 Ayasofya (İstanbul), Topkapı Sarayı müzelerinin açılışı.

1935 Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin adı değiştirilerek, "Türk Tarih Kurumu" olur.

1936 Mansel, Trakya'da kazılar yapar.

1936 Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi kurulur.

1937 2. Türk Tarih Kongresi yapılır ve Dolmabahçe Sarayı sergisi açılır.

1937 Sedat Çetintaş Sivas Keykavus Şifahanesi sondajını yapar.

1937 Konya Alaeddin Tepesi'nde arkeolojik kazıların başlaması/Remzi Oğuz Arık.

1942 Mükrimin Halil Yinanç başkanlığında "Türk-İslam Devri Kitabeleri Derleme Heyeti'nin kuruluşu.

1943 Sedat Çetintaş Bursa Orhan Hamamı sondaj çalışmasını yapar.

1944 Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün kuruluşu. 1941'de kurulmuş olan Antikite ve Müzeler Direktörlüğü'nün yeni adıdır.

1948 İngiliz Arkeoloji Enstitüsü kurulur.

1949 Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nin açılışı. 1939'da savaş nedeniyle kapatılmış, eserler Anadolu'ya taşınmıştı.

1949 Kubadabad Selçuklu Sarayı'nda Zeki Oral'ın kazılara başlaması. 1965'te kazıya K. Otto-Dorn, O. Arık ve G. Öney ekibi devam etmiştir.

1950 Uluslar arası Müzeler Konseyi (ICOM) Türkiye Komitesi'nin kuruluşu.

1952 Bittel, Çambel ve Mansel, Fikirtepe kazılarına başlar.

1954 Konya Çini Eserleri Müzesi'nin açılışı.

1954 Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde Sanat Tarihi Enstitüsü'nün kuruluşu.

1957 Mellart, Hacılar'da kazıya başlar.

1958 Hollanda Arkeoloji Enstitüsü kurulur.

1961 Mellart, Çatal Höyük'te, Kansu, Pendik'te kazıya başlar.

1961 Oktay Aslanapa Diyarbakır İç Kale kazısını yapar.

1963 İlk kapsamlı yüzey araştırması; Güneydoğu Anadolu Tarihöncesi Projesi başlar.

1963 İznik kazılarının başlangıcı/Oktay Aslanapa.

1964 Çambel ve Braidwood, Çöyönü'nde kazıya başlar.

1964 Kansu tarafından Yarımurgaz kazı başlangıcı.

1964 Kayseri Keykubadiye Köşkleri kazısı /Oktay Aslanapa başkanlığında yürütülmüştür.

1964 Samsat sondaj kazılarının başlaması/Theresa Goel. 1967’de ve 1978’de Nimet Özgüç tarafından kazılmıştır.

1965 Kalehisar Kervansaray, Medrese ve Hamam kazısı.

1965 Afyon Hisarlık Medresesi kazısı.

1967 Sivas Buruciye Medresesi’nde müzenin açılışı. Daha önce Gök Medrese’de toplanan eserler 1934’te burada sergilenmişti.

1968 Türkiye’deki ilk organize kurtarma kazı projesi, Keban Projesi başlar.

1968 İznik kazılarında stuko buluntular/Oktay Aslanapa.

1970 Van Ulu cami Kazısı/Oktay Aslanapa.

1974 Gaayrımenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Yönetmeliği’nin yürürlüğe girmesi.

1975 İstanbul Çini Müzesi’nin açılışı. Daha önce Fatih Müzesi olan Çinili Köşk’te açılmıştır.

1980 TÜBİTAK Arkeometri Ünitesi kuruluşu.

1981 İznik Çini Fırınları kazısı ikinci devresinin başlangıcı/Oktay Aslanapa-Ara Altun.

1986 Alanya İçkale kazılarının başlaması/ M. Oluş Arık.

1988 Diyarbakır Arkeoloji ve Etnografya Müzesi açılışı. Eserler daha önce Zinciriye Medresesi’nde toplanmıştı. Bu eski müze 1944’te ziyarete açılmıştı.

1989 Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü kuruluşu.

1989 Samsat (Adıyaman) kazıları Nimet Özgüç başkanlığında 1978’de başlamış ve bu yıl son bulmuştur.

1989 Eskişehir Etnografya Müzesi’nin, Malhatun İlkokulu Binası’nda açılışı.

1993 Aksaray Darphane’de arkeolojik kazılara Bekir Deniz tarafından başlanması.

1994 Anadolu Üniversitesi, Atatürk ve Cumhuriyet Tarihi Müzesi’nin açılışı.

1994 Erzurum Türk-İslam Eserleri Müzesi’nin Yakutiye Medresesi’nde açılışı.

1995 Beçin (Milas)’da arkeolojik kazılara Rahmi H. Ünal tarafından başlanması.

1997 Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları Sempozyumu’nun yapılması. Ege Üniversitesi 9-11 Nisan.

1998 II. Ortaçağ ve Türk Dönemi kazı araştırmaları Sempozyumu’nun yapılması. Selçuk Üniversitesi 30 Nisan-2 Mayıs.

1999 III. Ortaçağ ve Türk Dünyasına Yönelik Kazılar Sempozyumu’nun yapılması. Ankara Üniversitesi 12-13 Nisan.

2000 IV. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Araştırmaları Sempozyumu'nun yapılması. Yüzüncü Yıl Üniversitesi. 24-27 Nisan.

2001 V. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Araştırmaları Sempozyumu'nun yapılması. Hacettepe Üniversitesi 19-20 Nisan.

2002 VI. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Araştırmaları Sempozyumu'nun yapılması. Erciyes Üniversitesi 8-10 Nisan.

2003 VII. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Araştırmaları Sempozyumu'nun yapılması. Mimar Sinan Üniversitesi 7-9 Nisan.

2004 VIII. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Araştırmaları Sempozyumu'nun yapılması. Sakarya Üniversitesi 26-28 Nisan.

2005 IX. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Araştırmaları Sempozyumu'nun yapılması. Atatürk Üniversitesi 21-23 Nisan.

2006 X. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Araştırmaları Sempozyumu'nun yapılması. Gazi Üniversitesi 3-6 Mayıs.

2007 XI. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Araştırmaları Sempozyumu'nun yapılması. Ege Üniversitesi 17-18 Ekim.

2008 XII. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Araştırmaları Sempozyumu'nun yapılması. Onsekiz Mart Üniversitesi 15-17 Ekim.

2009 XIII. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Araştırmaları Sempozyumu'nun yapılması. Pamukkale Üniversitesi 14-16 Ekim.